كتاب الطبقات الكبير

KİTÂBÜ'T-TABAKÂTİ'L-KEBÎR

Tabakât

İbn Sa'd (230/845)

[MUHAMMED B. SA'D B. MENÎ EL-HÂŞİMÎ EL-BASRÎ]

RESÛLULLAH'IN
[SALLALLAHU ALEYHİ VESELLEM]
GAZVE VE SERİYYELERİ

SİYER YAYINLARI

KİTÂBÜ'T-TABAKÂTİ'L-KEBÎR

(İBN SA'D 230/845)

[MUHAMMED B. SA'D B. MENÎ EL-HÂŞİMÎ EL-BASRÎ]

RESÛLULLAH'IN
[SALLALLAHU ALEYHİ VESELLEM]
GAZVE VE SERİYYELERİ

II

Çeviri Editörü
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Çeviri
Yrd. Doç. Dr. Mahmut POLAT

SİYER YAYINLARI

KISALTMALAR

(a)	:aleyhis's-selâm, aleyha's-selâm (*Allah'ın selâmı onun üzerine olsun*)
b.	:ibn (*oğlu*)
(c)	:celle celâlüh (*Şanı yücedir*)
bt.	:bint (*kızı*)
(E)	:Editör
h.	:Hicrî
m	:Miladî
(k)	:kerremellahu vecheh (*Allah onu şereflendirsin*)
(M)	:Mütercim
(r)	:radiyallahu anhu- radiyallahu anhâ (*Allah ondan razı olsun*)
(rh)	:rahimehullah (*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*)
(sas)	:sallallahu aleyhi ve sellem (*Allah'ın selamı ve duası onun üzerine olsun*)
v.	:Vefatı

İÇİNDEKİLER

RESÛLULLAH'IN (SAS) GAZVELERİ, SERİYYE SAYILARI, SERİYYE İSİMLERİ, SERİYYE TARİHLERİ BU GAZVE VE SERİYYELERİN OLAYLARI

Hamza'nın el-Îs Seriyyesi 2
Ubeyde b. el-Hâris Seriyyesi 2
Sa'd b. Ebû Vakkâs Seriyyesi 3
Ebvâ Gazvesi 3
Buvât Gazvesi 4
Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin Yakalanması İçin Düzenlenen Gazve 5
Züluşeyre Gazvesi 5
Abdullah b. Cahş el-Esedî Seriyyesi 6
Bedir Gazvesi 7
Umeyr b. Adî Seriyyesi 25
Sâlim b. Umeyr Seriyyesi 26
Benî Kaynûkâ Gazvesi 26
Sevîk Gazvesi 28
Karkaratülküdr Gazvesi 29
Ka'b b. Eşref'in Öldürülmesi Seriyyesi 30
Peygamber'in (sas) Gatafân Gazvesi 33
Peygamber'in (sas) Benî Süleym Gazvesi 34
Zeyd b. Hârise Seriyyesi 35
Peygamber'in (sas) Uhud Gazvesi 35

Uhud Savaşı'nda Öldürülen Müslümanlar 42
Resûlullah'ın (sas) Hamrâülesed Gazvesi 48
Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'nin Seriyyesi 49
Abdullah b. Üneys'in Seriyyesi 50
el-Münzir b. Amr'ın Seriyyesi 51
Mersed b. Ebû Mersed'in Seriyyesi 55
Resûlullah'ın (sas) Benî en-Nadîr Gazvesi 57
Resûlullah'ın (sas) Bedrü'l-Mev'id Gazvesi 59
Resûlullah'ın (sas) Zâtürrikâ Gazvesi 61
Resûlullah'ın (sas) Dûmetülcendel Gazvesi 63
Resûlullah'ın (sas) el-Müreysi Gazvesi 64
Resûlullah'ın (sas) Hendek (Ahzâb) Gazvesi 66
Resûlullah'ın (sas) Benî Kurayza Gazvesi 76
Muhammed b. Mesleme'nin el-Kuratâ Seriyyesi 80
Resûlullah'ın (sas) Benî Lihyân Gazvesi 80
Resûlullah'ın (sas) el-Gâbe Gazvesi 82
Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'nin el-Gamr Seriyyesi 86
Muhammed b. Mesleme'nin Zülkassa Seriyyesi 87
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın Zülkassa Seriyyesi 87
Zeyd b. Hârise'nin Cemûm'da Bulunan Benî Süleym'e Yönelik Seriyyesi 88
Zeyd b. Hârise'nin el-Îs'e Yönelik Seriyyesi 88
Zeyd b. Hârise'nin et-Taraf'a Seriyyesi 89
Zeyd b. Hârise'nin Hismâ'ya Seriyyesi 89
Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ'ya Seriyyesi 90
Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetülcendel'e Seriyyesi 90
Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek'te Bulunan Benî Sa'd b. Bekir'e Seriyyesi 91
Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ'da Bulunan Ümmü Kırfe'ye Seriyyesi 92
Abdullah b. Atîk'in Ebû Râfi'e Karşı Seriyyesi 93
Abdullah b. Revâha'nın Üseyr b. Zârim Seriyyesi 94
Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin Uranîlere Karşı Seriyyesi 95
Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Seriyyesi 96
Resûlullah'ın (sas) Hudeybiye Gazvesi 97
Resûlullah'ın (sas) Hayber Gazvesi 109
Ömer b. Hattâb'ın Türebe'ye Seriyyesi 121
Ebû Bekir es-Sıddîk'in (r) Necid Bölgesinde Bulunan
Benî Kilâb'a Karşı Seriyyesi 121

Beşîr b. Sa'd el-Ensârî'nin Fedek Seriyyesi 122
Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Meyfa'a Seriyyesi 123
Beşîr b. Sa'd el-Ensârî'nin Yemn ve Cebâr Seriyyesi 123
Resûlullah'ın (sas) Kaza Umresi 124
İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî'nin Benî Süleym'e Seriyyesi 126
Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Kedîd Bölgesindeki
Benî el-Mülevvih'e Karşı Seriyyesi 127
Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin Fedek'te Öldürülen
Beşîr b. Sa'd'ın Arkadaşlarının Öldürüldükleri Yere Yaptığı Seriyye 129
Şücâ b. Vehb el-Esedî'nin es-Siy'de Bulunan Benî Âmir'e Seriyyesi 130
Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Zâtü Atlâh Seriyyesi 130
Mu'te Seriyyesi 131
Amr b. el-Âs'ın Zâtüsselâsil Seriyyesi 134
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın el-Habat Seriyyesi 135
Ebû Katâde b. Rib'i el-Ensârî'nin Hadira Seriyyesi 135
Ebû Katâde b. Rib'î el-Ensârî'nin Batnu İdam Seriyyesi 136
Resûlullah'ın (sas) Mekke Fethi Gazvesi 136
Hâlid b. el-Velîd'in Uzzâ Seriyyesi 149
Amr b. el-Âs'ın Süvâ (Putuna) Seriyyesi 149
Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'nin Menât'a Seriyyesi 150
Hâlid b. Velîd'in Kinâne Kabilesinden Olan Benî Cezîme'ye Seriyyesi 150
Resûlullah'ın (sas) Huneyn Gazvesi 153
et-Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin Zülkeffeyn'e Seriyyesi 160
Resûlullah'ın (sas) Tâif Gazvesi 161
Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'nin Benî Temîm Seriyyesi 163
Kutbe b. Âmir b. Hadîde'nin Has'am'a Seriyyesi 164
ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'nin Benî Kilâb'a Seriyyesi 165
Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'nin Habeşlilere Karşı Seriyyesi 165
Ali b. Ebû Tâlib'in Tay Kabilesinin Putu el-Füls'ü
Yıkmak İçin Yaptığı Seriyye 166
Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'nin Belî ve Uzre Kabilelerinin
Arazisi Olan el-Cinâb'a Seriyyesi 167
Resûlullah'm (sas) Tebûk Gazvesi 167
Ebû Bekir es-Sıddîk'in İnsanlara Hac Yaptırması 170
Hâlid b. el-Velîd'in Necrân'da Bulunan Benî Abdülmedân'a Seriyyesi 171
Ali b. Ebû Tâlib'in - İki Kez Olduğu Söylenen- Yemen'e Seriyyesi 171

RESÛLULLAH'IN (SAS) UMRESİ 173
RESÛLULLAH'IN (SAS) VEDA HACCI 176
Üsâme b. Zeyd b. Hârise Seriyyesi 194
RESÛLULLAH'IN (SAS) ECELİNİN YAKINLAŞMASI 197
Resûlullah'ın (sas) Kur'ân'ı Cibrîl'e Sunması ve
Vefat Ettiği Yıl İ'tikafa Girmesi 200
Yahudilerin Peygamber'e (sas) Büyü Yaptıkları Konusu 201
Resûlullah'ın (sas) Zehirlenmesi 205
Resûlullah'ın (sas) Bakî Kabristanlığı'na Çıkışı Ailesine ve
Şehitlere İstiğfar Etmesi 208
Resûlullah'ın (sas) Vefatına Neden Olan Hastalığının İlk Başlangıcı 210
Resûlullah'ın (sas) Hastalığının Şiddeti 211
Resûlullah'ın (sas) ve Cibrîl'in Korunmak İçin Okudukları Dualar 215
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ashâbına Namaz Kıldırması 219
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ebû Bekir'e
İnsanlara Namaz Kıldırmasını Emretmesi 220
Resûlullah'ın (sas), Hastalığı Sırasında Ebû Bekir'e (r) Sözleri 229
Ebû Bekir'in Kapısı Dışındaki Tüm Kapıların Kapatılması 231
Resûlullah'a (sas) Tercih Hakkı Verilmesi 233
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Eşleri Arasında
Adaletli Davranması 235
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Âişe'nin
Evinde Kalması İçin Eşlerinden İzin İstemesi 236
Resûlullah'ın (sas) Vefatına Neden Olan
Hastalığı Sırasında Kullandığı Misvak 238
Hastalığı Sırasında Resûlullah'a (sas) İlaç Verilmesi 239
Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan
Hastalığında Dağıttığı Dinarlar 241
Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan Hastalığı Sırasında
Eşlerinin Bahsettikleri Kilise ve Resûlullah'ın (sas)
Bu Konuda Söyledikleri 243
Resûlullah'ın (sas) Vefatı Sırasında Ümmetine Yazmak İstediği Vasiyet 246
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Abbâs b. Abdülmuttalib'in
Ali b. Ebû Tâlib'e Söyledikleri 249
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Kızı Fâtıma'ya Söyledikleri 250

Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Üsâme b. Zeyd'e Söyledikleri 252
Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ensâr (r) İçin Söyledikleri 254
Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan Hastalığı Sırasında Vasiyeti 256
Resûlullah'a (sas) Ölümün Gelişi 260
RESÛLULLAH'IN (SAS) VEFATI 262
Resûlullah'ın (sas) Vasiyet Bırakmadığını ve
Başı Âişe'nin Kucağında İken Vefat Ettiğini Söyleyenler 263
Resûlullah'ın (sas) Ali'nin Kucağında Öldüğünü Söyleyenler 266
Resûlullah'ın (sas) Vefat Ettiğinde Çizgili Bir Elbiseyle Örtünmesi 267
Ebû Bekir Es-Sıddîk'in Resûlullah'ı (sas) Vefatından Sonra Öpmesi 267
Resûlullah'ın (sas) Vefatından Şüpheye Düştüklerinde
İnsanların Söyledikleri Sözler 269
Resûlullah'ın (sas) Hasta Kaldığı Süre ve Vefat Ettiği Gün 275
Resûlullah'a (sas) Taziye 277
Resûlullah'ın (sas) İçinde Yıkandığı Elbise 278
Resûlullah'ın (sas) Yıkanması ve Onu Yıkayanların Adları 279
Resûlullah'ın (sas) Üç Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler 283
Resûlullah'ın (sas) Biri Çizgili, Üç Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler 286
Resûlullah'ın (sas) Üç Kumaş Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler
İle Bir Gömlek ve Hulle İle Kefenlendiğini Söyleyenler 287
Resûlullah'a (sas) Güzel Kokular Sürülmesi 289
Resûlullah'ın (sas) Cenaze Namazının Kılınması 290
Resûlullah'ın (sas) Kabrinin Yeri 293
Resûlullah'ın (sas) Mezarının Kazılması ve Lahit Yapılması 296
Resûlullah'ın (sas) Kabrine Atılan Eşyalar 300
Resûlullah'ın (sas) Kabrine İnenler 301
Muğîre b. Şube'nin, Resûlullah'ın (sas) Yanından
En Son Ayrılanın Kendisi Olduğu Yolundaki Sözü 303
Resûlullah'ın (sas) Defnedilmesi 305
Kabrine Su Serpilmesi 306
Resûlullah'ın (sas) Mezarının Üstünün Tümsek Yapılması 307
Resûlullah'ın (sas) Yaşı 308
Resûlullah'ın (sas) Hicretten Sonra Vefatına Kadar Medine'de İkameti 310
Resûlullah (sas) İçin Yas Tutanlar, Onun İçin
Ah-Vah Edenler ve Ağlayanlar 311

Resûlullah'ın (sas) Mirası ve Terekesi 315
Resûlullah'ın (sas) Borcunu Ödeyip Vaatlerini Yerine Getirenler 318

Resûlullah'a (sas) Ağıt Yakanlar 321
Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri 323
Âtike bt. Abdülmuttalib'in Ağıtları 329
Safiyye bt. Abdulmüttalib'in Ağıtları 330

Resûlullah'ın (sas) Hayatında ve O'ndan Sonra Ashâbından Medine'de Fetva Verenler, Kendilerine Tabi Olunanlar ve İlimlerinin İntikal Ettiği Kimseler 338
1. Ali b. Ebû Tâlib (r) 341
2. Abdurrahman b. Avf (r) 344
3. Übey b. Ka'b (rh) 345
4. Abdullah b. Mes'ûd 346
5. Ebû Musa el-Eş'arî 348

Başka Âlimler 350
6. Mu'âz b. Cebel (rh) 350

Resûlullah'ın (sas) Ashâbından İlim ve Fetva Ehli Olanlar 355
7. Abdullah b. Selâm 357
8. Ebû Zer 358

Resûlullah (sas) Döneminde Kur'ân'ı Toplayanlar 360
9. Zeyd b. Sâbit 363
10. Ebû Hüreyre 367
11. İbn Abbâs 370
12. Abdullah b. Ömer 378
13. Abdullah b. Amr 378

Bu Gruptan Sayılan Diğer Sahâbîler 379
14. Resûlullah'ın (sas) Eşi Âişe 379

Bu Gruptan Sayılan Diğer Sahâbîler 381

Resûlullah'ın (sas) Ashâbından Sonra Medine'de Fetva Veren Muhacir, Ensâr ve Diğerlerinin Evlatları 383
15. Sa'îd b. el-Müseyyeb 383

Bâb 389
16. Süleyman b. Yesâr 390
17. Ebû Bekir b. Abdurrahman 390
18. İkrime 390
19. Atâ b. Ebû Rebâh 391
20. Amre bt. Abdurrahman 392
21. Urve b. ez-Zübeyr 393
22. İbn Şihâb ez-Zührî 393

Resûlullah'ın (sas) Gazveleri, Seriyye Sayıları, Seriyye İsimleri, Seriyye Tarihleri, Bu Gazve ve Seriyyelerin Olayları

Bize Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî; ayrıca bize Ömer b. Osman b. Abdurrahman b. Sa'd b. Yerbû el-Mahzûmî, Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî ve ez-Zührî'nin kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah b. Müslim, Musa b. Ya'kûb b. Abdullah b. Vehb b. Rebî'a b. Esved, Abdullah b. Ca'fer b. Abdurrahman b. el-Misver b. Mahreme ez-Zührî, Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde el-Ensârî, Rebî'a b. Osman b. Abdullah b. Hüdeyr et-Teymî, İbrahim b. İsmail b. Ebû Habîbe el-Eşhelî, Abdülhamîd b. Ca'fer el-Hakemî, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd ve Muhammed b. Sâlih et-Temmâr haber verdi.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bana Rüveym b. Yezîd el-Mukri haber verdi; dedi ki: Bize Hârûn b. Ebû İsa, o da Muhammed b. İshâk'tan haber verdi. Ayrıca bana, Hüseyn b. Muhammed Ebû Maşer'den naklederek haber verdi. Ayrıca bize, İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys el-Medenî, İsmail b. İbrahim b. Ukbe'den, o da kendi amcası Musa b. Ukbe'den haber verdi.- Sözleri birbirine karıştı- dediler ki:

Resûlullah'ın (sas) bizzat katıldığı ve komuta ettiği gazve sayısı yirmi yedidir. Gönderdiği seriyye sayısı ise kırk yedidir. Savaşa katıldığı gazveler ise dokuzdur. Bunlar, *Bedir, Uhud, Müreysi, Hendek, Kurayza, Hayber, Mekke'nin Fethi, Huneyn* ve *Tâif* gazveleridir. Bizce üzerinde ittifak edilen gazveler bunlardır.

Ravilerin bazı rivayetlerine göre Resûlullah'ın (sas) Benî Nadîr savaşına katıldığı zikredilmiştir. Ancak Allah, orasını ona mahsus ganimet kılmıştır. Ashâbıyla *Hayber* gazvesi dönüşü, *Vâdilkurâ* savaşma katılmış ve

(orada) ashâbından bazıları şehid olmuştur. Daha sonra *Gâbe* savaşına da iştirak etmiştir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke*'den hicret ettiğinde, Rebîülevvel ayının 10. Pazartesi günü *Medine*'ye geldi. İttifakla kabul edilen görüş budur. Bazıları ise Rebîülevvel ayının ikinci gününde *Medine*'ye geldiğini rivayet etmişlerdir. Resûlullah'ın (sas) ilk bağladığı savaş sancağı, hicretten yedi ay sonra, Ramazan ayında Hamza b. Abdülmuttalib b. Hâşim için bağladığı beyaz sancaktır. Sancağı, Hamza b. Abdülmuttalib'in antlaşmalısı Ebû Mersed Kennâz b. el-Husayn el-Ganevî taşıyordu. Resûlullah (sas) Hamza'yı, Muhacirlerden oluşan otuz kişilik bir grupla gönderdi.

Kimi de "Bu gazve iki gruptan, Muhacirlerden ve Ensâr'dan oluşmuştu." dedi. İttifakla kabul edilen görüşe göre ise gönderilen bu grubun sadece Muhacirlerden oluştuğudur. Çünkü Resûlullah (sas) *Bedir* gazvesine kadar hiçbir Ensârî'yi gazveye göndermemiştir. Zira onlarla yapılan antlaşmada, "Sadece kendi yurtlarında onu koruyacaklarına söz vermişlerdi."

Bize göre sahih olan görüş budur.

▪ Hamza'nın el-Îs Seriyyesi

Hamza Kureyşlilerin *Mekke*'ye doğru yol alan kervanının yolunu kesmek üzere yola çıktı. 300 kişilik Kureyş kervanının başında, Ebû Cehil b. Hişâm vardı. *el-Îs* yönünde deniz sahiline vardıklarında iki grup karşı karşıya geldi ve savaşmak için saf tuttular. Orada her iki tarafın halifi (anlaşmalısı) olan Mecdî b. Amr el-Cühenî iki grubun arasına girerek, bir bu tarafa bir diğer tarafa gidip gelerek onları ayırdı ve savaşmalarına engel oldu. Böylelikle savaşmadılar, Ebû Cehil kervanıyla ve arkadaşlarıyla *Mekke*'ye doğru yol aldı. Hamza da kendi arkadaşlarıyla oradan ayrılarak *Medine*'ye geri döndü.

▪ Ubeyde b. el-Hâris Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) seriyyelerinden biri, hicretin 8. ayımn başında Şevvâl ayında, *Râbiğ* denilen bölgenin içlerine (Batnu Râbiğ) Ubeyde b. el-Hâris b. Abdülmuttalib b. Abdümenâf'ın yaptığı seriyyedir. Resûlullah

(sas) ona beyaz bir sancak verdi. Sancağı taşıyan Mistah b. Üsâse b. Abdülmuttalib b. Abdümenâf'tı. Resûlullah (sas) onu aralarında Ensâr'dan herhangi bir savaşçı bulunmayan ve sadece Muhacirlerden oluşan altmış kişilik bir birliğin başında görevlendirdi. Ebû Süfyân ve 200 arkadaşıyla *Cuhfe*'den on mil uzakta bulunan *Râbiğ* denilen bölgede *Ehyâ* denilen bir suyun başında karşılaştı. Burası, *Kudeyd* denilen bölgeye yöneldiğinde yolun solunda bulunan bir yerdir. Bineklerini otlatmak için yoldan ayrılmışlardı. Aralarında karşılıklı ok atışları oldu, ama kılıçları çekmediler ve savaş düzeni almadılar. Lakin karşılıklı taciz atışları oldu. Ancak o gün Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir ok isabet etti ve bu ok İslâm'da bir Müslüman'a isabet eden ilk ok oldu. Sonra iki taraf kendi bölgesine çekildi. İbn İshâk'ın rivayetine göre, müşriklerin komutanı İkrime b. Ebû Cehil idi.

▪ Sa'd b. Ebû Vakkâs Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) göndermiş olduğu seriyyelerden biri de hicretten dokuz ay sonra Zilkâde ayının başında Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın komutanlığında, *el-Harrâr* denilen mevkiye gönderilen seriyyedir. Resûlullah (sas) ona beyaz bir sancak bağladı. Sancağı taşıyan el-Mikdâd b. Amr el-Behrânî idi. Resûlullah (sas) Sa'd'ı Muhacirlerden yirmi kişilik bir birliğin başına tayin edip, Kureyş kervanının yolunu kesmek için gönderdi ve onu *el-Harrâr* mevkiini geçmemesi hususunda uyardı. *el-Harrâr* mevkii, *Cuhfe*'den *Mekke*'ye giderken *Hum* mevkiine yakın *el-Mehacce* bölgesinin soluna düşen kuyuların bulunduğu mevkidir.

Sa'd bu seriyyesini şöyle anlatır: "Yaya olarak yola çıktık. Geceleri yürüyor, gündüzleri gizleniyorduk. Perşembe günü sabahı *el-Harrâr* mevkiine vardığımızda kervanın bizden bir gün önce gelip geçtiğini öğrendik. Bunun üzerine *Medine*'ye geri döndük."

▪ Ebvâ Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de hicretinden on iki ay sonra Safer ayında meydana gelen *Ebvâ* gazvesidir. Sancağı taşıyan Hamza b. Abdülmuttalib idi. Taşıdığı sancak beyazdı. Resûlullah (sas) kendi yerine

Medine'de Sa'd b. Ubâde'yi bıraktı. Sadece Muhacirlerle bu gazveye çıkmıştı. Aralarında Ensâr'dan herhangi bir kimse yoktu. Kureyşlilerin kervan yolunu kesmek için çıkmışlardı. *Ebvâ* denilen yere kadar gidildi, ancak herhangi bir olay vuku bulmadı. Bu gazveye *Veddân* gazvesi adı da verilir. İki isim de zikredilir. İki mevki arasında altı mil kadar mesafe vardır. Bu, Resûlullah'm (sas) bizzat katıldığı ilk gazvedir.

Bu gazvede Resûlullah (sas), o dönemde Benî Damre'nin lideri olan Mahşî b. Âmir ed-Damrî ile Benî Damre'ye saldırmayacağına ve onların da kendisine saldırmayacaklarına, başkalarına katılmayacaklarına, düşmanlarına yardım etmeyeceklerine dair bir antlaşma yaptı. Onlarla yaptığı bu antlaşmayı yazıya döktü.

Benî Damre Benî Kinâne kabilesindendi. Sonra Resûlullah (sas) *Medine*'ye döndü. *Medine*'den on beş gün uzak kalmıştı.

Bize İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bize Kesîr b. Abdullah el-Müzenî haber verdi; o, babasından, o da dedesinden naklederek dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) ilk katıldığı gazve olan *Ebvâ* gazvesine onunla birlikte çıktık.

▪ Buvât Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de *Buvât* gazvesidir. Hicretin 13. ayının başında Rebîülevvel ayında vuku bulmuştur. Resûlullah'ın (sas) sancağını Sa'd b. Ebû Vakkâs taşıdı. Beyaz bir sancaktı. Kendi yerine *Medine*'de Sa'd b. Mu'âz'ı bırakmıştı. Peygamber, 200 kişilik bir kuvvetle, başlarında Ümeyye b. Halef el-Cumahî olan ve Kureyşli 100 adamın koruduğu 2.500 develik Kureyş kervanının yolunu kesmek için çıkmıştı. *Buvât* denilen mevkie vardı. *Buvât, Radvâ* yönünde Cüheyne kabilesinin dağlarından bir dağın adıdır. *Şam* yolu üzerinde *Zû Huşüb* denilen mevkie yakın bir yerdir. *Medine* ile *Buvât* arası yaklaşık dört menzillik mesafedir. Herhangi bir olay vuku bulmadan Resûlullah (sas) *Medine*'ye döndü.

▪ Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin Yakalanması İçin Düzenlenen Gazve

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri, Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin yakalanması için hicretten on üç ay sonra Rebîülevvel ayında düzenlenen gazvedir. Resûlullah'ın (sas) sancaktarı Ali b. Ebû Tâlib idi. Sancağı beyazdı. Resûlullah (sas) *Medine*'de kendi yerine vekil olarak Zeyd b. Hârise'yi bırakmıştı. Kürz b. Câbir *Medine* sürülerine saldırmış ve sürüyü önüne katıp götürmüştü. Otlak hayvanları *Cemmâ* denen yerde otlatılıyordu. Araplar otlattıkları hayvanlarına "Serh" derler. *Cemmâ* ise, *el-Akâk* yönünde, *Medine*'ye üç mil uzaklıkta *Cürüf* yakınında bir dağdır. Bu nedenle Peygamber hemen onun peşine düştü ve *Bedir* tarafında *Sefevân* denilen yere kadar ulaştı. Ancak Kürz b. Câbir, Resûlullah (sas) oraya varmadan kaçıp gitmişti. Böylece Resûlullah onu yakalamadan *Medine*'ye geri döndü.

▪ Züluşeyre Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) hicretinden on altı ay sonra, Cemâziyelâhir ayının başında *Züluşeyre* gazvesi meydana geldi. Sancağını Hamza b. Abdülmuttalib taşıyordu ve sancağı beyazdı. *Medine*'de yerine, Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi bırakmıştı.

150 kişi ile yola çıktı. Muhacirlerden gazveye çağrılan 200 kişiyle yola çıktığını söyleyenler de vardır. Gazveye katılmak için hiçbir kimseye zorlama yapılmadı. Otuz deveyle yola çıktılar. Bineklere sırayla binerlerdi. Resûlullah (sas) Kureyşlilerin malını taşıyan kervanın *Mekke*'den çıkıp *Şam*'a doğru yola çıktığı haberini aldığında kervamn yolunu kesmek için yola çıkmıştı. *Züluşeyre*'ye ulaştı. *Züluşeyre, Yenbu* tarafında Benî Müdlic kabilesine ait bir yerdir. *Medine* ile *Yenbu* arasında dokuz konaklık mesafe bulunur. Oraya vardığında, el koymak için yola çıktığı kervanın birkaç gün önceden oradan geçtiğini öğrendi. Bu kervan *Şam*'dan döndüğünde yolunun kesileceği haberinin Kureyşlilere ulaşması üzerine kervan sahil yolunu tutmuş; Kureyşliler de kervam korumak için *Mekke*'den yola çıkmışlardı. Peygamber'le *Bedir*'de karşılaşmışlar; Resûlullah (sas) onlarla savaşmış ve onlardan öldürebildiği kadarını öldürmüştü. Zikri geçen kervan

o kervandır. *Züluşeyre*'de Peygamber, Ali'ye "Ebû Turab / Toprağın babası" künyesini verdi. Resûlullah (sas) onu toz toprakta debelenmiş görünce ona bu künyeyi vermişti. Resûlullah (sas) ona *"Doğrul ey Ebû Turâb!"* dedi. Bunun üzerine Ali doğruldu.

Bu gazve, Resûlullah'ın (sas) Benî Müdlic ve onların antlaşmalıları olan Benî Damre ile antlaşma yapmış olduğu gazvedir. Resûlullah (sas) herhangi bir zararla karşılaşmadan *Medine*'ye geri dönmüştür.

▪ Abdullah b. Cahş el-Esedî Seriyyesi

Sonra Resûlullah'm (sas) hicretinin 17. ayında, Receb ayının başında, Abdullah b. Cahş el-Esedî'nin *"Nahle"*ye yaptığı seriyye gelir. Allah Resûlü (sas), onu her iki kişinin bir deveye bindiği Muhacirlerden oluşan, on iki kişinin başında *Batnu Nahle*'ye, gönderildiği seriyyedir. Batnu Nahle, İbn Âmir'in *Mekke* yakınında bulunan bir bahçesidir. Resûlullah (sas) onu Kureyş kervanını gözetlemekle görevlendirmişti. Kervan onları görünce ürktü ve onların davranışlarından şüphelendiler. Bunun üzerine kervandakiler ürkmesinler diye, Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî kendi saçlarını, Âmir b. Rebî'a'ya kazıttı. Kervandakiler, saçların kazıtıldığını görünce rahatladılar ve "Bunlardan zarar gelmez, bunlar umrecidirler." diyerek bineklerini meraya saldılar ve yemekler pişirdiler. Kervandakiler o günün haram aylardan olup olmadığı hususunda şüpheye düştüler. Sonra cesaretle onlarla savaştılar. Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî Müslümanların başına geçti ve Âmir b. el-Hadramî'yi attığı bir okla öldürdü. Müslümanlar şiddetli bir saldırıda bulundular ve Osman b. Abdullah b. el-Muğîre ile el-Hakem b. Keysân'ı esir aldılar. Nevfel b. Abdullah b. el-Muğîre ise müşrikleri çaresiz bıraktı. Böylece Müslümanlar kervana el koydular. Kervan, *Tâif*'ten getirdikleri içki, deri ve kuru üzüm yüklüydü. Kervandaki malların tamamını Peygamber'e getirdiler. Resûlullah (sas) ganimeti dağıtmayıp beklettirdi ve iki esiri de hapsetti. el-Hakem b. Keysân'ı esir eden el-Mikdâd b. Amr idi. Resûlullah (sas) , onu İslâm'a davet etti. O da Müslüman oldu ve *Bi'ru Ma'ûne*'de şehit oldu.

Sa'd b. Ebû Vakkâs, bu seriyyede Utbe b. Gazvân ile aynı devenin terkisine bindiği arkadaşıydı. Develeri, Benî Süleym'e ait *Ma'den* tarafında *Bahrân* denilen yerde kaybolmuştu. Develerini iki gün aradılar; seriyyeye birlikte çıktıkları arkadaşları ise *Nahle*'ye doğru ilerlemişlerdi. Bu nedenle Sa'd ve Utbe bu gazveye katılamamışlar ve arkadaşlarından birkaç gün sonra *Medine*'ye geri dönmüşlerdi. Resûlullah'ın (sas) Abdullah b. Cahş'ın *Nahle*'den geri döndüğünde getirdiği ganimetten humusu (beşte bir) ayrıp geri kalan ganimetleri arkadaşlarına arasında bölüştürdüğü de söylenir. Bunun, İslâm'da ilk humus taksimi olduğu söylenir.

Yine Resûlullah'ın (sas) bu ganimetleri beklettiği, *Bedir* gazvesinden döndükten sonra onları *Bedir* ganimetleriyle birlikte paylaştırdığı ve herkese kendi payına düşeni verdiği de söylenir. Bu seriyyede Abdullah b. Cahş Emîrü'l-Mü'minîn diye adlandırılmıştır.

▪ Bedir Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) *Bedir* gazvesi meydana geldi. Buna "Büyük *Bedir*" de denir. Resûlullah (sas) Mekkelilerin ticaret kervanına el koymak için çıkmış ve *Züluşeyre* mevkiinde kervanın *Şam*'dan ayrıldığını öğrenmiş, bunun üzerine Talha b. Ubeydullah et-Teymî ve Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i kervanın durumunu öğrenmek üzere göndermişti. İkisi *el-Havrâ*[1] bölgesinde *Nâhbâr* denilen mevkie geldiklerinde, Keşed el-Cühenî'ye konuk oldular. Keşed onları himayesine alarak kervan gelip geçene kadar gelişlerini gizledi. Sonra oradan ayrıldılar. Keşed onlara (koruyucu olarak) *Zülmerve* denilen yere kadar refakat etti. Kervan sahil yoluna yöneldi ve yakalanma korkusuyla hızlanarak gece gündüz yürüdüler. Talha ve Sa'îd Peygamber'e kervan hakkında bilgi vermek üzere *Medine*'ye geldiklerinde Resûlullah'ın (sas) *Medine*'den ayrıldığını gördüler. Resûlullah (sas) Müslümanları kendisiyle beraber çıkmaları için davet etmiş ve onlara, *"İşte Kureyşlilerin mallarını taşıyan kervanı! Ümit edilir ki Allah onu size*

[1] *el-Havrâ, Zülmerve*'nin ardında, sahilde, bir yerdir. *Zülmerve* ile *el-Havrâ* arasısında iki gecelik mesafe vardır. *Medine* ile *Zülmerve* arası sekiz postalık mesafe veya daha fazladır.

ganimet kılar." dedi. Davete icabet edenler etti; birçok kişi ise davete icabet etmemişti.

Savaş için değil, kervan için çıkıldığından dolayı, bu davete icabet etmeyenler kınanmadı. Resûlullah (sas) hicretin 19. ayının başında Ramazan ayının 12. gecesi, Cumartesi *Medine*'den yola çıktı. Çıkışı, Talha b. Ubeydullah ve Sa'îd b. Zeyd görevlendirdikten on gece sonrasına rastlar. Onunla birlikte Muhacirlerden katılan katıldı, Ensâr da onunla bu gazveye katıldı. Resûlullah (sas), Ensâr ile beraber daha evvel hiçbir gazveye çıkmamıştı. Resûlullah (sas) ordugâhım *Medine*'den bir mil uzaklıkta bulunan *Ebû İnebe* kuyusunun olduğu yere kurdu. Arkadaşlarını topladı ve yaşı küçük olanları geri çevirdi. 305 kişi olarak yola çıktılar. Muhacirler yetmiş dört kişiydi, gerisi ise Ensâr'dandı. Üçü Muhacirlerden olmak üzere sekiz kişi ise mazeretleri/görevleri olduğu için bu gazveye katılmadı. Resûlullah (sas) mazeret nedeniyle katılmayan bu sekiz kişiye ganimetten pay verdi.

Peygamber'le beraber savaşa katılmayan Muhacirlerden Osman b. Affân'ı, eşi Rukıyye bt. Resûlullah'a bakmak için bırakmıştı. Rukıyye hastaydı, vefat edene dek Osman onun başında durdu. Talha b. Ubeydullah ve Sa'îd b. Zeyd'i kervamn haberlerini öğrenmek üzere görevlendirmişti. Ensâr'dan olan diğer beşi ise, Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i, Resûlullah (sas) *Medine*'ye kendi yerine bırakmıştı. Âsım b. Adî el-Aclânî'yi, *el-Âliye* halkına görevlendirmişti. el-Hâris b. Hâtıb el-Amrî'yi ise Benî Amr b. Avf hakkında duyduğu söylentiler sebebiyle *er-Revhâ*'dan geri çevirerek oraya yolladı. el-Hâris b. es-Samma'nın ise *er-Revhâ*'da ayağı kırılmıştı. Havvât b. Cübeyr'in de ayağı kırılmıştı. Bizce bu gazveye katılmayanlar, tartışmasız olan bu sekiz kişidir. Hepsinin de geçerli bir mazereti vardı. Orduda yetmiş deve vardı. Sırayla develere biniyorlardı. Atlar ise iki taneydi. Biri, Mikdâd b. Amr'ın, diğeri ise Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî'nin idi.

Resûlullah (sas) hareket etmeden önce müşrikler hakkında bilgi toplamak için iki kişi göndermişti. Biri Besbes b. Amr diğeri ise Adî b. Ebü'z-Zağbâ idi. Her ikisi de Ensâr'm anlaşmalısı olan Cüheyne kabilesindendi. *Bedir* kuyusunun bulunduğu mevkie vardılar ve düşman hakkında bilgi toplayıp Peygamber'e geri döndüler. *Şam*'daki müşriklere Resûlullah'ın (sas) onların dönüşlerini gözetlediği haberi yetişmişti. Bunun üzerine *Şam*'dan ayrılırken, Resûlullah (sas) hakkında kendilerine yetişen

haberi bildirmek ve kervanlarım korumaları için Damdam b. Amr'ı *Mekke*'deki Kureyşlilere gönderdiler.

Mekkeli müşrikler rakkaselerini ve deflerini beraber alarak süratle yola koyuldular. Ebû Süfyân kervanın başında geri dönüyordu. *Medine*'ye yaklaştıklarında çok korkmuşlardı. *Bedir*'e varıncaya kadar ne Damdam'dan, ne de bekledikleri yardımdan herhangi bir haber almamışlardı. Bu nedenle Ebû Süfyân pusuya düşmekten korkuyordu, Ebû Süfyân Mecdî b. Âmr'a şöyle dedi: "Muhammed'in gözcülerini hissettiğin oldu mu? Vallahi, *Mekke*'de hiçbir Kureyşli erkek ve kadın yoktur ki tek bir neş[2] parası olsun da bizimle ticaret için göndermiş olmasın." Mecdi, "Vallahi bu yere gelen iki atlının dışında şüphelendiğim kimse olmadı." dedi ve Resûlullah'ın (sas) gönderdiği, Besbes ve Adî'nin konaklayıp dinlendikleri yeri işaret etti. Bunun üzerine Ebû Süfyân onların konakladığı yere geldi ve develerinin pisliklerine bakıp içindeki hurma çekirdeklerini gördü ve "İşte *Medine*'nin deve yemi! Vallahi bunlar Muhammed'in gözcüleridir." dedi. Hemen develerin yüzüne vurdu, alelacele *Bedir*'i terk ederek sol tarafa, deve katarıyla sahil yoluna doğru yola koyuldu.

Bu arada Mekkeliler de yola çıkmıştı, Ebû Süfyân Mekkelilere kervanı kurtardığını ve geri dönmelerini bildirmek üzere Kays b. İmrü'l-Kays'ı göndermişti. Kureyşliler, dönme önerisini reddettiler. *Cuhfe*'ye vardıklarında rakkaseleri geri çevirdiler ve Ebû Süfyân'a bir haberci gönderdiler. Haberci *el-Hedde* denilen yerde Ebû Süfyân'a yetişti. *el-Hedde, Mekke*'den çıkıp sola yöneldiğinde *Usfân*'dan yedi mil mesafede bir yerdir. Orada Benî Damre ve Huzâ'a'dan bazı insanlar otururdu. Ona Kureyşlilerin geri dönmeyip yollarına devam ettikleri haberini verdi. Ebû Süfyân, "Eyvah! Kureyş'e yazık oldu. [Ebû Cehil'i kastederek] Bu, Amr b. Hişâm'ın işidir." dedi. Ebû Cehil, "Vallahi *Bedir*'e varmadan geri dönmeyeceğiz." demişti.

Bedir, her yıl Arap kabilelerinin bir araya gelip panayır kurdukları yerlerden biriydi. *Medine* ile *Bedir* arası sekiz konak, iki mil mesafe vardır. Resûlullah (sas) *Medine*'den "*Revhâ*" üzerinden *Bedir*'e doğru tuttuğu yol ise dört günlük bir mesafedir. Resûlullah'ın (sas) takip ettiği güzergâh,

[2] Yarım ukıyye olan neş yirmi dirhemdir.

sırasıyla, *el-Munsaraf*,[3] *Zâtülecdâl*,[4] diğer adı *Hayfüsselem* olan *el-Mu'allâ* ve *Bedir*'e iki mil mesafedeki *el-Esîl* konaklama yerleridir. Kureyş, Furât b. Hayyân el-İclî'yi yola çıktıklarını Ebû Süfyân'a haber vermek için göndermişti. Kureyş *Mekke*'den hareket ederken, Furât b. Hayyân el-İclî daha *Mekke*'de idi. Ebû Süfyân ile karşılaşmadan *Cuhfe* denilen yerde müşriklere kavuştu ve onlarla *Bedir*'e doğru yola devam etti. *Bedir* savaşında yaralanmış ve yaya olarak kaçmıştı. Benî Zühre kabilesi, *Cuhfe* denilen yerden geri döndü. Onların antlaşmalısı olan el-Ahnes b. Şerîk es-Sekafî, onlara nasihatte bulundu. Kendisi, sözü dinlenen biriydi. Asıl adı Übey idi. Benî Zühre kabilesi geri dönünce, onları aldatıp geri çevirdiği için ona aldatan anlamında, "el-Ahnes" denildi. Benî Zühre, o gün 100 kişiydi. 300 kişi olduklarını söyleyenler de vardır.

Benî Adî b. Ka'b ise Kureyşlilerle beraberdi. Seher vakti, *Seniyyetüllift*'e[5] vardıklarında sahile yöneldiler ve *Mekke*'ye geri döndüler. Dönüş yolunda Ebû Süfyân b. Harb ile karşılaştılar. Ebû Süfyân onlara, "Ey Benî Adî! Nasıl geri dönersiniz? Ne kervanda ne de savaştasınız!" diyerek onlara sitem etti. Onlar da kendisine, "Sen Kureyş'in geri dönmesi için haber göndermiştin." dediler, Ebû Süfyân'ın Benî Adî b. Ka'b ile *Merrüzzahrân*'da karşılaştığı da söylenmektedir. *Bedir* savaşma ne Benî Zühre'den ne de Benî Adî'den müşriklerin safında katılan olmamıştır.

Resûlullah (sas) yoluna devam etti. *Bedir*'e yaklaştığında kendisine Kureyş'in *Bedir*'e doğru ilerlediği haberi geldi. Resûlullah (sas), ashâbma bu haberi iletti ve onlarla istişarede bulundu. el-Mikdâd b. Amr el-Behrânî, Peygamber'e dedi ki: "Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, bizi *Birkülgumâd*'a[6] götürsen bile oraya varıncaya kadar seninleyiz." Resûlullah (sas) ashâbına, *"Bana düşüncelerinizi söyleyin."* dedi. Bununla Ensâr'ı kastediyordu. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz ayağa kalktı, "Ben Ensâr adına konuşuyorum. Ey Allah'ın Resûlü! Sanki bizi kastediyorsun." dedi. Peygamber,

[3] *el-Munsaraf, Mekke* ile *Medine* arasında bir mevkidir.
[4] *Zatülecdal, Sahra* geçidinde bir yerdir.
[5] *Lift, Mekke* ile *Medine* arasında bir mevkidir.
[6] *Birkülgumâd*, ğayn harfinin kesriyle. İbn Düreyd ise ötreyle dedi. *Mekke*'nin gerisinde denize beş gecelik bir mesafede olan bir yerdir.

"Evet!" dedi. Sa'd b. Mu'âz, "İstediğini yap (yoluna devam et). Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, şu denize varsan ve dalsan, bizden bir tek kişi kalsa bile seninle beraber bu denize dalacağız." dedi. Bunun üzerine Peygamber, *"Allah'ın bereketiyle buyurun yola devam edin. Şüphesiz Allah bana, iki taifeden birini vaat etti. Vallahi sanki düşmanın öldürülüş (yıkılış) yerlerini görüyorum."* dedi.

Resûlullah (sas) o gün sancaklar dağıttı. Resûlullah'ın (sas) dağıttığı sancaklar arasında Mus'ab b. Umeyr'in taşıdığı Muhacirlerin sancağı en büyükleriydi. Hazrec'in sancağı, el-Hubâb b. el-Münzir'e verilmişti. Muhacirlerin parolası "Ya Benî Abdurrahman!"; Hazrec'in parolası "Ya Benî Abdullah!"; Evs kabilesinin parolası ise "Ya Benî Ubeydullah!" idi. O gün, Müslümanların toplu olarak parolasının ise "Ya Mansûr emit/Ey muzaffer, öldür!" olduğu söylenir.

Müşriklerin üç sancağı vardı; biri, Azîz b. Umeyr'e, biri en-Nadr b. el-Hâris'te, diğeri ise Talha b. Ebû Talha'nın elindeydi. Bunların tümü Benî Abdüddâr boyundandı. Resûlullah (sas) Ramazan ayının on yedisinde Cuma gecesi, *Bedir* yakınına karargâh kurdu. Ali, Zübeyr, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Besbes b. Amr'ı su başında müşriklerin durumunu öğrenmeleri için gönderdi. Suya vardıklarında, Kureyşlilerin su başına gelen adamlarını buldular. Askerler harekete geçti. Suya gelenleri yakalayıp Resûlullah'ın (sas) yanına getirdiler. Onlara, *"Kureyş nerededir?"* diye sordu. Onlar, "Şu gördüğün kum tepelerinin arkasındalar." dediler. Peygamber, *"Ne kadarlar?"* diye sordu. "Çoklar." dediler. Peygamber, *"Kaç kişiler"* diye sordu. "Bilmiyoruz." dediler. Allah Resûlü, *"Günde kaç deve kesiyorlar?"* diye sordu. "Bir gün dokuz, bir gün on deve." dediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Düşmanın sayısı 900 ile 1.000 arasındadır."* dedi. Gerçekten de sayıları 900 erkek ve elli kadındı. 100 de atları vardı.

Hubâb b. el-Münzir dedi ki: "Ya Resûlullah! Şu konakladığın yer, karargah yeri olarak uygun değildir. Karargâhı düşmana en yakın suya götür. Ben, o suları ve kuyuları iyi bilirim. *Uzûbe* diye bilinen bir kuyusu vardır ki, kesinlikle kurumaz. Biz de, üzerine bir havuz kurar ve ondan içerek savaşırız. Diğer kuyulardan da istifade ederiz." dedi. Bunun üzerine Cibrîl indi ve "İsabetli görüş el-Hubâb'ın görüşüdür." dedi. Hemen Resûlullah

(sas) yerinden kalktı ve söylenenleri yaptı. Vadi engebeli ve zemin yumuşaktı. Allah'ın gönderdiği yağmur Müslümanlara yürümeyi kolaylaştırdı, müşriklerin ise yürümelerine engel odu. O gece Müslümanları bir uyku uyuşukluğu tutmuştu. Peygamber'e hurma dallarından gölgeli bir çardak yapıldı. Resûlullah (sas) ile Ebû Bekir çardağa girdiler. Sa'd b. Mu'âz çardağın önünde kılıcını kuşanmış olarak durdu. Sabah olunca Resûlullah (sas) daha Kureyş gelip konaklamadan arkadaşlarına savaş düzeni aldırdı. Kureyş göründüğünde Resûlullah (sas) ashâbını sıraya diziyor, sanki ok diziyor gibi hizalıyordu. Elinde bir ok vardı, birisine "ileri", bir diğerine de "geri" diye işaret ediyordu. Allah Resûlü, saf düzgün olana kadar bunu yaptı. Bu arada, bir rüzgâr esti ve geçti, ardından şiddetli bir rüzgâr daha geldi esip geçti, sonra bir rüzgâr daha geldi. İlk rüzgâr Cibrîl'in 1.000 melekle gelişiydi. Resûlullah'm yanında gelip durmuştu. İkinci rüzgâr Mîkâîl'in 1.000 melekle gelip Resûlullah'ın (sas) sağında duruşuydu. Üçüncüsü ise İsrâfîl'in 1.000 melekle gelip Resûlullah'm (sas) solunda duruşuydu. *Bedir*'e katılan meleklerin özelliği sarıklarını arkalarına, omuzları arasına atmaları, nurdan yeşil, sarı ve kırmızı sarıklı oluşları ile biliniyordu. Bindikleri atlarının alınlarında uzun kıllar (yün) vardı. Resûlullah (sas) ashâbına, *"Melekler alemler/işaretler takındı, siz de yünden başlıklarınıza ve miğferlerinize nişanlar takın."* Melekler alacalı atlar üzerindeydiler.

İki taraf yerlerini alınca müşrikler, -takdir ve tahmini kuvvetli olan- Umeyr b. Vehb el-Cumahî'yi Muhammed ve ashâbının sayılarını tahmin etmeye gönderdiler. Umeyr, vadiye doğru gitti ve yüksek bir yere çıktı, İslâm karargâhının çevresini dolaştıktan sonra müşriklerin yanına döndü ve onlara, "Muhammed ve arkadaşlarına, arkadan gelen bir yardımları yok, kurdukları bir tuzakları da görünmüyor. Müslümanların sayıları sadece 300 küsurdur. Yetmiş deve ve iki atları var. Ey Kureyşliler! Belalar ölümleri getirir. *Yesrib* develeri kesin ölümleri taşımaktadır. Bunlar kılıçlarından başka dayanacakları ve sığınacakları bir şeyi olmayan bir topluluktur. Görmüyor musunuz? Dillerini yutmuş, konuşmuyor ve yılanlar gibi hareket ediyorlar. Birimiz öldürülmeden onlardan birini öldürebileceğimizi zannetmiyorum. Eğer sizden, sayıları kadar adam öldürürlerse bundan sonra yaşamanın ne anlamı kalır? Buna göre görüşünüzü söyleyin ve hükmünüzü verin."

dedi. Hakîm b. Hizâm onlarla konuştu, insanlar arasında dolaştı ve Utbe ile Şeybe'nin yanına geldi. Onlar kavimleri arasında sayılı kişilerdendiler. Onlar da oradaki insanlara savaşmadan oradan ayrılmayı tavsiye ettiler. Utbe onlara, "Nasihatimi geri çevirmeyin ve görüşümü boşa çıkarmayın." dedi. Ebû Cehil onun sözünü duyunca onu kıskandı ve onun görüşünü hiçe çıkararak insanları savaşa teşvik edip Âmir b. el-Hadramî'ye *Nahle*'de öldürülen kardeşi Amr için şiirler söylemesini emretti. Âmir arkasını (kıçını) açtı; toprak serpmeye başladı ve Utbe'yi kınamak kastıyla "Eyvah Amr!" diye bağırmaya başladı. Bu sözüyle Utbe'yi kınıyordu. Çünkü Kureyş içinde anlaşmalısı olan oydu. Bu arada Umeyr b. Vehb Müslümanlara saldırdı. Ama Müslümanlar saflarını bozmadılar ve sarsılmadılar. Ardından Âmir b. el-Hadramî Müslümanlara saldırdı. Böylece savaş başlamış oldu. Müslümanlardan ilk ortaya atılan Ömer b. el-Hattâb'm mevlası Mihca idi. Onu Âmir b. el-Hadramî öldürdü.

Ensâr'dan ilk öldürülen Hârise b. Sürâka idi. Onun Hibbân b. el-Arika tarafından öldürüldüğü söylenir. Ensâr'dan ilk öldürülenin Umeyr b. el-Humâm olduğu ve Hâlid b. el-A'lem el-Ukaylî tarafından öldürüldüğü de söylenir. Sonra Rebî'a'nm oğulları Şeybe, Utbe ve el-Velîd b. Utbe mübareze için ortaya atıldılar. Karşılarına Ensâr'dan Benî el-Hâris'ten Afrâ'mn oğulları, el-Hâris'in çocukları Mu'âz, Mu'avviz ve Avf çıktılar. Resûlullah (sas) Müslümanlarla müşriklerin karşılaştıkları bu ilk savaşta Ensâr'ın zarar görmesini arzu etmedi. Zarar gelecekse kendi amcazadelerine ve kavmine gelmesini istedi ve onlara geri dönmelerini emretti. Ensârîler saflarına geri döndüler. Resûlullah onlar için hayırlı sözler söyledi. Sonra müşrikler, "Ey Muhammed! Kavmimizden bize denk olanları çıkar." diye seslendiler. Peygamber de, *"Ey Benî Hâşim! Kalkın ve peygamberinizin getirdiği hak üzere savaşın. İşte onlar batıllarıyla gelmiş ve Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar."* dedi. Bunun üzerine Hamza b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib ve Ubeyde b. el-Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf ortaya çıktılar ve mübareze için çıkan müşriklere doğru yürüdüler. Utbe, "Konuşun da sizi tanıyalım." dedi. Başlarında miğferler vardı. Hamza ona cevap verdi: "Ben Hamza b. Abdülmuttalib'im! Allah'ın aslanı, Resûlullah'ın aslanıyım." dedi. Utbe ona, "Şerefli bir denk! Bense halîflerin (sözbirliği yapan topluluğun) aslanıyım.

Seninle beraber olan diğer iki kişi kim?" dedi. Hamza ona, "Biri Ali b. Ebû Tâlib, diğeri ise Ubeyde b. el-Hâris'tir." dedi. Ona, "İki şerefli denk!" dedi. Sonra Utbe kendi oğluna kalk dedi ve karşısına Ali b. Ebû Tâlib çıktı. İki kez vuruştular, Ali onu öldürdü. Sonra Utbe kalkıp ortaya atıldı. Karşısına Hamza çıktı. İki kez kılıçla vuruştular. Hamza onu öldürdü. Sonra Şeybe ortaya atıldı. Karşısına Ubeyde b. el-Hâris çıktı. O sırada Allah Resûlü'nün ashâbından en yaşlı olan kişiydi. Şeybe kılıcının ucuyla Ubeyde'nin ayağına vurdu ve ayağının adalesini kesti. Hemen Ali ve Hamza, Şeybe'ye saldırdılar ve onu öldürdüler. Bu konuda şu ayet inmiştir. "İşte iki hasım taraf ki, Rableri hakkında tartışmaya girmişlerdir."[7] Onlar hakkında Enfâl suresinin tamamı inmiştir: ***"Onları, o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırız."***[8] Ayette *Bedir* günü kastedilmektedir. Yine ***"İnkâr edenler, kendilerine kıyamet ansızın gelinceye yahut da onlara kısır bir günün azabı gelip çatıncaya dek, o Kuran'dan bir şüphe içinde kalırlar."***[9] ve ***"O topluluk yakında (Bedir'de) bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır."***[10] ayetleri nazil oldu. O gün Resûlullah kılıcını çekmiş ve bu ayeti okuyarak düşmanları kovalamıştır. Resûlullah (sas) yaralılarının öldürülmesi ve kaçanlarının kovalanması için emir vermiştir.[11]

[7] Hac 22/19.

[8] Duhân 44/16.

[9] Hac 22/55.

[10] Kamer 54/45.

[11] *Bedir* Savaşı dünyanın en önemli ve ilginç savaşlarından biridir. Her şeyden önce iki tarafta çarpışanlar birbirlerinin yakın akrabalarıydı. Fakat Hz. Peygamber'e ve onun ashâbına karşı son derece öfkeli olan *Mekke* müşrikleri, büyük ve donanımlı bir orduyla, toplam sayıları 300 askeri bulmayan Müslümanları kılıçtan geçirmek için yola çıkmışlardı. Böyle bir ihtimal de akıldan uzak değildi. Müslümanlardaki iman gücü ve Resûlullah'a (sas) bağlılıkları olmasaydı, *Mekke*'den gelen donanımlı ordunun karşısında durmaları ve dayanabilmeleri imkansızdı. Müslümanların tamamen kılıçtan geçirilme ihtimali, Hz. Peygamber'in (sas) Bedir savaşından önce yaptığı dokunaklı duadan da anlamak mümkündür. Şöyle dua etmişti: *"Allah'ım! Eğer bu orduyu helak edersen yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır."* Bu itibarla Müslümanların, düşmanın yaralılarını tedavi edecek ne zamanları vardı ne de imkanları. Kaldı ki, Resûlullah (sas), imana gelmesi muhtemel olan esirleri ve yaralıları, Hz. Cibrîl'in telkiniyle her zaman koruma altına almıştır. Bedir savaşında ise, Allah *Mekke* müşriklerine korkunç bir azab vaat etmişti. İşte Müslümanların eliyle başlarına gelenler bu vâdin gereğiydi. (M).

O gün Müslümanlardan on dört kişi şehit düştü. Altısı Muhacirlerden sekizi Ensâr'dandı: Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib, Umeyr b. Ebû Vakkâs, Âkil b. Ebû Bükeyr, Ömer b. el-Hattâb'm mevlası Mihca, Safvân b. Beydâ, Sa'd b. Hayseme, Mübeşşir b. Abdülmünzir, Hârise b. Sürâka, Afra'nın oğulları Avf ve Mu'avviz, Umeyr b. el-Humâm, Râfi b. Mu'allâ, Yezîd b. Hâris b. Fushum.

Bu savaşta müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüş ve yetmiş kişi de esir edilmişti. Müşriklerden öldürülenler arasında, Şeybe b. Rebî'a b. Abdüşşems, Utbe b. Rebî'a b. Abdüşems, Velîd b. Utbe, el-Âs b. Sa'îd b. el-Âs, Ebû Cehil b. Hişâm, Ebü'l-Bahterî, Hanzale b. Ebû Süfyân b. Harb, Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf, Tu'ayme b. Adî, Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib, Nevfel b. Huveylid İbnü'l-Adeviyye, Nadr b. el-Hâris[12], Ukbe b. Ebû Mu'ayt[13], Emîru'l-Müminîn Ömer b. El-Hattab'ın dayısı l-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre Ümeyye b. Halef, Ali b. Ümeyye b. Halef, Münebbih b. el-Haccâc ve Ma'bed b. Vehb vardı. Esirlerden bazıları ise şunlardır: Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Akîl b. Ebû Tâlib, Ebü'l-Âs b. er-Rebî, Adî b. el-Hıyâr, Ebû Azîz b. Umeyr, el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre, Abdullah b. Übey b. Halef, Şair Ebû Azze Amr b. Abdullah el-Cumahî, Vehb b. Umeyr b. Vehb el-Cumahî, Ebû Vedâ'a b. Dubayre es-Sehmî ve Süheyl b. Amr el-Âmirî.

Esirlerin her birisinin fidyesi durumlarına göre 4.000, 3.000, 2.000 ve 1.000 dirhem olarak belirlenmişti. Ancak bazılarının malı yoktu. Resûlullah (sas) malı olmayanları bağışladı. Bunlardan biri de Ebû Azze el-Cumahî idi. Resûlullah (sas) savaşta onlardan ele geçirilenleri ganimet saydı. Ganimetin başına Ensâr'dan Abdullah b. Ka'b el-Mâzinî'yi görevlendirdi. Resûlullah (sas) ganimetleri, *Medine*'ye üç gecelik mesafede bulunan *es-Safrâ*'da *Seyerü Şi'b* denilen geçitte taksim etti. Resûlullah (sas) ganimet içinden *Zülfikâr* kılıcını kendine aldı. Bu kılıç Münebbih b. el-Haccâc'ın kılıcıydı. O gün ganimetten özel olarak Resûlullah'm (sas) aldığı sadece buydu. Resûlullah (sas) diğer ganimet mallarını, *Bedir*'e iştirak eden savaşçılara ve onun izni ile savaşa katılmayan sekiz kişiye taksim etti. Resûlullah

[12] Resûlullah onu *el-Esîl* denilen yerde öldürttü (M).
[13] Resûlullah (sas) onu da *es-Safrâ*'da öldürttü (M).

(sas) da Müslümanlarla beraber payını aldı. Aldığı ganimetler arasında Ebû Cehil'in damızlık devesi de vardı. Onunla gazveye çıkar, diğer hayvanlarla çiftleştirirdi. Resûlullah (sas), *Bedir* savaşının sonucunda Allah'ın, Resûlü'nü zafere eriştirip müşriklerden ganimet almasını müyesser kıldığını bildirmek, kendisinin ve Müslümanların selametini müjdelemek üzere Zeyd b. Hârise'yi *Medine*'ye gönderdi. Aym gayeyle Abdullah b. Revâha'yı *Âliye*'ye gönderdi. *el-Âliye;* Kubâ, Hatme, Vâil, Vâkıf, Benî Ümeyye b. Zeyd, Kurayza ve Nadîr bölgesiydi. Zeyd, Resûlullah'ın (sas) kızı Rukıyye'yi *Bakî*'de defnettikleri sırada *Medine*'ye varmıştı.

Bedir'in musibet ve yenilgisini, Mekkelilere ilk haber veren el-Haysümân b. Hâbis el-Huzâ'î idi. *Bedir* savaşı Resûlullah'ın (sas) hicretinin 19. ayında Ramazan ayının on yedisi, Cuma günü sabahında vuku bulmuştu.

Bize Vekî haber verdi. O Süfyân ve İsrâîl ve İsrâîl'in babasından (yanî Ebû Vekî'den), onlar Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ'dan rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'm (sas) *Bedir* savaşında bulunan ashâbının sayısı 310 küsur idi. Kendilerinin, Calût'a karşı yapılan savaşta nehri geçen Tâlût'un ashâbının sayısı kadar olduklarını düşünüyorlardı. O gün onlarla beraber mümin olanlarının dışında nehri geçen olmamıştır.

Bize Vekî b. el-Cerrâh, Sâbit b. Umâre'den, o Guneym b. Kays'tan, o Ebû Musa'dan naklederek şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) *Bedir* savaşındaki savaşçı sayısı, Câlût savaşında nehri geçen Tâlût'un arkadaşlarının sayısı kadardı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî, Mis'ar'dan, o Ebû İshâk'tan, o el-Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşındaki savaşçı sayısı, Câlût savaşında Tâlût'un arkadaşlarının sayısı kadardı.

Bize Affân b. Müslim, Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî ve Vehb b. Cerîr b. Hâzim haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşında Muhacirler yaklaşık altmış kişi, Ensâr ise 240 kişiydi.

Bize Hasan b. Musa el-Eşyeb haber verdi, dedi ki: Bize Züheyr haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir'e iştirak eden Resûlullah'ın (sas) ashâbı, *Bedir* savaşında kendi sayılarının Tâlût ile beraber nehri geçen Tâlût'un ashâbının sayısı olan 310 küsur kişi kadar olduklarını söylediler. el-Berâ: "Vallahi onunla beraber mümin olanın dışında nehri geçen olmamıştır." dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi, dedi ki: Bize, Hişâm b. Hassân haber verdi, dedi ki: Bana, Muhammed b. Sîrîn anlattı, dedi ki: Bana Ubeyde anlattı, dedi ki:

Bedir ehlinin sayısı 313 veya 314 kişidir. 270 kişisi Ensâr'dan, kalanı ise diğer insanlardandı.

Bize Nasr b. Bâb el-Horâsânî, el-Haccâc'dan, o el-Hakem'den, o Miksem'den, o da İbn Abbâs naklederek haber verdi; İbn Abbâs dedi ki:

Bedir ehli 313 kişiydi. Bunlardan 76 kişi Muhacirlerdendi. Kureyşlilerin *Bedir* hezimeti 17 Ramazan Cuma günüydü.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi, dedi ki: Bize, Abdullah b. Vehb haber verip dedi ki: Bana, Huyey anlattı; o Ebû Abdurrahman'dan, Abdullah b. Amr'ın şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas) *Bedir* savaşına Tâlût'un çıkışı gibi 315 savaşçıyla çıktı. Peygamber, çıktıklarında onlara dua edip dedi ki: *"Allah'ım! Ashâbım, yayadırlar; onları bineklere bindir. Allah'ım! Çıplaklar onları giydir. Allah'ım! Açlar onları doyur."* Böylece *Bedir*'den döndüklerinde her biri, beraberinde bir veya iki deve yüküyle geri döndü. Giyindiler ve doydular.

Bize el-Hakem b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Damre, İbn Şevzeb'den, o da Matar'dan naklederek haber verdi; dedi ki:

Savaşa Mevâlîden on küsur kişi katıldı. Matar dedi ki: Müşrikler o gün onlardan iyi bir darbe yediler.

Bize Affân b. Müslim ve Sa'îd b. Süleyman haber verdiler; dediler ki: Bize Hâlid b. Abdullah haber verdi; dedi ki: Bana Amr b. Yahya haber verdi. O Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, o babasından, o da Âmir b. Rebî'a el-Bedrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşı Ramazan'ın on yedisi Pazartesi günüydü.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. Şebbe ez-Zührî'den naklederek haber verdi; dedi ki:

Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris'ten *Bedir* gecesini sordum. Bana, "Ramazan'ın 17. günü Cuma gecesiydi." dedi.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Hâtim b. İsmail haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşı Ramazan ayının on yedisi Cuma günüydü.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Sağlam olan rivayet savaşın Cuma günü vuku bulduğudur. *Bedir* savaşının Pazartesi günü vuku bulduğuna dair rivayet şaz bir rivayettir.

Bize Kuteybe b. Sa'd haber verdi; o İbn Lehî'a'dan, o Yezîd b. Ebû Habîb'den, o Ma'mer b. Ebû Habîbe'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'den naklederek haber verdi:

Sa'îd b. El-Müseyyeb'in oğlu yolculukta oruç tutmanın hükmünü babasına sordu. Sa'îd ona, Ömer b. el-Hattâb'ın şöyle dediğini anlattı: "Peygamber'le beraber Ramazan ayında iki gazve yaptık. Biri *Bedir* savaşı, diğeri ise *Mekke* fethidir. İkisinde de oruç tutmadık."

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; o Musa İbn Ubeyde'den, o Abdullah b. Ubeyde'den naklederek şöyle dedi:

Peygamber, *Bedir* savaşına çıktı, ailesine dönene dek bir tek gün bile oruç tutmadı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Amr b. Osman b. Abdullah b. Vehb haber verdi; dedi ki: Musa b. Talha'nın şöyle dediğini işittim:

Ebû Eyyûb'e, *Bedir* savaşı soruldu. "Ya Ramazan ayının on yedinci günü, ya Ramazan ayının bitimine on üç gün kala, ya Ramazan ayının bitimine on bir gün kala, ya Ramazan'dan on dokuz gün geçtiğinde savaş meydana geldi." dedi.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Âsım'dan, o Zir'den, o da İbn Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşında, her üç kişi bir deveye binerdik. Ebû Lübâbe ile Ali, Resûlullah'ın (sas) arkadaşlarıydılar. Resûlullah'ın (sas) yürüme sırası geldiğinde, ikisi Peygamber'e, "Sen bin; biz yürüyelim." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Hayır! Siz binin, yürümede siz benden daha güçlü değilsiniz. Ben de ecre ihtiyacı olmayan biri değilim."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi. O Şeybân'dan, o Ebû İshâk'tan, o Ebû Ubeyde'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşında düşmanı esir aldığımızda onlara "Kaç kişiydiniz?" diye sorduk. "1.000 kişiydik." dediler.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi. O İsrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o Ebû Ubeyde'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşında onlardan, -yani müşriklerden- birini yakaladık. Ona sayılarını sorduk; "1.000 kişiydik." dedi.

Bize Hüşeym b. Beşîr haber verdi; dedi ki: Bize Mücâlid haber verdi. O da Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir esirlerinin fidyesi 4.000 dirhem ve aşağısıydı. Mal varlığı olmayan kişiler ise Ensâr'ın çocuklarına yazı öğretmekle emrolundular.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Câbir'den, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşında Resûlullah (sas) Mekkelilerden yetmiş kişiyi esir aldı. Onlardan servetlerine göre fidye alıyordu. Mekkeliler yazı yazmasını biliyordu; Medineliler ise bilmiyorlardı. Fidye ödeyecek bir malı olmayan esirlerin her birine on Medineli çocuk verildi ve ona fidyesi karşılığında yazı öğretmesi emrolundu. Çocuklar yazıyı öğrendiklerinde bu, onun fidyesi olarak sayıldı.

Bize Muhammed b. es-Sabbâh haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk, Kureyş'ten, o da Âmir'den naklederek şöyle dedi:

Bedir esirlerinin fidyesi kırkar ukıyyeydi. Kendisinde ödeyecek bir şeyi olmayan ise Müslümanlardan on kişiye yazıyı öğretti. Zeyd b. Sâbit yazıyı öğrenenlerden biriydi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Hassân haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Sîrîn, Ubeyde'den şöyle haber verdi:

Cibrîl, *Bedir* esirleri hakkında Peygamber'e geldi ve ona "Dilerseniz onları öldürürsünüz, dilerseniz onlardan fidye alırsınız. Gelecekte (*Uhud*'da) de, sizden yetmiş kişi şehit edilir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ashâbını çağırdı; geldiler ya da onlardan gelenlere şöyle dedi. *"İşte Cibrîl onları alıp öldürmeniz ya da fidye karşılığında serbest bırakmanız hususunda sizi muhayyer bıraktı. Ancak bunun karşılığında sizden onların sayısınca şehit edilir."* Resûlullah'ın (sas) ashâbı, "Onları fidye karşılığında bırakalım

böylece (aldığımız fidyeyle) onlara karşı güçlenmiş oluruz. Ayrıca bizden yetmiş kişi Cennet'e girmiş olur." dediler. Böylelikle fidye karşılığında bırakılmaları kararlaştırıldı.

Bize el-Hasan b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Simâk b. Harb haber verdi; dedi ki: İkrime'yi şöyle derken işittim:

Resûlullah'a (sas) *Bedir*'de düşmanı mağlup ettikten sonra, "İşte kervan, korumasız kaldı. Ona saldır." denildi. Abbâs ona seslendi: "Ona saldırman, sana fayda sağlamaz." Resûlullah (sas) ona, *"Neden?"* diye sordu. Abbâs, "Çünkü Allah sana iki gruptan (Kureyş ordusu ya da kervan) birini vaat etti ve sana vaad ettiği şeyi verdi." dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah haber verdi; dedi ki: Bize Yunus b. Ebû İshâk, el-Ayzâr b. Hureys'ten naklederek haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) *Bedir* gününde şöyle seslendi: *"Herkes bilsin ki Ebü'l-Bahterî'nin dışında benim yanımda müşriklerden hiçbir kimsenin bir güveni yoktur. Kim onu yakalamışsa onu serbest bıraksın."* Resûlullah (sas) ona emân vermişti. Ama Ebü'l-Bahterî öldürülmüş olarak bulundu.

Bize el-Hasan b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi dedi; dedi ki: Bize Ebû İshâk Amr b. Meymûn, Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Kâbe*'ye yönelerek, Kureyş'ten yedi kişiye beddua etti. Onların arasında Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef, Utbe b. Rebî'a, Şeybe b. Rebî'a, Ukbe b. Ebû Mu'ayt vardı. Resûlullah (sas), onları *Bedir* kuyusu başında ölü olarak yere serilmiş ve güneş onları değiştirmiş olarak gördüğüne Allah adına yemin etti. *Bedir* günü çok sıcak bir gündü.

Bize Halef b. Velîd el-Ezdî haber verdi; dedi ki: Bize, İsrâîl haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Hârise'den, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir günü, savaş başladığında Resûlullah'ın (sas) arkasında durduk ve kendimizi öyle koruduk. Allah Resûlü o gün, insanların en şiddetli savaşçısı idi. Müşriklere ondan daha yakınlaşanı yoktu.

Bize Halef b. Velîd el-Ezdî haber verdi, dedi ki: Bize Yahya b. Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi, dedi ki. Bana İsmail b. Ebû Hâlid, el-Behî'den naklederek şöyle dediğini söyledi:

Bedir savaşı başladığında Rebî'a'ın iki oğlu Utbe ve Şeybe ile Velîd b. Utbe meydana atılıp mübarezeye çıktılar. Karşılarına Hamza b. Abdülmuttalib,

Ali b. Ebû Tâlib ve Ubeyde b. el-Hâris çıktı. Şeybe, Hamza ile mübareze yaptı. Ona, "Sen kimsin?" diye sordu. Hamza, "Ben Hamza b. Abdülmuttalib'im! Allah'ın ve Resûlü'nün aslanıyım." dedi. Utbe, "Şerefli bir denk." dedi. İki kez kılıçla vuruştular; Hamza onu öldürdü. Sonra el-Velîd, Ali b. Ebû Tâlib'le mübareze yaptı. Ali'ye "Sen kimsin?" diye sordu. Ali, "Ben Allah'ın kulu ve Resûlü'nun kardeşiyim." dedi. Ali onu öldürdü. Sonra Utbe, Ubeyde b. el-Hâris ile mübareze yaptı. O, "Sen kimsin?" diye sordu. "Ben antlaşmaya iştirak edenim." dedi. Ona, "Şerefli bir denk." dedi. İki kez kılıçla vuruştular, birbirlerini karşılıklı yaraladılar. Hemen Ali ve Hamza Utbe'ye saldırıp onu öldürdüler.

Ebû Abdullah, Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bizce birinci hadiste anlatılan doğru olup Hamza, Utbe'yi; Ali, Velîd'i öldürdü. Ubeyde ise Şeybe'yle mübareze yaptı.

Bize Huceyn b. el-Müsennâ ve Kuteybe b. Sa'îd haber verdiler; dediler ki: Bize el-Leys b. Sa'd, o Hâlid b. Yezîd'den, o Sa'îd b. Ebû Hilâl'den, o Yezîd b. Rûmân'dan naklederek şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) *Bedir* savaşında iki attan başka atı yoktu. Birine, Resûlullah'ın (sas) dayısı el-Esved'in sözleşmelisi el-Mikdâd b. Amr ve diğerine de Hamza b. Abdülmuttalib'in sözleşmelisi Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî binmişti. Müşriklerin yanında ise 100 at vardı. Kuteybe hadisinde dedi ki: Üçüncü bir at daha vardı, o da ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ındı.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) *Bedir* günü Adî b. Ebü'z-Zeğbâ ve Besbes b. Amr'ı gözcü olarak göndermişti. Suyun başına gelerek Ebû Süfyân'ı sordular ve nerede olduğunu öğrenip Resûlullah'ın (sas) yamna geri döndüler. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Falan gün, falan suyun başında konakladı. Biz ise falan gün, falan suyun başına konaklayacağız. O falan gün, falan suyun başında konaklayacaktır. Biz de falan gün, falan suyun başında konaklamış olacağız. Böylece biz, o suyun başında konaklamş olacağız." dediler. Bu arada, Ebû Süfyân suyun başına geldi ve konakladı, oradakilerden herhangi bir kimseyi görüp görmediklerini sordu. İki kişinin dışında kimseyi görmediklerini söylediler. "Develerinin çöktüğü yeri gösterin." dedi. Develerin

ıhladığı yeri gösterdiler. Deve pisliğini alıp parçaladı. İçinden hurma çekirdeği çıktı. "Vallahi bunlar Yesrib (*Medine*)'nin develeridir." dedi. Ravi dedi ki: Ebû Süfyân hemen sahil yoluna yöneldi ve Mekkelilere Resûlullah'ın (sas) hareket ettiği haberini veren bir mektup yazdı.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den, şöyle dediğini rivayet etti:

O gün Resûlullah (sas) insanlarla istişarede bulundu. Sa'd b. Ubâde veya Sa'd b. Mu'âz, "Ey Allah'ın Resûlü! İstediğin yere doğru yürü, istediğin yerde konakla, dilediğinle savaş, dilediğinle de barış yap. Seni hakla gönderen Allah'a yemin olsun ki şu develeri *Zû Yemen*'de bulunan, *Berkülgümâd*'a kadar sürsen, bizde senden ayrılacak bir tek kişi olmaz." dedi. Ravi dedi ki: O gün müşriklere, Utbe b. Rebî'a nasihat edip dedi ki: "Şu yüzleri yılan gibi insanlarla karşılaşmadan, beni dinleyin ve geldiğiniz gibi şu lamba gibi aydınlık olan yüzlerinizle geri dönün. Vallahi, sizden birini öldürmeden onlardan birini öldüremezsiniz. Ondan sonra olanların size ne faydası olacak?" dedi. Ravi dedi ki: O gün Resûlullah'ın (sas) ashâbı hurma yiyorlardı. Resûlullah (sas) onlara: *"Genişliği yerle gök kadar olan cennet için acele edin."* buyurdu. Bir köşede oturmuş elindeki hurmayı yiyen Umeyr b. el-Humâm, "Çok iyi!", deyip elindeki hurmaları attı. Resûlullah (sas) ona, *"Vazgeç, bırak!"* dedi. Umeyr, hurmalara bakarak "Beni aciz bırakamayacaksın." dedi. "Beni engellediniz, haydi yeter!" diyerek elindeki hurmaları yere savurdu ve kılıcını almak için ayağa kalktı. Kılıcı, eski bir beze sarılı olarak asılıydı. Kılıcını aldı, sonra savaşmak üzere ileriye atıldı ve öldürülünceye dek savaştı. O gün Resûlullah'm (sas) ashâbı uykusuzü luktan ayakta duracak halde değildiler. Zemini gevşek, kumluk bir yere konakladılar. Yağmur yağdı. O yer, üzerinde koşuşturdukları bir kaya gibi oldu. Bunun üzerine Allah (c), ***"Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu."***[14] ayetini indirdi.

[14] Enfâl 8/11.

Ömer şöyle dedi: "***Topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.***"[15] ayeti inince, "Hangi topluluk hezimete uğrayacak, kim yenilecek?" dedim. *Bedir* günü olunca Resûlullah'a (sas) baktım üzerindeki zırhla birlikte koşuşturuyor ve "***Topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.***"[16] diye bağırıyor, işte o zaman Resûlullah'ın (sas) müşrikleri hezimete uğratacağını anladım.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle dediğini nakletti:

Bedir günüyle ilgili, "O vakti hatırlayın ki siz yeryüzünde güçsüz ve zayıf idiniz."[17] ayeti nazil oldu. *Bedir* günü hakkında "Ey iman edenler! Savaş düzeninde iken kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönmeyin (savaştan kaçmayın)."[18] ayeti ile "Ey Muhammed! Sana ganimetler hakkında soruyorlar."[19] ayeti de inmiştir.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; O Eyyûb ve Yezîd b. Hâzim'den rivayet etti:

Onlar İkrime'yi "***İman edenlere sebat verin.***"[20] ayetini okurken duyduklarını söylediler. Hammâd dedi ki: Eyyûp daha fazlasını söyleyerek, İkrime'nin "Şimdi vurun boyunlarının üstüne."[21] ayetini de okuduğunu söyleyip dedi ki: O gün adamın başı düşüyor ve başını kesenin kim olduğunu bilmiyordu; adamın eli kesiliyor, elini kesenin kim olduğunu bilmiyordu.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) o gün şöyle dedi: *"Ebû Cehil'i arayın."* Aradılar; ancak onu bulamadılar. Resûlullah (sas) tekrar, *"Onu arayıp bulun. Ben onu ayağı kopmuş olarak gördüm."* buyurdu. Arayıp bulduklarında ayağı kopmuş olarak buldular. Ravi (devamla) dedi ki: O gün *Bedir* esirlerinin fidyesi 4.000

[15] Kamer 54/45.
[16] Kamer 54/45.
[17] Enfâl 8/26.
[18] Enfâl 8/25.
[19] Enfâl 8/1.
[20] Enfâl 8/12.
[21] Enfâl 8/12.

ve aşağısı idi. Eğer adam yazı yazmayı biliyor idiyse yazıyı öğretme karşılığında serbest bırakılıyordu.

Bize Ubeydullah b. Abdülmecîd el-Hanefî haber verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb haber verdi; dedi ki. Bana İsmail b. Avn b. Ubeydullah b. Ebû Râfi, o Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib'den, o babası Muhammed b. Ömer'den, o da Ali b. Ebû Tâlib'den rivayet etti; dedi ki:

Bedir savaşı sırasında biraz savaşıp hemen Resûlullah (sas) ne yaptı diye bakmak için, aceleyle geldim. Onu secdede buldum. Şöyle diyordu: *"Ya Hay, ya Kayyûm! Ya Hay, ya Kayyûm!"* Başka da bir şey söylemiyordu. Sonra savaşa döndüm. Sonra tekrar onun yanına döndüm ve onu secde ederken buldum. Aynı şeyi tekrarlıyordu. Tekrar savaştım ve tekrar yanma döndüm. Onu secdede buldum. Aynı sözü tekrarlıyordu. Allah ona fetih verdi.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd, o babasından, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Zülfikâr* kılıcını *Bedir* günü ganimet olarak aldı.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O da Abbâd b. Hamza b. ez-Zübeyr'den naklederek haber verdi; dedi ki:

Bedir günü melekler, başlarında sarı renkli sarıklar olduğu halde indiler. Zübeyr'in de üzerinde ince iki parçalı sarı bir elbise vardı. Onunla sarılmıştı.

Bize Attâb b. Ziyâd b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ebû Meryem el-Gassânî haber verdi. O da Atıyye b. Kays'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir savaşının bitiminde Cibrîl kırmızı bir at üzerinde, zırhını giyinmiş, mızrağı yanında, sarığını bağlamış, toz toprak içinde olduğu halde Resûlullah'ın (sas) yanına geldi. Ona, "Ey Muhammed! Allah beni senin yanına gönderdi. Razı oluncaya dek yanmdan ayrılmamamı istedi. Olanlardan razı oldun mu?" dedi. *"Evet! Razı oldum."* dedi. Cibrîl ayrılıp gitti.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Eyyûb'un İkrime'den naklederek şöyle dediğini duydum:

"Hani siz vadinin (Medine'ye) yakın tarafında; onlar uzak tarafında, kervan ise sizin aşağınızdaydı."[22] [Dedi ki:] Bunlar vadinin bu tarafında, ötekiler diğer tarafındaydılar. Ravi, "Affân, ayeti ***"bi'l-udve"*** (بالعدوة) şeklinde okudu." dedi.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Câbir haber verdi. O Âmir'den rivayet ederek şöyle dedi:

Resûlullah (sas) *Bedir*'e çıktı ve kendi yerine *Medine*'ye Amr[23] b. Ümmü Mektûm'u bıraktı.

Bize Ebü'l-Münzir el-Bezzâz haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O ez-Zübeyr b. Adî'den, o Atâ b. Ebû Rebâh'tan rivayet ederek dedi ki:

Resûlullah (sas) *Bedir* şehitlerinin namazını kıldı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Zekeriya b. Ebû Zâide, Âmir'den rivayet ederek haber verdi; dedi ki:

Onun *"Bedir,* 'Bedir' denilen bir adama aitti." dediğini işittim. yani "Onun, kendi mülkü idi."

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Muhammed b. Ömer dedi ki: Medineli arkadaşlarımız ve siyer ravileri, *Bedir* isminin, o mevkinin ismi olduğunu söylerler.

▪ Umeyr b. Adî Seriyyesi

Sonra, Resûlullah'ın (sas) hicretinin 19. ayında, Ramazan ayının bitimine beş gün kala, Benî Ümeyye b. Zeyd'den olan Esmâ bt. Mervân adındaki kadına karşı Umeyr b. Adî b. Hareşe el-Hatmî'nin seriyyesi meydana geldi. Esmâ, Yezîd b. Zeyd el-Hatmî'nin eşiydi. İslâm'ı küçümser ve Peygamber'e eziyet ederdi. Başkalarını Resûlullah'a (sas) karşı kışkırtmaktan geri durmaz, aleyhte şiirler söylerdi. Umeyr b. Adî, gece Esmâ'mn yanına gitti ve evine girdi. Etrafında uyuyan çocukları vardı. Kadın çocuklarından birisini emziriyordu. Eliyle kadını yokladı. Umeyr'in gözleri fazla iyi görmüyordu. Çocuğu anasının göğsünden ayırdı; sonra kılıcını Esmâ'nın

[22] Enfâl 8/42.

[23] İbn Sa 'd, İbn Ümmü Mektûm'un adı ile ilgili olarak çeviriye esas aldığımız nüshanın c. 4, s. 232'de şu bilgileri aktarır: "*Medine* halkı, onun adının Abdullah olduğunu söylerler. *Irak* halkı ve Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib ise, adının Amr olduğunu söylerler." (E).

göğsüne dayadı ve sırtından çıkana kadar bastırdı. Sonra geri dönerek, sabah namazını Peygamber'le beraber *Medine*'de kıldı. Resûlullah (sas) ona, *"Mervân'ın kızını öldürdün mü?"* diye sordu. Umeyr "Evet, öldürdüm. Bunda bana, herhangi bir şey var mı?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Hayır, hiçbir sorumluluğun olmaz."*[24] dedi. Bu söz ondan ilk olarak duyulan bir sözdü. Bu olaydan sonra Resûlullah (sas) onun adını "Umeyr el-Basîr" olarak değiştirdi.[25]

▪ Sâlim b. Umeyr Seriyyesi

Sonra Resûlullah'm (sas) hicretinin 20. ayında, Şevvâl ayının başında, Sâlim b. Umeyr'in, Yahudi Ebû Afek'e karşı yaptığı seriyyesi gelir. Ebû Afek, Benî Amr b. Avf kabilesinden olup 120 yaşında, ihtiyar bir Yahudiydi. Ebû Afek Peygamber'e karşı düşmanlarını teşvik eder ve şiir söylerdi. Bekkâîlerden olup *Bedir*'e katılan Sâlim b. Umeyr, "Ya Ebû Afek'i öldürür ya da bu uğurda ölürüm." diye nezir etmişti. Bir yaz günü Ebû Afek'in avluda yattığını öğreninceye kadar uzun süre fırsat kolladı. Bunu haber alan Sâlim b. Umeyr hemen onun yanına gitti ve kılıcını ciğerine saplayıp kılıç yataktan çıkana kadar bastırdı. Allah'ın düşmanı Ebû Afek bağırdı. Bağırışlarını duyan insanlar etrafına toplanarak onu içeri aldılar. Ölünce de onu gömdüler.

▪ Benî Kaynûkâ Gazvesi

Resûlullah'm (sas) gazvelerinden biri de, hicretinin 20. ayının başlarında, Şevvâl'in on beşinde, Cumartesi günü, Benî Kaynûkâ'ya yapılan gazvedir. Benî Kaynûkâ, Yahudilerden bir topluluk olup Abdullah b. Übey b. Selûl'ün antlaşmalıları idiler. Yahudilerin en cesuru, kuyumculukla uğraşan bir grubuydu. Aynı zamanda. Peygamber'le antlaşma yapmışlardı. Benî Kaynûkâ, içlerinde gizledikleri kin, kıskançlık ve haset hislerini, *Bedir*

[24] Resûlullah'ın (sas) ifadesi, "لا ينتطح فيها عزان" şeklindedir. Bu söz "Onu öldürme işi basittir, önemsizdir. Öldürülmesinin intikamı alınmaz ve onun hakkında ihtilafa düşülmez." anlamındadır (E).

[25] Umeyr'in gözleri daha önce iyi görmediği halde, seriyyeden sonra gözleri çok iyi görmeye başladı. Bu yüzden kendisine "Umeyr el-Basîr/Gören Umeyr" adı verilmiştir (E).

gazvesinden sonra, açıkça ortaya koymuş; antlaşmayı bozmuş ve Müslümanlara olan yardımlarını kesmişlerdi. Benî Kaynûkâ antlaşmayı bozunca Allah (c) şu ayeti indirdi: ***"Antlaşma yaptığın bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez."***[26] Bunun üzerine Peygamber, *"Benî Kaynûkâ'dan endişeleniyorum."* dedi. Bu ayetin uyarısıyla Resûlullah (sas) Benî Kaynûkâ üzerine yürüdü. Hamza b. Abdülmuttalib sancağı taşıyordu. Sancağı beyazdı. O dönemde bayraklar kullanılmıyordu. Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir el-Amrî'yi *Medine*'de kendi yerine bıraktı. Sonra onlara doğru yürüdü. Onları Zilkâde hilalinin doğuşundan itibaren on beş gün muhasara altına aldı. Medineli Yahudilerden, Peygamber'e ilk ihanet edenler Benî Kaynûkâ'dır. Peygamber, Benî Kaynûkâ'yı muhasara altına alınca, onlar savaşmayıp kalelere sığınarak savunmaya geçtiler. Resûlullah (sas) onları şiddetli bir muhasara altına aldı. Allah onların kalplerine korku salınca da savunmadan vazgeçip Resûlullah'ın (sas) hükmünü kabul etmek zorunda kaldılar. Buna göre Benî Kaynûkâ'nm malları Peygamber'e, kadın ve çocuklarının kendilerine bırakılmasına karar verildi. Sonra Resûlullah (sas) erkeklerin bağlanmalarını emretti. Onları bağlama görevi, Benî Selem kabilesinden Sa'd b. Hayseme boyundan el-Münzir b Kudâme es-Selemî'ye verildi. Bu arada, Abdullah b. Übey b. Selûl, onların affı için, Resûlullah'ın (sas) yanma gelip onunla konuşup, ona çok ısrarda bulundu. Bunun üzerine Peygamber, *"Onları serbest bırakın. Allah, onlara da, onlarla birlikte ona da lanet etsin!"* dedi. Peygamber onların öldürülmelerinden vazgeçerek, *Medine*'den sürülmelerine karar verdi. Benî Kaynûkâ'nın *Medine*'den sürülmesine nezaret etmek üzere Ubâde b. es-Sâmit görevlendirilmişti. Onlar da *Ezri'ât*'a[27] gittiler. Ancak orada fazla kalmadılar. Peygamber, Benî Kaynûkâ'ya ait silahlardan kendine *Uhud*'ta kırılan Ketûm, er-Revhâ ve el-Beydâ denen üç yay aldı. Ayrıca onlara ait silahlardan, iki zırh da aldı. Zırhlardan birine es-Suğdiyye deniliyordu. Diğerine ise Fıdda (gümüş) deniyordu. Yine onlara ait silahlardan üç kılıç aldı. Bunlar Kala'î[28]

[26] Enfâl 8/58.

[27] *Ezri'ât*, Şam taraflarında *Belkâ* ve *Amman*'a komşu bir şehirdir.

[28] *Kale* denilen yere nispet edilen kılıçtır. Kale ise çölde bir yer olup oraya kılıçlar nispet edilir.

(Kale işi) bir kılıç, el-Bettâr denilen bir kılıç ile başka bir kılıçtı. Yine onlara ait silahlardan, üç mızrak almıştı. Müslümanlar Yahudi kalelerinde çok miktarda silah ile kuyumculuk aletleri buldular. Resûlullah (sas) ganimetten safiye[29] ve humusu (beşte bir) alıp, ganimetin geri kalan dört payını ashâbına paylaştırdı.[30] Bu humus, *Bedir* gazvesinden sonra paylaşılan ilk humustu. Benî Kaynûkâ'nın mallarını teslim almak üzere görevlendirilen kişi Muhammed b. Mesleme idi.

▪ Sevîk Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden Sevîk gazvesi meydana geldi. Resûlullah (sas), hicretinin 22. ayının başında, Zilhicce ayının beşinde, Pazar günü *es-Sevîk* gazvesine çıktı. Kendi yerine *Medine*'de Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir el-Amrî'yi bırakmıştı. Müşrikler *Bedir*'den dönünce Ebû Süfyân, Peygamber ve arkadaşlarından intikamını almadıkça kendisine yağ kullanmayı haram kılmıştı. Bu nedenle -ez-Zührî'nin naklettiği hadise göre- 200 atlı ile yola çıktı. İbn Ka'b'ın hadisine göre ise kırk süvari ile yola çıktı. Ebû Süfyân ve adamları *Necid* yolunu (dağlık bölgeyi) izledi. Sonra kendisi gece karanlığından istifade ederek arkadaşlarından gizlice ayrılıp, Resûlullah (sas) ve ashâbının durumunu öğrenmek için, Benî en-Nadîr'den Huyey b. Ahtab'ın kapısını çaldı. Ama Huyey, ona kapıyı açmadı. Sellâm b. Mişkem'in kapısını çaldı. Sellâm, ona kapıyı açtı. Onu ağırlayıp içki ikram edip Resûlullah ve ashâbı hakkında ona bilgiler verdi. Ebû Süfyân ertesi gün sabah erkenden oradan ayrılarak *el-Urayd*[31] denilen yere uğradı. *el-Urayd* ile *Medine* arasında üç mil mesafe vardır. Ebû Süfyân, *el-Urayd*'ta bulunan evleri ve samanlığı ateşe verip tarlada çalışan bir Ensârî'yi ve işçisini öldürdü. Ebû Süfyân, böylelikle yeminini yerine getirmiş olduğunu düşünerek oradan hemen kaçtı. Bunu haber alan Peygamber, Muhacir ve Ensâr'dan oluşan, 200 kişilik bir kuvvetle onları yakalamak için yola çıktı. Resûlullah'ın (sas) yola çıktığını öğrenen Ebû Süfyân ve arkadaşları yüklerini hafifletmek gayesiyle, "Sevîk"[32] denen azık torbalarını atıp kaçmaya

[29] Safiye, liderin veya komutanın ganimet paylaşılmadan önce kendisi için seçtiği şeye denir.
[30] Yani ganimeti onlara taksim etti ve dağıttı.
[31] *el-Urayd, Medine*'deki bir vadinin adıdır.
[32] Sevik, buğday veya arpanın kavrulduktan sonra öğütülmesiyle elde edilen bir yiyecektir.

başladılar. Müslümanlar da onları kovalarken atılan sevîk torbalarını ardlarından birer birer topladılar. Bu nedenle bu gazveye "Gazvetü's-Sevîk" adı verildi. Resûlullah (sas), Ebû Süfyân ve arkadaşlarını yakalayamamış ve beş günlük ayrılıktan sonra *Medine*'ye geri dönmüştür.

▪ Karkaratülküdr Gazvesi

Sonra hicretin 23. ayında, Muharrem ayının on beşinde Resûlullah'm (sas) *Karkaratülküdr*'e yaptığı gazve meydana geldi. Bu gazveye, *Karkaratülküdr* gazvesi de denir. *Karkaratülküdr, Benî Süleym'in Ma'deni* tarafında, *Ma'ûne* seddinin arkasında *el-Arhadiyye* yakınında bulunan bir yerdir. *Benî Süleym Ma'deni* ile *Medine* arası sekiz konaklık bir mesafedir. Allah Resûlü'nün (sas) sancağını Ali b. Ebû Tâlib taşıyordu. *Medine*'de Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. Resûlullah (sas), o bölgede Süleym ve Gatafân kabilelerinden bir grubun toplandığını haber almış ve bölgeye hareket etmişti. Ancak orada hiçbir kimseye rastlamadı. Peygamber, ashâbtan birkaç kişiyi vadinin yukarı taraflarına göndermiş ve gönderdiği adamlarıyla vadinin ortasında buluşmuştu. Peygamber, vadide bazı çobanlarla karşılaştı. Aralarında Yesâr adında bir köle vardı. Kendisinden, orada toplanan adamları sordu. Yesâr, Peygamber'e, "Onlar hakkında hiç bilgim yok. Ben sadece develere su veriyorum.[33] Bu gün dördüncü gündür. Biz gençler develerin önündeyiz. İnsanlar ise yukarılardan su almaya gittiler."dedi. Bunun üzerine, Resûlullah (sas) orada bulduğu develeri bir ganimet olarak alıp *Medine*'ye geri döndü. Ganimetleri, *Medine*'den üç mil uzaklıkta bulunan *Sırâr* denilen yerde bölüştürdü. Ganimet 500 deveydi. Resûlullah (sas), humusu (beşte bir) çıkardıktan sonra kalan dört payı Müslümanlar arasında paylaştırdı. Ganimetten her adama iki deve düşmüştü. Bu gazveye katılanlar 200 kişiydiler. Köle Yesâr ise Resûlullah'ın (sas) payına düştü. Resûlullah (sas) daha sonra onu namaz kılarken gördüğü için azat etti. Resûlullah (sas) on beş gün *Medine*'den ayrı kalmıştı.

[33] Bunlar, sulandıktan sonra üç gün bekleyen, dördüncü gün tekrar sulanan develerdir.

▪ Ka'b b. Eşref'in Öldürülmesi Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 25. ayında, Rebîülevvel ayının 14. gecesinde Yahudi Ka'b b. el-Eşref'in öldürüldüğü seriyye meydana geldi. Şair bir adam olan Ka'b'ın öldürülme sebebi ise Resûlullah (sas) ve ashâbını hicvetmesi, insanları onlara karşı kışkırtması ve onlara eziyet etmesiydi. *Bedir* savaşı vuku bulunca, Müslümanların mağlup olmasını bekleyenlerin moralleri bozuldu. Ka'b da, "Bu gün yerin altı üstünden iyidir." deyip *Medine*'den çıktı ve *Mekke*'ye gitti. Ka'b *Mekke*'de Kureyş'in ölülerine ağıtlar yakarak şiirleriyle onları intikama teşvik etti. Sonra *Medine*'ye geri döndü. Bunu üzerine Peygamber, *"Allah'ım! Şerri ilan ederek, şiirler söyleyip duran şu Ka'b b. Eşref'ten dilediğin şekilde intikam al."* buyurdu. Resûlullah (sas) yine şöyle dedi: *"Bana eziyet eden Ka'b b. el-Eşref'in hakkından kim gelecek?"* Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun hakkından gelecek ve onu öldüreceğim." dedi. Resûlullah (sas), ona: "Yap! Ancak öldürülmesi işini Sa'd b. Mu'âz ile istişare et." buyurdu. Bunun üzerine, Muhammed b. Mesleme, Evs kabilesinden birkaç kişiyle bir araya geldi. Aralarında Abbâd b. Bişr, Ebû Nâile Silkan b. Selâme, el-Hâris b. Evs b. Mu'âz ve Ebû Abs b. Cebr de vardı. Resûlullah'a (sas) gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Onu öldürürüz. Ancak bize ona istediğimizi söylememize izin ver." dediler. Resûlullah (sas) onlara, "İstediğinizi söyleyin." dedi. Ebû Nâile, Ka'b b. el-Eşref'in sütkardeşi idi. Ebû Nâile onun yanına gitmek için çıktı. Ebû Nâile, ona seslendi, ama Ka'b onu tanımazlıktan gelip ürktü. Ebû Nâile ona, "Ben Ebû Nâile'yim! Sana, bu adamın (Peygamber) bize gelişinin bir bela, Arapların bizimle harp açışını ve topyekün bizi oka tuttuklarını söylemeye geldim. Ondan ayrılmak istiyoruz. Benimle gelen ve aynı düşüncede ve kanaatte olan akrabalarım var. Senden yiyecek ve hurma satın almak ve kabul edeceğin rehineler vermek için onları senin yanına getirdim." dedi. Ka'b onun sözüne güvendi ve "İstediğin zaman onları getirebilirsin." dedi. Ebû Nâile, Ka'b ile sözleşerek oradan ayrıldı. Hemen arkadaşlarının yanına geri döndü. Ebû Nâile ve arkadaşları kendi aralarında Ka'b ile gece buluşmaya karar verdiler. Sonra Resûlullah'ın (sas) yanına geldiler ve ona durumu haber verdiler. Resûlullah (sas) *Bakî*'e

kadar onlarla yürüdü. Sonra onlarla vedalaşıp *"Allah'ın yardım ve bereketiyle gidin."* dedi.

Dolunaylı bir gecede yola çıktılar ve Ka'b b. el-Eşref'in kalesine geldiler, Ebû Nâile ona seslendi. Ka'b hemen yerinden kalktı. Eşi onu tutarak "Nereye gidiyorsun, düşmanların var!" dedi. Yeni evlenmişti. Ona, "Birisiyle buluşacağım. Gelen de kardeşim Ebû Nâile'dir." deyip yorganı sertçe savurarak, "Delikanlı yaralanacağını bilse bile çağırıldığında gider." dedi. Sonra kaleden inerek onların yanlarına indi. Kendilerine güvenmesini sağlayıncaya kadar onunla bir saat sohbet ettiler. Sonra Ebû Nâile ellerini Ka'b'ın uzun saçları arasına daldırarak ense kökünden hızlıca geriye doğru başını çekti ve arkadaşlarına: "Allah'ın düşmanını öldürün!" dedi. Bunun üzerine kılıçlarıyla ona vurdular. Ka'b, Ebû Nâile'ye döndü, ama faydasız bir dönüştü. Sendeleyip Ebû Nâile'ye sarıldı.

Muhammed b. Mesleme dedi ki: "Sonra kılıcımla beraber bir hançer olduğunu hatırladım, hemen onu aldım ve göbeğine saplayıp kasıklarına doğru çektim. Allah'ın düşmanı öyle bir bağırıyordu ki, Yahudi kalelerinden ateş yakılmayan bir kale kalmadı."

Sonra, Ka'b'ın başını keserek alıp *Medine*'ye döndüler. *Bakî'u'l-Garkad*'a vardıklarında tekbir getirmeye başladılar. Resûlullah (sas) ise o gece namaza durmuştu. Onların tekbirlerini duyunca onu öldürdüklerini anladı. Sonra Resûlullah'ın yanına geldiler. Resûlüllah (sas), *"Yüzler aydınlık, gönüller huzur bulsun"* dedi. Onlar, "Senin de yüzün aydınlık, gönlün huzur dolsun Ey Allah'ın Resûlü!" diyerek Ka'b'ın başını önüne bıraktılar. Resûlullah (sas) Ka'b'ın öldürülmesinden dolayı Allah'a şükretti. Sabah olunca Peygamber, "Fırsat bulduğunuz Yahudileri öldürün." dedi.[34] Bunun üzerine Yahudiler korktu. Hiç biri dışarı çıkmaz oldu. Sesleri kesildi. Çünkü

[34] Hz. Peygamber (sas), *Medine* Yahudileriyle bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşmanın hükümlerine göre, Resûlullah (sas) *Medine* şehir devletinin başkanıydı. Bütün ihtilaflar onun hakemliğinde çözülecekti. Fakat Yahudiler, Müslümanların Bedir'deki galibiyetlerini bir türlü hazmedemediler. Bu yüzden müşrikleri kışkırtmak suretiyle, Müslümanları evlerinde kılıçtan geçirecek yeni bir savaşın hazırlıklarını başlatmışlardı. Bu durum, vatandaşlık bağıyla *Medine* devletine bağlı olan Yahudileri vatan haini statüsüne koymuştu. İşte bu yüzden Resûlullah (sas) hainlerin öldürülmesi gerektiğine hükmetmişti (M).

onlar Ka'b b. el-Eşref'in başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesinden korkmaya başladılar.

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî, o Ma'mer b. Râşid'den, o ez-Zührî'den şöyle haber verdi:

Allah Teâlâ'nın, "And olsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir."[35] ayetinde işaret edilen kişi Ka'b b. el-Eşref'tir.

Ka'b b. el-Eşref, müşrikleri Resûlullah (sas) ve ashâbına karşı kışkırtıe yordu. Yani şiirleriyle Peygamber'i ve ashâbını hicvederdi. Bunun üzerine aralarında Muhammed b. Mesleme ve Ebû Abs adında başka biri olmak üzere Ensâr'dan beş kişi onun yanına gittiler. Yanına vardıklarında kavmi ile beraber *Avâlî* denilen yerde oturuyordu. Onları görünce ürktü ve durumlarını hoş görmedi. Ona, "Bir iş için yamna geldik." dediler. Onlara, "Birileriniz yaklaşsın ve işinizi söylesin." dedi. Onlardan biri kalktı ve Ka'b'm yanma yaklaşarak, "Yanımızda zırhlar var. Onları sana satıp harcamak istiyoruz." dediler. O, "Eğer satarsanız alırım. (Peygamberi kast ederek) Bu adam yanınıza geldiğinden beri zor duruma düştünüz." dedi. Akşam kimsenin olmadığı bir saatte yanına geleceklerini söyleyerek ayrıldılar. Akşam geri dönüp geldiklerinde ona seslendiler. Eşi ona, "Bunların bu saatte gelişleri seni sevindirecek bir iş için olamaz." dedi. Ka'b eşine, "Benimle konuştular ve durumlarını açıkladılar." dedi.

Bize Muhammed b. Humeyd, o Ma'mer'den, o Eyyûb'den, o İkrime'den, şöyle haber verdi:

Ka'b, onlara yukarıdan baktı, onunla konuştular. Onlara, "Yanımda ne gibi bir rehine bırakacaksınız? Çocuklarınızı rehine bırakacak mısınız?" Borç olarak onlara hurma verecekti. Bunun üzerine, "Bunu yaparsak, yarın çocuklarımız küçümsenecek ve ayıplanacaklardır. Onlara, 'Bu bir yük hurma karşılığında rehin bırakılan, bu ise iki yük hurma karşılığında rehin bırakılan!' denilecektir. Bizim için bu bir utanç olacaktır." dediler. Bu

[35] Âl-i İmrân, 3/86

sözler üzerine Ka'b, "Rehin olarak hanımlarınızı bırakır mısınız?" dedi. Onlar, "Sen insanların en yakışıklısısın. Sana güvenemeyiz. Hangi kadın senin bu güzelliğinden yüz çevirir? Ancak sana silahlarımızı rehin bırakabiliriz. Bugün silahlara ne kadar ihtiyacımız olduğunu da biliyorsun." dediler. Ka'b onlara, "Evet, silahlarınızı getirin ve dilediğinizi yükleyin." dedi. Ona, "Aşağı in, şartlarımızı karşılıklı görüşelim." dediler. İnmeye davrandı, hanımı onu tutu ve "Akrabalarından birkaç kişiyi çağır, seninle beraber bulunsunlar." dedi. Ona, "Eğer bunlar beni uyumuş bulsalardı uyandırmazlardı." dedi. Eşi ona, "Evin damından onlarla konuş." dedi. Onu reddetti ve onların yanına indi. Her tarafı esans kokuyordu. Ona, "Bu koku nedir ey adam?" dediler. O, eşini kastederek "Falanın anasının kokusu." dedi. Gelenlerden birileri ona yaklaştı başını kokladı. Sonra ona sarılıp "Allah'ın düşmanını öldürün." dedi, Ebû Abs onu kasıklarından yaraladı. Muhammed b. Mesleme ona kılıçla vurdu. Böylece onu öldürüp döndüler. Yahudileri korku sarmıştı. Toplanıp Resûlullah'ın (sas) yanına geldiler ve ona, "Liderimiz hileyle öldürüldü." dediler. Resûlullah (sas) onlara, Ka'b'ın yaptıklarını, kendilerine nasıl eziyet ettiğini ve insanları ona karşı nasıl savaşmaya kışkırttığını hatırlattı. Sonra onları kendisiyle sulh yapmaya davet edip onlarla anlaşma yapıldı. Ravi dedi ki: "Sonra bu sözleşme belgesi, Ali'nin yanında kaldı."

▪ Peygamber'in (sas) Gatafân Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretten yirmi beş ay sonra Rebîülevvel ayının başında, *Nuhayl* taraflarında *Zû Emer* denilen *Necid* bölgesindeki Gatafân kabilesine karşı yaptığı gazve meydana geldi. Resûlullah (sas), Benî Sa'lebe ve Benî Muhârib kabilelerinden bir grup insanın, -Benî Muhârib'den Du'sûr b. el-Hâris adında biri tarafından- Zû Emer bölgesinde toplanmış olduklarını ve Resûlullah'ın (sas) bölgesine saldıracakları haberini almıştı. Resûlullah (sas), Müslümanlardan hazırlanmalarını istedi. 450 kişilik bir kuvvetle Rebîülevvel ayının 12. günü yola çıktı. Yanlarında birkaç at da vardı. Kendi yerine *Medine*'de Osman b. Affân'ı bıraktı. *Zülkassa* denilen yerde Benî Sa'lebe'den Cebbâr adında birini yakalayıp Resûlullah'ın (sas) huzuruna getirdiler. Peygamber'e onların niyetlerini anlattı ve "Eğer

senin onlar üzerine yürüdüğünü duysalar kesinlikle sana karşı çıkamayacaklar ve dağların tepelerine doğru kaçacaklardır. Ben de seninle beraber geliyorum." dedi. Resûlullah (sas) onu İslâm'a davet etti; o da Müslüman oldu. Onu Bilâl'in yanına verdi. Resûlullah (sas) orada herhangi bir kimseyle karşılaşmadı. Ancak onları dağların tepelerinde görebildi. Resûlullah (sas) ve ashâbı yağmura yakalandılar. Resûlullah (sas) hemen üst elbisesini soydu ve kuruması için orada bulunan bir ağaca asıp ağacın altında uzandı. Dağın tepesinde bulunan düşmanlardan, Du'sûr b. el-Hâris adında biri dağdan indi; kılıcını çekerek Resûlullah'ın (sas) başında durdu ve ona "Bugün seni benden kim koruyacak?" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Allah!"* dedi. Cibrîl onun göğsüne vurdu ve kılıç elinden düştü. Hemen Resûlullah (sas) düşen kılıcı aldı ve ona *"Ya şimdi seni benden kim kurtaracak?"* dedi. Adam, "Hiç kimse!" dedi ve hemen ***"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah"*** dedi. Sonra kendi arkadaşlarının yanına döndü ve onları İslâm'a davet etti. Onun hakkında şu ayeti indi: ***"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."***[36] Resûlullah (sas) on beş gün aradan sonra, hiçbir çatışma olmadan, *Medine*'ye geri döndü.

▪ Peygamber'in (sas) Benî Süleym Gazvesi

Resûlullah (sas) hicretten yirmi yedi ay sonra Cemâziyelevvel ayının 6. günü, *Buhrân* denilen bölgede bulunan Benî Süleym'e karşı sefere çıktı. *Buhrân, el-Füru* taraflarında bir yerdir. *Medine* ile *el-Füru* arasında sekiz konaklık mesafe vardır. Resûlullah (sas) Benî Süleym'den orada büyük bir topluluğun toplandığı haberini almıştı. Kendi yerine *Medine*'de İbn Ümmü Mektûm'u bırakarak ashâbından 300 kişilik bir kuvvetle hızla *Buhrân*'a doğru yürüdü. Onların su başlarında dağınık halde bulunduklarını

[36] Mâide 5/11.

öğrendi. Herhangi bir çatışma olmadan geri döndü. Resûlullah'm (sas) *Medine*'den on beş gün ayrı kalmıştı.

▪ Zeyd b. Hârise Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) gönderdiği seriyyelerden biri de Zeyd b. Hârise'nin *Karede*'ye yaptığı seriyyedir. Bu seriyye hicretten yirmi sekiz ay sonra Cemâziyelâhir'in başında yapılmıştı. Seriyye, Zeyd'in komutan olarak çıktığı ilk seriyyedir. *Karede, Zâtü Irk* yönünde *er-Rebeze* ve *el-Gamre* arasında *Necid* bölgesinde bir yerdir. Resûlullah (sas) Zeyd'i, içinde Safvân b. Ümeyye, Huveytıb b. Abdüluzzâ, Abdullah b. Ebû Rebî'a'nm da bulunduğu, taşıdığı yük tartıldığında değeri 30.000 dirhem ağırlığında gümüş işlemeli ev eşyası, bakır kaplar bulunan, Kureyş kervanının yolunu kesmek için göndermişti. Kervanın kılavuzu Furât b. Hayyân el-İclî idi. Onları Irak yoluna *Zâtü Irk*'a götürdü. Kervanın oraya yöneldiği haberi Peygamber'e gelmişti. Bu nedenle Resûlullah (sas) Zeyd b. Hârise'yi 100 süvariyle önlerini kesmek için oraya gönderdi. Kervana el koydular. Düşmanın ileri gelenleri kaçıp kurtuldu. Kervanı alıp Peygamber'e getirdiler. Humusu çıkarıp kalanı seriyyeye katılanlara dağıttı. Humus payı 20.000 dirhemi bulmuştu. Furât b. Hayyân el-İclî esir edilmiş ve Peygamber'e getirilmişti. Ona, "Müslüman olursan serbest kalırsın." dendi. Müslüman oldu. Resûlullah (sas) da onu bırakıp öldürmedi.

▪ Peygamber'in (sas) Uhud Gazvesi

Sonra hicretin 32. ayının başında 7 Şevvâl Cumartesi günü Resûlullah'ın (sas) *Uhud* gazvesi meydana geldi. (Dediler ki:) Müşriklerden *Bedir*'e katılanlar *Mekke*'ye döndüklerinde Ebû Süfyân'ın *Mekke*'ye getirdiği kervanın hâlâ *Dârünnedve*'nin önünde bekletildiğini gördüler. Bunun üzerine Kureyş eşrafı Ebû Süfyân'ın yanma gittiler ve "Eğer Muhammed'e karşı savaşacak bir ordu hazırlayacak olursan, bu kervanın kârını bu iş için gönülden vermeye hazırız." dediler. Ebû Süfyân, "Bu teklifi ilk kabul eden benim. Abdümenâfoğulları da benimle birliktedir." dedi. Kervanın mallarını satarak altına çevirdiler. Kervan 1.000 develikti. Mal ise 50.000

dinar değerindeydi. Kervan sahiplerine sermayelerini teslim etti ve kazancı aldı. O dönemde kervan sahipleri ticaretlerinden bir dinara karşı bir dinar kazançları oluyordu. Bunlar hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir."***[37]

Bu arada, kendilerine yardım etmeleri için elçilerini Arap kabilelerine gönderdiler. Onları destekleyen Araplarla bir araya gelip toplandılar. Kendilerine *Bedir* ölülerini hatırlatmaları, kaçışları önlemeleri ve savaşa kışkırtmaları için kadınlarını da beraberlerinde götürmeye karar verdiler.

Abbâs b. Abdülmuttalib, müşriklerin bütün durumlarını bir mektupla Peygamber'e bildirdi. Resûlullah (sas), Sa'd b. er-Rebî'i Abbâs'ın mektubundan haberdar etti. Münafıklar ve Yahudiler *Medine*'de dedikodular yaparak ortalığı karıştırmaya başladılar. Kureyşliler *Mekke*'den yola çıktı. Beraberlerinde daha önce Ebû Âmir er-Râhib denen Ebû Âmir el-Fâsık da kendi kavminden elli kişiyle yola çıkmıştı. Müşriklerin sayısı 3.000 kişiydi. Bunların 700'ü zırhlıydı. Orduda 200 at ve 3.000 deve vardı. Beraberlerinde on beş kadın da gelmişti. Gelişleri ve hareket ettikleri haberi halk arasında yayıldı ve gelip *Zülhuleyfe*'de konakladılar. Bunun üzerine Peygamber, Şevvâl'in 5. günü Perşembe gecesi, Fedâle ez-Zaferiyye'nin oğulları Enes ve Mu'nis'i gözcü olarak gönderdi. Gidip geri geldiler ve Resûlullah'a (sas) Kureyşlilerin *Urayd* denilen yerde olduklarını develerini ve atlarını yayılması için ekinlere bıraktıkları ve hayvanların yeşillikleri tamamen yiyip tükettikleri haberini getirdiler.

Resûlullah (sas) sonra el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh'u gözcü olarak gönderdi. el-Hubâb, sayılarını tahmin etmeye çalışıp onlar hakkında bilgi toplayarak geri döndü. Sa'd b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Ubâde silahlarını kuşanmış olarak, Cuma gecesi Resûlullah'ın (sas) kapısında mescitte beklediler. *Medine*, nöbetçilerle sabaha kadar korundu. Resûlullah (sas) o gece rüyasında kendini sağlam bir zırh içinde olduğunu ve kılıcı

[37] Enfâl 8/36.

Zülfikâr'ın keskin tarafından kırıldığını gördü. Ayrıca sığırların boğazlandığını, yine bir koçu kendi terkisine aldığını gördü. Ashâbına gördüğü bu rüyayı anlattı ve şöyle yorumladı: *"Zırh Medine anlamına gelmektedir. Kılıcın kırılması, bana uğrayacak bir musibete, boğazlanan sığırlar ashâbımdan bazılarının öldürüleceğine, koç ise inşallah düşmanın ileri geleninin Allah tarafından öldürüleceğine işarettir."*

Resûlullah (sas) bu rüyadan dolayı *Medine*'den çıkmama görüşündeydi. Arkadaşlarının kendisinin bu görüşüne muvafakat etmelerini arzu ettiği için onlarla istişarede bulundu. Abdullah b. Übey b. Selûl, *Medine*'nin dışına çıkmama tavsiyesinde bulundu. Muhacir ve Ensâr'ın büyüklerinin de görüşleri bu doğrultudaydı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlara, *"Medine*'de kalın. Kadın ve çocukları burçlara çıkarın." dedi.

Bedir'e katılmayan gençler ise Peygamber'den *Medine*'nin dışına çıkıp düşmanla karşılaşmayı ve şehit olmayı talep ederek, "Bizi düşmanımızla karşı karşıya getir." dediler. *Medine* dışına çıkarak savaşmak isteyenlerin görüşü galip geldi. Resûlullah (sas) insanlara Cuma namazını kıldırdı. Sonra onlara nasihatte bulunarak ciddiyet ve cihadı tavsiye etti. Sabrederlerse zaferin kendilerinin olacağını müjdeleyip düşmanla karşılaşmak üzere hazırlanmalarını emretti. İnsanlar düşmanla karşı karşıya gelecekleri için sevindiler. Resûlullah (sas) onlara ikindi namazını kıldırdı. Müslümanlar toplandı. *Avâlî*[38] sakinleri de savaşa katılmak üzere gelmişlerdi. Sonra Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer'le beraber eve girdi. Resûlullah'ın (sas) sarığını sardılar ve onu giydirdiler. İnsanlar saf tutup Resûlullah'ın (sas) gelişini beklediler. Bu arada Sa'd b. Mu'âz ve Üseyd b. Hudayr toplananlara, "Resûlullah'ı (sas) *Medine* dışına çıkmaya mecbur ettiniz. Hâlbuki o, kendisine Allah'tan emirler gelen biridir. Gelin bu işi ona bırakın." dediler.

Bu arada Peygamber, miğfer ve zırhını kuşanmış, zırhını kılıcın bağlarından biriyle ortadan deri bir kemerle bağlamış, kılıcını kuşanmış, kalkanını sırtlamış bir şekilde evinden dışarı çıkmıştı. Müslümanlar yaptıklarına pişman oldular ve ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Sana muhalefet etmememiz gerekirdi. Nasıl istiyorsan öyle yap." dediler. Bunun üzerine Resûlullah

[38] *Avâlî, Medine*'nin güney kesiminde bulunan hafif yüksekçe bölgedir.

(sas) onlara, *"Bir Peygamber'e, zırhını giydikten sonra Allah onunla düşmanları arasında hüküm verene dek çıkarması yakışmaz. Size emrettiklerime bakın ve ona uyun. Allah'ın adıyla hareket edin. Sabrettiğiniz sürece zafer sizindir."* dedi.

Resûlullah (sas), üç mızrak istedi ve mızraklara üç sancak bağladı. Evs kabilesinin sancağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec'in sancağını el-Hubâb b. el-Münzir'e verdi. Hazrec'in sancağını Sa'd b. Ubâde'ye verdiğini söyleyenler de vardır. Muhacirlerin sancağı olan kendi sancağını ise Ali b. Ebû Tâlib'e (r) verdi. Bu sancağı Mus'ab b. Umeyr'e verdiği de söylenir. *Medine*'de yerine Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. Sonra Resûlullah (sas) atına bindi; yayını omuzuna attı; mızrağı eline aldı. Müslümanlar da silahlarını kuşanmış ve içlerinde 100 kişi zırhını giymişti. İki Sa'd; Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Mu'âz ordunun önünde yürüyorlardı. İkisi de zırhlarını giyinmişlerdi. Müslüman askerler sağında ve solunda yürüyorlardı. Resûlullah (sas) yoluna devam etti. Bir kadın ve bir erkek iki Yahudiye ait, iki kale olan *eş-Şeyhayn* denilen yere ulaştı. Bu kaleler *Medine*'nin kenarındaydı. Bu iki ihtiyar Yahudi, kaleye çıkar, orada oturur ve konuşurlardı. Bu nedenle kalelere *Şeyhayn* adı verilmişti. Allah Resûlü (sas) geriye dönüp baktığında gürültülü ve kalabalık bir bölüğün geldiğini gördü. *"Bu nedir?"* diye sordu. Bunlar, "İbn Übey'in anlaşmalısı Yahudilerdir." dediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Şirk ehline karşı şirk ehlinden yardım almayın."* dedi. Allah Resûlu, *eş-Şeyhayn* denilen yere gelerek kendilerini gösterenlerden bazılarını geri çevirdi; bazılarına izin verdi.

Güneş batmış, Bilâl akşam ezanını okumuştu. Resûlullah (sas) ashâbına namazı kıldırıp *eş-Şeyhayn* denilen yerde Benî en-Neccâr'ın yanında geceledi. O gece nöbet tutmak üzere Muhammed b. Mesleme'yi elli kişinin başında görevlendirdi. Gece boyu karargâhın etrafını dolaştılar. Müşrikler, Resûlullah'ın (sas) çıkışını ve orada konaklayışını gördüler. Bir araya gelip toplanarak İkrime b. Ebû Cehil'i müşriklerden bir grup atlının başında nöbetçi olarak görevlendirdiler. Resûlullah (sas), seher vakti erkenden hareket etti. Kılavuzu Ebû Hasme el-Hârisî idi. *Uhud*'a -bu günkü köprünün olduğu yere- vardı. Namaz vakti geldi. Resûlullah (sas) müşrikleri

görüyordu. Bilâl'e ezan okumasını emretti. Kamet getirip arkadaşlarına sabah namazını saflar şeklinde kıldırdı.

Burada İbn Übey, "Beni dinlemeyip çocukların ve görüşü olmayanlarm sözünü dinledi." diyerek sürünün önünde yürüyen erkek deve kuşu[39] gibi oradan 300 kişi olan arkadaşlarıyla beraber ayrıldı. Resûlullah (sas) ashâbından 700 kişiyle kaldı. Yanında kendi atı ve Ebû Bürde b. Niyâr'ın iki atı kalmıştı. Peygamber, hemen geçip arkadaşlarına saf düzeni aldırıyor ve ayaklarıyla onları hizaya getiriyordu. Orduyu sağ ve sol bölüklere ayırdı. Üzerinde iki zırh ve miğferi vardı. *Uhud*'u arkasına alarak *Medine*'ye yüzünü çevirdi. *Kanâ*'daki[40] *Ayneyn*[41] tepesini sağına aldı. Oraya okçulardan elli kişiyi yerleştirdi. Başlarına Abdullah b. Cübeyr'i tayin etti. Onlara tavsiyelerde bulundu. *"Mevzilerinizi terk etmeyin. Sırtınızı himaye edin. Ganimet aldığımızı görseniz de bize katılmayın. Öldürüldüğümüzü görseniz de bize yardım etmeyin."* dedi.

Bu arada müşrikler de saflarını düzenlediler; sağ kanadın başına Hâlid b. el-Velîd'i, sol kanadın başına İkrime b. Ebû Cehil'i getirdiler. Sağ ve sol kanatlarda 200 atları vardı. Süvarilerin komutanlığına Safvân b. Ümeyye'yi getirdiler. Amr b. el-Âs'ı tayin ettiklerini söyleyen de vardır. Okçuların komutanlığını Abdullah b. Ebû Rebî'a'ya verdiler. Yüz okçuları vardı. Sancaklarını Talha b. Ebû Talha'ya verdiler. Ebû Talha'nın adı, Abdullah b. Abdüluzzâ b. Osman b. Abdüddâr b. Kusay'dır. Resûlullah (sas), *"Müşriklerinin sancağını kim taşıyor?"* diye sordu. Ona, "Abdüddâr taşıyor." dediler. Resûlullah (sas), *"Biz vefada onlardan daha evlayız. Mus'ab b. Umeyr nerede?"* dedi. Mus'ab, "İşte buradayım." dedi. Ona, *"Sancağı al."* dedi. Mus'ab b. Umeyr sancağı aldı ve Resûlullah'ın önünde durdu.

Savaşı ilk başlatan Ebû Âmir el-Fasık idi. Kendi kavminden elli kişiyle gelerek "Ben Ebû Âmir'im!" diye bağırdı. Müslümanlar, "Ey fasık! Hoş ve safa gelmedin." dediler. "Benden sonra kavmime kötülük isabet etti." dedi. Beraberinde Kureyş'in köleleri vardı. Onunla Müslümanlar arasında taşlı kavga oldu. Nihayet Ebû Âmir defolup gitti. Bu arada müşrik kadınları def,

[39] Hızlıca ayrılışını kastediyor.

[40] *Kanâ, Medine*'de bir vadinin adıdır (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 401) (E).

[41] *Ayneyn, Medine* karşısında vadinin ağzında *Kanâ*'ya yakın *Sabha* içinde bir yer.

dümbelek ve çalgı aletlerini çalarak savaşa teşvik ediyorlar ve *Bedir* ölülerini hatırlatarak şöyle diyorlardı:

Zühre'nin kızlarıyız biz,
Yastıklar üstünde yürürüz biz.
Kabul ederseniz kucaklaşırız.
Sırt çevirirseniz bize,
Hem de sevgisiz bir ayrılışla,
Ayrılır gideriz biz.

İki taraf birbirine yaklaştı. Müslüman okçuları müşrik atlarını oka tutuyordu. Bu arada sancaktar olan Talha b. Ebû Talha ileriye atılarak "Kim mübareze eder?" diye bağırdı. Karşısına Ali b. Ebû Tâlib çıktı. İki saf arasında tutuştular. Ali onun kafasına bir kılıç darbesi indirip ikiye yardı ve yere düşürdü. O bölüğün komutanıydı. Resûlullah (sas) buna çok sevindi ve tekbir getirdi. Müslümanlar da tekbir getirerek safları dağılıncaya kadar müşriklere saldırdılar. Sonra müşriklerin sancağını Osman b. Ebû Talha b. Ebû Şeybe aldı. Kadınların önünde şu şiiri okuyordu:

Sancaktarların üzerine düşen:
Mızrağın ucu ya kana boyanmalı ya da kırılmalı...

Hemen Hamza ona saldırdı ve kılıçla omzuna vurdu. Ciğerleri görülecek şekilde omzuyla birlikte kolunu kopardı. "Ben hacılara su verenin oğluyum!", diyerek yerine döndü. Sonra müşriklerin sancağını Ebû Sa'd b. Ebû Talha aldı. Sa'd b. Ebû Vakkâs ona bir ok attı. Ok boğazına isabet etti ve dili köpeğin dilini çıkardığı gibi dışarı sarktı ve öldü. Ardından müşriklerin sancağını Müsâfih b. Talha b. Ebû Talha aldı. Onu Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah attığı bir okla öldürdü. Ardından müşriklerin sancağını el-Hâris b. Talha b. Ebû Talha aldı. Onu da Âsım b. Sâbit attığı bir okla öldürdü. Sonra müşriklerin sancağını, Kilâb b. Talha b. Ebû Talha taşıdı. Onu ez-Zübeyr b. el-Avvâm öldürdü. Ardından sancağı Cülâs b. Talha b. Ebû Talha taşıdı. Onu Talha b. Ubeydullah öldürdü. Ardından müşriklerin sancağını Ertât b. Şürahbîl taşıdı. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Ardından sancaklarını Şureyh b. Kârız taşıdı. Onu kimin öldürdüğünü bilmiyoruz. Ardından sancağı onların (Abdüddâr'ın) kölesi Suâb taşıdı. Biri, "Onu

öldüren, Sa'd b. Ebû Vakkâs'tır." dedi. "Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü." diyen de oldu. "Onu öldüren Kuzmân'dır." diyen de vardır. Söylenenlerin en doğrusu budur.

Sancağı taşıyanlar öldürülünce müşrikler arkalarına bakmadan kaçışmaya başladılar. Kadınları ise ağlaşarak vaveyla ediyorlardı. Müslümanlar peşlerine düştüler. Sürekli kılıçlarıyla diledikleri şekilde onları öldürüyorlardı. Onları karargâhlarından uzaklaştırana ve onları perişan edene dek vuruyorlardı. Sonra karargâhlarındaki askerlerin mallarını yağmalamaya başladılar. *Ayneyn* tepesindeki okçular, kendi aralarında tartışmaya başlamış ve ihtilafa düşmüşlerdi. Komutanları Abdullah b. Cübeyr, on kişiden az okçuyla yerinde kalarak, "Allah Resûlü'nün emrini çiğneyemem." dedi. Arkadaşlarına nasihatte bulundu ve Resûlullah'ın (sas) emrini onlara hatırlattı. Onlar, "Resûlullah (sas) bunu kast etmiyordu. İşte müşrikler yenildi. Burada kalmamızın bir anlamı kalmadı." dediler. Onlar da dağdaki yerlerini bırakıp aşağıya indiler ve askerleri takip etmeye ve onlarla beraber ganimet toplamaya başlamışlardı. Bu arada Hâlid b. el-Velîd dağdaki boşluğun ve okçuların azlığının farkına vardı ve atlarla onlara saldırdı. İkrime b. Ebû Cehil onu takip etti. Kalan okçulara saldırıp onları öldürdüler. Komutanları Abdullah b. Cübeyr de öldürüldü. Müslümanların safları dağıldı ve savaşın seyri tersine döndü. Rüzgâr tersten esmeye başladı; daha önce saba rüzgarı vardı.

İblis (Allah ona lanet etsin), "Muhammed öldürüldü!" diye bağırdı. Müslümanlar ne yapacaklarını bilemez duruma düştüler. Hedefsiz ve plansız savaşmaya başladılar. Şaşkınlıktan ve aceleden birbirlerine vurmaya başladılar. Mus'ab b. Umeyr öldürüldü. Sancağı Mus'ab'ın suretindeki bir melek aldı. Melekler o gün hazır bulundu, ama savaşmadılar. Müşrikler kendi parolalarını (şiarlarını) yüksek sesle "Yaşasın Uzza! Yaşasın Hubel!" diye bağırdılar. Çok sayıda Müslümanı öldürerek acı çektirdiler. O gün Müslümanlardan kaçanlar kaçtı; Resûlullah (sas) ise sebat etti. Yayı aşınana kadar sürekli ok attı. Sonra da taş atarak savaşmaya devam etti. Ashâbından on dört kişilik bir grup onunla birlikte sebat etti. Bunların yedisi aralarında Ebû Bekir es-Sıddîk'in (r) de olduğu Muhacirlerden, yedisi ise Ensâr'dandı. Müşrikler Peygamber'e çok yaklaşmış, onu yüzünden

yaralamışlar; azı dişi kırılmış, yanağından ve alnından yaralanmıştı. İbn Kamîe kılıcını Resûlullah'ın (sas) sağ omzuna vurmak üzere iken Talha b. Ubeydullah onu eliyle korumuş ve parmağı yaralanmıştı. İbn Kamîe Peygamber'i öldürdüğünü iddia etti. Bu, Müslümanları ürküten ve kıran bir iddia olmuştu.

▪ Uhud Savaşı'nda Öldürülen Müslümanlar

O gün Hamza b. Abdülmuttalib (rh) öldürüldü. Onu Vahşî öldürdü. Abdullah b. Cahş'ı, Ebü'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şerîk öldürdü. Mus'ab b. Umeyr'ı İbn Kamîe öldürdü. Şemmâs b. Osman b. Şerîd el-Mahzûmî'yi, Übey b. Halef el-Cumahî öldürdü. Hübeyb b. Sa'd b. Leys'in oğulları Abdullah ve Abdurrahman ile Vehb b. Kâbus el-Müzenî'yi yeğeni el-Hâris b. Ukbe b. Kâbus öldürdü.

Ensâr'dan ise yetmiş kişi öldürülmüştü. Aralarında Sa'd b. Mu'âz'ın kardeşi Âmir b. Mu'âz, Huzeyfe'nin babası el-Yemân (Müslümanlar onu yanlışlıkla öldürdüler), Hanzale b. Ebû Âmir er-Râhib, Sa'd b. Hayseme'nin babası Hayseme, Ebû Bekir'in kayınpederi Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr, Sa'd b. er-Rebî, Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin babası Mâlik b. Sinân, el-Abbâs b. Ubâde b. Nadle, Mücezzerr b. Ziyâd, Abdullah b. Amr b. Harâm ve Amr b. el-Cemûh, Ensâr'ın eşrafından öldürülenler arasındaydı.

Müşriklerden ise yirmi üç kişi öldürüldü. Aralarında sancaktarları Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. el-Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ, Ebû Azîz b. Umeyr, Ebü'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şerîk es-Sekafî (onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.) İbn Ümmü Enmâr olarak bilinen Sibâ b. Abdüluzzâ el-Huzâ'î (onu Hamza b. Abdülmuttalib öldürdü.), Hişâm b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre, el-Velîd b. el-Âs b. Hişâm, Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre, Hâlid b. el-A'lem el-Ukaylî, Übey b. Halef el-Cumahî (Resûlullah (sas) onu kendi eliyle öldürdü), adı Amr b. Abdullah b. Umeyr b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah olan Ebû Azze el-Cumahî vardı. Ebû Azze, *Bedir* savaşında esir düşmüş ve Resûlullah (sas) onu bağışlamıştı. Bunun üzerine, "Sana karşı olan bir toplulukta yer almayacağım." diyerek söz vermişti. Sonra müşriklerle beraber *Uhud* günü savaşa çıktı. Resûlullah (sas) onu esir aldı. Ondan

başka esir alınan olmadı. Peygamber'e, "Beni bağışla Ey Muhammed!" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Mümin bir delikten iki kez ısırılmaz. Mekke'ye dönüp övünerek 'Muhammed'i iki kez aldattım.' diyemeyeceksin."* dedi. Sonra onu Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah'a teslim etti. O da onun kellesini vurdu.

Müşrikler *Uhud*'dan ayrıldıktan sonra, Müslümanlar şehitlerine yöneldiler. Peygamber'e Hamza getirildi, Resûlullah (sas) Hamzayı ve diğer şehitleri de yıkamadı. "Onları yaralarıyla ve kanlarıyla kefenleyin. Ben onların durumuna şahidim. Onları oldukları gibi bırakın. Namazı ilk kılınan Hamza'ydı. Resûlullah (sas) ona dört tekbir getirerek namazını kıldı. Sonra şehitler toplandı ve getirilen şehitler birer birer Hamza'nın yanına dizildi. Her getirilen şehide ve Hamza'ya tekrar namaz kıldı. Böylece Hamza'nın üzerine yetmiş kez namaz kılmış oldu. Resûlullah'ın (sas) *Uhud* şehitleri üzerine cenaze namazı kılmadığını söyleyenleri duyduk. Resûlullah (sas), *"Mezarları kazın, derinleştirip genişletin ve en fazla Kur'ân bilene öncelik verin."* dedi. Bildiğimize göre Abdullah b. Amr b. Harâm ve Amr b. el-Cemûh; Hârice b. Zeyd ve Sa'd b. er-Rebî; en-Nu'mân b. Mâlik ve Abde b. el-Hashâs aynı kabre gömüldüler. İnsanlar veya ekserisi kendi ölülerini *Medine*'ye taşıyıp şehrin çeşitli yerlerine gömdüler. Resûlullah'ın (sas) münadisi, "Şehitleri şehit oldukları yere geri getirin!" diye seslendi. Münadi, ölüsünü defnetmemiş sadece birine yetişmişti. Şehit olduğu yere geri götürüldü. O da Şemmâs b. Osman el-Mahzûmî idi.

Sonra Resûlullah (sas) *Uhud*'dan ayrıldı ve akşam namazını *Medine*'de kıldı. İbn Übey ile münafıklar, Resûlullah'ın (sas) şahsına ve ashâbının başına gelen bu olaya sevindiler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Rüknü selamlayana kadar bize karşı böyle bir kötülük yapamayacaklardır."*[42] dedi. Ensâr ölülerine ağladı. Resûlullah (sas) bunu duyduğunda, *"Ama Hamza'nın ağlayanları yok!"* dedi. Bunun üzerine Ensâr'ın kadınları Resûlullah'ın (sas) kapısına geldiler ve Hamza için ağladılar. Resûlullah (sas) onlar için dua etti ve gitmelerini emretti. O günden bugüne dek Ensâr'dan birileri öldüğünde Ensâr kadınları önce Hamza'ya sonra kendi ölülerine ağlarlar.

[42] Rükün'den maksat tavafın başlangıç noktası olan Hacerülesved'dir. Rüknü selamlamaktan maksat, özgürce Kabe'yi tavaf etmektir (E).

Bize Cerîr b. Abdülhamîd haber verdi. O Atâ b. es-Sâib'den, o eş-Şa'bî'den rivayet etti; dedi ki:

Peygamber, müşriklere karşı *Uhud* günü bir plan (mekr) yaptı. O gün plan yaptığı ilk gündü.

Bize Hüşeym b. Beşîr haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. O Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivayet etti:

Uhud savaşında Resûlullah'm (sas) azı dişi kırılmış, yüzüne kan akacak şekilde alnı yarılmıştı (Allah'ın salâtı rahmeti ve bereketi onun üzerine olsun.) Allah Resûlü (sas) şöyle dedi: *"Onları Rablerine çağırın peygamberlerine bunu yapan bir kavim nasıl iflah olur?"* Bunun üzerin şu ayet indi: ***"Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tövbelerini kabul edip onları affeder, ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder."***[43]

Bize Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Uhud savaşı olduğunda müşrikler yenilmişti. Bunun üzerine şeytan şöyle seslendi: "Ey Allahın kulları! Arkanıza bakınız." Böylece ilk safları son saflarıyla çarpışmıştı. Bu arada Huzeyfe babasını fark etmiş ve "Ey Allahın kulları! Babam! Babam!" diye bağırdı. (Âişe dedi ki:) Vallahi onu öldürmeden durumun farkına varamadılar. Bunun üzerine Huzeyfe onlara, "Allah sizi bağışlasın." dedi. (Urve dedi ki:) Vallahi, Huzeyfe Allah'a kavuşana dek bundan geriye kalan bir hayır onunla birlikteydi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir b. Abdullah'tan Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etti:

"Rüyada kendimi sağlam bir zırh içinde gördüm. Yine boğazlanmış inekler gördüm. Zırhı Medine, inekleri ise şahıslar olarak te'vil ettim. Dilerseniz Medine'de kalalım, yanımıza gelirlerse içeride onlarla savaşırız." Bunun üzerine Müslümanlar, "Vallahi, düşman Cahiliye Dönemi'nde *Medine*'ye giremedi, Müslüman olduktan sonra da giremeyecektir." dediler.[44] Resûlullah (sas) onlara, *"Siz bilirsiniz!"* dedi. Onlar da çekip gittiler. Resûlullah (sas) zırhını giydi. Bunun üzerine Müslümanlar kendi aralarında, "Ne yaptık?

[43] Âl-i İmrân 3/128.

[44] Bu ibare Kahire nüshasında "Vallahi, Cahiliye Dönemi'nde şehire girilememiş ki, İslam döneminde mi girilecek?" şeklinde geçmektedir.

Resûlullah'ın (sas) önerisini reddettik." deyip hemen Peygamber'in yanına geldiler ve ona, "Ey Allahın Resûlü! Dilediğin gibi yap." dediler. Peygamber onlara, *"Şimdi artık bir Peygamber (sas) için zırhını giydikten sonra savaşmadan onu çıkarması uygun olmaz."* buyurdu.

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî haber verdi. O Mamer'den, o Katâde'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) azı dişleri *Uhud* savaşında kırılmıştı. Anlını yaran ve dişlerini kıran Utbe b. Ebû Vakkâs'tı. Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim, Resûlullah'm (sas) üzerindeki kanı yıkıyordu ve Resûlullah (sas) şöyle diyordu: *"Onları Rablerine çağırdığı halde kendi peygamberine bunu yapan bir kavim nasıl iflah olur?"* Allah Teâlâ ***"Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tövbelerini kabul edip onları affeder, ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder."***[45] ayetini indirdi.

Bize Muhammed b. Humeyd haber verdi. O Ma'mer'den, o da ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki:

Uhud gününde şeytan, "Muhammed öldürüldü." diye bağırdı. Ka'b b. Mâlik dedi ki: Peygamber'i (sas) ilk tanıyan bendim. Miğferin altından gözlerini tanıdım. Avazım çıktığı kadar: "Bu, Allah'ın Resûlü'dür." diye bağırdını. Bana susmanı için işaret etti. Allah Teâlâ, ***"Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?"***[46] ayetini indirdi.

Bize Kuteybe b. Sa'îd el-Belhî haber verdi; dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi. O Abdurrahman b. Hâlid'den, o İbn Şihâb'dan, o Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle rivayet etti:

Übey b. Halef el-Cumahî *Bedir* savaşında esir düşmüştü. Fidye karşılığında Resûlullah'tan (sas) alındığında ona, "Bir atım var. Seni o ata binerek öldürmek için onu hergün bir farak[47] mısırla besliyorum." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"İnşaallah ben seni onun üzerinde öldüreceğim."* dedi. *Uhud* savaşı olunca Übey b. Halef bahsettiği atını mahmuzlayarak Peygamber'e yaklaştı.

[45] Âl-i İmrân 3/128.

[46] Âl-i İmrân 3/128.

[47] Farak 16 rıtıllık bir hacim ölçüsüdür. Bu da 12 müd veya 3 sa eder. Müd, avuç demektir. Sa (الصاع) ise, buğday ya da arpa için ortalama 3 kg. ağırlığında eski bir ölçü birimidir (M).

Müslümanlardan bazıları önüne geçip onu öldürmek istediler. Resûlullah (sas) onlara *"Çekilin çekilin!"* dedi. Resûlullah (sas) elindeki mızrakla ayağa kalkarak ona mızrağı fırlattı. Mızrak Übey'in kaburgalarından birini kırdı. Ağır yaralı olarak arkadaşlarına döndü. Arkadaşları onu alıp kaçırdılar ve ona, "Bir şeyin yok." demeye başladılar. Übey onlara, "Muhammed bana, 'İnşaallah ben seni öldüreceğim.' demiyor muydu?" dedi. Arkadaşları onu taşıyıp geri dönerken yolda öldü ve onu gömdüler. Sa'îd b. el-Müseyyeb dedi ki: Allah Teâla (c) onun hakkında şu ayeti indirdi: ***"Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."***[48]

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Yezîd b. Husayfe'den, o es-Sâib b. Yezîd'den veya başkasından rivayet ederek şöyle dedi:

Uhud savaşında Peygamber'in üzerinde iki zırh vardı.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi, dedi ki: Bize İbnü'l-Mübârek haber verdi, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verip dedi ki:

Uhud savaşında otuza yakın yaralı Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek diz çökmüş veya önünde durarak ona, "Yüzüm yüzüne, canım canına feda olsun! Allah'ın sonsuz selamı sana olsun." dediler.

Bize el-Hasan b. Musa el-Eşyeb ve Amr b. Hâlid el-Mısrî haber verdiler; dediler ki: Bize Züheyr b. Mu'âviye haber verdi; dedi ki: Bize bu İshâk haber verdi. O da el-Berâ b. Âzib'den rivayet etti; dedi ki:

Uhud savaşı olduğunda Resûlullah (sas), elli kişi olan okçuların başına Abdullah b. Cübeyr'i görevlendirip onları mevzilerine yerleştirerek onlara, *"Kuşların cesetlerimizi kaçırdığını görseniz dahi size haber salmadıkça sakın yerlerinizi terk etmeyin. Düşmanları yendiğimizi, onlara galip geldiğimizi ve onları çiğnedimizi görseniz de size haber göndermedikçe yerlerinizi terk etmeyin."* dedi. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) onları yendi. Vallahi, kadınların dağa tırmanmaya başladıklarını, tırmanırken ayaklarının ve halhallarının göründüğünü ve eteklerini kaldırdıklarını gördüm. Abdullah b. Cübeyr'in arkadaşları, "Ganimet! Ey Arkadaşlar! Ganimete koşalım. Arkadaşlarınız galip geldi. Daha ne duruyorsunuz?" dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Cübeyr onlara, "Resûlullah'ın (sas) sizlere söylediğini unuttunuz mu?" dedi. Ona,

[48] Enfâl 8/17.

"Biz insanlara katılacak ve ganimetten payımızı alacağız." dediler. [Dedi ki:] Okçular yerlerini terk edince, hezimet tersine döndü ve yenilerek kaçışmaya başladılar. İşte Resûlullah'ın (sas), arkalarından seslendiği husus bu idi. Peygamber'in (sas) yanında sadece on iki kişi kalmıştı. Bizden yetmiş kişi ölmüştü. Resûlullah (sas) ve ashâbı *Bedir* savaşında yetmişi esir, yetmişi de ölü olmak üzere 140 kişiyi etkisiz hale getirmişlerdi. *Uhud* savaşında, Ebû Süfyân Müslümanlara, "Aranızda Muhammed var mı?" diye üç kez seslendi. Resûlullah (sas) ashâbına ona cevap vermemelerini emretti. Sonra Ebû Süfyân, "Aranızda İbn Ebû Kuhâfe var mı? Aranızda İbn Ebû Kuhâfe var mı? Aranızda İbn Ebû Kuhâfe var mı? Aranızda İbnü'l-Hattâb var mı? Aramzda İbnü'l-Hattâb var mı? Aranızda İbnü'l-Hattâb var mı?" diye seslendi. [Ebû İshâk, "Hangisi?" dedi. Ravi el-Hasan b. Musa, "Bunlardan daha üstün olanı yoktur, anlamındadır." dedi.] Sonra Ebû Süfyân arkadaşlarına, "Bunlar öldürüldü. Onlardan kurtuldunuz." dedi. Bunun üzerine Ömer kendini tutamadı ve "Ey Allah'ın düşmanı! Yalan söyledin vallahi! Saydığın kişilerın hepsi sağ. Sana kalan kötülükten başka bir şey değil!" dedi. Ebû Süfyân, "Bu, *Bedir* gününe karşılıktır! Savaş bazen yenerek, bazen de yenilerek sonuçlanır. Ölülerinize müsle[49] yapıldığını göreceksiniz. Böyle yapılmasını emretmedim. Ancak olana da üzülmedim." dedi. Sonra, "Yücel Hübel! Yücel Hübel!" diye bağırmaya başladı. Resûlullah (sas) ashâbına, *"Ona cevap vermeyecek misiniz?"* diye sordu. Ashâb, "Ey Allahın Resûlü! Ona ne diyerek cevap verelim?" dediler. *"Onlara, 'Allah daha büyük ve daha yücedir.' diye cevap verin."* dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân "Bizim Uzzâmız var, sizin Uzzânız yok!" diye bağırdı. Resûlullah (sas) ashâbına, "Ona cevap vermeyecek misiniz?" dedi. Ashâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Ona nasıl cevap verelim?" dediler. Resûlullah (sas), *"Onlara, 'Allah mevlamızdır! Sizin mevlanız yok' deyin."* dedi.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Ebû Hâzim haber verdi; dedi ki: Bana babam Sehl b. Sa'd'dan rivayet ederek anlattı:

Uhud savaşında Peygamber'in azı dişleri kırılmış, yüzü yaralanmış ve miğferi başındayken parçalanmıştı. Fâtıma (r) onun yarasını yıkıyor, Ali

[49] Canlıların ya da ölülerin bazı uzuvlarını keserek onlara işkence yapmak suretiyle uygulanan bir Cahiliye âdetidir. Bu savaşta müşrikler, kinlerini Müslümanların şehitlerinin kulak, burun gibi uzuvlarını keserek ortaya koymuşlardır (E).

ise kalkanla su döküyordu. Fâtıma, suyun kanı artırmaktan başka bir şeye yaramadığını görünce, bir parça hasır alarak yaktı ve yaraya bastı. Böylece kam durdurdu.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize el-Fadl b. Musa es-Sinânî haber verdi. O, Muhammed b. Amr'dan, o Sa'd b Münzir'den, o Ebû Humeyd es-Sâ'idî'den rivayet ederek dedi ki:

Resûlullah (sas) *Uhud* günü Vedâ tepesini (*Seniyyetülvedâ*) geçinceye kadar yürümüştü ki, aniden kalabalık bir grupla karşılaştı. "Bunlar kimdir?" diye sordu. "Abdullah b. Übey b. Selûl, Kaynûkâ Yahudilerden olan 600 müttefikiyle birlikteler." dediler. Bunlar Abdullah b. Selâm'ın yakınlarıydı. Peygamber, *"Bunlar Müslüman oldular mı?"* diye sordu. "Hayır, ey Allah'ın Resûlü! Müslüman olmadılar." dediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Onlara geri dönmelerini söyleyin. Müşriklere karşı müşriklerden yardım almayız."* dedi.

Bize Ebü'l-Münzir el-Bezzâz haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Husayn'dan, o da Ebû Mâlik'ten şöyle rivayet etti:

Peygamber (sas) *Uhud* şehitleri üzerine cenaze namazı kıldı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hamrâülesed Gazvesi

Sonra hicretin 32. ayında, Şevvâl ayımn başında Resûlullah'ın (sas) *Hamrâülesed* gazvesi meydana geldi. [Dediler ki:] Resûlullah (sas) Cumartesi akşamı *Uhud*'dan dönünce Ensâr'ın ileri gelenlerinden bazıları Resûlullah'm (sas) kapısında bekleyerek gecelediler. Müslümanlar ise geceyi yaralarını tedavi etmeye çalışarak geçirdiler. Pazar günü sabah namazını kılan Resûlullah (sas), Bilâl'e *"Resûlullah'ın Müslümanlara düşmanın ardına düşmelerini emrettiğini ve sadece dün savaşa katılanların yola çıkacağını"* ilan etmesini emretti. Câbir b. Abdullah Peygamber'e, "Ey Allah'ın Resûlü! Babam, beni *Uhud* Savaşı sırasında kız kardeşlerime bakmak üzere *Medine*'de bıraktı. Bu nedenle savaşa katılamadım. Seninle birlikte gelmeme izin ver." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) sadece ona izin verdi. Onun dışında *Uhud* savaşma katılmayıp Resûlullah (sas) ile bu gazveye katılan olmadı.

Resûlullah (sas) daha çözülmemiş olan sancağını istedi ve onu Ali b. Ebû Tâlib'e teslim etti. Sancağı Ebû Bekir es-Sıddîk'e verdiğini söyleyenler

de vardır. Resûlullah'ın (sas) ise yüzü yaralı, alnı yarılmış, azı dişi kırılmış ve alt dudağı içten ezilmiş, sağ omuzu İbn Kamîe'nin darbesinden incimiş ve iki dizi yaralanmış olarak yola çıktı

Avâli bölgesi halkının toplanmasını istedi. Onlar da yardım isteme sesini duyar duymaz çağrının geldiği yere indiler. Resûlullah (sas) atına bindi ve Müslümanlarla beraber yola koyuldu. Düşmanların izini takip etmeleri için Benî Eslem'den üç kişiyi göndermişti. Bunlardan ikisi düşmana *Hamrâülesed*'te yetiştiler. *Hamrâülesed Medine*'ye on mil uzakta, *el-Akîk* yolu üzerinde *Zülhuleyfe* vadisinin solunda bir yerdir. Düşmanlar, kendi aralarında bağırışıyorlar ve geri dönmeyi tartışıyorlardı. Safvân b. Ümeyye onları bu düşünceden vazgeçirmeye çalışıyordu. Bu arada düşmanlar bu iki gözcüyü fark etmiş ve hemen onlara yönelmiş ikisini öldürerek yollarına devam etmişlerdi. Resûlullah (sas) ise *Hamrâülesed*'e varıncaya kadar yoluna durmadan devam etti ve orada konaklayarak Kureyşlilerin öldürdüğü iki adamı bir mezara defnetti. Bunlar "Karîneyn" (iki dost) olarak bilinen şehitlerdir. Müslümanlar geceleri ta uzaklardan görülebilecek şekilde beş yüze yakın ateş yaktılar. Müslümanların yaktıkları ateşler her taraftan görünüyor ve sesleri her yönden duyuluyordu. Böylelikle Allah (c), düşmanı kahretti ve Resûlullah (sas) oradan ayrılıp geriye döndü. Beş gün ayrılıktan sonra Cuma günü *Medine*'ye vardı. *Medine*'de görevli olarak Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bırakmıştı.

▪ Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'nin Seriyyesi

Sonra Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'nin *Feyd* taraflarında Benî Esed b. Huzeyme'ye ait bir suyun bulunduğu bir dağ olan *Katan*'a yönelik seriyyesi meydana gelmiştir. Bu sefer, Resûlullah'ın (sas) hicretinden otuz beş ay sonra Muharrem ayının başında vuku buldu. Huveylid'in oğulları Tuleyha ve Seleme kendi kavimlerine ve sözlerini dinleyenlere giderek Peygamber'e karşı savaşmaya çağırdılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ebû Seleme'yi çağırarak ona bir sancak verdi. Onunla birlikte Ensâr ve Muhacirlerden 150 kişi gönderdi. Ona, *"Benî Esed bölgesine varana kadar yürü. Toplulukları sana saldırmadan sen hemen onlara saldır."* dedi. Ebû Seleme, hemen yola koyuldu ve bilinen yolları terk edip haberlerin yetişmesini

önleyerek en yakın bölgeye vardı. Orada otlayan sürülerine saldırdı ve kölelerinden üç çobanı aldı. Diğerleri ise kaçtılar. Kendi kavimlerine giderek onları uyardılar. Bunun üzerine her tarafa dağıldılar. Ebû Seleme, deve ve koyun sürülerinin alınması için arkadaşlarını üç gruba ayırdı. Arkadaşları herhangi bir kimseyle karşılaşmadan Ebû Seleme'nin yanına koyun ve develerle geri döndüler. Ebû Seleme hepsini alarak *Medine*'ye döndü.

▪ Abdullah b. Üneys'in Seriyyesi

Sonra Abdullah Üneys'in *Urene*'deki[50] Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh el-Hüzelî'ye karşı düzenlediği seriyye meydana geldi. Abdullah, hicretin 35. ayında Pazartesi Muharrem ayının beşinde *Medine*'den yola çıktı. Zira Süfyân b. Hâlid el-Hüzelî el-Lihyânî'nin kendi kavminden olan bir grupla beraber, başka insanlarla konakladığı *Urene* bölgesine gelip, Peygamber'e karşı savaşmak için adamlar topladığı haberi yetişmişti. Bu nedenle Peygamber, Süfyân b. Hâlid'i öldürmek üzere Abdullah b. Üneys'i gönderdi. Abdullah b. Üneys Peygamber'e, "Onu bana tanıt ey Allah'ın Resûlü!" dedi." Resûlullah (sas) ona *"Onu gördüğünde ürker, korkar ve şeytanı hatırlarsın."* Abdullah dedi ki:

İnsanlardan korkmazdım. Peygamber'den (yalan) söylemem hususunda izin istedim. Bana izin verdi. Bunun üzerine kılıcımı aldım ve Huzâ'a kabilesine doğru yola çıktım. *Urene* bölgesinin tam ortasına vardığımda, onun arkasında bir kalabalık ve kendisine uyanlarla yürümekte olduğunu gördüm. Resûlullah'ın (sas) onu tarif etmesiyle, onu tanıdım ve ondan ürktüm. Onu gördüğümde terlemeye başladım. "Resûlullah (sas) doğru söyledi." dedim. Ona, "Ben Huzâ'a'dan bir adamım. Muhammed'e karşı adam topladığını duydum; sana katılmak istedim." dedim. O, "Evet, ona karşı adam topluyorum." dedi. Onunla konuşmaya başladım. Konuşmalarımdan hoşlandı. Çadıra gelene kadar onunla yürüdüm. Etrafındaki arkadaşları dağıldı ve çevre sakinleşip insanlar uyuyunca fırsatını bulup onu öldürdüm ve başını kesip aldım. Sonra dağda bir mağarada saklandım. Örümcek mağaranın girişine ağ örmüştü. Beni bulmak için gelenler bir şey

[50] *Urene, Arefe*'ye yakın bir yerdir.

bulamayıp geri döndüler. Ben de geceleri yürüyüp, gündüzleri gizlenerek *Medine*'ye ulaştım. Peygamber'i mescitte namaz kılarken buldum. Benî görünce *"Yüzün aydın olsun!"* dedi. Ben de ona, "Senin yüzün aydın olsun ey Allah'ın Resûlü!" diyerek başını önüne bıraktım ve yaptıklarımı ona anlattım. Bunun üzerine Resûlullah (sas) bana, bir asa verdi ve *"Bunu al! Cennette koluna takarsın!"* dedi.

Abdullah b. Üneys öldüğünde bu asa onun yanındaydı. Kendi ailesine asayı kefenine koymalarını vasiyet etti. Bunu yaptılar. *Medine*'den on sekiz gün uzak kalmıştı. Gelişi Muharrem'in bitimine yedi gün kala Cumartesi günü *Medine*'ye döndü.

▪ el-Münzir b. Amr'ın Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) göndermiş olduğu seriyyelerden biri, hicretten otuz altı ay sonra Safer ayında meydana gelen el-Münzir b. Amr es-Sâ'idî'nin *Bi'rü Ma'ûne*'ye gönderdiği seriyyedir. [Dediler ki:] Âmir b Mâlik b. Ca'fer Ebû Berâ Mülâ'ibü'l-Esinne[51] el-Kilâbî, Resûlullah'ın (sas) yanına geldi. Ona hediyeler vermek istedi. Resûlullah (sas) onun hediyesini kabul etmedi ve ona İslâm'a girmeyi teklif etti. Ama Müslüman olmadı. Ancak ondan da uzaklaşmadı. Peygamber'e, "Kavmime arkadaşlarından bir grup göndersen ümit ederim ki, çağrına uyarlar ve sana tabii olurlar." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Ben göndereceğim ashâbıma Necidlilerin kötülük yapmalarından korkuyorum."* buyurdu. Ebû Berâ, "Herhangi birileri onlara ilişecek olursa ben onların hamisiyim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ensâr'dan kurrâ[52] denilen yetmiş genci, el-Münzir b. Amr

[51] Esinne, "Sinân" kelimesinin çoğulu olup "mızrağın kabzası" anlamına gelir. Bu şahsa Mülâ'ibü'l-Esinne adının verilemesinin nedeni, Fâris Karzel denilen kardeşi Tufeyl, Kays ve Temîm kabileleri arasında meydana gelen Sevbân savaşında onu terk edip kaçmıştı. Şairin bu olayla ilgili olarak şöyle demişti:

Mızrakların ucuyla oynatılır halde
Ananın oğlu Âmir'i bırakıp kaçtın
Bu nedenle ona "mızraklarla oynatılan (Mülâ'ibü'r-Rimâh ve Mülâ'ibü'l-Esinne)" dediler.

[52] Bunlara kurrâ denmesinin nedeni, başkalarından daha fazla Kur'ân okumalarındandır. *Şerhu'l-Mevâhib*'te, onlar hakkında şöyle denir: "Gecenin bir kısmında namaz kılarlar, gecenin bir bölümünde ise ilimle iştigal ederlerdi. Odun toplarlar, bir kısmını satarlar ve Suffe ehline

es-Sa'îdî'nin liderliğinde gönderdi. *Bi'rü Ma'ûne*'ye gittiler. *Bi'rü Ma'ûne*, Benî Süleym'in sularından biridir. Benî Âmir toprakları ile Benî Süleym toprakları arasındadır. Her iki bölge de oradan sayılır. Orası *Ma'den* taraflarındadır. Oraya inip konakladılar ve bineklerini otlağa saldılar. Resûlullah'm (sas) mektubunu Harâm b. Milhân ile Âmir b. et-Tufeyl'e gönderdiler. Âmir, Harâm'a saldırarak onu öldürdü. Müslümanlara saldırmak için Benî Âmir'den yardım istedi. Ancak onlar "Biz asla Ebû Berâ'nın kefaletine ve ahdine ihanet etmeyiz." dediler. Bunun üzerine Âmir, Müslümanlara karşı Süleym, Usayye, Ri'l ve Zekvân kabilelerini yardıma çağırdı. Bu kabileler onun çağrısına uyup onu kendilerine lider seçtiler. Müslümanlar ise gönderdikleri el-Harâm'ın gecikmesiyle onun peşine düştüler. Bu arada düşmanla karşılaştılar. Düşman onların etrafını sardı. Resûlullah'ın (sas) ashâbından aralarında Süleym b. Milhân ve el-Hakem b. Keysân'ın da bulunduğu yetmiş kişi öldürüldü. Etrafları sarıldığında şöyle dua ettiler: "Allah'ım! Selamımızı Peygamber'e yetiştirecek senden başka kimse yoktur. Bizden ona selam söyle." Cibrîl onların durumlarım Peygamber'e haber verdi. Peygamber, *"Benden de onlara selam olsun."* dedi. Resûlullah'ın (sas) ashâbından sadece el-Münzir b. Amr sağ kalmıştı. Ona, "Dilersen sana eman verelim." dediler. el-Münzir, bu teklifi reddetti ve Harâm'ın öldürüldüğü yere gelip orada onlarla ölünceye dek savaştı. Resûlullah (sas) onun için, *"Bilerek kendini ölüme attı."* dedi. Resûlullah'ın (sas) ashâbı arasında Amr b. Ümeyye ed-Damrî vardı. Kendisi hariç Müslümanların hepsi öldürülmüştü. Âmir b. Tufeyl, "Annemin üzerine bir nezir vardı. Seni onun adına bırakıyorum, hürsün." deyip onun ensesinden bir tutam saç kesti. Amr b. Ümeyye, ölüler arasında Âmir b. Füheyre'yi göremedi. Onu, Âmir b. Tufeyl'den sordu. Âmir, onu Benî Kilâb'dan Cebbâr b. Sülmâ admda biri tarafından öldürüldüğünü söyledi. Onu yaraladığında, "Kazandım vallahi!" dedi. Göklere yükseldi. Cebbâr b. Sülmâ, Âmir b. Füheyre'nin öldürülmesini ve göğe yükselişini gördüğü durumdan etkilenerek Müslüman oldu. Resûlullah (sas) *"Melekler onun cesedini gizlediler ve yüce makama, makam-ı illîyyîne yerleştirdiler."* dedi.

---

ve fakirlere yiyecek satın alırlardı. Bir kısmını ise Hz. Peygamber'in hücre-i şerifelerine götürürlerdi."

O gece Peygamber'e *Bi'rü Ma'ûne* olayının haberi geldi. Aynı gece yine Hubeyb b. Adî ve Mersed b. Ebû Mersed'in ölüm haberleri de gelmişti. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme'yi gönderdi. Peygamber, *"Bu, Ebû Berâ'nın işidir. Böyle bir şey olacağından çekindiğim için ashâbımı göndermek istemiyordum."* dedi. Resûlullah (sas) sabah namazında rükûdan sonra ashâbını öldürenlere beddua edip, *"Allah'ım! Kahrının şiddetini Mudar kabilesine arttır. Allah'ım! Onlara Yusuf dönemindeki kıtlık yılları gibi kıtlık yıllarını musallat et. Allah'ım! Benî Lihyân kabilesini, Adel, Kâre, Zi'b,*[53] *Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerini sana havale ediyorum. Zira Allah'a ve Resûlü'ne asi oldular."* dedi.

Resûlullah (sas) *Bi'rü Ma'ûne* şehitlerine üzüldüğü kadar hiçbir şehide üzülmemiştir. Allah onlar hakkında ***"Kavmimize Rabbimize kavuştuğumuzu, onun bizden razı olduğunu ve bizim de ondan razı olduğumuzu bildirin."*** ayetini indirdi. Ancak bu ayet daha sonra neshedildi. Peygamber, *"Allah'ım! Benî Âmir kabilesini hidayet et ve Âmir b. Tufeyl'den intikamımı al."* dedi ve ona beddua etti. Katliamdan kurtulan Amr b. Ümeyye *Medine*'ye ulaşmak amacıyla dört gün yaya yürüdü. *Kanâ*'ya[54] ulaştığında Resûlullah'ın (sas) kendilerine emân verdiği Benî Kilâb'dan iki adamla karılaştı. Onun, bu emândan haberi yoktu ve onları öldürdü. Gelip Peygamber'e *Bi'rü Ma'ûne*'de adamlarımn şehadetlerini haber verdi. Resûlullah (sas) ona, *"Onlardan kalan yalnız sen misin?"* diye sordu. Sonra Peygamber'e öldürdüğü Benî Âmirli haberini verdi. Resûlullah (sas) ona, *"Çok kötü yaptın. Onların benden aldıkları emanları ve komşuluk hakları vardı. Mutlaka onların diyetlerini ödeyeceğim"* dedi. Sonra da onların diyetlerini kavimlerine gönderdi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Katâde'den, o Enes b. Mâlik'ten şöyle haber verdiler:

Ri'l, Zekvân, Usayye ve Benî Lihyân Resûlullah'ın (sas) yanına gelip ondan, kavimleri için adam istediler. Resûlullah (sas) onlara aramızda kurrâ diye bilinen Ensâr'dan yetmiş kişi gönderdi. Gündüz odun toplar, gece namaz kılarlardı. *Bi'rü Ma'ûne*'ye vardıklarında onlara ihanet edip onları

[53] Leiden neşriyle sonraki neşirlerde yanlış olarak Ziğb şeklinde yazılmıştır.

[54] *Kanâ, Taif*'ten başlayıp *el-Erhasiyye* ve *Karkaratülküdr*'e ulaşan bir suyun adıdır.

öldürdüler. Haber Allah'ın Resûlü'ne (sas) ulaştı. Resûlullah (sas) bir ay boyunca sabah namazında Ri'l, Zekvân, Usayye ve Lihyân kabilelerine kunût duasında beddua etti. [Dedi ki:] Bir müddet sonra onlar hakkında inen ***"Kavmimize Rabbimize kavuştuğumuzu, onun bizden razı olduğunu ve bizi razı ettiğini bildirin."*** ayeti indi. Bu ayeti Kur'ân olarak okuduk. Sonra nesh edildi ve unutuldu.

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Umâre b. Zâzân haber verdi; dedi ki: Bana Mekhûl anlattı; dedi ki:

Enes b. Mâlik'e "Ya Ebû Hamza! Kurra olarak bilinenler kimlerdi?" dedim. Bana, "Ne yazık ki onlar Resûlullah (sas) döneminde şehit edildiler. Onlar öyle bir topluluktu ki, Peygamber'e hep hizmet eder, odun toplarlar ve gece olunca köşeye çekilip namaz kılarlardı."

Bize Ya'kûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ve ilim ehlinden bazı adamlar şöyle haber verdiler:

el-Münzir b. Amr es-Sâ'idî, *Bi'rü Ma'ûne* olayında öldürüldü. O, kendisine "Ölmek için boy gösterdi." denilen kimsedir. Âmir b. Tufeyl onlara karşı Benî Süleym'i çağırmış, onlar da onun çağrısına olumlu cevap vererek Amr b. Ümeyye ed-Damrî hariç hepsini öldürdüler. Âmir b. et-Tufeyl, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi aldı ve onu serbest bıraktı. Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Resûlullah'ın (sas) yanına geldiğinde, Resûlullah (sas) ona "Onlardan kalan yalnız sensin." dedi. Şehitler arasında Âmir b. Füheyre de vardı. İbn Şihâb dedi ki: Urve b. ez-Zübeyr, Âmir b. Füheyre'nin o gün şehit düştüğünü, şehitler gömülürken cesedinin bulunmadığını zannetmektedir. Urve, "Meleklerin onu gömdüklerini düşünüyorlardı." dedi.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O, İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha'dan, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Bi'rü Ma'ûne olayında öldürülenler hakkında ***"Kavmimize Rabbimize kavuştuğumuzu, onun bizden razı olduğunu ve bizim de ondan razı olduğumuzu bildirin."*** ayeti indi. Ancak daha sonra nesh edildi. Resûlullah (sas) onları öldüren, Allah'a ve Resûlü'ne isyan eden Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerine otuz sabah beddua etti.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O da Âsım'dan şöyle rivayet etti: Enes b. Mâlik'i şöyle dediğini işittim:

Resûlullah'ın (sas) Bi'rü Ma'ûne şehitlerine üzüldüğü kadar başka bir kimseye üzüldüğünü görmedim.

▪ Mersed b. Ebû Mersed'in Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinden otuz altı ay sonra Safer ayında Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî'nin *Recî* denilen bölgeye gönderildiği seriyye meydana geldi.

Bize Abdullah b. İdris el-Evdî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O da Âsım b. Ömer b. Katâde b. en-Nu'mân ez-Zaferî'den haber verdi. Ayrıca bize Ma'n b. İsa el-Eşca'î haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Sa'd haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o da Ömer b. Üseyd b. el-Alâ b. Câriye'den şöyle dediğini rivayet etti. [O, Ebû Hüreyre'nin meclisinde bulunan arkadaşlarındandı.]

el-Hûn b. Huzeyme'ye bağlı Adel ve el-Kâre boyundan bir heyet, Resûlullah'ın (sas) yanına gelip dediler ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Aramızda Müslüman olanlar var. Ashâbından birkaç kişiyi bizimle gönder. Bize İslâm ilkelerini, fıkıh ve Kur'ân'ı öğretsinler." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlarla on kişilik bir grup gönderdi. Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Eklah, Mersed b. Ebû Mersed, Abdullah b. Târık, Hubeyb b. Adî, Zeyd b. ed-Desinne, Hâlid b. el-Bükeyr, Belî kabilesinden olup Benî Zafer'in anlaşmalıları Abdullah b. Târık'ın annebir kardeşi Mu'attib b. Ubeyd bu gruptandı. Allah Resûlü başlarına emir olarak Âsım b. Sâbit'i tayin etti. Mersed b. Ebû Mersed'in emir olarak tayin edildiğini söyleyen de vardır. Yola çıkıp *er-Recî* denilen yere ulaştılar. *er-Recî, el-Hede* yakınında Hüzeyl kabilesinin kuyularından birinin bulunduğu yerin adıdır. *el-Hede, er-Recî*'ye yedi mil uzaktır. Aynı şekilde *Usfân*'dan da yedi mil uzaklıktadır. *er-Recî*'ye vardıklarında onlara ihanet ettiler ve Hüzeyl kabilesini çağırdılar. Hainlerin çağrısına Benî Lihyân icabet etti. Resûlullah'ın (sas) ashâbı ansızın etrafları sarılmış, karşılarında elleri kılıçlı adamlarla karşılaşınca kendileri de kılıçlarını çektiler. Benî Lihyân onlara "Sizinle savaşmak istemiyoruz. Sizi Mekkelilere teslim edip karşılığında para almak istiyoruz. Söz veriyor ve ahdediyoruz ki sizi öldürmeyeceğiz." dediler.

Bu teklif karşısında Âsım b. Sâbit, Mersed b. Ebû Mersed, Hâlid b. Bükeyr ve Mu'attib b. Ubeyd, "Vallahi biz bir müşrikin ne sözünü de ahdini kesinlikle kabul etmiyoruz." diyerek onlarla öldürülünceye dek savaştılar. Zeyd b. Desinne, Hubeyb b. Adî ve Abdullah b. Târık teslim olmayı kabul ederek ve ellerini bağlattılar. Müşrikler Sülâfe bt. Sa'd b. Şüheyd'e satmak için Âsım'ın başını almak istediler. Sülâfe, Âsım'ın kafatasında içki içmeye yemin etmişti. Zira *Uhud* savaşında Sülâfe'nin Müsâfi ve Cülâs adlarındaki iki oğlunu öldürmüştü. Ancak arılar onu korudu. Müşrikler ona yanaşamadılar ve arıların dağılması için geceyi beklediler. Ama sel geldi, gece vadi coştu ve sel onu alıp götürdü. Müşrikler aldıkları üç Müslüman esiri önlerine katarak *Mekke*'ye yola koyuldular. *Merrüzzahrân* denilen yere vardıklarında, Abdullah b. Târık ellerini çözdü ve gerileyerek kılıcını çekti. Ancak hemen oracıkta onu taşla öldürdüler. Kabri *Merrüzzahrân*'dadır. Zeyd ve Hubeyb'i *Mekke*'ye getirdiler. Zeyd'i Safvân b. Ümeyye satın alıp onu babasının karşılığında öldürdü. Hubeyb b. Adî'yi ise Huceyr b. Ebû İhâ, yeğeni Ukbe b. el-Hâris b. Âmir b. Nevfel için babasımn intikamı karşılığında öldürmek üzere satın aldı. Harâm aylar çıkana kadar onları hapsettiler. Sonra onları *et-Ten'îm*[55] denilen yere getirip öldürdüler. Öldürülmeden önce iki rekât namaz kıldılar. Öldürülme anında iki rekât namazın kılınması sünneti Hubeyb ile başladı.

Bize Abdullah b. İdris haber verdi; dedi ki: Bana el-Hâris b. Âmir'ın mevlası Amr b. Osman b. Abdullah b. Mevheb anlattı; dedi ki: Bana Mevheb şöyle dedi:

Hubeyb'i yanımda hapsetmişlerdi. Bana dedi ki: "Ey Mevheb! Senden üç şey istiyorum. Bana tatlı su içirmeni, fal oklarına kurban edilen hayvan etinden yedirmemeni ve beni öldürmek istediklerinde bana eziyet etmeni istiyorum." dedi.

Bize Abdullah b. İdris haber verdi. O Muhammed b. İshâk'tan, o Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle haber verdi:

Zeyd'in öldürülmesi sırasında hazır olan içlerinde Ebû Süfyân'ın da bulunduğu Kureyşli grubun içinden biri Zeyd'e, "Ey Zeyd! Allah için sana soruyorum. Şu anda ailenin arasında olmanı ve senin yerine Muhammed'in

[55] *Ten'îm*, *Mekke*'de *Hil* bölgesinde, *Mekke* ile *Sefer* arasında, *Mekke*'ye iki fersah mesafede bir yerin adıdır.

senin yerinde elimizde olmasını arzu eder misin?" diye sordu. Zeyd onlara, "Vallahi hayır! Ben ailem içinde otururken, Muhammed'in ayağına bir diken batmasını arzu etmem." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Ben, bir kimsenin arkadaşları tarafından Muhammed'in sevildiği kadar başka bir kimsenin sevildiğini görmedim." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Benî en-Nadîr Gazvesi

Sonra hicretten otuz yedi ay sonra, 4. yılda Rebîülevvel ayında Resûlullah'ın (sas) Benî en-Nadîr gazvesi meydana geldi. Benî en-Nadîr'in evleri bugün *Benî Hatme Mezarlığı* olarak bilinen *el-Gars* ve etrafındaki bölgeydi. Benî en-Nadîr, Benî Âmir'in antlaşmalılarıydı.

[Dediler ki:] Peygamber, Cumartesi günü yola çıktı. *Kubâ Camii*'nde namaz kıldı. Beraberinde Ensâr ve Muhacirlerden oluşan ashâbı da vardı. Sonra Benî en-Nadîr'e geldi. Onlarla Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin öldürdüğü Kilâb kabilesine mensup iki kişinin diyetini ödemede kendisine yardım etmeleri konusunda onlarla konuşup yardım istedi. Bunun üzerine, "Evet, arzu ettiğini yaparız ey Ebü'l-Kâsım!" dediler. Ancak gizlice bir araya gelerek Peygamber'e suikast düzenlemeye karar verdiler. İçlerinden Amr b. Cihâş b. Ka'b b. Besîl en-Nadrî, "Dama çıkar, yukarıdan onun başına bir kaya atarım." dedi. Bunun üzerine Sellâm b. Mişkem onlara, "Sakın yapmayın. Vallahi, bu yaptığınızı Allah ona bildirecektir. Kaldı ki bu yaptığınız bizimle onun arasındaki antlaşmayı bozmak anlamına gelir." dedi. Benî en-Nadîr'in ihanet haberi Peygamber'e bildirildi. Peygamber, sanki ihtiyacını giderecekmiş gibi hemen oradan kalktı ve *Medine*'ye yöneldi. Ashâbı da onun ardından yola koyuldular ve ona, "Haberimiz olmadan ayrıldın!" dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Yahudiler ihanet etmek istediler Allah bunu bana bildirdi. Bu nedenle oradan kalkıp ayrıldım."* dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlara şu emrini bildirmek üzere Muhammed b. Mesleme'yi gönderdi: *"Memleketimden çıkın. Burada oturmayın. Yapmak istediğiniz ihaneti yaptınız. Size on gün mühlet verdim. Ondan sonra sizden kim burada görünürse boynu vurulacaktır."* Bunun üzerine, Benî en-Nadîr, kendilerine ait *Zülcedr*'de bulunan yük develerini getirdiler. Başkalarından da develer kiraladılar. Böylece göç için birkaç gün hazırlık yapmakla geçirdiler.

İbn Übey onlara şu haberi gönderdi: "Sakın kendi yurtlarınızdan ayrılmayın. Benimle birlikte kendi kavmimden ve diğer Araplardan 2.000 adam kalelerinize geleceğiz ve son ferdimiz ölünceye kadar savaşacağız. Ayrıca, Kurayza ve Gatafân'dan antlaşmalarınız da size yardım edecektir."

İbn Übey'in dediklerine kanarak ümitlenen Huyey, Peygamber'e, "Elinden geleni ardına koyma, kalelerimizden çıkmayacağız, dilediğini yap." diye haber gönderdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) hemen tekbirler getirdi. Müslümanlar da onun tekbirine tekbirlerle karşılık verdiler. Resûlullah (sas), *"Yahudiler savaşı tercih etti."* dedi. Resûlullah (sas) ashâbıyla onlara doğru yürüyüp ikindi namazını Benî en-Nadîr arazisinde kıldı. Sancağını Ali (r) taşıyordu. *Medine*'de yerine vekil olarak İbn Ümmü Mektûm'u bırakmıştı. Peygamber'i gördüklerinde ok ve taşları yanlarına alarak kalelerinin burçlarını çıktılar. Kurayza ise onlardan ayrılarak onlara yardım etmedi. İbn Übey ve Gatafân kabilesinden olan müttefikleri de onları kandırdı. Böylelikle muzaffer olacaklarından ümitlerini kestiler. Resûlullah (sas) onları muhasara altına aldı. Hurmalıklarını kesmeye başladı. Bunun üzerine, "Senin ülkenden çıkarız." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Hayır, artık bu gün bunu sizden kabul etmem. Lakin canlarınız ve silah hariç develerin taşıyabildiği yüklerle birlikte buraları terk edin."* dedi. Yahudiler Resûlullah'm (sas) bu hükmünü kabul etmek zorunda kaldılar.

Resûlullah (sas) onları on beş gün muhasara altına almıştı. Evlerini kendi elleriyle yıkıyorlardı. Onları *Medine*'nin dışına sürdü. Resûlullah (sas) onların sürgün edilmeleri görevini Muhammed b. Mesleme'ye vermişti. Kadın ve çocukları bineklere bindirip ayrıldılar. Yükleri 600 deveydi. Resûlullah (sas), *"Bunların kendi kavimleri arasındaki mevkileri Benî el-Muğîre'nin Kureyş arasındaki konumu gibidir."*[56] Benî en-Nadîr *Hayber*'e göçtü. Benî en-Nadîr'in sürgün edilmelerine münafıklar çok üzüldüler. Resûlullah (sas) Benî en-Nadîr'in malları ve silahlarını teslim aldı. Bunlar sayıldığında elli zırh, elli miğfer ve 340 kılıç idi. Benî en-Nadîr arazisi Resûlullah'ın (sas) safî[57] arazisi olarak bırakıldı. Olaylarda gerektiğinde

[56] Yani, Benî el-Muğîre Kureyş arasında ne denli önemli bir konuma sahip ise, Benî en-Nadîr de Yahudiler arasında böyle bir konuma sahitir (M).

[57] Safî, komutanın ganimetten kendisine seçtiği paydır.

kullanması için kendisine aitti. Humusunu ayırmadı ve kimseye herhangi bir pay vermedi. Ancak ashâbından bazı kimselere bu mallardan verdi ve insanlar için bir bolluk ortamı sağladı. Bize bildirildiğine göre Muhacirlerden Ebû Bekir es-Sıddîk'e *Hacer* kuyusunu, Ömer b. el-Hattâb'a *Cerem* kuyusunu, Abdurrahman b. Avf'a *Sevâle*'yi, Suheyb b. Sinân'a, *ed-Darrâta*'yı, Zübeyr b. el-Avvâm ve Ebû Seleme b. Abdülesed'e *el-Büveyle*'yi,[58] Sehl b. Huneyf ve Ebû Dücane'ye ise İbn Hareşe'nin malı denilen yeri verdi.

Bize Muhammed b. Harb el-Mekkî ve Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dediler ki: Bize el-Leys b. Sa'd haber verdi. O Nâfi'den, o da Abdullah b. Ömer'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) Benî en-Nadîr'in *el-Büveyre* diye bilinen hurmalıklarını yaktırdı. Allah Teâlâ, "(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiyseniz yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktıysanız hep Allah'ın izniyledir."[59] ayetini indirdi.

Bize Havze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O da Hasan'dan rivayet etti:

Resûlullah (sas) Benî en-Nadîr'i sürdüğünde şöyle dedi: *"Gidin, bu daha ilk sürgününüzdür. Ben izinizi sürmeye devam edeceğim."*

▪ Resûlullah'ın (sas) Bedrü'l-Mev'id Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden Bedrü'l-mev'id (vaatleşerek çıkılan *Bedir*) meydana geldi. Bu gazve Bedrü'l-kitâl[60] gazvesinden ayrı bir gazvedir. Hicretin 45. ayı Zilkâde ayının başında meydana geldi.

[58] el-*Büveyle, Medine* ile *Teymâ* arasında batı tarafında bilinen bir yerdir. Buraya *el-Büveyre* de denir (*Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledüniyye*, II, 99). Yakut en-Nadî hakkında şunları söyler: Siyercilerden Benî Nadîrlerin isimlerini zikredeni görmedim. Onlar hakkında araştırma yaptım; Hz. Peygamber'in (sas) onları muhasara ettiği yerlerine *Vâdî Bathân* ve *el-Büveyre* dendiğini gördüm.

[59] Haşır 59/5.

[60] Müşriklerle Bedir'de meydana gelen savaşa Bedrü'l-kitâl denir. Bir sonra meydana gelen *Uhud* savaşında Ebû Süfyân Müslümanlara meydan okuyarak bir yıl sonra *Bedir*'de buluşmayı önermişti. Hz. Peygamber, sözleşilen zamanda *Bedir*'e gitmiş; ancak müşriklerin bölgeye gelmediklerini öğrenmişti. Bu gazveye Bedrü'l-mev'id denmesinin sebebi budur (E).

[Dediler ki:] Ebû Süfyân *Uhud* günü ayrılırken Müslümanlara şöyle seslendi: "Aramamızda buluşma yeri *Bedrü's-safrâ* olsun. Yılın başında sizinle orada buluşup savaşalım." dedi. Resûlullah (sas) Ömer b. el-Hattâb'a, *"Evet, inşaallah."* demesini söyledi. İki taraf bu randevuyla birbirinden ayrıldılar. Kureyşliler dönünce bunu arkadaşlarına iletip ona göre hazırlık yaptılar.

Sözleştikleri zaman yaklaşınca Ebû Süfyân çıkmayı uygun görmedi. Bu arada Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î *Mekke*'ye gelmişti. Ebû Süfyân ona, "Muhammed ve ashâbına *Bedir*'de buluşup savaşmayı vaat ettim. Vakti gelip çattı. Bu yıl da kurak geçti. Hâlbuki yılın yağmurlu ve iyi geçmesi bizim işimize yarardı. Muhammed'in sözleşilen yere gitmesi ve bizim gitmeyişimiz sebebiyle bize karşı cesaretlenmesinden korkuyorum. Gel sana Süheyl b. Amr'ın kefil olacağı yirmi deve verelim de bunun karşılığında *Medine*'ye git ve Muhammed'in arkadaşlarını (vaadedilen yere gitmemeleri hususunda) kandır." dedi. O da "Evet!" dedi. Bunun üzerine vadettiklerini yaptılar. Onu bir deveye bindirerek alelacele yola saldılar. Nu'aym *Medine*'ye vardı ve ashâba Ebû Süfyân'ın onlara karşı hazırlıklarmdan ve silahlarından bahsetti. Bunun üzerine Peygamber, *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, benimle bir tek kişi çıkmazsa dahi yalnız başıma çıkacağım."* dedi. Allah Müslümanlara yardım verdi ve onlardan korkuyu giderdi. Peygamber, *Medine*'de Abdullah b. Revâha'yı vekil olarak bıraktı. Sancağını ise Ali b. Ebû Tâlib'e verip Müslümanlarla yola çıktı. Müslümanların sayısı 1.500 kişiydi. Orduda on at vardı. Beraberlerinde eşya ve ticaret malları götürdüler. *Bedrü's-safrâ* Arapların bir araya geldikleri, Zilkâde ayının başında kurulup sekizinci gününe kadar devam eden bir çarşı ve panayır yeriydi. Sonra panayır biter ve insanlar memleketlerine dönerdi.

Müslümanlar Zilkâde ayının ilk gününde *Bedir*'e ulaştılar. Ayın birinci günü panayır kuruldu ve orada sekiz gün kaldılar. Beraberlerinde getirdikleri ticaret mallarını sattılar, ticaretlerinden bir dirheme karşı bir dirhem [bire bir] kazandılar. Sonra geri döndüler. İnsanlar Müslümanların gelişini duydular. Ebû Süfyân ise Kureyş'ten 2.000 kişi ile *Mekke*'den yola koyuldu. Yanlarında elli at vardı. *Mecenne*'ye kadar gittiler. *Mecenne, Merrüzzahrân* denilen mevkidedir. Sonra Ebû Süfyân arkadaşlarına, "Geri dönün. Bu

sene bize yarayacak verimli sene değildir. Develerimizi ağaçlarında otlattığımız ve sütünü içtiğimiz bir yıl olmalı. Bu yılınız kurak bir yıldır. Ben dönüyorum. Siz de dönün." dedi. Mekkeliler bu orduya Sevîk ordusu adını verdiler. "Sevîk içmeye çıktılar." derlerdi. Ma'bed b. Ebû Ma'bed el-Huzâ'î, *Mekke*'ye Resûlullah'ın (sas) ve ashâbının *Bedir*'e geliş haberini getirmişti. Safvân b. Ümeyye, Ebû Süfyân'a, "Gününde sana adamlarını hazırlamanı söylemiştim. İşte gördün! Bize karşı cesaret aldılar ve onlara verdiğimiz sözde durmadığımızı gördüler." dedi. Sonra Mekkeliler *Hendek* savaşı için hazırlığına başladılar.

Bize Haccâc b. Muhammed İbn Cüreyc, Mücâhid'den rivayet ederek haber verdi; dedi ki:

"İnsanlar size karşı ordu toplamışlar."[61] ayetinde kast edilen Ebû Süfyân'dır. Ebû Süfyân *Uhud* günü, Peygamber'e, "Ey Muhammed! *Bedir*'de arkadaşlarımızı öldürdüğünüz yerde görüşmek üzere!" dedi. Muhammed (sas), "Keşke!" diye temennide bulundu. Resûlullah (sas) sözleştikleri zamanda orada olmak üzere yola çıkmış ve *Bedir*'e gelmişti. Panayırın kurulduğu gün orada bulundu. İşte bu, Allah'ın şu ayetinde zikredildi: ***"Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah'ın rızasına uydular. Allah, büyük lütuf sahibidir."***[62] Ayette geçen "fadl" kelimesinin anlamı, "yaptıkları ticaretten kazandıkları"dır. Bu, Resûlullah'ın (sas) küçük *Bedir* gazvesidir.

▪ Resûlullah'ın (sas) Zâtürrikâ Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de Muharrem ayında, hicretin 47. ayının başında meydana gelen *Zâtürrikâ*/yamalı[63] gazvesidir. [Dediler ki:] Adamın biri *Medine*'ye hayvanlarını satmaya getirmişti. Peygamber'in (sas) arkadaşlarına Enmâr ve Sa'lebe kabilelerinin kendilerine karşı

[61] Âl-i İmrân 3/173.

[62] Âl-i İmrân 3/174.

[63] Vâkıdî, "Buraya *Zâtürrikâ* adının verilmesinin sebebi, o yerde bulunan dağın beyaz, siyah ve kırmızı renkli oluşundandır." demiştir (*Meğâzî*, s. 395). Süheyli buna şu ifadeyi de eklemiştir: "Bu seriyyede sancaklarını yamaladıkları için bu ad verilmiştir." O bölgede Zâtürrikâ adında bir ağacın bulunmasından dolayı bu adın verildiği de söylenmiştir.

toplandıklarını haber verdi. Haber Peygamber'e yetişti. Bunun üzerine *Medine*'de Osman b. Affân'ı yerine vekil olarak bırakıp Muharrem ayının on beşinde Cumartesi gecesi ashâbından 400 kişiyle, başka bir rivayete göre de 700 kişilik bir grupla yola koyuldu. Resûlullah (sas) onların *Zâtürrikâ* denilen mevkide bulunan yerlerine gelinceye kadar yola devam etti. *Zâtürrikâ, en-Nahîl* yakınlarında, *es-Sa'd* ve *eş-Şakra* arasında bulunan siyah, beyaz ve kırmızı renkli bir dağın adıdır. Resûlullah (sas) bu kabilelerin merkezlerine vardığında kadınlardan başka kimse bulamadı. Kadınları aldı. Aralarında parlak bir câriye de vardı. Bedevî Araplar dağ başlarına kaçışmışlardı. Namaz vakti yaklaştı. Müslümanlar namazda iken kendilerine bedevîlerin saldıracaklarından ürktüler. Bu nedenle Resûlullah (sas) korku namazını kıldırdı. Bu Allah Resûlü'nün (sas) kıldığı ilk korku namazıydı.

Resûlullah (sas) oradan ayrılarak *Medine*'ye geri döndü. Bu sefer sırasında Câbir b. Abdullah'tan *Medine*'ye kadar binmek şartıyla bir ukıyye karşılığında devesini satın aldı. Allah Resûlü (sas) ona babasının borcunu sordu, o da kendisine durumunu anlattı. Resûlullah (sas) ona o gece yirmi beş kez istiğfarda bulundu. Resûlullah (sas) kendisinin ve Müslümanların sağ salim döndüklerini müjdelemek için Cu'âl b. Sürâka'yı *Medine*'ye gönderdi. Muharrem'in bitimine beş gün kala Pazar günü *Sarâr* denilen mevkiye vardı. Sarâr, *Medine*'den üç mil uzakta, Irak yolu üzeri cahiliye kuyularından bir kuyudur. Resûlullah'ın (sas) *Medine*'den on beş gün uzak kaldı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Ebân b. Yezîd haber verdi; dedi ki; Bana Yahya b. Ebû Kesîr anlattı. O, Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) ile beraber *Zâtürrikâ* denilen yere varıncaya kadar yolculuk yaptık. Gölgesi olan bir ağaç bulduğumuzda onu Peygamber'e (sas) bırakırdık. [Dedi ki:] Resûlullah'ın (sas) kılıcı ağaca asılı olarak dinlendiği sırada müşriklerden biri geldi. Onun kılıcını alarak kılıcı kınından çekti ve Peygamber'e (sas), "Benden korkuyor musun?" diye sordu. Allah Resûlü (sas) ona, *"Hayır!"* dedi. Peygamber'e, "Seni elimden kim kurtarabilir?" dedi Resûlullah (sas) ona, *"Allah beni senden koruyacaktır."* dedi. Bu arada Resûlullah'ın (sas) ashâbı adama saldırmak istediler. Adam da kılıcı kınına koyarak yerine astı. Bu arada Müslümanlar namaza çağırıldı.

Resûlullah (sas) bir grup ashâbıyla iki rekât namaz kıldı. Kılanlar geri çekildi. İkinci grup geldi. Allah Resûlü (sas) onlarla da iki rekât kıldı. Böylece Resûlullah (sas) dört rekât kılmış; her bir taife ise ikişer rekât kılmışlardı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Dûmetülcendel Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de Rebîülevvel ayının başında hicretin 49. ayında *Dûmetülcendel*'e yaptığı gazvesidir. [Dediler ki:] Peygamber'e *Dûmetülcendel*'de kalabalık bir grubun *Medine*'ye gitmek isteyen ve oradan geçen kervan sahiplerine zulmettikleri haberi gelmişti. Dûmetülcendel, *Şam* bölgesindeki kraterlerden birisinin kenarında olup orası ile *Dımaşk* arasında beş gecelik mesafe vardır. *Dûmetülcendel* ile *Medine* arasında, on beş veya on altı gecelik mesafe vardır. Resûlullah (sas) insanlara çağrıda bulundu ve *Medine*'ye Sibâ b. Urfuta el-Gıfârî'yi bıraktı. Rebîülevvel ayının bitimine beş gece kala Müslümanlardan oluşan 1.000 kişi ile yola koyuldu. Geceleri yürüyor, gündüzleri ise gizleniyordu. Yanında Benî Uzre kabilesinden Mezkûr adında bir kılavuzu vardı. Onlara yaklaştığında batıya doğru hareket ettiklerini gördü. Koyun ve sürülerinin izlerini buldu. Koyun sürülerine ve çobanlarına saldırıp aldığını aldı; kaçabilenler ise her biri bir tarafa kaçıştı. Haber *Dûmetülcendel* halkına ulaşınca dağıldılar. Resûlullah (sas) onların bulundukları yerde konakladı. Onlardan hiçbir kimseyi bulamadı. Birkaç gün orada kalıp sağa sola birlikler gönderdi. Gönderdiği birlikler, onlardan herhangi birine rastlamadan geri döndü. Ama Resûlullah (sas) onlardan birini yakaladı ve ondan onları sordu. Adam Peygamber'e, "Senin onların hayvanlarını aldığını duyar duymaz kaçtılar." dedi. Resûlullah (sas) adama İslâm'a girmeyi teklif etti. Adam Müslüman oldu. Resûlullah (sas) Rebîülâhir ayının bitimine birkaç gece kala, herhangi bir zarar görmeden *Medine*'ye geri döndü. Bu gazvede Resûlullah (sas) Uyeyne b. Hısn ile *Teğlemeyn* ve çevresinden *Marâd*'a kadar olan bölgede sürülerini otlatmaya dair anlaşma yaptı. Çünkü o bölgeler yeşerirken Uyeyne'nin bölgesi kurak geçmişti. *Teğlemeyn, Marâd*'dan iki mil uzakta bir yerdir. *Marâd* ise *Rebeze* yolu üzerinde *Medine*'den otuz altı mil uzaktadır.

▪ Resûlullah'ın (sas) el-Müreysi Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de, hicretinin 5. yılı Şaban ayında *el-Müreysi*'e yaptığı gazvedir.

[Dediler ki:] Huzâ'a'dan -Benî Müdlic'in anlaşmalıları olan- Belmustalık kendilerine ait *Mureysi* denilen bir kuyularının başında konaklıyorlardı. Kuyu ile *el-Fur* arasında bir günlük mesafe, *Medine* ile *el-Fur* arasında ise sekiz konaklık mesafe vardır. Bunların reisleri ve efendileri el-Hâris b. Ebû Dırâr idi. el-Hâris kendi kavmi ve toparlayabildiği Araplarla Peygamber'e karşı savaşmaya çağırdı. Onlar da bu çağrıya icabet edip onunla beraber gitmeye hazırlandılar. Bu haber Peygamber'e yetişir yetişmez, Büreyde b. el-Husayb es-Eslemî'yi durumu öğrenmesi için gönderdi. Büreyde, onların yanlarına geldi ve el-Hâris b. Ebû Dırâr ile konuştuktan sonra Resûlullah'm (sas) yanına geri dönüp durumu ona iletti. Resûlullah (sas), hemen onlara karşı insanlara çağrıda bulundu. Ashâb hemen icabet ettiler ve acele olarak yola koyuldular. Atları da beraber götürdüler. Atların sayısı otuzdu. Bu atlardan on tanesi Muhacirlere, yirmisi Ensâr'a aitti. Peygamber ile beraber münafıklardan birçok kimse sefere çıkmıştı. Şimdiye kadar başka bir gazveye bu kadar çok insan katılmamıştı. Resûlullah (sas) *Medine*'ye Zeyd b. Hârise'yi vekil olarak bıraktı

Resûlullah'm (sas) yanında Lizâz (atılgan) ve ez-Zarib (savaşçı) denilen iki atı vardı. Şaban ayının 2. günü Pazartesi yola koyuldu. el-Hâris b. Ebû Dırâr ve beraberlerindekiler Resûlullah'ın (sas) onlara karşı yola çıktığı ve kendisine Resûlullah (sas) hakkında haber getirmesi için görevlendirdiği ajanını öldürdüğü haberini aldılar. el-Hâris ve beraberindekiler bu haberden çok etkilenip üzüldüler ve çok korktular. Bu gelişme üzerine beraberindeki Araplar dağıldılar. Resûlullah (sas) *el-Müreysi*'ye vardı. *el-Müreysi* kuyusunun üzerine çadır kurdu. Beraberinde Âişe ile Ümmü Seleme vardı. Savaşa hazırlandılar. Resûlullah (sas) ashâbına savaş vaziyetini aldırdı. Muhacirlerin sancağını, Ebû Bekir es-Sıddîk'a vermişti. Ensâr'ın sancağını ise Sa'd b. Ubâde'ye verdi. Onlara bir saat ok attılar. Sonra Resûlullah (sas) arkadaşlarına tek bir adamın saldırışı gibi saldırmalarını emretti. Onlardan bir kişi bile kurtulamadı. On kişi öldürüldü; diğerleri ise esir edildi.

Resûlullah (sas) erkekleri, kadınları ve çocuklarını, deve ve koyunlarını ele geçirdi. Müslümanlardan ise tek bir kişi şehit düşmüştü.

İbn Ömer, düşman dalmış, koyunları ise sulanırken Resûlullah'ın (sas) onlara saldırdığını, savaşçılarını öldürdüğünü ve ailelerini esir aldığını söylerdi. Önceki rivayet daha sağlamdır.

Allah Resûlü (sas) esirlerin bağlanmalarını emretti. Başlarına Büreyde b. el-Husayb'ı görevlendirdi. Ganimetlerin toplanmasını emretti. Toplanan ganimetlerin muhafazası için mevlası Şukrân'ı görevlendirdi. Çoluk çocuğu bir tarafa topladı. Humusun ve Müslümanların iki payının dağıtımı için Mahmiye b. Cez'i görevlendirdi. Esirler dağıtıldı; sahiplerine teslim edildi. Ganimetler dağıtıldı. Develer, on koyun karşılığı sayıldı. Diğer eşyalar açık artırmayla satıldı. Ata iki, süvarisine bir, piyadeye bir pay verildi. Develerin sayısı 2.000, koyunların sayısı ise 5.000 idi. Esirler ise 200 aileydi. El-Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye Sâbit b. Kays b. Şemmâs ve onun amcaoğlunun paylarına düşmüştü. Azad olması karşılığında dokuz altın ukıyye ödemesi koşuluyla onunla anlaştılar. Resûlullah'ın (sas) yanına gelip bu ödeme hususunda yardımcı olmasını istedi. Resûlullah (sas) ödemeyi yaptı ve onunla evlendi.

Tatlı bir câriye idi. Benî Mustalık'tan ele geçirilen tüm esirlerin serbest bırakılmasını mehri saydığı söylenir. Mehrinin kavminden kırk kişinin serbest bırakılması olduğu da söylenir. Esirlerin bir kısmı fidye ödemeksizin Resûlullah'ın (sas) bağışlamasıyla, bazıları ise kendi fidyesini ödeyerek kurtuldu. Kadın ve çocuklar ise altı fariza (pay) karşılığında serbest bırakıldı. Bazı esirleri *Medine*'ye götürdüler. Aileleri *Medine*'ye gelip fidyelerini ödediler. Benî Mustalık'tan ailesine dönmeyen hiçbir kadın kalmadı. Bize göre sağlam olan budur.

Ensâr'dan Benî Sâlim'in anlaşmalısı Sinân b. Veber el-Cühenî ile Cehcâh b. Sa'îd el-Gıfârî su için kavgaya tutuştular. Cehcâh, Sinân'a eliyle vurdu. Sinân, "Neredesiniz ey Ensâr!" diye bağırıp yardım istedi. Cehcâh da "Ey Kureyşliler, ey Kinâne kabilesi!" diye bağırarak yardım istedi. Kureyşliler bu çağrıya hemen koştu; Evs ile Hazrecliler de koşuştu. Kılıçlar çekildi. Muhacir ve Ensâr'dan bazı insanlar araya girerek Sinân Cehcâh'a hakkını bağışlayıp barışması için iknâ edinceye kadar onunla konuştu. Bu

arada Abdullah b. Übey, ***"Eğer Medine'ye dönecek olursak güçlü olan güçsüzü oradan çıkaracaktır."***[64] dedi. Oradaki akrabalarına dönerek, "İşte kendi kendinize yaptığınız budur!" dedi. Bunu duyan Zeyd b. Erkam onun sözünü Peygamber'e haber verdi. Resûlullah (sas) dönüş emri verdi ve hemen yola çıktı. İnsanlar onun ardından hareket etti. Abdullah b. Abdullah b. Übey, en öne geçip babasının yolunu kesti ve onu görür görmez devesini ıhlattırdı. Ona, "Muhammed'in aziz, senin zelil olduğunu söylemedikçe seni bırakmam." dedi. Resûlullah (sas) yanlarından geçince Abdullah'a, *"Onu bırak! Hayatım üzerine yemin ederim ki, aramızda bulunduğu sürece ona iyi davranacağız."* dedi.

Bu gazvede Âişe'nin gerdanlığı kayboldu. Bir süre onu aramakla zaman geçirdiler. Teyemmüm ayeti indi. Üseyd b. Hudayr, "Ey Ebû Bekir ailesi! Bu sizin ilk rahmetiniz değildir." dedi. Bu gazada Âişe'nin olayı ve iftiracıların onun hakkındaki sözleri meydana geldi. Allah onun beraati hakkında ayet indirdi. Resûlullah (sas) yirmi sekiz gün *Medine*'nin dışında kaldı. Ramazan ayı hilalinin doğduğu gece *Medine*'ye döndü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hendek (Ahzâb) Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) *Hendek* gazvesi hicretin 5. yılında Zilkâde ayında meydana geldi. Bu gazve, Ahzâb gazvesidir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Benî en-Nadîr'i kovunca gidip *Hayber*'e yerleştiler. Onların ileri gelen reislerinden bir kısmı *Mekke*'ye gittiler ve Kureyşlileri Peygamber'e karşı savaşmaya teşvik ettiler. Onlarla muahede yapıp Peygamber'e karşı savaşmak üzere onlarla birlik oldular ve harekete geçmek için bir tarih belirlediler. Sonra onların yanından ayrılıp Gatafân ve Süleym kabilelerine gittiler ve aynı sözleşme ve minval üzere onların yanından ayrıldılar. Kureyş hazırlandı. Ehâbîşlerini[65] ve kendilerine tabi olan Arapları topladılar. Sayıları 4.000 kişiydi. Sancak kuşanmayı *Dârünnedve*'de yaptılar. Osman b. Talha b. Ebû Talha sancağı kaldırdı. Beraberlerinde 300 at ve 1500 deve vardı. Başlarında Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye

[64] Münâfikûn 63/8.

[65] *Mekke* civarında yaşayan bazı kabileler için kullanılan bir tabirdir (E).

komutan olarak bulunuyordu. Benî Süleym *Merrüzzahrân* denilen yerde onlara katıldı. 700 kişi idiler. Başlarında Harb b. Ümeyye'nin anlaşmalısı Süfyân b. Abdüşems komutan olarak bulunuyordu. Bu adam *Sıffîn* savaşında Mu'âviye'nin yanında yer alan Ebü'l-A'ver es-Sülemî'nin babasıdır. Benî Esed de onlarla beraber çıktı. Başlarında komutan olarak Talha b. Huveylid el-Esedî bulunuyordu. Fezâre kabilesi de savaşmaya çıkmıştı ve kalabalıktı. 1.000 develeri vardı. Uyeyne b. Hısn komutanlıklarını yapıyordu. Eşca kabilesi de 400 kişilik bir kuvvetle onlara katıldı. Başlarında Mes'ûd b. Ruhayle bulunuyordu. Benî Mürre de el-Hâris b. Avf komutasında 400 kişilik bir kuvvetle onlara katıldı. Onlara başka katılanlar da oldu.

ez-Zührî'nin rivayetine göre el-Hâris b. Avf, Benî Mürre ile geri döndü ve onlardan herhangi bir kimse *Hendek* savaşma katılmadı. Benî Mürre de böyle rivayet etti. Ancak ilk rivayet daha sağlamdır. el-Hâris b. Avf ile beraber *Hendek*'e katılmışlar ve Hassân b. Sâbit tarafından hicvedilmişlerdir. *Hendek* savaşında Kureyşlilere katılan kabilelerin sayısı 10.000 kişidir. Bunlara el-Ahzâb (gruplar) denir. Üç ordu halinde konumlanmışlardı. Başkomutanlık Ebû Süfyân b. Harb'in elinde bulunuyordu. *Mekke*'den ayrılışlarını duyan Resûlullah (sas), etrafındaki insanları çağırarak onlara düşmanların durumunu bildirdi ve onlarla istişare etti. Selmân el-Fârisî Peygamber'e hendek kazılmasını teklif etti. Müslümanlar bu görüşü benimsedi ve Resûlullah (sas) onları Sel[66] dağı eteklerine konuşlandırdı. Sel dağını ordunun arkasına aldı. Müslümanlar, o gün 3.000 kişiydi. *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. Sonra *Medine* etrafına hendek kazmaya başladı. Müslümanlar hızlı çalışıyor ve düşman gelmeden işlerini bitirmeye gayret ediyorlardı.

Resûlullah (sas) Müslümanları teşvik için bizzat kendisi de çalıştı. Hendeğin her bir bölümüne belli bir topluluğu görevlendirdi. Muhacirler *Râtic*'den *Zübâb*'a[67] kadar olan bölümü, Ensâr ise *Zübâb*'dan Benî Ubeyde'ye kadar olan bölümü kazıyorlardı. *Medine*'nin diğer tarafları kale gibi evlerle birbirlerine bağlıydı. Benî Abdüleşhel, *Râtic* tarafından hendek kazmaya başladılar. Hendeği mescidin arka tarafına gelinceye kadar kazdılar.

[66] *Sel* (سلع), *Medine* yakınında bir dağdır.
[67] *Zübâb*, *Medine*'de bulunan bir dağın adıdır.

Benî Dînâr ise *Curba*'dan, bugünkü[68] İbn Ebü'l-Cenûb'un evi olarak bilinen yere kadar kazdılar. Altı günde hendek kazma işini sonlandırdılar. Müslümanlar çoluk çocuğu ve kadınları kalelere çıkardılar.

Resûlullah (sas) Zilkâde ayının sekizinde, Pazartesi günü yola çıkmıştı. Muhacirlerin sancağı olan sancağını Zeyd b. Hârise taşıyordu. Ensâr'ın sancağını ise Sa'd b. Ubâde taşıyordu, Ebû Süfyân, Resûlullah (sas) ile yaptıkları antlaşmayı bozmaları ve kendilerine katılmaları için Huyey b. Ahtab'ı Benî Kurayza'ya gönderdi. Önce bundan imtina ettiler; ancak sonra bu davete icabet ettiler. Peygamber (sas) bundan haberdar oldu ve *"Hasbünallahu ve ni'me'l-vekil"* (Allah bize yeter! O ne güzel yardımcıdır!) dedi. Bu arada münafıklık ortaya çıktı. İnsanlar ümitsizliğe kapıldı. İmtihan büyüdü ve korku arttı. Kadın ve çocukların başına bir şey geleceğinden korkuldu. Allah Teâlâ'nın onları vasfettiği durumdaydılar: ***"Hani onlar size hem üst tarafınızdan, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah'a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz"***[69] Resûlullah (sas) ve arkadaşları sarsılmadan düşmana karşı duruyor; hendeklerini gözetliyor ve koruyorlardı.

Resûlullah (sas) Seleme b. Eslem'i 200 adamla, Zeyd b. Hârise'yi 300 adamla *Medine*'yi korumak için göndermişti. Açıktan tekbirler getiriyorlardı. Resûlullah (sas) arkasında bıraktığı kadın ve çocuklar için Benî Kurayza'nın ihanetinden korkuyordu. Abbâd b. Bişr, Ensâr'dan başka adamlarla birlikte Resûlullah'ın (sas) çadırını koruyan askerlerin başındaydı. Onu geceleri koruyorlardı. Müşrikler de nöbetleşe görev yapıyorlardı. Bir gün Ebû Süfyân b. Harb, başka bir gün Hâlid b. el-Velîd, başka bir gün Amr b. el-Âs, başka bir gün Hübeyre b. Ebû Vehb, başka bir gün ise Dırâr b. el-Hattâb el-Fihrî görev yapıyorlardı. Bu minval üzere atlarıyla sağa sola koşturup duruyorlardı. Bazen bir araya gelip toplanıyorlar; bazen dağılıyorlardı. Resûlullah'ın (sas) ashâbıyla karşı karşıya geliyorlar ve okçularını öne sürüp ok atıyorlardı. Hibbân b. Arika, Sa'd b. Mu'âz'a ok attı. Ok, Sa'd'ın omuzuna isabet etti. Hibbân oku atarken "Al! Ben İbnü'l-Arika'yım!" dedi. Bunun

[68] İbn Sa'd'ın bu kitabı yazdığı asır, H. 3. asırdır.
[69] Ahzâb 33/10.

üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Allah senin yüzünü Cehennem'de terletsin!"*[70] dedi. Onu okla vuranın Ebû Üsâme el-Cüşemî olduğu da söylenmektedir.

Sonra Ahzâb'ın liderleri toplanarak birlikte harekete geçmeye karar verdiler. Liderleri de beraberlerinde oldukları halde topluca Peygamber'e saldırabilecekleri hendekte dar bir geçit aradılar. Geçit bulamayınca, "Bu, Arapların yapmadığı bir hiledir." Onlara "Onunla birlikte Farisî biri var, bunu ona o önerdi." dendi. Müşrikler, "O zaman buradan gireceğiz öyle ise..." dediler. Müslümanların ihmal ettikleri hendeğin dar bir bölgesine geldiler. İkrime b. Ebû Cehil, Nevfel b. Abdullah, Dırâr b. el-Hattâb, Hübeyre b. Ebû Vehb ve Amr b. Abdüvüdd hendeği aşıp karşıya geçtiler. Amr b. Abdüvüdd, Müslümanları mübarezeye davet ederek şöyle dedi:

Topluluklarına seslenmekten yoruldum
İçlerinde mübareze eden yok mu?

Kendisi doksan yaşındaydı. Ali b. Ebû Tâlib, "Ben onunla mübareze ederim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona kendi kılıcını verip sarığını kendi eliyle sardı ve ona şöyle dua etti: "Allah'ım! Ona karşı Ali'ye yardım et". Sonra Ali karşısına çıktı. Birbirlerine saldırdılar. Ortalık toz duman oldu. Ali ona bir darbe indirerek onu öldürdü ve tekbir getirdi. Böylece Ali'nin onu öldürdüğünü anladık. Arkadaşları ise dönüp kaçtılar. Atları onları ölümden kurtardı. Zübeyr b. el-Avvâm, Nevfel b. Abdullah'a saldırdı ve onu kılıçla iki parçaya böldü. Sonra müşrikler kendi aralarında ertesi gün tekrar toplu olarak saldırmayı kararlaştırarak geceledilər. Kendi aralarında birbirlerini teşvik ederek Hâlid b. el-Velîd komutasında kuvvetli bir birlik hazırlayarak Peygamber'e karşı saldılar. Müslümanlar onlarla gün boyu savaştılar ve yerlerinden kımıldayamadılar. O gün Allah o düşmanları def edene dek ne Resûlullah (sas) ne de ashâb, ne öğlen, ne ikindi, ne akşam ne de yatsı namazını kılabildiler. Böylece konakladıkları yerlere ve karargâhlarına dağılmış bir vaziyette geri döndüler. Müslümanlar da Resûlullah'ın (sas) çadırına yöneldiler.

[70] Allah Resûlü, el-Arika (العرقة) kelimesine gönderme yaparak bu bedduayı yapmıştır. Kelime terleme anlamındaki arika (عرق) ile aynı kökten gelmektedir (E).

Üseyd b. el-Hudayr 200 kişiyle hendekte kaldı. Bu arada Hâlid b. el-Velîd Müslümanlara saldırabileceği bir boşluk bulmak ümidiyle geri döndü. Bir süre savaştılar. Müşrikler arasında Vahşî de bulunuyordu. Benî Seleme'den et-Tufeyl b. en-Nu'mân'a mızrağıyla saldırarak onu öldürdü. Düşman geriledi. Resûlullah (sas) çadırına giderek Bilâl'e ezan okuması emrini verdi. Bilâl ezan okudu. Ardından öğlen namazı için kamet getirdi. Resûlullah öğlen namazını kıldı. Sonra her namazın ardından, yeni bir kametle kendisi ve ashâbı kaçırmış oldukları namazları kıldılar. Peygamber, ikindi namazını kastederek, *"Allah, onların içlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. Bizi orta namazdan alıkoydular."* dedi. Müşriklerin bundan sonra toplu olarak herhangi bir saldırıları olmadı. Ancak geceleri Müslümanların bir boşluğunu yakalama ümidiyle gözcüler gönderdiler. Resûlullah (sas) ve ashâbı, her birinde ayrı bir sıkıntı oluşuncaya kadar, yaklaşık on beş gün muhasara altında kaldılar. Resûlullah (sas) Gatafân ile *Medine* hurma gelirinin üçte biri karşılığında müşriklerden ayrılmaları ve kendisiyle savaşmamaları şartıyla antlaşmak istedi. Ensâr bunu reddetti. Resûlullah (sas) da yapmak istediğinden vazgeçti.

Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î Müslüman olmuş ve Müslümanlığı güzel olmuştu. Kureyş, Gatafân ve Kurayza'nın arasına girerek buradan oraya oradan buraya sözler getirip götürdü ve her birine dost görünerek nasihat ettiğini gösterdi. Her bir grup, onu Resulullah'a saldırmaktan alıkoymak için söylediklerine kandı ve birbirlerinden soğumaya ve şüphelenmeye başladılar. Kurayza çıkıp yanlarında savaşmak için Kureyş'ten rehin istedi. Kureyş bu isteği reddederek onlara yönelik ithamlarda bulundular. Kurayza da Sebt (Cumartesi) gününü bahane ederek, "Biz Sebt günü savaşmayız. Bizden bir kısım insanlar Sebt günü çalışmaya çıktı. Allah da onları maymun ve domuza çevirdi." dediler. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Domuz ve maymunların kardeşlerinden yardım beklediğim düşünülmez!" dedi. Allah Cumartesi gecesi şiddetli bir fırtına göndermişti. Müşriklerin ne dikili bir çadırı, ne de oturtulmuş bir kazanları kalmıştı.

Resûlullah (sas) Huzeyfe b. el-Yemân'ı müşriklerin haberlerini getirmek için görevlendirdi. Resûlullah (sas) o gece kalkıp namaz kıldı. Ebû Süfyân b. Harb, "Ey Kureyşliler! Bu yerde kalıcı değilsiniz. Develerimiz ve

atlarımız perişan oldu. Azığımız azaldı ve Benî Kurayza bize ihanet etti. Şu rüzgârdan neler çektiğimizi görüyorsunuz. Haydi, dönün! Ben dönüyorum!" dedi ve yerinden kalkarak ıhlamış olan devesine bindi. Sonra devesine vurarak kaldırdı. Deve, ayak bağını çözmeden üç ayak üzerine kalktı. Kalktıktan sonra devenin ayak bağını çözdü.

Müşrikler eşyalarını toplayıp dönüş hazırlığı yapmaya başladılar. Ebû Süfyân ise karargâhta birkaç kişi kalıncaya kadar devesinde bekledi. Ebû Süfyân, Resûlullah'ın (sas) arkalarından geleceği korkusuyla Amr b. el-Âs'ı ve Hâlid b. el-Velîd'i, 200 kişilik bir kuvvetle ordunun himayesi için geride bıraktı. Huzeyfe, Resûlullah'ın (sas) yanına geri döndü ve gördüğünü ona haber verdi. Sabah olduğunda Resûlullah'ın (sas) karşısında hiçbir müşrik askeri yoktu. Kendi yurtlarına geri dönmüşlerdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) evlerine dönmek için Müslümanlara izin verdi. Sevinerek evlerine geri döndüler. *Hendek* günü öldürülenler arasında Hâlid b. e-Velîd tarafından öldürülen Benî Abdüleşhel'den Enes b. Evs b. Atîk, Abdullah b. Sehl el-Eşhelî, Hübeyre b. Ebû Vehb tarafından öldürülen Sa'lebe b. Ganeme b. Adî b. Nâbi, Dırâr b. el-Hattâb tarafından öldürülen Benî Dînâr'dan Ka'b b. Zeyd vardı. Müşriklerden de Benî Abdüddâr b. Kusay'dan Osman b. Münebbih b. Ubeyd b. es-Sebbâk öldürülmüştü. Müşrikler Müslümanları on beş gün muhasara ettiler. Resûlullah (sas) hicretin 5. yılında Zilkâde'nin bitimine yedi gece kala Çarşamba günü geri döndü.

Bize Abdülvahab b. Atâ haber verdi; dedi ki: bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. O da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti; dedi ki:

Muhacir ve Ensâr soğuk bir gecenin sabahında hendeği kazmaya başladılar. Resûlullah (sas) şöyle dua da bulunuyordu:

"Allah'ım, şüphesiz hayır, ahiret hayrıdır.

Ensâr ve Muhacirleri affet."

Onlar da şöyle cevap veriyorlardı:

"Biz, hayatta kaldığımız sürece Muhammed'e,

Ebedi olarak cihad etmek üzere biat edenleriz."

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Sâbit, Enes b. Mâlik'ten rivayet ederek haber verdi; dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı hendeği kazarken şöyle diyorlardı:

"Biz, hayatta kaldığımız sürece Muhammed'e,
Ebedi olarak cihad etmek üzere biat edenleriz."

Resûlullah (sas) ise onlara,

"Allah'ım! İyilik ahiret iyiliğidir,
Muhacir ve Ensâr'a mağfiret eyle." diyordu.

Peygamber'e üzerinde mis kokulu iç yağı sürülmüş arpa ekmeği getirildi, ondan yediler. İşte bu sırada Peygamber (sas), *"Gerçek iyilik, ahiret iyiliğidir."* dedi.

Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Ebû Hâzim haber verdi. O babasından, o Sehl b. Sa'd'dan rivayet etti; dedi ki:

Biz hendeği kazıp omuzlarımızda toprak taşırken Resûlullah (sas) yanımıza geldi *ve "Gerçek hayat ahiret hayatıdır. Allah'ım! Muhacir ve Ensâr'a mağfiret eyle."* dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk el-Hemdânî'den, o el-Berâ b. Âzib'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) Ahzâb savaşında bizimle toprak taşıyordu. Toprak onun karnının beyazlığını örtmüştü. Şöyle diyordu:

Allah'ım! Sen olmasaydın doğru yolu bulmazdık.
Ne sadaka verir ne namaz kılardık.
Sükûnet ver bize.
Düşmanla karşılaştığımızda, bizi sabit kıl.
Düşman topluluğu zulmetti bize.
Fitneye düşürmek isteseler reddederiz.

Resûlullah (sas) "ابينا" (reddederiz) derken sesini yükseltiyordu.

Bize Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Ebû Bişr'den, o Sa'îd b. Cübeyr'den rivayet etti; dedi ki:

Hendek savaşı sırasında *Medine*'deydi. Şöyle dedi:

Ebû Süfyân b. Harb ve Kureyş ve Kinâne'den ona tabi olanlar; Uyeyne b. Hısn ve Gatafân'dan ona tabi olanlar; Tuleyha ve Benî Esed'den ona tabi olanlar, Ebü'l-A'ver ve Benî Süleym'den ve Kurayza'dan ona tabi olanlar bir

araya geldiler. Kurayzalılarla, Resûlullah (sas) arasında bir antlaşma vardı. Antlaşmayı bozdular ve müşriklere arka çıktılar. Bu nedenle Allah Teâlâ onlar hakkında, ***"Allah kitap ehlinden olup müşriklere yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine büyük bir korku saldı. Siz onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir ediyordunuz."***[71] ayetini indirdi. Bu sırada Cibrîl beraberinde fırtına ile geldi. Resulullah (sas) Cibril'i görünce üç kere: ***"Müjdeler olsun!"*** diye haykırdı. Bunu üç kez tekrarladı. Allah onlara rüzgârı musallat etti. Çadırlarını kırıp geçirdi, kazanlarını devirdi, eşyalarını kuma gömdü, çadırların iplerini kopardı, kazıkları yerinden söktü. Böylelikle, geriye dönüp bakmadan gittiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: ***"Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve göremediğiniz ordular göndermiştik."***[72] Resûlullah (sas) geri döndü.

Ebû Bişr dedi ki:

Bana ulaşan habere göre Resûlullah (sas) evine dönünce başının sağ tarafını yıkamış; sol tarafı kalmıştı. Cibrîl ona dedi ki: "Başını yıkadığını görüyorum. Vallahi biz daha inmedik. Haydi kalk!" Bunun üzerine Resûlullah (sas), ashâbına Benî Kurayza'ya karşı harekete geçmeleri talimatını verdi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Hassân anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Sîrîn haber verdi; dedi ki: Bize Ubeyde haber verdi; dedi ki: Bize Ali b. Ebû Tâlib haber verdi; dedi ki:

Peygamber (sas), *Hendek* günü, *"Bizi güneş batana kadar orta namazdan alıkoydukları için Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun."* dedi.

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm b. Yahya haber verdi. O Katâde'den, o Ebû Hassân'dan, o Ubeyde'den, o da Ali b. Ebû Tâlib'den (r) haber verip dedi ki:

Ahzâb günü güneş batana kadar ikindi namazını kılamadılar. Peygamber (sas), *"Allah'ım! Bizi güneş batana kadar orta namazdan alıkoydukları*

[71] Ahzâb 33/26.
[72] Ahzâb 33/9.

için evlerini ateşle doldur." Böylece orta namazın ikindi namazı olduğunu anladık.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Âsım'dan, o Zir b. Hubeyş'ten, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hendek günü Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Onlara ne oluyor? Bizi orta namazdan alıkoydular. Allah kabirlerini ateşle doldursun."* Orta namaz ikindi namazıdır.

Bize Muhammed b. Mu'âviye en-Nîsâbûrî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi. O Yezîd b. Ebû Habîb'den, o Muhammed b. Abdullah b. Avf'tan, o -Peygamber'e yetişmiş olan- Ebû Cum'a'dan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) Ahzâb yılında akşam namazını kıldı. Bitirdiğinde dedi ki: *"İkindi namazını kıldığımı bilen var mı?"* diye sordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Sana Allah'ın salâtı olsun. Hayır biz ikindi namazı olarak kılmadık." dediler. Bunun üzerine müezzine emretti, kamet getirildi. Önce ikindi namazını kıldı. Sonra akşam namazını iade etti.

Bize el-Hasan b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verdi. O da el-Mühelleb b. Ebû Sufre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hendek kazılırken Ebû Süfyân'ın ona gece saldıracağından korkmuş ve şöyle dua etmişti: *"Eğer kötülük düşünüyorsanız size bedduamız, "حم لا ينصرون" **Hâ mîm. Lâ yunsarûn**'dur."*[73]

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Şerîk'ten, o Ebû İshâk'tan, o el-Mühelleb b. Ebû Sufre'den rivayet etti; dedi ki: Bana, Resûlullah'ın (sas) ashâbından biri söyledi:

Resûlullah (sas) *Hendek* gecesi dedi ki: *"Bu gece düşmanlarınızın saldıracaklarını zannediyorum. Sizin parolanız, '**Hâ mîm. Lâ yunsarûn**'dur."*

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. Yahya b. Sa'îd'den rivayet etti; dedi ki:

Sa'îd b. el-Müseyyeb, "Müşrikler, Peygamber'i yirmi dört gece muhasara ettiler." dedi.

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî haber verdi. O Ma'mer'den, o ez-Zührî'den, o Ebü'l-Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki:

[73] Hâ Mîm, kendilerine yardım edilmeyecek.

Ahzâb savaşında Resûlullah (sas) ve ashâbı on beş küsur gece muhasara altına alındılar. Her biri ayrı ayrı sıkıntılar çekecek şekilde muhasara devam etti. Hatta Resûlullah (sas) şöyle dua etti: *"Allah'ım! Ahdini ve vaadini talep ediyorum. Allah'ım! Eğer dilersen mağlup olmazsın!"* Onlar bu durumdayken Resûlullah (sas) Uyeyne b. Hısn b. Bedr'e *"Eğer, size Ensâr'ın hurma gelirinin üçte birini verirsem seninle beraber gelen Gatafânlıları geri çekip bu grupları terk eder misin?"* diye haber gönderdi. Uyeyne ona, "Eğer yarısını verirsen kabul ederim." diye cevap gönderdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Mu'âz'a haber saldı ve onlarla durumu görüştü. Onlar da, ona, "Eğer bir şeyle emrolunduysan Allah'ın emrini yerine getir." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Eğer bir şeyle emrolunmuş olsaydım, sizi çağırıp danışmazdım. Bu, benim size sunduğum teklifimdir."* dedi. Onlar, "Onlara kılıçlarımızdan başka bir şey vermeme görüşündeyiz." dediler.

Muhammed b. Humeyd dedi ki: Ma'mer, İbn Ebû Necîh'ten rivayet ederek dedi ki:

Onlar bu durumdayken yanlarına Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î geldi. İki taraf da ona güveniyordu. Ahzâb arasında bir dedikodu fitnesi çıkardı. Böylelikle Ahzâb ehli savaşmadan geri döndüler. İşte bu Allah'ın, ***"Allah, savaşta müminlere kâfi geldi."***[74] sözünün tahakkuku idi.

Bize Ubeydullah b. Abdülmecîd el-Haneffî el-Basrî haber verdi; dedi ki: Bize Kesîr b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'in şöyle dediğini işittim; dedi ki: Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini duydum:

Resûlullah (sas) Ahzâb mescidinde Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri dua etti. Çarşamba günü ikindi ile öğlen arası duası kabul edildi. Müjdeyi yüzünden okuduk. [Câbir dedi ki:] Başıma ağır bir iş gelmez ise, o günün o anını fırsat olarak kollar, duamı yapar ve kabul edildiğini anlarım.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Ebû Hâlid, Abdullah b. Ebû Avfa'dan şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

[74] Ahzâb 33/25.

Resûlullah (sas) Ahzâb günü, müşriklere şöyle beddua etti: *"Ey kitabı indiren, hesabı hızlı gören Allah'ım! Ahzâb'ı hezimete uğrat. Allah'ım! Onları hezimete uğrat ve sars."* dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Benî Kurayza Gazvesi

Resûlullah (sas) hicretin 5. yılı, Zilkâde ayında Benî Kurayza'ya yaptığı gazvedir. [Dediler ki:] Müşrikler *Hendek*'ten uzaklaştıktan sonra Resûlullah (sas) *Medine*'ye geri dönüp Âişe'nin evine geldi. Bu sırada yamna Cibrîl geldi ve şehitlerin cenazelerinin yanında durup, "Sen nasıl bir savaşçısın?" dedi. Resûlullah (sas) korkarak yanma gitti. Cibrîl ona, "Allah sana Benî Kurayza üzerine yürümeni emrediyor. Ben de onlara doğru gidiyorum. Kalelerini sarsacağım." dedi. Resûlullah (sas), Ali'yi (r) yanına çağırdı ve ona sancağını verdi. Bilâl'i de insanlar arasında, "Resûlullah (sas) size ikindi namazını Benî Kurayza bölgesinde kılmanızı emrediyor." diye ilan ettirdi.

Resûlullah (sas), *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil olarak bıraktı. Sonra 3.000 kişilik bir Müslüman kuvvetiyle onlara doğru hareket etti. Otuz altı atları vardı. Zilkâde ayının bitimine yedi gün kala Çarşamba günü hareket etti. Onları tam on beş gün muhasara altına aldı ve muhasarayı şiddetlendirdi. Onlara oklarla saldırdılar; ancak saklandılar. Onlardan bir kişi dahi dışarı çıkmadı. Muhasara şiddetlenince Peygamber'e (sas) "Bize Ebû Lübâbe b. el-Münzir'i gönder." diye haber yolladılar. Resûlullah (sas) Ebû Lübâbe'yi onlara gönderdi. Durumlarını onunla istişare ettiler. Eliyle boğazına işaret ederek sonlarının ölüm olduğunu ima etti. Sonra bunu yaptığına pişman oldu ve *"**İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn,*** Allah ve Resûlüne ihanet ettim." deyip mescide gidip kendisini bağladı ve Resûlullah'a (sas) dönmedi. Allah onun hakkında beraat ayeti indirinceye dek orada kaldı.

Sonra Resûlullah'ın (sas) hükmünü kabul ederek teslim oldular. Resûlullah (sas) Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdi. Onları bağlayıp bir tarafa topladı. Çocuklarla kadınlar başka bir tarafa götürüldüler. Başlarına Abdullah b. Selâm'ı bıraktı. Eşyaları ve kalelerinde bulunan silah, elbise ve

sergiler toplatıldı. 1.500 kılıç, 300 zırh, 1.000 mızrak, 1.500 kalkan tespit edildi. Eşyalar arasında içki ve içki küpleri de vardı. İçki küpleri dökülerek hepsi imha edildi, bölüştürülmedi. Ayrıca çokça yük devesi ve koyun vardı.

Evs kabilesi onların kendilerine bağışlanmaları için Resûlullah (sas) ile konuştular. Onların eski anlaşmalılarıydı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlar hakkındaki hükmü Sa'd b. Mu'âz'ın vermesine karar verdi. Sa'd, onlar hakkında, içlerinde büluğa erip tıraş olan erkeklerin öldürülmeleri, çocuk ve kadınların esir edilmeleri ve malların taksimine karar verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Sen onlar hakkında Allah'ın yedi gök üzerinden verdiği hükümle hükmettin."* dedi. Resûlullah (sas) Zilhicce'nin yedisinde Perşembe günü ayrıldı. Sonra *Medine*'ye getirilmelerini emretti. Çarşıda onlar için hendekler kazıldı. Resûlullah (sas) arkadaşlarıyla oturdu. Bölük bölük getirildiler ve boyunları vuruldu. 600 ile 700 kişi arasındaydılar. Resûlullah (sas), Reyhâne bt. Amr'ı kendisine seçti. Ganimetlerin toplanmasını emretti. Eşyalardan ve esirlerden humus çıkarıldıktan sonra geri kalanı açık arttırma ile sattı ve Müslümanlar arasında bölüştürdü. Ganimet 3.072 hisseye ayrıldı. Ata iki pay, süvarisine bir pay verildi. Humus, Mahmiye b. Cez'e teslim edildi. Resûlullah (sas) bundan hibede bulunuyor, azat ediyor ve dilediğini çalıştırıyordu. Kendisine gelen eşyaları da aynı şekilde kullandı.

Bize Kesîr b. Hişâm haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Burkân haber verdi; dedi ki: Bize Yezîd yani İbnü'l-Asam haber verdi; dedi ki:

Allah, Ahzâb'ı defedip Resûlullah (sas) evine dönünce başını yıkamaya başladı. Bu sırada Cibrîl geldi ve ona "Allah seni affetsin! Sen silahı bıraktın; ancak Allah'ın melekleri daha silahlarını bırakmadılar. Benî Kurayza kalesinin yanındayız. Oraya gel." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) insanlara, *"Haydi, Benî Kurayza kalesine yürüyün."* diye seslendi. Sonra yıkanıp onların yanına Kurayza kalesine geldi.

Bize Mâlik b. İsmail Ebû Gassân el-Nehdî haber verdi; dedi ki: Bize Cüveyriye bt. Esmâ haber verdi. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle haber verdi:

Ahzâb çekip gidince Resûlullah (sas) ashâbına *"Kimse öğlen namazını kılmasın. Namaz, Benî Kurayza'da kılınacaktır."* diye seslendi. Bazı insanlar namazın geçmesinden korkarak namazlarını kıldılar. Diğerleri ise "Vakit

geçse de biz Resûlullah'ın (sas) emir buyurduğu yerin dışında namaz kılmayız." dediler. Resûlullah (sas) her iki grubu da kınamadı.

Bize Şihâb b. Abbâd el-Abdî haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Humeyd er-Rüâsî haber verdi. O İsmail b. Ebû Hâlid'den, o el-Behî'den[75] ve başkasından rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) eğersiz bir merkep üzerine binmiş, insanlar ise yaya olarak Benî Kurayzalılara geldiler.

Bize Musa b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi. O Humeyd'den, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Benî Kurayza'ya giderken Benî Ganm sokağında Cibrîl ve beraberindeki meleklerin toz dumanlarının yükseldiğini hâlâ görür gibiyim.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Ebû Seleme haber verdi; Bana amcam el-Mâcişûn haber verdi; dedi ki:

Ahzâb günü Cibrîl başında iki omuzu arasında sarkan siyah bir sarıkla, toz duman içinde bir kırmızı kadifeyle eğerlenmiş bir at üstünde Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek ona, "Biz hâlâ silahı bırakmadan sen silah mı bıraktın? Allah sana, Benî Kurayza'ya yürümeni emrediyor." dedi.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Yahya b. Sa'îd'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Benî Kurayza'yı on dört gün muhasara etti.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi, dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. Ayrıca bize Amr b. el-Heysem haber verdi. O Şu'be'den haber verdi. Tümü Abdülmelik b. Umeyr'den rivayet ettiler; dedi ki: Bize Atıyye el-Kurazî haber verdi; dedi ki:

Kurayza günü esir alınanlar arasındaydım. Kılları biteni öldürüyorlar, kılları bitmeyenleri bırakıyorlardı. Ben de kılları bitmeyenler arasındaydım.

Bize Amr b. Âsım haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. el-Muğîre haber verdi. O Humeyd b. Hilâl'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile Benî Kurayza arasında bir anlaşma bağı vardı. Ahzâb, beraberlerindeki savaşçılarla gelince Benî Kurayza sözleşmeyi bozdu ve müşriklere arka çıktı. Allah, melek ve rüzgârları gönderdi. Müşrikler kaçarak geri döndüler. Ötekiler ise kendi kalelerinde yalnız kaldılar. [Dedi

[75] Güzelliğinden dolayı Abdullah b. Yesâr'a verilen lakaptır.

ki:] Resûlullah (sas) ve ashâbı silahı bırakmışlardı. Bunun üzerine Cibrîl Peygamber'e geldi. Resûlullah (sas) de onu karşıladı. Cibrîl bir ata dayamyordu. [Dedi ki:] Cibrîl "Biz hâlâ silahı bırakmadık." diyordu. Yüzü toz toprak içindeydi. "Haydi, Benî Kurayza'ya yürü." dedi. Resûlullah (sas) ona, "Ashâbım yorgundur. Fırsat versen de birkaç gün dinlenseler." dedi. Cibrîl, "Kalk Kurayza'ya yürü! Ben şu atımla beraber onların kalelerine gireceğim. Sonra onları sarsacağım." dedi. Sonra Cibrîl ve beraberindeki melekler geri dönüp gitti. Giderken de Ensâr'dan Benî Ganm sokağı toz duman içinde göründü. Resûlullah (sas) Benî Kurayza'ya yürüdü. Ashâbından biri onu karşılayarak "Ey Allah'ın Resûlü! Sen otur. Biz senin için yeterliyiz." dedi. Resûlullah (sas) *"Ne var?"* diye sordu. "Sana kötü sözler sarf ettiklerini gördüm." dedi. Resûlullah (sas), *"Musa bundan daha fazlasıyla eziyet gördü."* dedi. Onlara doğru yürüdü ve *"Ey domuz ve maymunların kardeşleri! Bana mı? Bana mı?"* dedi. Bazıları, "Aaa! Bu Ebü'l-Kâsım! Onu böylesine öfkeli bilmiyorduk" dedi. Sa'd b. Mu'âz'ın omuzu yarılmıştı. Kanaması devam ediyordu. Bundan dolayı geri taşınmıştı. Benî Kurayza'dan intikamını almadan ölmemesini Allah'tan diliyordu. Bu muhasaradan dolayı, onların sıkıntıları artıkça arttı. Sonra insanlar arasından Sa'd b. Mu'âz'ı hakem olarak seçtiler. Sa'd, onlar hakkında, "savaşanların öldürülmesi ve çoluk çocuklarının esir alınması" hükmünü verdi. Humeyd dedi ki: Bazıları "yerlerinin Ensâr'a değil Muhacirlere verilmesine" de hükmettiğini söylediler. Bunun üzerine Ensâr, "Onlar bizim kardeşlerimizdir. Biz de onlarla beraberdik." dediler. Sa'd dedi ki: "Size ihtiyaçlarının kalmamasını arzu ettim." Onlar hakkında hükmünü verdikten sonra, uzandığı yerde yanından geçen bir keçi ayağıyla yarasına bastı. Ölünceye dek yarası kapanmadı. Bu arada *Dûmetülcendel*'in hâkimi, Peygamber'e (sas) bir katır ile Sündüs'ten örülmüş bir cübbe gönderdi. Resûlullah'ın (sas) ashâbı cübbenin güzelliğinden ona gıpta ile bakıyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Şüphesiz Sa'd b. Mu'âz'ın cennetteki mendilleri bundan (yani cübbeden) daha güzeldir."* dedi.

▪ Muhammed b. Mesleme'nin el-Kuratâ Seriyyesi

Sonra Muhammed b. Mesleme'nin *el-Kuratâ*'ya yaptığı seriyye meydana geldi. [el-Kuratâ seriyyesi] Resûlullah'ın (sas) hicretinden elli dokuz ay sonra Muharrem ayının 10. günü vuku buldu. Resûlullah (sas) onu *el-Kuratâ*'ya otuz atlıyla gönderdi. Bunlar Kilâb'dan Benî Bekir'in bir boyudur. *Dariyye* yönünde *Bekerât* bölgesi onların bölgesiydi. *Dariyye* ile *Medine* arasında yedi gecelik bir mesafe vardır. Resûlullah (sas) Muhammed b. Mesleme'ye onlara ansızın saldırmayı emretti. Bu nedenle geceleri yürür gündüzleri gizlenirlerdi. Onlara ansızın saldırdı ve bir kaçını öldürdü. Diğerleri ise kaçtı. Koyun ve develerini alıp getirdi; ama ailelere karışmadı ve *Medine*'ye geri döndü. Getirdiği ganimetin beşte biri çıkarıldı. Sonra kalanı arkadaşlarına dağıttı. Bir deveyi on koyun karşılığı saydılar. Gelen ganimetin içinde 150 deve ve 3.000 koyun vardı. On dokuz gün *Medine*'den uzakta kaldı. Muharrem'in bitimine bir gece kala geri döndü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Benî Lihyân Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) Benî Lihyân'a karşı yaptığı gazve meydana geldi. Benî Lihyân, *Usfân* taraflarında oturuyorlardı. Bu gazve hicretin 6. yılında Rebîülevvel ayında vuku buldu. [Dediler ki:] Resûlullah (sas), Âsım b. Sâbit ve arkadaşlarına çok üzülmüştü. *Şam* taraflarına çıkacakmış gibi yaptı. Rebîülevvel ayının hilalinin doğması ile 200 adam ve yirmi atla yola çıktı. *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. Sonra süratle yola koyuldu ve *Gurân*'ın ortasında durdu. *Gurân* ile *Usfân* arası beş mildir. Orası arkadaşlarının öldürüldükleri yerdi. Onlara rahmet okudu. Bu arada Benî Lihyân onların gelişini duydu ve dağ başına kaçıştılar. Resûlullah (sas) onlardan hiç birini yakalayamadı. Orada bir veya iki gün kaldıktan sonra sağa sola birlikler gönderdi; ancak kimseyi bulamadı. Sonra oradan ayrıldı ve *Usfân*'a geldi. Kureyşlileri ürkütmek için oradan Ebû Bekir'i on kişilik bir kuvvetle yola çıkardı. *el-Gamîm*'e[76] kadar geldiler, sonra döndüler; ancak kimseyi bulamadılar. Sonra Resûlullah (sas) *"Geri dönenleriz,*

[76] *el-Gamîm, Medine* yakınlarında *Râbiğ* ile *el-Cuhfe* arasında bir yerdir.

tövbe edenleriz, Rabbimize ibadet edenleriz, hamdedenleriz." diyerek *Medine*'ye geri döndü. Resûlullah (sas) *Medine*'den on dört gün uzak kalmıştı.

Bize Abdullah b. İdris haber verdi. O Muhammed b. İshâk'tan rivayet etti; dedi ki: Bana Âsım b. Ömer ve Abdullah b. Ebû Bekir anlattılar; dedileri ki:

Resûlullah (sas) Benî Lihyân gazvesine çıktığında onları gafil yakalamak için yanıltma olarak *Şam*'a çıkacağını açıklamıştı. *Medine*'den çıktı, *Gurâb*[77] yolunu tutu. Sonra *Mahîd*[78] yoluna düştü, oradan *Petrâ*'ya, sonra sola yöneldi. Sonra *Yeyn*'e çıktı. Oradan *Suhayrâtüssemâm*'a[79] oradan da *es-Seyyâle*'ye çıktı. Sonra yavaş yürüdü ve *Gurân*'da indi. İbn İdris böyle dedi. Buralar Benî Lihyân diyarlarıydı. Orada onların dağ başlarına çekildiklerini gördü. Resûlullah (sas) ve ashâbı düşmanı istedikleri durumda yakalamayınca şöyle dediler: "Gelmişken *Usfân*'a inip Mekkelilere buraya kadar geldiğimizi göstersek iyi olur." Bunun üzerine Resûlullah (sas) ashâbından 200 kişilik bir kuvvetle *Usfân*'a indi. Sonra ashâbından iki atlıyı gönderdi. Bunlar *el-Gamîm* denilen yere giderek oradan geri döndüler. Câbir b. Abdullah şöyle derdi: Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini duydum: *"Tövbe edenleriz, yolculuktan dönenleriz inşaallah. Hamdedenleriz, Rabbimize ibadet edenleriz. Yolculuğun meşakkatinden, kötü bir durumda dönmekten, malı ve aileyi kötü bulmaktan Allah'a sığınırım."*

Bize Ravh b. Ubâde haber verdi, dedi ki: Bize Hüseyn el-Mu'allim haber verdi. O Yahya b. Ebû Kesîr'den, o Mehdî'nin mevlası Sa'îd'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah, Hüzeyl'den Benî Lihyân'a bir grup gönderdi. Onlara, *"Her iki kişiden biri gitsin. Ecirde (sevapta) ikisi ortaktırlar."* dedi.

Bize İsmail b. Abdülkerîm es-San'ânî haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Akîl b. Ma'kıl anlattı. O babasından, o da Vehb'den rivayet etti; dedi ki:

---

[77] *Gurâb, Medine* yakınlarında bir dağdır.

[78] *Mahîd, Medine* yakınında bir yer olup Benî Lihyân gazvesinde geçmektedir.

[79] *Suhayrâtüssemâm*, Hz. Peygamber'in *Medine*'den *Bedir*'e giderken konakladığı konaklardan biridir. *Seyyâle* ve *Fereş* arasındadır.

Bana Câbir b. Abdullah, Resûlullah'ın (sas) *Usfân*'a ilk gazveye gidip sonra döndüğünde şöyle dediğini işittiğini söyledi: *"Yolculuktan dönenleriz. Tevbe edenleriz, ibadet edenleriz. Rabbimize hamd edenleriz."*

▪ Resûlullah'ın (sas) el-Gâbe Gazvesi

Resûlullah'ın (sas) gazvelerinden biri de *el-Gâbe* gazvesidir. *el-Gâbe, Şam* yolu üzerinde *Medine*'ye bir posta mesafededir. Hicretin 6. senesinde Rebîülevvel ayında vuku bulmuştur.

[Dediler ki:] Ebû Zer Resûlullah'ın (sas) yirmi kadar süt devesini el-Gâbe denilen yerde otlatıyordu. Uyeyne b. Hısn kırk kişilik bir grupla Çarşamba gecesi develere saldırdı. Ebû Zer'in oğlunu öldürdükten sonra Resûlullah'ın (sas) develerini önlerine katıp gittiler. "İmdat! İmdat!" diye yardım çığlığı gelince gaipten, ***"Yâ haylellah irkebî!"*** ("يا خيل الله اركبي") (Ey Allah'ın Süvarileri, Atlara!) diye seslenildi. İlk olarak böyle nida ediliyordu. Resûlullah (sas) da Çarşamba sabahı zırhını kuşanarak atına bindi ve bekledi. Yanma ilk gelen kişi el-Mikdâd b. Amr oldu. Başında miğfer ve zırhını kuşanmış kılıcını kınından çıkarmıştı. Resûlullah (sas) onun mızrağının ucuna sancak bağladı ve *"Süvariler sana yetişinceye kadar sen yoluna devam et. Biz ardından geliyoruz."* dedi. Resûlullah (sas) *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u vekil olarak görevlendirdi. Sa'd b. Ubâde'yi ise 300 kişilik bir kuvvetle *Medine*'yi korumak için geride bıraktı. Mikdâd dedi ki: Çıktım ve düşmanın geride kalanlarına yetiştim. Ebû Katâde, Mes'ade'yi öldürmüştü. Resûlullah (sas) da ona Mes'ade'nin atını ve silahını vermişti. Ukkâşe b. Mihsan, Esâr b. Amr b. Esâr'ı; el-Mikdâd b. Amr da Habîb b. Uyeyne b. Hısn'ı ve Kirfe b. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr'i öldürmüştü. Müslümanlardan ise Muhriz b. Nadle öldürülmüştü. Onu öldüren Mes'ade idi. Seleme b. el-Ekva düşmana yaya olarak düşmana yetişti; onları oka tuttu ve her ok atışında şu şiiri okudu:

Al benden! Ben İbnü'l-Ekva'yım.
Gün alçakları öldürme günüdür!

Hayber taraflarında bulunan *el-Müstenah* yakınındaki *Zû Karad*'a kadar onları takip etti. Seleme dedi ki: Peygamber, atlılar ve insanlar bize akşam yetiştiler. Peygamber'e "Düşmanlar susuz, beni 100 kişiyle gönderseniz ellerindeki develeri geri alıp onların boyunlarını vursam!" dedim. Resûlullah (sas) bana, *"Onlara üstün geldin. Bundan sonra affedici ol!"* dedi ve ekledi: *"Şu anda onlar Gatafân'da dinleniyorlar."* dedi. İmdat çağrıları Benî Amr b. Avf'a yetişmişti. Takviye kuvvetleri gelmiş, adamlar yaya, süvariler atlarında ve develeri üzerindeydi. Durmadan habire takviye kuvvetleri geliyordu. Resûlullah'ın (sas) yanında *Zû Karad*'ta toplandılar. On deveyi kurtardılar. Saldırganlar geri kalan on deveyi alıp kaçtılar. Resûlullah (sas) *Zû Karad*'ta korku namazı kıldı. Orada bir gün bir gece kaldı. Onlardan haber almaya çalışıyordu. Resûlullah (sas) arkadaşlarına her 100 kişiye bir deve verdi; kesip yediler. 500 kişiydiler. 700 kişi oldukları da söylenir.

Sa'd b. Ubâde Peygamber'e hurma yükleri ve on deve gönderdi. *Zû Karad*'da ona yetişti. Bizce sahih olanı Resûlullah'ın (sas) Sa'd b. Zeyd el-Eşheli'yi bu seriyyenin komutanı olarak gönderdiğidir. Ancak insanlar Hassân b. Sâbit'in şu sözleri sebebiyle seriyyenin komutanının el-Mikdâd olduğunu söylediler:

Mikdâd'ın atlılarının sabahında...

Sa'd b. Zeyd ona serzenişte bulunmuş; Hassân da ona, "Şiirin kafiyesi beni buna mecbur etti." diye cevap vermiştir.[80] Resûlullah (sas) Pazartesi *Medine*'ye geri döndü. *Medine*'den beş gün ayrı kalmıştı.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize İyâs b. Seleme b. el-Ekva haber verdi. O da babasından rivayet etti; dedi ki:

Ben ve Resûlullah'ın (sas) hizmetçisi Rebâh, Resûlullah'ın (sas) develerini yaymak için beraber çıktık. Ben Talha b. Ubeydullah'ın atım develerle otlatmak için çıkarmıştım. Gece olunca Abdurrahman b. Uyeyne

[80] Hassân b. Sabit'in beyti şöyledir: *"Eğer barışçı olmamız kötü kadınların çocuklarını sevindirmişse... Mikdâd'ın atlılarının sabahında..."* Bilindiği gibi seriyye komutanı Sa'd b. Zeyd iken, Şair Hassân Mikdâd'ın askerlerinden övgüyle sözetmiştir. Sa'd b. Zeyd ise, "Ben komutan olduğum halde neden Mikdâd'ı komutan gibi gösterdin?" diye serzenişte bulunmuştu. Hassân b. Sâbit, "Kötü bir maksadım yoktu. Sadece kafiyeyi uydurmak için böyle yaptım." demişse de kırgınlıkları uzun sürmüştür (M).

Resûlullah'ın (sas) develerine saldırdı ve çobanını öldürdü. Bindikleri atlarla ve beraberindeki adamlarla develeri önüne katıp gitti. Rebâh'a, "Şu ata bin, Talha'ya götür ve Resûlullah'a (sas) yaylım develerine saldırıldığını haber ver." dedim. Sonra bir tepeye çıktım ve yüzümü *Medine* tarafına çevirip üç kez "İmdat!" diye bağırdım. Sonra yamma kılıcımı ve oklarımı alarak saldırganların arkasına düştüm. Ağaçların sık olduğu yerlerde onlara yaklaşıp ok atmaya başladım. Onlardan bir süvari döndüğünde ağacın dibine çöküp onu oka tutardım. Bana bir düşman süvarisi dönse mutlaka onu attan düşürürdüm. Her ok attığımda, "Ben İbnü'l-Ekva'yım. Gün alçakları öldürme günüdür!" derdim.

Adama yetişir, o atta iken ona ok atar; okum mutlaka ona isabet ederdi. Ok tam koluna isabet ettiği zaman ona:

"Al sana ben İbnü'l-Ekva'yım...
Gün alçakları öldürme günüdür!" derdim.

Ağaçta olduğum zaman onları okla kuşatırdım. Dar bir geçit geldiğinde dağın tepesine çıkar, onları taşa tutardım. Onlarla benim durumum bu şekilde devam etti. Nihayet Resûlullah'ın (sas) develerini bir bir ellerinden alıncaya kadar onları takip edip recez söylüyordum. Öyle ki arkalarında otuzdan fazla mızrak ve otuzdan fazla aba bıraktılar. Arkalarında her bıraktıkları şeyin etrafına taş yığar; Resûlullah'ın (sas) yolunda bırakırdım. Kuşluk vakti olunca, Uyeyne b. Bedr el-Fezârî onlara yardıma geldi. Dar bir geçitteydiler. Hemen dağa çıktım; onların üstündeydim. Uyeyne onlara, "Bu gördüğüm ne?" dedi. Ona "Bundan eza gördük. Geceden beri peşimizi bırakmadı. Ondan öyle çektik ki elimizde ne varsa atmak zorunda kaldık." dediler. Uyeyne onlara, "Bu adam eğer peşinden gelenlerin bulunduğunu bilmeseydi sizi bırakırdı." dedi ve ekledi: "İçinizden birkaç kişi ona saldırsın." İçlerinden dört kişi bana doğru dağa tırmanmaya başladılar. Onlara "Beni biliyor musunuz?" diye seslendim. Bana, "Kimsin?" diye sordular. "Ben İbnü'l-Ekva'yım. Muhammed'i şereflendiren Allah'a yemin olsun ki, ben öyle biriyim ki, benim ardıma düşen hiçbir kimse beni yakalayamaz. Ardına düştüğüm hiçbir kimse de elimden kurtulamaz." dedim. Onlardan biri, "Sen öyle zannet!" dedi.

Yerimi daha terk etmemiştim ki, Resûlullah (sas) süvarilerinin ağaçlar arasından geldiğini gördüm. Önlerinde el-Ahram el-Esedî vardı. Arkasında Peygamber'in süvarisi Ebû Katâde, onun ardında da el-Mikdâd geliyordu. Müşrikler hemen kaçıp gittiler. Dağdan indim ve el-Ahram'ın yolunu kesip atının yularını tuttum ve ona, "Adamlardan korun! Seni öldürmelerinden korkuyorum. Resûlullah (sas) ve ashâbı gelinceye kadar bekle." dedim. Bana, "Ey Seleme! Allah ve ahiret gününe inanıyorsan, cennet ve cehennemin hak olduğunu biliyorsan, benimle şehadet arasına girme." dedi. Atının yularını bıraktım. Hemen Abdurrahman b. Uyeyne'ye yetişti. Abdurrahman ona döndü ve kapıştılar. el-Ahram, Abdurrahman'ı attan düşürdü. Sonra Abdurrahman, el-Ahram'ı yaraladı ve onu öldürdü. Abdurrahman hemen el-Ahram'ın atına atladı. Bu arada Katâde, Abdurrahman'a yetişti. Karşılıklı yaralanma oldu. Ebû Katâde onu attan düşürüp öldürdü. Ebû Katâde, el-Ahram'ın atına bindi.

Sonra düşmanın peşine düşüp koşmaya başladım. Öyle ki Resûlullah'ın (sas) ashâbının toz dumanlarını göremez oldum. Düşman bir yamaca, *Zû Karad* adı verilen suya yöneldi. Ondan içmek istediler; ancak arkalarından koştuğumu görünce vazgeçip *Zû Dübür* denilen eşiğe yöneldiler. Akşam olmuştu. Birine yetiştim ona ok atarak şöyle dedim:

"Ben İbnü'l-Ekva'yım,
Gün alçakları öldürme günüdür!"

Bana, "Annemi kaybedecesice! Sen beni sabah erkenden takip eden Ekva mısın?" diye sordu. "Evet! Ey kendi nefsinin düşmanı!" dedim. Sabah erkenden ok attığım adamdı. Ona başka bir ok daha attım. Ona iki ok isabet etti. Arkalarında iki at bıraktılar. Onları alıp Peygamber'e (sas) getirdim. Resûlullah (sas) düşmanı su içmekten alıkoyduğum yer *Zû Karad* denilen suyun başındaydı. Bir de baktım ki, Allah'ın Elçisi (sas) 500 kişiyle beraber orada. Bilâl, düşmandan kurtarıp ardımda bıraktığım develerden birini kesmiş Resûlullah'a (sas) ciğerinden ve hörgücünden pişiriyor. Bunun üzerine Resûlullah'ın (sas) yanına geldim ve ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ashâbından 100 kişi seçeyim ve onlara gece baskın yapayım. Onlardan bir haberci bile sağ bırakmayayım." dedim. *"Ya Seleme, bunu yapar mısın?"* dedi.

Ona, "Evet, seni şereflendirene yemin olsun ki yaparım." dedim. Resûlullah (sas) güldü. Öyle ki ateşin ışığında dişlerini gördüm. Sonra *"Onlar, şu anda Benî Gatafân topraklarında dinleniyorlar."* dedi. Bu sırada Gatafân'dan bir adam geldi ve "Falan Gatafânlı'ya uğradılar. Onlara deve kesti. Devenin derisini yüzmeye başladıkları sırada bir toz bulutu gördüler. Deveyi bırakıp kaçtılar." dedi.

Sabah olunca Resûlullah (sas), *"Bugün en iyi süvarimiz Katâde'dir. Piyadelerimizin en iyisi ise Seleme'dir."* dedi. Resûlullah (sas) bana, bir piyade ve bir süvari payı verdi. Sonra beni, el-Adbâ adlı devesinin terkisine aldı ve *Medine*'ye döndük. *Medine* ile aramızda kısa bir mesafe kalmıştı. Aramızda Ensâr'dan bir adam vardı. Yarışta hiç geçilmezdi. "Yarış yapanımız yok mu? *Medine*'ye kadar benimle yarışacak yok mu?" diye seslenmeye başladı. Bunu birkaç kez tekrarladı. Ben, Resûlullah'm (sas) terkisindeydim. Bana yaklaşarak beni dürttü. Ona, "Sen ne bir şeriften utanır, ne de saygılı birine saygı gösterirsin." dedim. "Hayır! Resûlullah (sas) hariç!" dedi. Bunun üzerine Peygamber'e, "Ey Allah'ın Resûlü! Annem babam sana feda olsun! Bana müsaade et de bu adamla yarışayım." dedim. Bana, *"Dilersen yarış."* dedi. Adama, "Haydi koş!" dedim. Hemen devesinden indi. Ben de deveden indim. Ona bir iki solukluk mesafe verdim; sonra koşarak ona yetiştim ve omuzlarına vurarak, "Seni geçtim vallahi!" dedim veya buna benzer bir söz söyledim. O da gülerek "Öyle zannediyorum." dedi ve *Medine*'ye vardık.

▪ Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'nin el-Gamr Seriyyesi

Sonra Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'nin el-Gamr'a yaptığı seriyye meydana geldi. el-Gamr, Benî Esed'e ait bir sudur. *Medine*'nin ilk yolunda *Feyd*'den iki gecelik mesafededir. Bu seriyye Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında Rebîülevvel ayında vuku bulmuştur.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ukkâşe b. Mihsan'ı kırk kişilik bir kuvvetle *el-Gamr*'a gönderdi. Süratle çıktı, hızlı yürüyordu. Düşmanlar onun geliş haberini aldılar ve yüksek yerlere çıktılar. Müslümanlar geldiğinde evlerinin boş olduğunu gördüler. Müslümanlar Şücâ b. Vehb'i gözcü

olarak gönderdiler. Develerin izlerini gördü. Peşlerinden takip ettiler ve bir gözcülerini yakaladılar. Ona güvence verdiler. O da amcasının oğluna ait develerin yerini gösterdi. Develere saldırıp 200 deveyi önlerine katarak getirdiler. Adamı bıraktılar ve develeri *Medine*'ye getirdiler. Herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan Peygamber'e (sas) döndüler.

▪ Muhammed b. Mesleme'nin Zülkassa Seriyyesi

Sonra, hicretin 6. yılında Rebîülâhir ayında Muhammed b. Mesleme'nin *Zülkassa*'ya yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Zülkassa*'da bulunan Benî Sa'lebe ve Sa'lebe'den Benî Uvâl üzerine Muhammed b. Mesleme'yi on kişiyle gönderdi. *Zülkassa, Rebeze* yolu üzerinde *Medine*'ye yirmi dört millik mesafededir. Onlara gece vardılar. Düşmanlar onları gördü. 100 kişiydiler. Gece bir süre birbirlerine ok attılar. Sonra bedeviler birden mızraklarla saldırarak onları öldürdüler. Muhammed b. Mesleme dizinden yaralanmış, hareket edemeyecek durumdaydı. Bedeviler öldürdükleri Müslümanların elbiselerini soyup aldılar. Müslümanlardan biri Muhammed b. Mesleme'yi gördü. Onu alıp *Medine*'ye getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı kırk kişilik bir kuvvetle onların üzerine gönderdi. Onlardan herhangi bir kimseye rastlamadılar. Buldukları deve ve koyunları önlerine katıp geri döndüler.

▪ Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın Zülkassa Seriyyesi

Sonra hicretin 6. yılında Rebîülâhir ayında Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın *Zülkassa*'ya yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Benî Sa'lebe ve Enmâr bölgesi kurak geçti. *el-Marâd*'dan *Tağlemeyn*'e kadar olan bölgeye yağmur yağmıştı. *el-Marâd, Medine*'den otuz altı mil uzaktadır. Benî Muhârib, Sa'lebe ve Enmâr, o yağmur alan bölgeye yürüdüler ve *Medine* yaylım hayvanlarına saldırmaya karar verdiler. *Medine* sürüleri *Medine*'den yedi mil uzaklıktaki *Heyfâ* denilen yerde otluyordu. Resûlullah (sas) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı kırk kişilik bir Müslüman kuvvetiyle, akşam namazım kıldıktan sonra göndermişti. Benî

Muharib kabilesine doğru hareket ettiler ve sabah karanlığında *Zülkassa*'ya varıp ve onlara saldırdılar. Kabileler ise dağlara kaçmak zorunda kaldılar. Bir adamı yakaladılar. Adam Müslüman olunca onu bıraktılar. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, ele geçirdiği develerini ve bıraktıkları eşyaları önüne katıp *Medine*'ye döndü. Resûlullah (sas) ganimetin beşte birini ayırarak gerisini bölüştürdü.

▪ Zeyd b. Hârise'nin Cemûm'da Bulunan Benî Süleym'e Yönelik Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında Rebîülâhir ayında Zeyd b. Hârise'nin Benî Süleym'e yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Zeyd b. Hârise'yi Benî Süleym'e gönderdi. *Batn-ı Nahl*'in sol tarafında bulunan *el-Cemûm*'a varıncaya dek yürüdü. *Batn-ı Nahl, Medine*'ye dört konak uzaklıktadır. Orada Müzeyne kabilesinden Halîme adında bir kadına rastladılar. Onlara Benî Süleym kabilesinin yerlerinden bir yeri gösterdi. Orada onlara ait deve, koyun ve esirler aldılar. Esirler arasında kendilerine yer gösteren Müzeyneli Halîme'nin kocası da vardı. Zeyd, ele geçirdikleriyle dönünce, Resûlullah (sas) Müzeyneli kadını serbest bıraktı ve kocasını da ona bağışladı. Bunu için Bilâl b. el-Hâris şu şiiri söyledi:

And olsun ki, Halîme yakınlarıyla geri dönene dek
Ne, Halime bitkin düştü, ne de kışkırtılan kişi edepsizce konuştu.

▪ Zeyd b. Hârise'nin el-Îs'e Yönelik Seriyyesi

Sonra Zeyd b. Hârise'nin *el-Îs*'e yaptığı seriyye meydana geldi. *el-Îs* ile *Medine* arası dört gecelik, *el-Îs* ile *Zülmerve* arasında bir gecelik mesafe vardır. Bu seriyye Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında Cemâziyelevvel ayında meydana geldi.

[Dediler ki:] Peygamber'e (sas) Kureyşlilere ait *Şam*'dan çıkan bir kervanın geleceği haberi ulaştı. Bunun üzerine Zeyd b. Hârise'yi 170 kişilik bir kuvvetle kervanın yolunu kesmek üzere gönderdi. Kervanı ve kervandakileri ele geçirdiler. O gün Safvân b. Ümeyye'ye ait çokça gümüşe

el koydular. Kervanda bulunan adamlar da esir alınmıştı. Esirler arasında Ebü'l-Âs b. er-Rebî vardı. *Medine*'ye götürüldüler. Ebü'l-Âs, Resûlullah'ın (sas) kızı Zeyneb'e sığındı. Zeyneb, onu himaye etti ve Resûlullah (sas) sabah namazı kıldırdıktan sonra insanlar arasında, "Ebü'l-Âs'ı himayeme aldım." diye ilan etti. Resûlullah (sas), *"Böyle bir şeyden haberim yoktu. Biz de onun himayesini kabul ediyoruz."* dedi ve kendisinden alınanları geri verdi.

▪ Zeyd b. Hârise'nin et-Taraf'a Seriyyesi

Sonra, Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılda, Cemâziyelâhir ayında Zeyd b. Hârise'nin *et-Taraf* denilen yere yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Zeyd b. Hârise'yi *et-Taraf*'a gönderdi. *et-Taraf*, en-*Nuhayl* denilen bölgeden itibaren *el-Marâd*'a yakın, *Medine*'den otuz altı mil uzakta ve *Mahacca*'dan el-Bakara yolu üzerinde bulunan bir sudur. Onu, on beş kişilik bir kuvvetle Benî Sa'lebe'ye göndermişti. Bulduğu deve ve koyunlara el koydu. Bedeviler ise kaçtı. Zeyd, ertesi sabah el koyduğu develeri *Medine*'ye getirdi. Yirmi deveydi. Savaşmadan geri döndü. *Medine*'den dört gece uzak kalmıştı. O günkü parolaları "Öldür, öldür." idi.

▪ Zeyd b. Hârise'nin Hismâ'ya Seriyyesi

Sonra, Zeyd b. Hârise'nin Resûlullah'ın (sas) hicretinin altıncı yılında, Cemâziyelâhir ayında, *Vâdilkurâ*'nın ardında bulunan *Hismâ*'ya yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Dihye b. Halîfe el-Kelbî, Kayser'in yanından döndü. Kendisini ağırlayan Kayser ona çeşitli kisveler hediye etmişti. Dönüş yolunda iken el-Hüneyd b. Ârıd ve oğlu Ârıd b. el-Hüneyd, *Cüzâm*'dan bir kısım insanlarla yolunu kestiler. Onu soydular ve bir tek iç gömleğiyle bıraktılar. Olayı duyan Benî ed-Dubeyb'den bir grup insan, onlara karşı çıkarak Dihye'nin eşyalarını onlardan geri aldılar. Dihye, Resûlullah'ın (sas) yanına geldi. Ona, olayı olduğu gibi anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Zeyd b. Hârise'yi 500 kişilik bir kuvvetle onların üzerine gönderdi. Dihye'yi de onunla birlikte gönderdi. Zeyd, geceleri yürüyor, gündüzleri

ise gizleniyordu. Beraberinde Benî Uzre'den bir kılavuz vardı. Adamlarıyla birlikte sabahleyin düşmanlara saldırdı. Birçok adamı öldürdü. Öldürülenler arasında el-Hüneyd ve oğlu da vardı. Sonra develerine, koyunlarına, kadın ve çocuklarına saldırdılar. 1.000 deve, 5.000 koyun, kadın ve çocuklardan 100 kişiyi esir alarak geri döndüler. Bunun üzerine Zeyd b. Rifâ'a el-Cüzâmî kavminden bir grupla, Resûlullah'ın (sas) yanına geldi ve Peygamber'e daha önce görüştüklerinde kendisi ve kavmi için yazmış olduğu antlaşmayı gösterdi. Sonra Müslüman oldu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bize helalı haram, haramı helal etme." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Ölüleri ne yapacağım?"* dedi. Ebû Yezîd b. Amr, "Ey Allah'ın Resûlü! Sen sağları serbest bırak. Ölülerin hakkı ise işte şurada, ayaklarımın altındadır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Ebû Yezîd doğru söylüyor."* dedi. Resûlullah (sas) hemen onlarla beraber Ali b. Ebû Tâlib'i, Zeyd b. Hârise'nin yanma göndererek onların yakınlarını, çoluk çocuklarını serbest bırakmasını ve mallarını geri vermesini emretti. Ali, giderken ganimet olarak alman develerden birinin üzerinde Zeyd b. Hârise'nin müjdecisi Râfi b. Mekîs el-Cühenî'yi gördü. Deveyi ondan alıp sahiplerine iade etti. Ali, Zeyd ile *Medine* ile *Zülmerve* arasında bulunan el-*Fahleteyn* denilen yerde karşılaştı. Ona Resûlullah'ın (sas) emrini iletti. Zeyd de aldığının tümünü sahiplerine iade etti.

▪ Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ'ya Seriyyesi

Sonra, Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında Receb ayında, Zeyd b. Hârise'nin *Vâdilkurâ*'ya yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Zeyd b. Hârise'yi, hicretin 6. yılında *Vâdilkurâ*'ya emir olarak gönderdi.

▪ Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetülcendel'e Seriyyesi

Resûlullah'm (sas) hicretinin 6. yılında Şaban ayında Abdurrahman b. Avf bir seriye ile *Dûmetülcendel*'e gönderildi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Abdurrahman b. Avf'ı yanına çağırıp önünde oturttu; kendi eliyle sarığını sardı ve ona, *"Allah'ın ismi ile kararlı ol. Allah yolunda yürü. Allah'ı inkâr edenlere karşı savaş. Zulüm ve ihanet etme ve çocuk öldürme."* dedi. Onu *Dûmetülcendel*'de bulunan Kelb kabilesine göndermişti. Ona, "Eğer sana olumlu cevap verirlerse, onların liderlerinin kızıyla evlen." dedi. Bunun üzerine Abdurrahman *Dûmetülcendel*'e gelinceye kadar yürüdü. Orada üç gün kaldı ve kaldığı süre içinde hep onları İslâm'a davet etti. Bunun üzerine el-Asbağ b. Amr el-Kelbî Müslüman oldu. Onların reisiydi ve Hristiyan dinine mensuptu. Kendisiyle beraber kavminden birçok kimse de Müslüman oldu. Geri kalanlar ise cizye ödemeyi kabul ettiler. Abdurrahman, el-Asbağ b. Amr el-Kelbî'yi ve kızı Tümâdır bt. el-Asbağ'ı *Medine*'ye getirdi. Bu kadın Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın annesidir.

▪ Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek'te Bulunan Benî Sa'd b. Bekir'e Seriyyesi

Sonra, Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılı Şaban ayında Ali b. Ebû Tâlib'in *Fedek*'te bulunan Benî Sa'd b. Bekir'e yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] *Hayber* Yahudilerine yardım etmek için Benî Sa'd b. Bekir'in bir araya gelip toplandıkları haberi Resûlullah'a (sas) ulaştı. Bunun üzerine 100 kişilik bir kuvvetle Ali b. Ebû Tâlib'i onların üzerine gönderdi. *el-Hemec*'e[81] varıncaya dek geceleri yürüyor, gündüzleri ise gizleniyordu. *el-Hemec, Hayber* ile *Fedek* arasında bir sudur. *Fedek* ile *Medine* arasında altı millik mesafe vardır. Orada birilerini buldular ve ondan düşmanları sordular. "Eğer güvenliğimi sağlayacak olursanız size, haberlerini ve yerlerini söylerim." dedi. Ona söz verdiler. Bunun üzerine onlara düşmanların yerini gösterdi. Hemen onlara saldırdılar. 500 deve ve 2.000 koyuna elkoydular. Benî Sa'd ise çoluk çocukla beraber kaçtılar. Başlarında Veber b. Uleym vardı. Ali b. Ebû Tâlib, Resûlullah (sas) için el-Hafde (süratli) adı verilen

[81] *Hemec, Vâdilkurâ* tarafında, *Medine*'ye bağlı, hurma yetiştirilen su ve pınarlardır.

özel develer ayırdı. Sonra humusu ayırdı. Gerisini arkadaşlarına paylaştırdı. Herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadan *Medine*'ye geri döndü.

▪ Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ'da Bulunan Ümmü Kırfe'ye Seriyyesi

Sonra Zeyd b. Hârise'nin Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında Ramazan ayında *Medine*'ye yedi gecelik mesafede bulunan *Vâdilkurâ*'da bulunan Ümmü Kırfe'ye yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Zeyd b. Hârise Resûlullah'ın (sas) ashâbının mallarının olduğu bir kervanla *Şam*'a ticarete gitti. *Vâdilkurâ*'ya yakın bir yerde iken Fezâre kabilesiden Benî Bedr'den bir grup insan onu ve arkadaşlarını dövdüler ve beraberlerinde bulunan malları aldılar. Sonra Zeyd bir yolunu bulup Resûlullah'm (sas) yanına gelerek durumu ona bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onu bir seriyyeyle saldırganlara karşı gönderdi.

Geceleri yürüdü gündüzleri gizlendiler. Benî Bedr, bu birliğin gelişinden haberdar oldu; ancak Zeyd ve arkadaşları sabah karşılarına dikildiler ve tekbir getirerek orada bulunanların etraflarım sardılar. Ümmü Kırfe'yi ve kızı Câriye bt. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr'i esir aldılar. Ümmü Kırfe Fâtıma bt. Rebî'a bt. Bedr'dir. Câriye'yi alan Mesleme b. el-Ekva idi. Getirip Peygamber'e hediye etti. Sonradan Resûlullah (sas) onu Hazn b. Ebû Vehb'e hediye etti. Kays b. el-Muhassir Ümmü Kırfe'ye saldırarak onu öldürdü. Yaşlı bir kadındı. Onu feci bir şekilde öldürdü. İki ayağına bir iple bağladı; ipleri iki deveye bağlayıp develere sertçe vurdu. Develer onu parçaladı.[82] Ayrıca Mes'ade b. Hikme b. Mâlik b. Bedr'in oğulları en-Nu'mân ve Ubeydullah öldürüldüler. Zeyd hemen gelerek Resûlullah'ın (sas) kapısını çaldı. Resûlullah (sas) giyinmeden giysilerini sürükleyerek onu karşıladı. Onun boynuna sarıldı ve onu öptü. Zeyd, Peygamber'e Allah'ın verdiği nusret ve zaferi haber verdi.

[82] "Zeyd'in onu öldürme nedeni Hz. Peygambere küfretmesidir. Evlatlarından ve torunlarından otuz atlı hazırlatıp onlara, "*Medine*'ye saldırın ve Muhammedi öldürün." dediği de söylenir (*Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledüniyye*, II, 197).

▪ Abdullah b. Atîk'in Ebû Râfi'e Karşı Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında, Ramazan ayında Abdullah b. Atîk bir seriye ile, *Hayber*'deki Ebû Râfi Selâm b. Ebü'l-Hukayk en-Nadarî'ye gönderildi.

[Dediler ki:] Ebû Râfi b. Ebü'l-Hukayk, Gatafân ve etrafındaki müşrik Araplardan adamlar toplamıştı. Peygamber'e karşı savaşmak için büyük törenler düzenledi. İşte bunun üzerine Resûlullah (sas) onu cezalandırmak üzere, Abdullah b. Atîk, Abdullah b. Üneys, Ebû Katâde, el-Esved b. Huzâ'î ve Mes'ûd b. Sinân'ı ona karşı gönderderek onu öldürmelerini emretti. Hemen *Hayber*'e gittiler ve gizlendiler. Ortalık sakinleşince evinin önündeki merdivenleri tırmamp önlerine de Abdullah b. Atîk'i sürdüler; çünkü İbraniceyi biliyordu. Kapıyı çaldı ve "Ebû Râfi'e bir hediye getirdim." dedi. Hammı kapıyı açtı, silahları görünce bağırmak istedi. Ona kılıçla "Sus!" diye işaret ettiler; sustu. Yanına girdiler. Onu ancak beyazlığıyla tanıyabildiler. Sanki bir Kıbtî idi. Kılıçlarını üzerine doğrulttular. İbn Üneys dedi ki: Ben gece körüydüm; karanlıkta gözlerim iyi görmüyordu. Kılıcımla karnına dayandım; nihayet yataktan geçiş hışırtısını duydum. Anladım ki adam öldü. Sonra [ölmemiş olabilir diye] arkadaşlarım hep birlikte o an vurmaya başladılar. Ardından arkadaşlarım indi. Hanımı bağırdı, hane halkı bağırmaya başladılar. Arkadaşlarım *Hayber*'in bazı tenha yerlerinde gizlendiler. el-Hâris Ebû Zeyneb 3.000 kişilik bir kuvvetle peşlerine düştü. Ateşler yakarak onları aradılar. Ancak onları bulamadılar. el-Hâris ve arkadaşları geri döndüler. Arkadaşlarım iki gün gizlenmişlerdi. Ortalık sakinleşince *Medine*'ye geri döndüler. Her biri onu öldürenin kendisi olduğunu söylüyordu. Resûlullah'm (sas) yanma geldiler onlara: *"Yüzünüz aydın olsun!"* dedi. Onlar "Senin de yüzün aydın olsun ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Sonra yaptıklarını anlattılar. Kılıçlarını alıp baktı yemek kalıntıları Abdullah b. Üneys'in kılıcında bulunuyordu. *"Onu öldüren budur."* dedi.

▪ Abdullah b. Revâha'nın Üseyr b. Zârim Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında, Şevvâl ayında Abdullah b. Revâha bir seriyyenin başında *Hayber*'deki Yahudi Üseyr b. Zârim'in üzerine gönderildi.

[Dediler ki:] Ebû Râfi Selâm b. Ebü'l-Hukayk öldürülünce Yahudiler başlarına Üseyr b. Zârim'i seçtiler. Üseyr b. Zârim Gatafân ve diğer Araplar arasında dolaşarak Peygamber'e karşı savaşmak için adam toplamaya başladı. Onun yaptıklarının haberi Peygamber'e ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ramazan ayında neler yaptığını ve durumunu öğrenmek için Abdullah b. Revâha'yı üç kişiyle birlikte gizlice gönderdi. Geri dönüp Peygamber'e durumu bildirdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) insanları savaşa hazırlanmaları için davet etti. Otuz kişi gönüllü çıktı. Başlarına Abdullah b. Revâha'yı görevlendirdi ve yola koyuldular ve Üseyr'in yanına geldiler. Ona "Sana niçin geldiğimizi sunana kadar senden güven içinde olduğumuza dair söz istiyoruz." dediler. Üseyr, "Evet! Ben de sizden aynı sözü istiyorum." dedi. Ona, "Tamam!" dediler. Ardından eklediler: "Resûlullah (sas) bizi sana gönderdi. Onunla görüşmeni istiyor. Seni *Hayber*'e yetkili kılmak ve sana iyilikte bulunmak arzusundadır." dediler. Buna hırslı göründü ve otuz Yahudi'yle beraber çıktı. Her bir Yahudi'nin terkisinde bir Müslüman vardı. *Karkaratü Sibâr*'a[83] vardığımızda Üseyr pişman oldu. Gönderilen birliğin içinde olan Abdullah b. Üneys dedi ki: Üseyr elini kılıcıma attı. Farkına vardım ve devemi ileri sürerek ona, "Ey Allah'ın düşmanı! İhanet mi ediyorsun?" dedim. Bunu iki kez yaptı. Sonra devemden indim ve toplulukta yürüdüm. Öyle bir an geldi ki Üseyr tek kaldı. Kılıçla onu vurdum bacağım ve baldırını kestim. Devesinden düştü. Elinde muşta vardı. Beni başımın ön tarafından yaraladı. Sonra arkadaşlarına yöneldik ve bir kişi hariç hepsini öldürdük. O bizi bayağı yordu. Sonra Peygamber'e geldik ve ona yaptıklarımızı anlattık. Bize, *"Allah sizi zalim kavimin elinden kurtarmış."* dedi.

[83] *Karkaratü Sibâr, Hayber*'den altı mil uzakta bir yerdir.

▪ Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin Uranîlere Karşı Seriyyesi

Resûlullah'ın (sas) hicretinin 6. yılında, Şevvâl ayında Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin komutasında, el-Uranîler denilen mevkiye seriyye gönderilmiştir.

[Dediler ki:] Ureyne kabilesinden sekiz kişilik bir topluluk Peygamber'e gelerek Müslüman oldular. Ancak *Medine*'de vebaya yakalandılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onları *Medine*'den altı mil uzakta kendisine ait *Ayr* yakınında *Kubâ* taraflarında *Zülcedr* denilen yerde otlayan develerinin yanına gönderdi. Sıhhatlerine kavuşup şişmanlaymcaya kadar orada kaldılar. Sonra develeri önlerine katıp yola koyuldular. Resûlullah'ın (sas) mevlası Yesâr beraberinde bulunan adamlarla onlara yetişerek savaştı. Yesâr'ı yakalayıp ellerini ve ayaklarını kestiler. Ölene dek dikenleri diline ve gözlerine batırdılar. Haber Peygamber'e yetişince, hemen onları takip etmek için Kürz b. Câbir el-Fihrî komutasında yirmi kişilik bir süvari birliği gönderdi. Onlara yetiştiler; etraflarını sardılar ve onları esir alarak bağlayıp atlara bindirip *Medine*'ye getirildiler. Resûlullah (sas) el-Gâbe'deydi.[84] Onları alıp Resûlullah'a (sas) götürdüler. Peygamber'le (sas) Müctemaü's-süyûl'da[85] *ez-Zağabe*[86] denilen yerde karşılaştılar. Resûlullah (sas) hemen oracıkta ellerinin ve ayaklarının kesilmesini, gözlerinin çıkarılıp boyunlarının vurulmasını emretti. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi: ***"Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır."***[87] Peygamber, bu ayetin inişinden sonra hiçbir kimsenin gözünü oydurmadı. Develere gelince on beş süt devesiydi.

[84] El-Gabe "Orman" manasmdadır.
[85] Sellerin birleştiği yer.
[86] *ez-Zeğâbe, Medine*'ye yakın bir yerdir.
[87] Mâide 5/33.

Medine'ye getirildiler. Resûlullah (sas) el-Hannâ adını verdiği deveyi sordu; onu kestiklerini söylediler.

▪ Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Seriyyesi

Sonra Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin ve Seleme b. Eslem b. Hureys'in *Mekke*'ye, Ebû Süfyân b. Harb'e karşı yaptıkları seriyye meydana geldi. Bunun nedenine gelince, Ebû Süfyân b. Harb, Kureyş'ten bazı kimselere, "Muhammed çarşılarda geziniyor onu suikastle öldürecek kimse yok mu?" dedi. Bunun üzerine yanına bir bedevi geldi ve ona, "Yiğitlerin en yürekli-sini, en saldırganını ve en atılganını buldun. Eğer beni desteklersen gider, onu öldürürüm. Beraberimde kartal pençesi gibi bir hançer var. Sonra deveme atlar kaçarım. Ben yolu bilen yol uzmanı bir adamım." dedi. Ebû Süfyân ona, "Sen bizim arkadaşımızsın." dedi. Hemen ona bir deve ve nafaka verip "Yapacağın işi gizli tut." dedi. Gece yola koyuldu. Beş gece yürüdü. Altıncı gün öğlen sıcağında *Medine*'ye geldi. Ona nerede olduğu kendisine söyleninceye dek Peygamber'i (sas) sormaya başladı. Devesini bağladı, sonra Peygamber'e yöneldi. Peygamber (sas) Benî Abdüleşhel kabilesinin mescidinde bulunuyordu. Resûlullah (sas) onu görünce, *"Şüphesiz bu adam bir hiyanet yapmak istiyor!"* dedi. Bu arada Peygamber'e saldırmak isterken Üseyd b. el-Hudayr onu izarından çekiştirdi. Hançer hemen yere düştü. Adam, "Kanım kanım!" diye bağırdı. Üseyd onu saçlarından yakaladı ve boğazını sıktı. Resûlullah (sas) ona, *"Doğru söyle, kimsin sen?"* dedi. Adam,"Söylersem güvencede sayılır mıyım?" Resûlullah (sas), *"Evet!"* dedi. Niçin geldiğini ve Ebû Süfyân'ın kendisine ne verdiğini anlattı. Resûlullah (sas) onu serbest bıraktı. Adam Müslüman oldu.

Bunun üzerine Resûlullah (sas) Amr b. Ümeyye'yi ve Seleme b. Eslem'i Ebû Süfyân'a gönderdi. Onlara, *"Eğer fırsatını bulabilirseniz onu öldürün."* dedi. *Mekke*'ye girdiler. Amr b. Ümeyye gece *Kâbe*'yi tavafa gitti. Onu Mu'âviye b. Ebû Süfyân gördü ve tanıdı. Hemen gelişini ve yerini Kureyş'e haber verdi. Ondan korktular. Cahiliye döneminde gaddar bir adamdı. Dediler ki: "Amr hayırlı bir iş için gelmemiştir." Mekkeliler ona karşı toplanıp bir araya geldiler. Amr ve Seleme hemen kaçtılar. Amr yolda Ubeydullah

b. Mâlik b. Ubeydullah et-Teymî'ye rastladı ve onu öldürdü. Yine aşağıdaki şiiri söyleyen Benî ed-Deyl'den birini daha öldürdü:

Hayatta olduğum sürece Müslüman değilim.
Müslümanların dinine de boyun eğmeyeceğim.

Yolda Kureyş'e haber toplamak için gönderilen iki adamla karşılaştı. Birini öldürdü; diğerini ise esir olarak *Medine*'ye getirdi. Amr, olanları Peygamber'e anlatmaya başladı. Bu sırada Resûlullah (sas) gülüyordu.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hudeybiye Gazvesi

Sonra, Resûlullah'm (sas) *Hudeybiye* gazvesi meydana geldi. Hicretin 6. yılı Zilkâde ayında umreye çıktı.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) ashâbını umre için çağırdı. Alelacele hazırlanıp toplandılar. Resûlullah (sas) evine girdi. Yıkanıp iki elbise giyinerek el-Kasvâ adlı devesine bindi ve yola koyuldu. Zilkâde hilalinin doğuşunda yola çıktı. *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. Beraberinde yakın dövüş silahı olan kılıçların dışında silah almadılar. Kendisi ve arkadaşları beraberlerinde kurbanlıklar götürdüler. Öğle namazını *Zülhuleyfe*'de kıldı. Sonra sevk ettikleri kurbanları istedi ve onların üzerleri örtüldü. Sonra onları sağ tarafa bıraktı ve işaretledi. Arkadaşları da kurbanlarını işaretlediler. Kurbanlar kıbleye yöneltildi. Yetmiş deveydi. İçlerinde *Bedir* günü ganimet olarak aldığı Ebû Cehil'in devesi de vardı. Resûlullah (sas) ihrama girdi ve "telbiye" getirdi. Müslüman atlı süvarilerden Abbâd b. Bişr komutasında yirmi süvariyi gözcü olarak ileri gönderdi. Aralarında Muhacir ve Ensâr'dan adamlar vardı. Resûlullah (sas) ile beraber 1.500 kişi yola çıkmıştı. 1.400 kişi oldukları da söylenir. 1.525 kişi oldukları da söylenmiştir. Resûlullah (sas), hanımlarından Ümmü Seleme'yi beraberinde götürmüştü.

Müşrikler Resûlullah'm (sas) çıkışını duydular. Onu, Mescid-i Haram'ı ziyaret etmeden geri çevirme konusunda sözbirliğine vardılar. Mekkeliler *Beldeh*'te[88] karargâh kurdular. Başlarında Hâlid b. el-Velîd'in bulunduğu

[88] *Beldeh, Mekke*'nin batı taraflarında bir vadidir.

200 atlıyı *Kürâ'ülgamîm*'e[89] gönderdiler. Başlarında bulunanın İkrime b. Ebû Cehil olduğu da söylenir. Büsr b. Süfyân el-Huzâ'î *Mekke*'ye girerek onları dinledi ve görüşlerini öğrendi. Resûlullah'a haber vermek üzere geri döndü. Onunla *Usfân*'ın ardındaki *Gadîrüleştât*'ta karşılaştı ve ona Müşriklerin haberini iletti.

Hâlid b. el-Velîd Resûlullah (sas) ve ashâbma atlarıyla yaklaştı ve onlara baktı. Bunun üzerine Peygamber (sas) Abbâd b. Bişr'in onun karşısına çıkmasını emretti. Hemen atlılarıyla ilerledi ve karşısında durdu ve arkadaşlarını dizdi. Öğlen namazı vakti girdi. Peygamber (sas) arkadaşlarıyla korku namazı kıldı. Akşam olunca, ashâbma şöyle dedi: *"Sağdan şu kumlukta ilerleyin. Çünkü Kureyş'in casusları Merrüzzahrân ve Dacnân*[90] *denilen yerdedirler. Sizi gözetlemektedirler."* dedi. Sonra *Hudeybiye*'ye yaklaşıncaya kadar ilerledi. *Hudeybiye, Harem* taraflarında *Mekke*'den dokuz mil uzaktadır. Bu arada Resûlullah (sas) tam bir geçidin tepesinden inerken devesi bir dışkıya bastı ve kayıp çöktü. Müslümanlar deveyi dürtükleyerek "Kalk! Kalk!" dediler. Deve yerinden kıpırdamadı. "el-Kasvâ inat etti." dediler. Peygamber (sas) *"Hayır! İnatçılık yapmadı. Fili engelleyen onu da engelledi. Vallahi bugün benden Allah'ın hürmetini tazim edecek hangi şartı isterlerse onlara vereceğim."* dedi. Sonra onu dürttü ve deve kalktı. Geri dönüp *Hudeybiye*'de, suyu hemen hemen yok denecek kadar az olan bir kuyunun başında konakladı. Sonra ok heybesinden bir ok aldı ve kuyuya çakılmasını emretti. Çakılır çakılmaz kuyuda su kaynamaya başladı. Yanlarında getirdikleri kaplarla kuyunun kenarında oturup su almaya başladılar. Peygamber (sas) *Hudeybiye*'de iken birkaç kez yağmur yağdı ve sular aktı.

Bu arada Büdeyl b. Verkâ ile Huzâ'a'dan bir grup atlı Resûlullah'a (sas) gelerek ona selam verdiler. Büdeyl Resûlullah'a (sas), "Kavmin Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey'in yanından geliyorum. Ehâbîş kabilelerini ve onlara itaat eden köle, kadın, çoluk çocuk kim varsa, tümüyle öleceklerini bilseler dahi *Kâbe*'yi ziyaret etmene engel olacaklarına dair Allah'a yemin ediyorlar." dedi. Bunun üzerine Peygamber (sas) ona, *"Biz kimseyle savaşmaya gelmedik. Biz şu Beyt'i ziyarete geldik. Kim bize engel olursa onunla savaşırız."*

[89] *Kürâ'ülgamîm, Mekke* ile *Medine* arasında bir yerdir.
[90] *Dacnân, Medine* yolunda, *Mekke* tarafında bir dağ adıdır.

dedi. Bunun üzerine Büdeyl, Mekkelilere döndü ve onlara Peygamber'in (sas) söylediklerini iletti. Bunun üzerine, Urve b. Mes'ûd es-Sekafî'yi Peygamber'e (sas) gönderdiler. Peygamber (sas) ona Büdeyl'e söylediği sözlerin benzerini söyledi. Oradan Kureyşlilere giderek Peygamber'in (sas) söylediklerini iletti. Onlar, "Bu yıl onu geri çevirelim. Gelecek yıl gelerek *Mekke*'ye girsin ve *Kâbe*'yi tavaf etsin." dediler. Sonra Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef geldi. Resûlullah (sas) ona da daha önce gelen iki arkadaşına söylediği sözü söyledi. O da Kureyş'e dönüp Resûlullah'ın (sas) söylediğini aktardı. Bunun üzerine el-Huleys b. Alkame'yi Peygamber'e gönderdiler. O sırada Ehâbîş'in kabilelerinin reisiydi. Zahitlik yapardı. Kurbanlıkların süslenip hazırlandığını ve hareketsizlikten kendi kığlarım yemeye başladıklarını görünce Peygamber ile görüşmeden geri döndü. Gördüğü manzara karşısında tavrım koydu ve Kureyş'e, "Allah'a yemin olsun ki, ya ona müsaade edersiniz, gelip *Kâbe*'yi ziyaret eder, ya da Ehâbîşlere başkaldırtırım." dedi. Ona, "Bize biraz mühlet ver; kendimize uygun razı olabileceğimiz bir yol bulalım." dediler.

Resûlullah'm (sas) Kureyş'e gönderdiği ilk kişi Hırâş b. Ümeyye el-Ka'bî idi. Onlara niçin geldiklerini haber vermek için gitti. Ona saldırarak yaraladılar. Onu öldürmek istediler. Orada bulunan akrabaları onu öldürmelerine engel oldular. Bunun üzerine Kureyşlilere Osman b. Affân'ı gönderdi. Ona, *"Kureyşlileleri git, onlara buraya savaşmak için gelmediğimizi, buraya bu Beyt'e hürmetini yücelterek ziyaretçi olarak geldiğimizi, beraberimizde kurbanlarımızı getirdiğimizi, onları kesip sonra da döneceğimizi söyle."* dedi. Osman b. Affân gidip onlara Resûlullah'ın (sas) söylediklerini bildirdi. Kureyşliler ona, "Hayır! Bu asla olamaz. Bu yıl yanımıza buraya gelemez." dediler.

Bu arada, Osman'ın öldürüldüğü haberi yayıldı. İşte o an, Peygamber (sas) Müslümanları Bey'atü'r-rıdvân'a çağırdı. Onlardan ağacın altında biat aldı. Osman için de biat aldı. Onun yerine sol elini sağ elinin üzerine koyarak biat etti. *"O, Allah ve Resûlünün işi için gitti."* dedi.

Elçiler, Resûlullah (sas) ile Kureyşliler arasmda gidip gelmeye başladı. Barış ve antlaşma yapmaya karar verdiler. Bunun üzerine Kureyş, Süheyl

b. Amr'ı bir grup adamlarıyla sulh için gönderdiler. Aralarında şöyle bir antlaşma imzaladılar:

"Bu, Muhammed b. Abdullah ile Süheyl b. Amr arasında yapılan bir antlaşmadır. İkisi on yıl savaşmamaya, insanların güven içinde olacaklarına ve birbirlerine ilişmeyeceklerine dair antlaşma yaptılar. Ne kılıç kullanılacak, ne de esir alınacaktır. Hırsızlık ve ihanet olmayacaktır. Muhammed'in ahdine ve antlaşmasına dâhil olmak isteyen ona girebilir. Kureyş'in ahdine ve antlaşmasına dâhil olmak isteyen de ona girebilir. Velisinin izni olmaksızın Muhammed'in yanına kim giderse onu iade edecektir. Muhammed'in arkadaşlarından herhangi biri Kureyşlilere gelecek olursa geri gönderilmeyecektir. Bu yıl Muhammed arkadaşlarıyla geri dönecek, *Mekke*'ye girmeyeceklerdir. Gelecek yıl arkadaşlarıyla *Kâbe*'yi ziyaret edecek ve *Mekke*'de üç gün kalacaklardır. Gelirken *Mekke*'ye sadece yolcu silahıyla ve kılıçlar kınında olmak üzere gireceklerdir. Antlaşmaya Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe, Ömer b. el-Hattâb, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Osman b. Affân, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Muhammed b. Mesleme, Huveytıb b. Abdüluzzâ, Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef şahit oldular.

Bu sözleşmenin baş kısmını Ali yazdı. Bu sözleşme, Peygamber'in (sas) yanındaydı. Bir nüshası da Süheyl b. Amr'ın yanındaydı. Bu arada Ebû Cendel b. Süheyl b. Amr *Mekke*'den çıkıp, ayaklarında prangalarla Peygamber'in (sas) yanına geldi. Hemen Süheyl b. Amr Peygamber'e, "Bu, senin ifa etmeni isteyeceğim ilk şarttır." dedi. Peygamber (sas) Ebû Cendel'i ona geri verdi ve "Ya Ebû Cendel! Düşmanla aramızda sulh imzalandı. Allah sana bir çıkış ve kurtuluş yolu kılana dek sabret." dedi. Huzâ'a kabilesi ayağa kalkarak "Biz Muhammed'e ve sözleşmesine katılıyoruz." dediler. Benî Bekir ise "Biz Kureyş'e ve antlaşmasına katılıyoruz." dediler. Antlaşmanın yazılması bitince Süheyl b. Amr ve arkadaşları geri döndüler. Peygamber (sas) de kurbanlarını kesti. Hırâş b. Ümeyye el-Ka'bî Peygamber'i tıraş etti. Çoğunluğu tıraş oldu. Bazıları ise saçlarını kısalttılar. Resûlullah (sas), *"Allah tıraş olanlara rahmet etsin."* dedi. Bunu üç kez tekrarladı. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ya kısaltanlar?" dediler. Peygamber, *"Kısaltanlara da rahmet etsin."* dedi. Peygamber (sas) *Hudeybiye*'de on küsur gün kaldı. Yirmi gün kaldığı da söylenir. Sonra oradan ayrıldı. Resûlullah (sas) tam *Dacnân*

denilen yerde iken ***"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."***[91] ayeti nazil oldu. Cibrîl Peygamber'e Allah seni kutluyor. Müslümanları kutluyor dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Ebû İshâk'tan rivayet etti; dedi ki: el-Berâ'nın şöyle dediğini işittim:

Hudeybiye günü 1.400 kişiydik.

Bize Süleyman b. Dâvûd Ebû Dâvûd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi; dedi ki: Bana Amr b. Mürre haber verdi; dedi ki:

Peygamber'in (sas) sahabîsi ve Bey'atü'r-rıdvân'a katılanlardan olan Abdullah b. Ebû Evfâ'mn şöyle dediğini işittim: "O gün 1.300 kişiydik. Eslemliler, o gün Muhacirlerin sekizde biriydi."

Bize Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Amr b. Mürre'den, Sâlim b. Ebü'l-Ca'd'ın şöyle dediğini duyduğunu rivayet etti:

Câbir b. Abdullah'a, "Ağaç günü (*Hudeybiye*'de) kaç kişiydiniz?" diye sordum. "1.500 kişiydik." dedi ve susuz kaldıklarını söyleyerek yaşadıklarını şöyle anlattı: Resûlullah'a (sas) bir su kabında su getirdiler. Suyu avucuna aldı ve su pınar gibi parmaklarından akmaya başladı. Hepimiz ondan içtik; hepimize dağıtıldı ve yetti. Ona, "Kaç kişiydiniz?" dedim. "100.000 kişi olsaydık yine de yeterdi. 1.500 kişiydik." dedi.

Bize Musa b. Mes'ûd Ebû Huzeyfe el-Nehdî haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi. O İyâs b. Seleme'den, o da babasından rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) ile *Hudeybiye* kuyusuna 1.400 kişiyle geldik. Kuyu başında elli koyun vardı ve suyu onlara yetmiyordu. Resûlullah (sas) su oluğunun başına oturdu. Ya dua etti ya da tükürdü. Hemen taştı hem içtik hem de ondan hayvanlarımızı suvardık.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Târık'tan şöyle rivayet ederek dedi ki:

Hacca çıkmıştım, yolda namaz kılan bir topluluğa uğradım. "Bu ne mescidi?" dedim. "Şu ağaç, Bey'atü'r-rıdvân'ın yapıldığı ağaçtır." dediler. Sonra Sa'îd b. el-Müseyyeb'e geldim ve ona bunu anlattım. Bana şöyle dedi: Babam bana Resûlullah'a (sas) ağaç altında biata katılanlardan olduğunu

[91] Fetih 48/1.

anlatarak şöyle dedi: "Ertesi sene döndüğümüzde hangi ağaç olduğunu hatırlayamadık." dedi. Sonra Sa'îd b. el-Müseyyeb dedi ki: "Eğer, Peygamber'in (sas) ashâbı onu bilmiyor da siz biliyorsanız, siz (onlardan) daha bilgilisiniz demektir!"

Bize Kabîsa b. Ukbe ve Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân haber verdi. O Târık b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'îd b. el-Müseyyeb'in yanındaydım. Altında biat edilen ağaçtan bahsedildi. Sa'îd b. el-Müseyyeb güldü ve şöyle dedi: "Babam bana, o yıl onlarla birlikte olduğunu ve ağacı gördüklerini, ancak ertesi sene yerini unuttuklarını söyledi."

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî verdi. O Ziyâd b. el-Cassâs'tan, o da Hasan b. Abdullah b. Muğaffel'den rivayet etti. Abdülvehhâb dedi ki: Bana Sa'îd haber verdi. O Katâde'den, o da Abdullah b. Muğaffel'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sas) ağaç altında insanlardan biat alırken, babam da ağacın dalları Peygamber'in (sas) başına değmesin diye onları yukarıya kaldırıyordu.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib ve Ahmed b. İshâk el-Hadramî haber verdiler; dediler ki: Bize Yezîd b. Büzey haber verdi. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o el-Hakem b. Abdullah el-A'rec'den, o da Ma'kıl b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye günü, Peygamber (sas) ile beraberdim. Ağaç altında insanlardan biat alıyordu. Ben de dallar Resûlullah'ın (sas) başına değmesin diye onları kaldırıyordum. Onlardan savaşta kaçmayacaklarına dair söz alıyordu. Onlarla ölmelerine biat almamıştı.

Ma'kıl'a dedik ki: "O gün kaç kişiydiniz?" Ma'kıl, "1.400 kişiydik." dedi.

Bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o el-Hakem b. el-A'rec'den, o da Ma'kıl b. Yesâr'dan haber verdi:

Resûlullah (sas) *Hudeybiye* yılında ağaç altında insanlardan biat alırken Ma'kıl b. Yesâr da Resûlullah'ın (sas) başına değmesin diye elleriyle ağacın dallarını yukarıya kaldırıyordu. Savaşta firar etmeyeceklerine dair onlardan biat alıyordu. Dedi ki: "O gün kaç kişiydiniz?" diye sorduk. "1.400 kişiydik." dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Avn haber verdi. O Nâfi'den rivayet etti; dedi ki:

İnsanlar Şeceretü'r-rıdvân dedikleri ağaca geliyorlar ve orada namaz kılıyorlardı. Bu olay Ömer'e ulaştı. Bunun üzerine onları tehdit etti ve ağacı kestirdi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler. Onlar İsmail b. Ebû Hâlid'den, o da Âmir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Bey'atü'r-rıdvân'da Peygamber'e ilk biat eden kişi Ebû Sinân el-Esedî'dir.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bu sözü Muhammed b. Ömer'e zikrettim. Bana, "Bu, bir hatadır. Ebû Sinân el-Esedî *Hudeybiye*'den önce Benî Kurayza muhasarasında öldürüldü. *Hudeybiye* günü ona ilk biat eden kişi Sinân b. Sinân el-Esedî'dir." dedi.

Bize İsmail b. Abdülkerîm es-San'ânî haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Akîl b. Ma'kıl haber verdi. O babasından, o da Vehb b. Münebbih'den şöyle dediğini rivayet etti:

Câbir b. Abdullah'a, *Hudeybiye* günü kaç kişi olduklarını sordum. "1.400 kişiydik. Ona ağacın altında biat ettik. Ağaç Semüre ağacıydı. Ömer elini almış biat ediyordu. Yalnız Ced b. Kays devesinin altında gizlendi." dedi. Ona sordum: "Ona nasıl biat ettiler?" "Savaştan kaçmamak üzere biat ettik. Ölüm için biat etmedik." dedi. Ona sordum: "*Zülhuleyfe*'de Peygamber (sas) biat aldı mı?" O, "Hayır! Fakat orada namaz kıldı. *Hudeybiye*'deki ağacın dışında herhangi bir ağacın yanında biat almadı. Peygamber (sas) *Hudeybiye* kuyusunda dua etti. Yetmiş deve kurban ettiler. Her yedi kişi kendi aralarında bir deve kestiler." dedi.

Câbir dedi ki: Bana Ümmü Mübeşşir, Peygamber'in (sas) Hafsa'nın yamında bulunduğu sırada şöyle dediğini işittiğini haber verdi: *"Ağacın altında biat eden, o insanlar ateşe girmezler inşaallah."* Hafsa dedi ki: "Olabilir ya Resûlullah!" Resûlullah (sas) ona ters baktı. Hafsa, ***"(Ey insanlar!) Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir."***[92] dedi. Peygamber (sas) dedi ki: Allah

[92] Meryem 19/71.

şöyle buyurdu: *"Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırız da zalimleri orada diz üstü çökmüş halde bırakırız."*[93]

Bize Musa b. Mes'ûd en-Nehdî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o el-Berâ b. Âzib'den rivayet etti; dedi ki:

Peygamber (sas) *Hudeybiye*'de müşriklerle, üç şey üzerine antlaşma yaptı:

Müşriklerden kendi tarafına gelen olursa onu geri çevirecek. Onlara Müslümanlardan gelen olursa onu geri çevirmeyecekler. Gelecek sene *Mekke*'ye girebilecek, üç gün kalacak ve kılıçla okun dışında silah götürmeyecektir. Ebû Cendel Resûlullah'ın (sas) yanına prangalarıyla geldi. Hemen onu onlara iade etti.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sas) Mekkelilere *Hudeybiye*'de anlaşmayı yazdığında "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" yazın." dedi. "Biz Allah'ı biliyoruz; ama Rahman ve Rahim'i bilmiyoruz." dediler. Bunun üzerine "Bismike Allahumme" yazdılar. Sonra Peygamber (sas) antlaşmanın altına, *"Biz nasıl size karşı sorumluysak, siz de bize karşı sorumlusunuz."* yazdırdı.

Bize Musa b. Mes'ûd en-Nehdî haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi: O Ebû Zümeyl'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer el-Hattâb dedi ki: Peygamber (sas) Mekkelilerle sulh yaptı ve onlara bir şeyler verdi. Eğer Peygamber, başıma bir emir tayin etmiş olsaydı ve o emir Peygamber'in (sas) yaptığım yapsaydı onu dinlemez ve itaat etmezdim. Onlara verdiği taviz, biri kâfirlerden kaçıp Müslümanlara sığınırsa onlara iade edilecekti. Müslümanlardan kaçıp kâfirlere giden ise geri verilmeyecekti.

Bize Ebû Sehl Nasr b. Bâb haber verdi. O Haccâc'dan, o Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Mekkeliler *Hudeybiye*'de Resûlullah'a (sas) ashâbından hiçbir kimsenin şehre yalın kılıç girmeyeceğini, kılıçların kınında olacağını şart koşmuşlardı.

[93] Meryem 19/72.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Müşrikler, Peygamber'e *Hudeybiye* yılında *Mekke*'ye silahlı olarak girmeyeceğini şart koştular. Resûlullah (sas) onlara, *"Kınında olması hariç!"* dedi. Yani "kılıç kınında ya da kılıfında" dedi.

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî haber verdi. O Ma'mer'den, o da Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye seferi olunca, müşrikler Peygamber'i (sas) ve ashâbını *Kâbe*'yi ziyaretten alıkoydular ve gelecek yıl aynı zamanda umre yapmalarını önerdiler. Böylece Allah onlara engellendikleri haram bir ayda umre yapmalarını nasip etti. İşte bu, Allah Teâlâ'nın, ***"Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir."***[94] ayetinin işaretidir.

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Husayn'dan, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Süfyân b. Harb dedi ki: Resûlullah (sas) *Hudeybiye* yılında *Mekke*'ye gittiğinden onlarla Resûlullah (sas) arasında bir antlaşma vardı. Buna göre silahla şehre girmeyecek, üç geceden fazla kalmayacak ve bizden size gelen olursa bize geri çevireceksiniz; sizden bize gelen olduğunda geri çevirmeyeceğiz.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve Muhammed b. Ubeyd haber verdiler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Ebû Süfyân'dan, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sas) *Hudeybiye* senesinde yetmiş kurban kesti. Her yedi kişi için bir deve kesmişti. Muhammed b. Ubeyd rivayetinde şunu ekledi: O gün 1.400 kişiydik. O gün kurban kesmeyenler kurban kesenlerden fazlaydı.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Ubeyde haber verdi. O İyâs b. Seleme b. el-Ekva'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile beraber *Hudeybiye* günü yola çıktık. Orada 100 deve kurban ettik. Biz 1.000 küsur kişiydik. Beraberlerinde silahlar ve atlar

[94] Bakara 2/194.

vardı. Resûlullah'ın (sas) kurbanları arasında Ebû Cehil'in devesi de vardı. *Hudeybiye*'de konakladı. Kureyş, kurbanların kesim yerinin, kurbanı engellediğimiz yerdir, diye Peygamber'le anlaşma yaptı.

Bize İshâk b. İsa haber verdi; dedi ki: Bana Mâlik b. Enes haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye yılında deveyi yedi kişi için, ineği de yedi kişi için kurban ettik.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Katâde'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'in (sas) ashâbı *Hudeybiye* günü yedişer kişi bir kurban boğazlamak üzere yetmiş kurban kestiler.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Ebû Bişr b. Süleyman b. Kays'tan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye günü Resûlullah (sas) ile beraber her yedi kişi için bir kurban olmak üzere yetmiş deve kestik.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye'de yetmiş kurban kestik. Her deve yedi kişi için kesildi. Resûlullah (sas) bize, "Her yedi kişi bir deveye ortak olsun." dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Katâde'den, o da Enes b. Mâlik'ten:

Hudeybiye'de her yedi kişi için bir deve olmak üzere yetmiş deve kestiklerini anlattı.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O da Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye'de Peygamber (sas) bazı arkadaşlarının saçlarının tamamını kesmeyip saçlarından birazını aldıklarını gördü. Bunun üzerine Peygamber (sas) üç kez *"Allah saçlarını kesenlere rahmet eylesin."* dedi. Onlar da bunu tekrarladılar. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ya saçlarından kısaltanlara?" dediler. Dördüncüsünde, *"Kısaltanlara da."* dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Yahya b. Ebû Kesîr'den, o Ebû İbrahim'den, o Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Hudeybiye'de Resûlullah (sas), Osman b. Affân ile Ebû Katâde el-Ensârî'nin dışında ashâbının saçlarının tamamını tıraş ettiklerini gördü. Resûlullah (sas) saçlarının tümünü traş edenlere üç kez, kısaltanlara ise bir kez istiğfarda bulundu.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Evs b. Abdullah en-Nasrî haber verdi; dedi ki: Bize Yezîd b. Ebû Meryem haber verdi. O babası Mâlik b. Rebî'a'dan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) *"Allah saçlarını kesenlere rahmet etsin."* dedi. Biri, "Ya kısaltanlar?" Üçüncüsünde veya dördüncüsünde, *"Kısaltanlara da!"* dedi. Ben, o gün saçlarımı kesmiştim. Kızıl develere sahip olmam veya büyük bir tehlikeden kurtulmam beni bu kadar mutlu etmezdi.

Bize İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi. O Mücemmi b. Ya'kûb'dan, o babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ve ashâbı *Hudeybiye*'de engellenince orada saçlarını tıraş ettiler ve kurbanlarını kestiler. Allah bir fırtına gönderdi. Onların kestikleri saçlarını Harem'e attı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Şerîk'ten, o Leys'ten, o da Mücâhid'den şöyle dedğini rivayet etti:

"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."[95] ayeti *Hudeybiye*'de nazil oldu.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o İbn Cüreyc'den, o da Mücâhid'den şöyle haber verdi:

"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."[96] ayeti indi. Yani, apaçık tahakkuk edecek bir hüküm indirdik. Bunun üzerine Peygamber (sas) *Hudeybiye*'de kurbanını kesti ve saçlarını tıraş etti.

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Katâde'den rivayet etti; dedi ki:

Enes b. Mâlik şöyle derken işittim: ***"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir***

[95] Fetih 48/1.
[96] Fetih 48/1.

zaferle yardım etsin."[97] ayeti Peygamber (sas) *Hudeybiye*'den dönerken nazil oldu.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O da Dâvûd eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hicret, *Hudeybiye* ile fetih arasındaki süredir. *Hudeybiye*, fethin kendisidir.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Mücemmi b. Yak'ûb haber verdi; dedi ki: Bana babam anlattı. O amcası Abdurrahman b. Yezîd'den, da o Mücemmi b. Câriye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye'ye Resûlullah (sas) ile katıldım. Oradan dönüşümüz sırasında bir de baktım ki, insanlar develerini durdurdular. Birbirlerine "İnsanlara ne oluyor?" diye soruyorlardı. "Allah, Resûlullah'a (sas) vahiy indiriyor." dediler. [Dedi ki:] Beraberce heyecanla devam ettik. Resûlullah'ın (sas) *Kürâ'ülgamîm*'de durduğunu gördük. Görüşmek istediği insanlar yanında toplamnca onlara, "***Şüphesiz sana apaçık bir fetih verdik.***"[98] ayetini okudu. Muhammed'in (sas) ashâbından biri, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, fetih midir?" dedi. Peygamber (sas) ona, *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, kesin fetihtir."* dedi. *Hayber* fethedildikten sonra ganimetler on sekiz hisseye ayrılarak *Hudeybiye*'ye katılanlara paylaştırıldı. Askerler 1.500 kişiydi. Beraberlerinde 300 atlı vardı. Süvariye iki pay verildi.

Bize Mâlik b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verdi dedi ki:

el-Berâ, "*Mekke* fethi dedikleri *Hudeybiye*'ye biz Bey'atü'r-rıdvân adını veriyoruz.

Bize Ali b. Muhammed haber verdi. O Cüveyriye b. Esmâ'dan, o Nâfi'den şöyle dediğini rivayet etti:

Yıllar sonra, Resûlullah'ın (sas) ashâbından bir grup yola çıktı ve hiç biri (altında biat ettikleri) ağacı tanıyamadı. Hangisi olduğu konusunda ihtilaf ettiler. İbn Ömer, "Ağacı tanıyamamaları Allah'tan bir rahmetti." dedi.

[97] Fetih 48/1-2.
[98] Fetih 48/1.

Bize Abdullah b. Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ haber verdi; dedi ki: Bana Ebü'l-Melîh haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Hudeybiye'de ayakkabılarımızı ıslatmayacak kadar hafif bir yağmur yağmıştı. Resûlullah'ın (sas) münadisi "Herkes konakladığı yerde namazını kılsın." diye seslendi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hayber Gazvesi

Sonra, Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılında Cemâziyelevvel ayında Resûlullah'ın (sas) *Hayber* gazvesi meydana geldi. *Hayber, Medine*'den sekiz konaklık bir mesafededir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) ashâbına ve yandaşlarına *Hayber* gazvesi için hazırlanmalarını emrederek şöyle dedi: *"Bizimle cihadı arzulayanların dışında kimse çıkmasın."* Bu, *Medine*'de arta kalan Yahudilerin zoruna gitti. Resûlullah (sas) yola çıktı. *Medine*'ye Sibâ b. Urfute el-Gıfârî'yi bıraktı. Beraberinde hanımı Ümmü Seleme'yi götürdü. Onların bölgesine konakladığmda ilk gece hiç dışarı çıkan olmadı. Güneş doğana kadar horozları bile ötmedi. Gönülleri rahat olarak kalelerinin kapılarını açtılar ve işlerine gittiler. Beraberlerinde kazmaları, kürekleri ve sepetleriyle çıkmışlardı. Resûlullah'ı (sas) görünce, "Muhammed ve hamîs!" dediler. Hamîs kelimesiyle orduyu kasd ediyorlardı. Hemen kaçarak kalelerine sığındılar. Resûlullah (sas) ise, *"Allah Ekber! خربت خيبر Haribet Hayber!" (Allahu Ekber! Hayber harap oldu.) Eğer, biz bir kavmin sahasına inersek uyarıları dinlemeyenlerin sabahı kara olur."* dedi. Sonra Resûlullah (sas) insanlara vaazda bulundu ve onlara bayraklar verdi. O, güne kadar bayraklar yoktu. Bayraklar ilk olarak *Hayber*'de kullanıldı. Daha evvel sancaklar vardı. Resûlullah'ın (sas) bayrağı siyahtı. Ukâb adı verilen ve Âişe'nin çarşafından yapılan bir bayrak idi. Beyaz bir bayrak daha vardı. Onu Ali'ye verdi. Birini de el-Hubâb b. el-Münzir'e diğer birini de Sa'd b. Ubâde'ye verdi. O, gün parolaları, "Ey mansur öldür!" şeklindeydi. Resûlullah (sas) Yahudilerle savaştı; onlar da onunla şiddetli bir şekilde savaştılar. Onun ashâbından çok adam öldürdüler. O da onlardan çok insan öldürdü.

Resûlullah (sas), *Hayber*'i kale kale fethetti. Kaleleri çoktu. Bu kaleler en-Netât, es-Sa'b b. Mu'âz, Nâ'im, ez-Zübeyr ve eş-Şık kaleleriydi. Yine Übey, en-Nezâr, el-Küteybe, el-Kamûs, el-Vatîh ve Sülâlim kaleleri zikredilmektedir. Bu sonuncusu, Benî Ebü'l-Hukayk kalesidir. Resûlullah (sas), Ebü'l-Hukayk ailesinin *Meskülcemel*'de bulunan hazinelerini de aldı. Onu bir harabeye gömmüşlerdi. Allah onun yerini Resûlü'ne bildirmişti. Resûlullah (sas) onu çıkarttırdı. Yahudilerden doksan üç kişi öldürüldü. el-Hâris Ebû Zeyneb, Merhab, Üseyr, Yâsir, Âmir ve Kinâne b. Ebü'l-Hukayk ve kardeşi bunlardandı. Burada bunları zikretmemizin sebebi ileri gelenlerden olmalarıdır.

Hayber'de Resûlullah'ın (sas) ashâbmdan Rebî'a b. Eksem, Sakf b. Amr b. Sumeyt, Rifâ'a b. Mesrûh, Benî Esed b. Abdüluzzâ'nın anlaşmalısı Abdullah b. Ümeyye b. Vehb, Mahmûd b. Mesleme, *Bedir* savaşma katılanlardan Ebû Dayyah b. en-Nu'mân, *Bedir* savaşma katılanlardan el-Hâris b. Hâtib, Adî b. Mürre b. Sürâka, Evs b. Habîb, Üneyf b. Vâil, Mes'ûd b. Sa'd b. Kays, zehirli koyun etinden yiyerek ölen Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr, Fudayl b. Nu'mân, kendi kendini yaralayan Âmir b. el-Ekva şehit oldular. Âmir b. el-Ekva ile Mahmûd b. Seleme *Hayber*'de *er-Racî*'de aynı mağaraya gömüldüler. Diğer şehitler ise Umâre b. Ukbe b. Abbâd b. Müleyl, siyahî köle Yesâr ve Eşca kabilesinden bir adamdı. Ölenler toplam sayısı on beş kişiydi.

Bu gazvede Sellâm b. Mişkem'in eşi Zeyneb bt. el-Hâris Peygamber'i zehirledi. Ona zehirli bir koyun hediye etti. Resûlullah (sas) koyunun etinden yedi. Ashâbından da yiyen oldu. Bunlar arasında Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr da vardı. Yediği etten zehirlenerek öldü. Resûlullah'ın (sas) kadını öldürdüğü söylenir. Bizce, sahih olanı budur. Resûlullah (sas) ganimetlerin toplanmasını emretti. Ganimetlere Ferve b. Amr el-Beyâdî'yi görevlendirdi. Sonra ganimetin beş kısma bölünmesini istedi. Bir paya *"Allah'ın"* diye yazıldı. Diğer iki pay, boş bırakıldı. Ganimetten ilk olarak Resûlullah'ın (sas) payı çıkarıldı. Humusta seçici olmadı. Kalan dört pay açık artırmayla sattı. Satışı üstlenen Ferve ve onları Resûlullah'ın (sas) arkadaşları arasında dağıttı.

İnsanların sayılması için Zeyd b. Sâbit görevlendirildi. Onları saydığında 1.400 kişi olduklarını, ayrıca orduda 200 at bulunduğunu tespit etti. Her yüz baş için iki paydan on sekizlik pay düştü. Atlara 400 pay düştü. Resûlullah'ın (sas) payına düşen humustan Allah yolunda silah ve giysi alınıyordu. Ayrıca ondan ailesine ve Benî Abdülmuttalib'den bazı adamlara ve kadınlara yetimlere ve kendisinden yardım isteyene veriyordu. Kendi hanımlarına ve Benî Abdülmuttalib'e ve başkalarına, kendisine düşen paydan yedirdi. Bu sırada Resûlullah (sas) *Hayber*'de iken aralarında Ebû Hüreyre olduğu halde Devsîler, Ebü't-Tufeyl b. Amr ve Eş'arîler gelip ona *Hayber*'de yetiştiler. Resûlullah (sas) onları da ganimete ortak etmeleri hususunda ashâbıyla istişare etti. Onlar da uygun gördüler. Resûlullah (sas) orada iken *Hayber* fethi tamamlandıktan sonra Ca'fer b. Ebû Tâlib ve iki gemi ehli, Necâşî'nin yanından dönüp geldiler. Bunun üzerine Peygamber, *"Bilmiyorum, hangisine sevineyim? Ca'fer'in gelişine mi, yoksa Hayber'in fethine mi?"* dedi. Safiyye bt. Huyey Resûlullah'ın (sas) *Hayber*'de aldığı esirlerdendi. Onu azad etti ve onunla evlendi.

el-Haccâc b. İlât es-Sülemî *Mekke*'ye Kureyşlilerin yanına gitti. Onlara Yahudilerin Muhammed'i esir aldıklarını, arkadaşlarının dağıldıklarını ve öldürüldüklerini söyledi; Yahudilerin onları Mekkelilere götürdüklerini söyledi. el-Haccâc böylece Mekkelilere olan borcunu ödedi ve hemen alelacele oradan ayrıldı. *Mekke*'den ayrılırken el-Abbâs b. Abdülmuttalib onunla karşılaştı. Ona Resûlullah'ın (sas) *Hayber*'deki zaferi hakkında gerçekleri anlattı. el-Haccâc, anlattıklarını kendisi *Mekke*'den çıkana kadar gizli tutmasını istedi. Abbâs bunu yaptı ve anlattıklarını gizli tuttu. el-Haccâc çıkıp gidince gerçeği ilan ederek sevincini açığa vurdu ve Ebû Zebîbe adındaki bir kölesini azad etti.

Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Katâde'den, o Ebû Nadre'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile beraber Ramazan ayının on sekizinde *Hayber*'e çıktık. Bir kısım insanlar oruç tuttu, bir kısmı tutmadı. Oruç tutanlar da, tutmayanlar da kınanmadılar.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. O Enes'in şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber'e gece yetiştik. Sabah olunca Resûlullah (sas) sabah namazını kıldı. Ardından bineğine bindi; ashâbı da bindiler. Bu arada *Hayber*liler sabah olunca adetleri olduğu üzere küreklerini ve sepetlerini alarak çalışmaya çıktılar. Resûlullah'ı (sas) görünce, "Bu Muhammed vallahi! Muhammed ve ordusu!" dediler. Sonra kaçarak kendi kalelerine girdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Allahu Ekber, yıkıldı Hayber! Eğer bir kavmin bölgesine inersek uyarıları dinlemeyenlerin sabahı kötü olur."* dedi. Enes, "Ben Ebû Talha'nın terkisindeydim. Ayağım Resûlullah'm (sas) ayağına değiyordu." dedi.

Bize Ravh b. Ubâde haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Katâde'den, o Enes b. Mâlik'ten, o da Ebû Talha'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber*'de sabahladığı sırada Yahudiler, adetleri olduğu üzere sabah ellerinde kürekleriyle tarlalarına ve ziraat işlerine çıktılar. Peygamber'i beraberinde ordusuyla görünce hemen geri kaçtılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Allahu Ekber Allahu Ekber! Bir kavmin bölgesine inersek uyarılmışların sabahları kötü olur."* dedi.

Bize Hevze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O el-Hasan'dan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) *Hayber*'in çevresinde konaklayınca, *Hayber*liler ürktü ve "Muhammed ve Yesribliler geldi!" dediler. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) onların bu telaş ve korkularını görünce, *"Eğer bir kavmin bölgesine girersek o uyardıklarımızın sabahı kötü olur."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Sâbit haber verdi. O da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber gününde ben, Ebû Talha'mn terkisindeydim. Ayağım Resûlullah'ın (sas) ayağına değiyordu.

[Dedi ki:] Güneş doğduğunda onlara geldik. Yahudiler hayvanlarını çıkardılar; ellerinde kazmaları sepetleri ve belleri olduğu halde çıktılar. Geldiğimizi görünce, "Muhammed ve hamîs!"[99] dediler.

[99] Orduya, mukaddime (öncü), sâka (geriden gelenler), meymene (sağ cenah), meysere (sol cenah) ve kalb (merkez) olmak üzere beş birlikten meydana geldiği için hamîs denmiştir.

[Dedi ki:] Peygamber: *"Allahu Ekber Allahu Ekber! Bir kavmin bölgesine inersek uyarılmışların sabahları kötü olur!"* dedi.

[Dedi ki:] Allah onları hezimete uğrattı.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Sâbit'ten, o da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber* yakınında bulunan *Gales*'te sabah namazını kıldı. Sonra onlara saldırdı ve *"Allahu Ekber! haribet Hayber! (Hayber yıkıldı) Bir kavmin bölgesine inersek uyarılmışların sabahları kötü olur."* dedi. Yakınlarına gitti. Sonra "Muhammed ve hamîs! Muhammed ve hamîs" diyerek sokaklarda kaçıştılar. Savaşanlarını öldürdü ve çoluk çocuklarını esir aldı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Ömer haber verdi; dedi ki: Zannedersem haber "Nâfi'den, o da İbn Ömer'den" şeklinde olmalı. Dedi ki:

Resûlullah (sas) fecir vakti *Hayber*'e geldi. Onlar teslim oluncaya kadar muhasara etti; yerlerini ve hurmalıklarını alana kadar onlarla savaştı. Onlarla kanlarını koruyacağı ve hayvanlarına yükleyebildikleri mallarının kendilerine ait olacağı şartıyla anlaştı. Gümüş, altın ve silahı bırakacaklarına ve ondan bir şey gizlemeyeceklerine eğer bir şey gizleyecek olurlarsa zimmet ve himayelerinin kalmayacağını kabul ettiler. Resûlullah (sas) deve derisinde gizledikleri malı bulunca kadınlarını esir aldı, topraklarına ve hurmalıklarına el koydu. Daha sonra arazileri onlara yarı yarıya ortaklıkla işletmeleri koşuluyla verdi. İbn Revâha hurma toplama mevsiminde gelir; hurmalıkları tahmin ederek hakları olan yarısını onlara verirdi.

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O Sâlih b. Keysân'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile beraber *Hayber*'de 200 atlı vardı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Süheyl haber verdi. O babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber* günü, *"Sancağı Allah ve Resûlü'nü seven, Allah ve Resûlü'nün de sevdiği, elinde fetih gerçekleşecek olan birine vereceğim."* dedi. Ömer, "O güne kadar görev almayı bu kadar arzu etmemiştim. Sancak bana

verilir diye boynumu uzatıyordum." Ertesi gün Ali'yi çağırarak sancağı ona verdi. Ona, *"Savaş! Allah fethi sana müyesser kılana kadar geri bakma."* dedi. Düşmana yaklaşınca Peygamber'e şöyle seslendi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ne üzerine savaşayım? Resûlullah (sas), *"Düşman* ***'Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah'*** *diyene kadar savaş. Eğer bunu der ve kabul ederlerse hakkıyla alınanlar hariç canlarını ve mallarını benden korurlar. Hesapları Allah'a kalmıştır."* dedi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi; dedi ki: Bize İyâs b. Seleme b. el-Ekva haber verdi; dedi ki: Bana babam haber verdi; dedi ki:

Amcam, *Hayber* gününde Merhab el-Yahûdî ile mübareze yaptı. Merhab dedi ki:

Hayber benim Merhab olduğumu bilir.
Silah kuşanmış tecrübeli bir kahramanım.
Savaş alevlenerek geldiğinde

Amcam Âmir ise şöyle cevap verdi:
Hayber benim Âmir olduğumu bilir
Silah kuşanmış serüven arayan biriyim.

Karşılıklı vuruştular; Merhab'm kılıç darbesi Âmir'in kalkanına geldi. Âmir eğilip, onu almaya çalıştı; kılıç darbesi ayağına isabet etti ve onu kesti. O, darbe onun ölümü oldu. Seleme b. el-Ekva dedi ki: Resûlullah'm (sas) ashâbından bazılarına rastladım. "Âmir'in ameli batıl oldu, kendini öldürdü." dediler. Resûlullah'ın (sas) yanına ağlayarak geldim ve ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Âmir'in ameli batıl mı oldu?" diye sordum. *"Kim bunu söylüyor?"* dedi. "Ashâbından bazı insanlar!" dedim. Peygamber, *"Kim bunu söyledi ise yalan söylemiş. Bilakis onun iki ecri vardır."* dedi. *Hayber*'e gittiği zaman Resûlullah'ın (sas) ashâbı için şiirler okudu. Peygamber (sas) de onların arasındaydı. Şöyle diyerek süvarileri sürüyordu:

Vallahi Allah olmasaydı hidayete ermezdik.
Ne namaz kılar, ne de sadaka verirdik.
Bizi kabul etmeyenler,
Fitne isterlerse reddederiz.

Senin yardımından müstağni değiliz.
Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl.
Üzerimize sekîne indir Allah'ım.

Resûlullah (sas), *"Bu kimdir?"* dedi. "Bu Âmir'dir." dediler. Resûlullah (sas) ona *"Rabbin sana mağfiret etsin."* dedi. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) bir insana istiğfarda bulunmuşsa mutlaka şehit düşmüştür. Ömer b. el-Hattâb bunu duyunca, "Ey Allah'ın Resûlü! Âmir'in nail olduğuna biz de talibiz. Atılıp şehit olmak istiyorum." dedi. Âmir öne atıldı ve şehit oldu. Seleme dedi ki: Sonra Resûlullah (sas) beni Ali'ye gönderdi. *"Bu sancağı öyle birine vereceğim ki, o Allah ve Resûlünü sever; Allah ve Resûlü de onu sever."* dedi. Ali'nin elini tutarak onu getirdim. Gözleri ağrıyordu. Resûlullah (sas) Ali'nin gözlerine tükürdü. Sonra ona sancağı verdi. Merhab karşısına çıktı. Kılıcıyla tehdit ederek şöyle diyordu:

Hayber Merhab olduğumu bilir.
Yalın kılıç denenmiş bir kahramanım.
Savaşlar alevlenerek gelirken...

Ali (r) de şöyle dedi:

Ben, annemin Aslan diye adlandırdığıyım.
Ormanların korkunç görünüşlü aslanı gibi...
Onları kileri ölçer gibi ölçerim.

Kılıcıyla Merhab'ın kafasını gövdesinden ayırdı; Fetih onun eliyle gerçekleşmiş oldu.

Bize Kûfe kadısı Ebû Bekir b. Abdurrahman haber verdi; dedi ki: Bana İsa b. el-Muhtâr b. Abdullah b. Ebû Leyla el-Ensârî haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leyla el-Ensârî'den, o el-Hakem b. Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber*lilere galip gelince, evvela onlarla, altın ve gümüş hariç, çoluk çocuklarını alıp gitmeleri üzerine anlaşmıştı. Kinâne ve er-Rebî'i yanına getirdiler. Kinâne Safiyye'nin kocasıydı. er-Rebî ise onun kardeşi ve amcasının oğluydu. Resûlullah (sas) onlara, "Mekkelilere ödünç olarak verdiğiniz o kap kacaklarınız nerede?" diye sordu. Onlar, "Kaçtık. Bir yerden bir yere göçtük gittik. Her şeyi harcadık." dediler. Resûlullah

(sas), *"Eğer benden bir şey gizlerseniz ve ben ona muttali olur bulursam, çoluk çocuğunuzu esir alırım."* dedi. Onlar da "Evet!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ensâr'dan bir adam çağırdı. *"Falan yerdeki hurma bahçesine git. Hurma ağaçları arasına gir. Sağında veya solunda yüksek bir hurma ağacı bulacaksın. İçinde bulunanı al, bana getir."* dedi. Adam gitti ve o kap kacaklarla malları getirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), ikisinin boynunu vurdurdu ve ailelerini esir aldı. Sonra Safiyye'yi getirmek için bir adam gönderdi. Adam dönerken Safiyye'yi öldürülen kocasına ve kayınbiraderine uğratarak getirti. Resûlullah (sas) adama *"Bunu niye yaptın?"* diye sordu. "Onu kızdırmak istedim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (sas) Safiyye'yi Bilâl'e ve Ensâr'dan bir adamın yanına bıraktı.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi. O Yahya b. Ebû Kesîr'den, o Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber savaşında, insanlar arasında açlık baş gösterdi. Bunun üzerine ehlî merkepleri alıp kestiler ve kazanları etleriyle doldurdular. Haber Peygamber'e yetişti. Câbir dedi ki: "Resûlullah (sas) bize kazanların devrilip dökülmesini emretti. Kazanlar kaynıyordu döktük." dedi. Resûlullah (sas) ehlî merkeplerin, katırların, azı dişleri olan yırtıcı hayvanların ve pençeli yırtıcı kuşların etini, bağlanarak okla öldürülen hayvan etini, soygun yapmayı ve gasbı yasakladı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Bize Amr b. Dînâr haber verdi. O Muhammed b. Ali'den, o da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) *Hayber*'de eşek etinin yenmesini yasakladı; at etinin yenmesine izin verdi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Hassân haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed haber verdi. O Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivayet etti:

Adamın biri Peygamber'e gelerek "Eşekler yendi." dedi. Başka biri geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Eşekler tükendi." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ebû Talha'ya şöyle seslenmesini emretti: *"Allah ve Resûlü eşekleri yemenizi yasaklıyor. Şüphesiz onların eti necistir."* Bunun üzerine kazanlar devrildi.

Bize Affân b. Müslim ve Hâşim b. el-Kâsım haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da el-Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber gününde yemek için eşekler kesildi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), "Kazanları devirin." dedi.

Bize Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi. O Muhammed b. İshâk'tan, o Abdullah b. Amr b. Damre el-Fezârî'den, o Abdullah b. Ebû Salît'ten, o -Bedir ehlinden olan- babası Ebû Salît'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber'de iken bize, ehlî merkeplerin etinin yenmesi yasağı geldi. Kazanları devirip döktük.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O Büşeyr b. Yesâr'dan rivayet etti:

Allah *Hayber*'i Peygamber'e bağışlayınca onu otuz üç paya bölüştürdü. Her bir payda 100 hisse vardı. Bunun yarısını, karşılaşabileceği durumlarda harcamak üzere ayırdı. Diğer yarısım da Müslümanlar arasında ve Peygamber'in (sas) payı olarak dağıttı. Şık ve Netâ[100] içindekilerle beraber Müslümanlar arasında paylaşıldı. el-Vetîha, el-Ketîbe ve Sülalim[101] içindekilerle birlikte Müslümanlara vakfedildi. Mallar Resûlullah'm (sas) ve ashâbımn olduğunda yanlarında yerleri işletecek kimse olmayınca Resûlullah (sas) *Hayber* arazilerini yarıcılık üsulüyle işletmeleri karşılığında *Hayber*lilere verdi. Ömer b. el-Hattâb döneminde Müslümanların arasında yerleri işleyecek insanlar çoğalınca Yahudilerin elinden arazileri aldılar. Ömer Yahudileri *Şam*'a sürgün etti. Malları da Müslümanlar arasmda taksim etti.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Yahya b. Sa'îd'den, o da Büşeyr b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber*'i savaşarak alınca, onu otuz altı paya böldü. Kendisine on sekiz pay aldı. On sekiz payı da insanlar arasmda paylaştı. Savaşa 100 at katılmıştı. Atlara iki pay verdi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Râşid haber verdi. O Mekhûl'den şöyle dediğini rivayet etti:

---

[100] Şık ve Netâ, *Hayber* kalelerindendir.
[101] *Hayber* kalelerindendir.

Resûlullah (sas) *Hayber* günü süvariye üç pay verdi. Atına iki, süvariye bir pay.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi. O Muhammed b. Zeyd'den rivayet etti; dedi ki: Bana Âbî el-Lahm'ın[102] mevlası Umeyr haber verdi; dedi ki:

Hayber savaşında efendimle beraber gazveye çıkmıştım ve Resûlullah (sas) ile *Hayber*'in fethine şahit oldum. Onlarla beraber, bana da pay vermesini istedim. Bana eşyalardan verdi; ancak beni paya katmadı.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki, bize İbn Lehî'a haber verdi; dedi ki: Bana el-Hâris b. Yezîd el-Hadramî haber verdi. O Sâbit b. el-Hâris el-Ensârî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hayber* gazvesinde Sehle bt. Âsım b. Adî ve (yeni) doğan kızı için pay verdi.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek verdi; dedi ki: bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Yezîd b. Ebû Habîb'den, o Fülân el-Ceyşânî veya Tücîb'in mevlası Ebû Merzûk'tan, o da Haneş'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Rüveyfi b. Sâbit el-Belevî ile birlikte *Cerbe*[103] fethine katılmıştım. Bize hitap ederek dedi ki: Resûlullah (sas) ile beraber *Hayber* savaşma katılmıştım. Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini duydum: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, kendi suyu ile başkasının ekinini sulamasın.*[104] *Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, esir kadının temizlenmesinde emin olmadıkça ona yaklaşmasın. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, ganimet malı taksim edilmeden ondan bir şey satmasın. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, Müslümanların ganimet malına ait bir bineğe binmesin. Mecbur kalıp binse de sonra Müslümanların ganimetine katsın. Müslümanların ganimet mallarından bir elbise giymek zorunda kalıp onu eskitmiş olsa da ganimet mallarına iade etsin."*

Bize Affân b. Müslim ve Hâşim b. el-Kâsım haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be haber verdi; dedi ki:

---

[102] Et yemediği için kendisine Âbî el-Lahm deniyordu (E).

[103] *Cerbe, Mağrib*'te bir köydür (Yâkût).

[104] "Başkasıyla evli bir kadınla beraber olmasın." anlamındadır (E).

el-Hakem dedi ki: Abdurrahman b. Ebû Leyla, ***"Onlara yakın bir fetih verecektir."***[105] ayeti hakkında şöyle haber verip dedi ki:

Bu *Hayber*'dir. "Henüz elde edemediğiniz, fakat Allah'ın, ilmiyle kuşattığı başka (kazançlar) da vardır."[106] Burada ise Fars ve Rum kasdedildiğini söyledi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize -Allah'ın izniyle-[107] Leys b. Sa'd haber verdi. O Sa'îd b. Ebû Sa'îd el-Makburî, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hayber fethedildiğinde Peygamber'e zehirli (pişirilmiş) bir koyun hediye edildi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Burada bulunan Yahudileri toplayın."* dedi. Onları topladılar. *"Size bir şey soracağım. Bana doğruyu söyler misiniz?"* diye sordu. "Evet ya Ebü'l-Kâsım!" dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Babanız kim?"* diye sordu. Onlar, "Babamız falandır." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Yalan söylediniz. (Başkasını kastederek) babanız falandır."* dedi. "Doğru söyledin." dediler. Resûlullah (sas), *"Size bir şey sorarsam bana doğruyu söyler misiniz?"* dedi. "Ya Ebü'l-Kâsım! Seni yalanlarsak babamız hakkındaki yalanımızı bildiğin gibi bunu da bilirsin." dediler. Resûlullah (sas) onlara, "Ateş ehli kimdir?" dedi. "Biz, içinde az duracağız; sonra sizler ardımızdan geleceksiniz." Dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Kahrolun! Kesinlikle arkanızda orada kalmayız."* dedi. Sonra onlara dedi ki: *"Bir şey sorsam bana, doğru söyler misiniz?"* dedi. "Evet ya Ebü'l-Kâsım!" dediler. Onlara, *"Koyun etine zehir kattınız mı?"* dedi. "Evet!" dediler. Onlara, *"Sizi buna iten şey nedir?"* diye sordu. Onlar, "Eğer yalancıysan senden kurtulmuş olurduk. Yok, eğer gerçek Peygambersen zehir sana zarar vermez." dediler.

Bize Kûfelilerin kadısı Bekir b. Abdurrahman haber verdi; dedi ki: Bize İsa b. el-Muhtâr haber verdi. O Muhammed b. Ebû Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan, o el-Hakem'den, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

---

[105] Fetih 48/18.

[106] Fetih 48/21.

[107] Buradaki *"inşaallah"* lafzı normal anlamında değildir. Amaç şudur: *"Allah biliyor ya, şayet yanılmadıysam senet bu şekildedir."* (M).

Resûlullah (sas) *Hayber*'den geri dönmek istediğinde insanlar, "Şimdi anlarız. Safiyye eşi mi olacak, yoksa odalık (câriye) olarak mı kalacaktır? Eğer onu örterse hanım olarak almıştır. Aksi halde, o odalıktır." dediler. Yola çıkınca bir örtü istedi ve onu örttü. Böylelikle insanlar onu eş olarak aldığını anladı. Safiyye bineğe binmek isterken Resûlullah (sas) ayağını bassın diye dizini uzattı. Ancak Safiyye ayağıyla Resûlullah'ın (sas) dizine basmaktan imtina etti. Ayağı yerine dizini Resûlullah'ın (sas) baldırının üzerine koyup bindi. Gece olunca Resûlullah (sas) çadırına girdi. Safiyye de onunla girdi. Bu sırada Ebû Eyyûb gelip çadırın yanında geceledi. Yanında kılıcı olduğu halde başını çadırın üzerine koymuştu. Resûlullah (sas) sabahleyin bir hareket hissetti *"Kim o?"* diye sordu. Ebû Eyyûb, "Ben Ebû Eyyûb'um!" dedi. *"Ne var?"* diye sordu. Ebû Eyyûb, "Ya Resûlullah! Genç bir cariye! yeni evlenmiş. Eski kocasına neler yaptığını da gördü. Ona güvenemiyorum. Bu nedenle sana yakın oldum. Herhangi bir hareket yaparsa senin yakınında olayım, dedim." Resûlullah (sas), iki defa *"Ey Ebû Eyyûb! Allah sana rahmet eylesin."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Sâbit b. Enes haber verdi ve dedi ki:

Safiyye, Dihye'nin payına düşmüştü. Güzel bir cariyeydi. Resûlullah (sas) onu yedi baş karşılığında satın aldı. Onu süslemesi ve hazırlaması için Ümmü Süleym'e teslim etti. Resûlullah (sas), düğün yemeği olarak hurma, keş peyniri ve yağ ikram etti. Toprak güzel bir şekilde düzeltildi. Deri sofralar serildi. Sonra keş peyniri, yağ ve hurma kondu. Böylece insanların karınları doydu. Sonra insanlar şöyle dediler: "Bilemiyoruz, onunla evlenecek mi? Yoksa Ümmü Veled olarak mı alacak?" Sonra şöyle dediler: "Eğer ona hicap giydirirse demek ki onun zevcesidir artık. Yok, ona hicap giydirmezse Safiyye'yi Ümmü Veled olarak alacaktır." Sonra şöyle dedi: Resûlullah (sas) dönüş için bineceği sırada onu örterek deveye bindirdi. Böylelikle insanlar Resûlullah'ın (sas) Safiyye ile evlendiğini anladılar.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Sâbit'ten, o da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Esirler arasında Huyey'in kızı Safiyye de vardı. Ganimet taksiminde Dihye el-Kelbî'nîn payına düştü. Sonra Resûlullah'm (sas) oldu. Resûlullah

(sas), onu azad etti; sonra onunla evlendi. Onun azad edilmesini mehri saydı. Hammâd dedi ki: Abdülazîz Sâbit'e, "Ya Ebû Muhammed! Sen mi Enes'e 'Resûlullah (sas) ona mehir vermedi." dedin? Dedi ki: Ona mehir olarak hürriyetini verdi." diye sordu. Dedi ki: Sâbit onu onaylar anlamında başını salladı.

▪ Ömer b. Hattâb'ın Türebe'ye Seriyyesi

Sonra Ömer b. el-Hattâb'ın Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılında Şaban ayında *Türebe*'ye yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ömer b. el-Hattâb'ı otuz kişilik bir kuvvetle *Türebe*'deki Hevâzin'in geride kalanlarına karşı gönderdi. *Türebe, el-Eblâ* tarafında *Necrân* ve *San'a* yolu üzerinde *Mekke*'den dört gün uzakta bir yerdir. Ömer yola çıktı. Onunla birlikte Benî Hilâl'den bir kılavuz da vardı. Geceleri yürür, gündüzleri gizlenirdi. Haber Hevâzin'e ulaşınca kaçtılar. Ömer b. el-Hattâb, onların bulundukları yere geldi. Kimseyi bulamayınca geri döndü.

▪ Ebû Bekir es-Sıddîk'in (r) Necid Bölgesinde Bulunan Benî Kilâb'a Karşı Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılında Şaban ayında Ebû Bekir es-Sıddîk'in *Necid*'de *Dariyye* taraflarında bulunan Benî Kilâb kabilesine karşı yaptığı seriyye meydana geldi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi; dedi ki: Bize İyâs b. Seleme b. el-Ekva haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Bir defasında Resûlullah (sas) Ebû Bekir'i bir seriyyede başımıza komutan olarak görevlendirdiğinde ben de onunla birlikteydim. Müşriklerden esirler aldık ve onları öldürdük. O gün parolamız, "Öldür! Öldür!" idi. Kendi elimle tek bir müşrik aileden yedi kişiyi öldürdüm.

Bize Hâşim b. el-Kâsım verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi; dedi ki: Bize İyâs b. Seleme b. el-Ekva haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber, Ebû Bekir'i Fezâre kabilesine gönderdi. Ben de onunla beraberdim. Suya yaklaşınca Ebû Bekir konakladı. Sabah namazı kılar kılmaz onlara saldırdık ve suyun başına geldik. Ebû Bekir öldürebildiğini öldürdü. Biz de onunla birlikteydik. Seleme dedi ki: Bir grup insan gördüm; çoluk çocukla dağa kaçıyordu. Kaçıp benden uzaklaşacakların dan korktum. Hemen onlarla dağ arasına bir ok attım. Oku görünce durdular. Aralarında Fezâre kabilesinden bir kadın da vardı. Deri elbiseler giyinmişti. Beraberinde kızı vardı. Arapların en güzel kızıydı. Onları önüme katarak Ebû Bekir'in yanına getirdim. Ebû Bekir, o kızı bana hediye etti. *Medine*'ye gelinceye kadar onun eteğini kaldırmadım. Sonra benimle geceledi; yine de ona el sürmedim. Birgün Resûlullah (sas) benimle çarşıda karşılaşınca bana, *"Ey Seleme! Kadın bana hibe et."* dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Çok hoşuma gitti, ancak ona hiç yaklaşmadım." Resûlullah (sas) konuşmadı. Ertesi gün olunca, beni çarşıda gördü. Hâlâ o kadına yaklaşmamıştım. Bana, *"Ey Seleme! Allah için bu kadını bana bağışla."* dedi. Ben de ona, "O senindir ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (sas) o kızı aldı ve müşriklerin elinde bulunan esirlere karşılık fidye olarak Mekkelilere gönderdi.

▪ Beşîr b. Sa'd el-Ensârî'nin Fedek Seriyyesi

Sonra Beşîr b. Sa'd'ın Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. senesi Şaban ayında Fedek'e yaptığı seriyye meydana geldi. Peygamber, Beşîr b. Sa'd'ı otuz kişilik bir kuvvetle *Fedek*'te bulunan Benî Mürre'ye gönderdi. Yola çıktı. Onları yolda karşılaştığı çobanlardan soruyordu. Ona, sahraya çıktıklarını söylediler. Bulduğu deve ve koyunları önüne katarak *Medine*'ye dönmek üzere yola çıktı. Kötü haber Benî Mürre'ye ulaşınca, alınan malları kurtarmak için gece yetişip Beşîr ve arkadaşlarına saldırdılar. Birbirlerine karşılıklı olarak ok attılar. Beşîr ve arkadaşlarının okları bitene kadar karşılıklı ot attılar. Mürreliler onlara karşı saldırıya geçtiler. Beşîr'in arkadaşları isabet aldı. Beşîr yaralanıp dizi darbe alıncaya kadar savaştı. Öldüğü de söylenir. Benî Mürre deve ve koyunlarını geri aldılar. Ulbe b. Zeyd

el-Hârisî Beşîr ve arkadaşlarının haberini Peygamber'e getirdi. Ardından da Beşîr b. Sa'd geldi.

▪ Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Meyfa'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılı Ramazan ayında Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin *Meyfa'a* seriyyesi meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Gâlib b. Abdullah'ı, *Meyfa'a*'da bulunan Benî Uvâl ve Benî Abd b. Sa'lebe'ye karşı gönderdi. *Necid* tarafında *Nakra*'ya yakın, *Batnu Nahle*'nin arkasında, *Medine* ile arasında sekiz konaklık mesafede bulunan yerdir. Resûlullah (sas) onu 130 adamla gönderdi. Kılavuzları Resûlullah'ın (sas) mevlası Yesâr idi. Onlara toplu olarak hücum ettiler. Tam konakladıkları yerin ortalarında bulundular. Gördüklerini öldürdüler; buldukları koyun ve develeri önlerine katıp *Medine*'ye döndüler. Bu seriyyede Üsâme b. Zeyd, "***Lâ ilâhe illallah***" diyen bir adamı öldürmüştü. Resûlullah (sas) ona, *"Doğru mu, yoksa yalan mı söylüyor diye onun kalbini yarıp içine mi baktın?"* dedi. Bunun üzerine Üsâme, "Bundan sonra "***Lâ ilâhe illallah***" diyen hiçbir kimseyle kesinlikle savaşmayacağım." dedi.

▪ Beşîr b. Sa'd el-Ensârî'nin Yemn ve Cebâr Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılı Şevvâl ayında vuku bulan Beşîr b. Sa'd el-Ensârî'nin *Yemn* ve *Cebâr*'a yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Peygamber'e *Cenâb* denilen yerde Gatafân kabilesinden bir grup insanın Uyeyne b. Hısn'ın etrafında toplandığı haberi ulaştı. Uyeyne, Peygamber'e saldırmak için onlara vaatlerde bulundu. Bu haber Peygamber'e yetişir yetişmez, Beşîr b. Sa'd'ı bu iş için görevlendirdi ve ona bir sancak hazırlattı. Onu, 300 adam ile gönderdi. *Yemn* ve *Cebâr*'a gelinceye kadar gece yürüyor, gündüzleri saklanıyorlardı. Orası *Cenâb* yakınlarındadır. *Cenâb; Selâh, Hayber* ve *Vâdilkurâ*'nın karşısındadır. *Selâh* denilen yerde konakladılar. Düşmanlar Beşîr b. Sa'd'ın yaklaştıklarını görünce dağılıp kaçıştılar. Müslümanlar kaçanların arkalarında bıraktıkları çok sayıda deve ve koyunu ele geçirdiler. Çobanları kaçtı. Kaçan çobanlar kendi kavimlerini uyardılar. Onlar da dağılıp dağ başlarına kaçıştılar. Beşîr b. Sa'd

arkadaşlarıyla onların yerleşim yerlerine vardığında her hangi bir kimseyi bulamadı. Onlardan iki kişi esir alıp develerle beraber *Medine*'ye, Resûlullah'ın (sas) yanına döndü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Kaza Umresi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılında Zilkâde de yapılan kaza umresi meydana geldi.

[Dediler ki:] Zilkâde hilali doğunca Resûlullah (sas) ashâbı'na *Hudeybiye*'de müşrikler tarafından engellendikleri umrenin kazasını ifa etmek için hazırlanmalarını emretti. *Hudeybiye*'de hazır bulunan hiçbir kimsenin bu kaza umresinden geride kalmamasını emretti. Herkes katıldı. *Hayber*'de şehit düşen birkaç kişi ile vefat eden birkaç kişinin dışında herkes katıldı. Resûlullah (sas) ile beraber bazı Müslümanlar umreci olarak katıldılar. Kaza ümresine katılanların sayısı 2.000 kişiydi. *Medine*'ye Ebû Rühm el-Gıfârî'yi bıraktı. Resûlullah (sas) beraberinde altmış deve götürdü. Götürdüğü bu kurbanlıkların sorumluluğunu Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'ye tevdi etti. Resûlullah (sas) kılıç zırh ve mızrakları beraberinde götürmüştü. Seferde yanlarında 100 at vardı. *Zülhuleyfe*'ye vardığında atlı birliği önden gönderdi. Başlarında Muhammed b. Mesleme vardı. Silahları da önden gönderdi. Başına Beşîr b. Sa'd'ı görevlendirdi. Resûlullah (sas) mescidin kapısında ihrama girdi. Telbiye getirdi; Müslümanlar da onunla birlikte telbiye getirdiler. Muhammed b. Mesleme atlarla beraber *Merrüzzahrân*'a kadar geldi. Orada Kureyş'ten bazı adamlar onu gördüler ve kendisine durumu sordular. O da, "İnşaallah Resûlullah (sas) yarın burada olacaktır." dedi. Onlar da gidip Kureyşlilere haber verdiler. Bunun üzerine korktular. Bu arada Resûlullah (sas) gelip *Merrüzzahrân*'da konakladı ve silahları Harem'e yukarıdan bakan *Batnu Yecec*'e bıraktı. Başına Evs b. Havlî el-Ensârîyi 100 kişilik bir kuvvetle görevlendirdi. Kureyşliler *Mekke*'yi terkedip dağların başına çıktılar. Resûlullah (sas) kurbanları önünde *Zû Tuvâ*'da bekletti. Resûlullah (sas) devesi el-Kasvâ'nın üzerinde ilerliyor; Müslümanlar kılıçlarını kuşanmış olarak Peygamber'e bakıyorlar ve onunla beraber telbiye getiriyorlardı. Resûlullah (sas) *el-Hacûn*'a çıkan geçitten girdi. Abdullah b. Revâha onun devesinin yularını çekiyordu. Peygamber, kendi devesinin

üzerinde giysisinin bir tarafını koltuğunun altına almış olarak elindeki asayla, rüknü selamlayarak telbiye getiriyordu.

Resûlullah (sas) bineğinin üzerinde tavaf yaptı. Müslümanlar da elbiselerine sarılmış olarak tavaf ediyorlardı. Abdullah b. Revâha ise şöyle dedi:

Ey kâfir oğulları, onun yolunu açın.
İyiliklerin tümü, Allah Resûlü iledir.
Sizinle Kur'ân'ın inişi için savaştığımız gibi,
Tevili için de savaştık.
Öyle bir vuruş ki, başı sahibinden ayıran vuruşlardı.
Dostu dostundan ürküten vuruşlar...
Allah'ım! Ben onun dediğine iman ediyorum.

Ömer, İbn Revâha'ya "Bu ne böyle?" dedi. Resûlullah (sas) Ömer'e, *"Ey Ömer! duyuyorum."* dedi ve Ömer'i susturdu. Sonra Peygamber, *"Ey İbn Revâha!* ***Lâ ilâhe illallah vahdeh, nasara abdeh ve a'azza cündeh ve hezeme'l-Ahzâbe vahdeh*** *(Kuluna yardım eden, askerlerini güçlü kılan ve Ahzâb'ı tek başına yenen Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur.) de."* dedi. İbn Revâha, Resûlullah'ın (sas) kendisine öğrettiğini söyledi; insanlar da tekrarladı. Sonra Peygamber, devesinin üzerinde *Safâ* ve *Merve* arasında tavaf etti. Yedinci tavafı bitirdiğinde kurbanları *Merve*'nin yanında duruyordu. Sonra Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Burası kurban yeridir. Mekke'nin tüm geçitleri kesim yeridir."* Sonra *Minâ*'nın yanında kurbanını kesti. Orada saçlarını tıraş etti. Müslümanlar da öyle yaptı. Resûlullah (sas), umrelerini tamamlayanlardan bazılarını, *Batnu Yecec*'te silahların başında bekleyen arkadaşlarının gelip umre ibadetlerini yerine getirmeleri için onların yerine gönderdi. Görevlendirilenler silahların başında beklemek üzere gittiler. Sonra Resûlullah (sas) *Kâbe*'nin içine girdi ve öğleye kadar orada kaldı. Sonra Bilâl'e emrederek ezanı *Kâbe*'nin damında okuttu. Resûlullah (sas) *Mekke*'de üç gün kaldı. Orada Meymûne bt. el-Hâris el-Hilâliyye ile evlendi. Dördüncü gün öğlen vakti olunca yanına, Süheyl b. Amr ile Huveytıb b. Abdüluzzâ gelerek ona, "Zamanın doldu. Buraları terk et." Resûlullah (sas) herhangi bir eve konaklamamıştı. Kendisine deriden bir çadır kurmuşlardı.

Mekke'den ayrılana kadar orada kaldı. Resûlullah (sas) Ebû Râfi'e dönüşü ilan etmesi talimatım verdi ve *"Hiçbir Müslüman burada gecelemesin."* dedi. *Mekke*'den beraberinde Umâre bt. Hamza b. Abdülmuttalib ve Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd'ın annesi Ümmü Umâre Selmâ bt. Umeys'i beraberinde götürdü. Ali, Ca'fer ve Zeyd b. Hârise, Umâre'nin hangisinin evinde kalacağı hususunda ihtilafa düştüler. Resûlullah (sas) Ca'fer'in yanında kalmasına hükmetti. Çünkü Umâre'nin teyzesi Esmâ bt. Umeys onun hanımıydı.[108] Sonra Peygamber'in devesine binerek *Serif* denilen yere indi. İnsanlar onun yanına toplandı. Ebû Râfi ise akşama kadar *Mekke*'de kalarak Meymûne bt. el-Hâris'i Peygamber'e getirdi. Resûlullah (sas) onunla *Serif*'te evlendi. Sonra gecenin başında kalkıp *Medine*'ye döndü.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. Yine bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. Tümü, Eyyûb'den, o Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ve ashâbı kaza umresi için *Mekke*'ye geldiklerinde müşrikler, "Size *Yesrib* hummasının takatsiz bıraktığı bir topluluk gelecektir." deyip *Hicr* tarafında oturdular. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ashâbına müşriklerin güçlerini görmeleri için ilk üç şavtta remel yapmalarını (hızlı gitmelerini) ve iki rükün arasında yürümelerini emretti.

İbn Abbâs dedi ki: Resûlullah'ın (sas) onlara tüm şavtlarda remel yapmalarını emretmeyişi, onların yorulmalarını istemeyişindendir. Ashâb remel yapınca Kureyşliler, "Hayır, humma onları güçsüzleştirmemiştir." dedi.

▪ İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî'nin Benî Süleym'e Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 7. yılı Zilhicce ayında İbn Ebü'l-Avcâ'nm Benî Süleym'e karşı yaptığı seriyye meydana geldi.

[108] Hz. Ali ve Ca'fer b. Ebû Tâlib, amcalarının kızı olduğu için, Zeyd b. Hârise de Resûlullah (sas) tarafından Hz. Hamza ile kardeş kılındığı için Umâre'yi himayelerine almak istediler. Ancak Hz. Peygamber (sas), Ca'fer'in hanımının Umâre'nin teyzesi olması hasebiyle onun daha çok hak sahibi olduğuna karar verdi (E).

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) elli kişilik bir kuvvetle, İbn Ebü'l-Avcâ'yı Benî Süleym kabilesine gönderdi. Onların üzerine giderken düşmanın gözcüsü Müslümanları gördü ve gidip onlara haber verdi. Bunun üzerine İbn Ebü'l-Avcâ'nm gelişine hazırlandılar. İbn Ebü'l-Avcâ onlara gelince evvela onları İslâm'a davet etti. Onlar, "Bizim İslâm'a girmeye ihtiyacımız yok." diye cevap verdiler. Bir süre birbirlerine ok attılar. Müslümanları her taraftan kuşatmcaya kadar onlara takviye kuvvetler gelmeye devam etti. Müslümanlar, çoğu öldürülünceye kadar kahramanca savaştılar. İbn Ebü'l-Avcâ yaralandı. Kalan arkadaşlarıyla beraber bin bir güçlükle 8. yılın Safer ayının ilk gününde *Medine*'ye Resûlullah'ın (sas) yanına döndüler.

▪ Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin el-Kedîd Bölgesindeki Benî el-Mülevvih'e Karşı Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Safer ayında Gâlib b. Abdullah, *el-Kedîd* bölgesinde bulunan el-Leys'ten olan Benî el-Mülevvih kabilesine karşı seriyyesi meydana geldi.

Bize Abdullah b. Amr Ebû Ma'mer haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvâris b. Sa'îd haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Yak'ûb b. Utbe'den, o Müslim b. Abdullah el-Cühenî'den, o da Cündeb b. Mekîs el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Benî Kelb b. Avf kabilesinden Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi bir seriyye ile gönderdi. Onlar için bir yazı yazdı ve onlara *el-Kedîd*'de bulunan Benî Leys'ten olan Benî el-Mülevvih'e saldırmalarını emretti.

[Dedi ki:] Yola çıktık, *Kudeyd*'e vardığımızda orada el-Hâris b. el-Barsâ el-Leysî ile karşılaştık. Onu yakaladık. Bize "Ben Müslüman olmaya geldim. Resûlullah'a (sas) gidiyorum." dedi. Biz de ona, "Eğer Müslüman isen, seni bir gece bir gün bağlamamız sana zarar vermez. Müslüman değilsen senden emin olmamız lazım." dedik. Onu bağladık ve başına içimizden ufak-tefek siyahî bir adam bıraktık. Ona "Eğer kaçmak ister ve direnirse onun kellesini uçur." dedik. Akşam güneş battığında *el-Kedîd*'e varıncaya kadar yola devam ettik. Vadinin kenarında pusu kurduk. Beni arkadaşlarım

gözcü olarak gönderdiler. Gidip onları yukarıdan görebileceğim yüksek bir yere çıktım. Tam tepeye çıkınca yüzü koyun uzandım ve onları gözetlemeye başladım. Onları gözetlerken bir adamın çadırından çıkarak hanımına, "Bu dağ başında daha önce görmediğim bir karartı görüyorum. Ev eşyalarına bak belki köpekler bir şey alıp götürmüştür." dedi. Kadın eşyalarına baktı ve kocasına, "Vallahi eşyalarımdan giden bir şey yok." dedi. Sonra karısına, "Bana okumu ve yayımı uzat." dedi. Kadın adama yayını ve iki ok uzattı. Adam, bana bir ok attı, tam iki kaşımın arasına isabet etti. Hemen onu çektim ve yerimde kıpırdamadan durdum. Sonra bir ok daha attı, omzuma isabet etti. Yerimden yine kıpırdamadan oku çıkardım. Sonra adam karısına, "Vallahi bir casus olsaydı deprenirdi. Vallahi iki okum da ona isabet etti. Babasız kalasıca! Sabah olunca git (attığım okları) al gel köpekler onları kemirmesin." dedi. Sonra içeri girdi. Deve ve koyunları çıktı. Sonra sütlerini sağdılar ve geri dönüp istirahata çekildiler. Onlar yatınca onlara saldırdık. Koyun ve develerini önümüze katıp geri çekildik. Kendi içlerinde imdat çağrıları yükseldi. Öyle çoklardı ki, gücümüzün onlara yetmesi mümkün değildi. Hayvanları önümüze katıp yürümeye başladık. İbnü'l-Barsâ ve yanındaki arkadaşımıza uğradık. Onları alarak yola devam ettik. Düşman öyle yaklaştı ki, aramızda sadece vadi kalmıştı. Bu sırada, vadi coştu ve her iki yakasına kadar su yükseldi. Vallahi o gün ne yağmur, ne de bulut görmüştük. Vadi öyle doluydu ki hiçbir kimse geçemezdi. Biz develeri önümüze katıp götürürken onlar bize bakıyorlardı. Ravi hâdiseyi böyle anlattı. Muhammed b. Ömer'in rivayetinde dedi ki: Develeri "*Müşellel*"[109] vadisinin kenarından önümüze katıp götürdük. Biz, yetişmeyecekleri kadar uzaklaştık. [Dedi ki:] Müslümanlardan birinin şu recezini unutamam:

Ey develer! Şu altın başlı bol yeşil otları bırakıp,
Kaybolmanıza Ebu'l-Kâsım razı değil.

Muhammed b. Ömer rivayetinde şu fazlalık vardır:

Bu söz yalan söylemeyen, doğru sözlü birinindir.

[109] el-Müşellel, Kudeyd'e bakan bir geçittir.

On küsûr kişiydiler. Abdülvâris şöyle dedi: Bana bunu bir adam Muhammed b. İshâk'tan rivayet etti. Ona da Eslem'den bir adam anlatmış. O günkü parolalarının "Öldür! Öldür!" olduğunu söylemiş.

▪ Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin Fedek'te Öldürülen Beşîr b. Sa'd'ın Arkadaşlarının Öldürüldükleri Yere Yaptığı Seriyye

Sonra Resûlullah'm (sas) hicretinin 8. yılı Safer ayında Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin *Fedek*'te öldürülen Beşîr b. Sa'd'ın (arkadaşlarının) öldürüldüğü yere yaptığı seriyye gelir.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. el-Hâris b. Fudayl haber verdi: O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Zübeyr b. el-Avvâm'ı hazırladı ve ona şöyle dedi: *"Yürü, Beşîr b. Sa'd'ın arkadaşlarının öldürüldükleri yere kadar git. Eğer Allah sana zafer verir, onlara galip gelirsen hiç birini sağ bırakma."* Resûlullah (sas) onunla birlikte 200 adam hazırlamış ve ona bir sancak bağlamıştı. Bu sırada Gâlib b. Abdullah el-Leysî *el-Kedîd*'e yaptığı seriyyeden Allah'ın izniyle düşmana galip olarak döndü. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Zübeyr'e, *"Sen otur."* dedi ve Gâlib b. Abdullah'ı 200 kişilik bir kuvvetle gönderdi. Üsâme b. Zeyd de bu seriyyeye katılmıştı. Yola koyuldular. Beşîr'in arkadaşlarının öldürüldükleri yere kadar gittiler. Ulbe b. Zeyd de onunla birlikteydi. Düşmandan develer ele geçirdiler ve onlardan bazı adamlar öldürdüler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Eflah b. Sa'îd haber verdi. O da Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'in şöyle dediğini rivayet etti:

Bu seriyyeye Gâlib'le beraber Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr, Ka'b b. Ucre ve Üsâme b. Zeyd el-Hârisî katılmışlardı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Şibl b. el-Alâ b. Abdurrahman haber verdi. O İbrahim b. Huvaysa'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni Gâlib b. Abdullah'ın komutasında Benî Mürre'ye yapılan seriyyede görevlendirdi. Sabaha doğru onlara saldırdık. Bulunduğumuz durum, birbirimizden ayrılmamayı gerektirdi. Aramızda kardeşlik

ilan ederek şöyle dedi: "Bana karşı gelmeyin. Şüphesiz Resûlullah (sas) *'Kim benim emirime itaat ederse bana, itaat etmiştir. Kim de benim emirime karşı gelirse bana, karşı gelmiş olur.'* dedi. Ne zaman bana karşı gelirseniz kendi Peygamberinize karşı gelmiş olursunuz." Dedi ki: "Benimle Ebû Sa'îd el-Hudrî arasında kardeşlik ilan etmişti." [Dedi ki:] Düşmana galip gelmiştik.

▪ Şücâ b. Vehb el-Esedî'nin es-Siy'de Bulunan Benî Âmir'e Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Rebîülevvel ayında Şücâ b. Vehb el-Esedî'nin *es-Siy*'de bulunan Benî Âmir'e karşı yaptığı seriyyesi gelir.

Bize Muhammed b. Ömer el-Eslemî haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Şücâ b. Vehb el-Esedî'yi yirmi dört adamla *el-Me'din*'in arkasında bulunan *Rükbe* taraflarında *Medine*'den beş gece uzaklıkta bulunan *Siy* denilen yerde bulunan Hevâzin kabilesinden bir grubun üzerine gönderdi. Onlara saldırmasını emretti. Geceleri yürüyüp gündüzleri gizlenerek yola devam etti. Sabahleyin onları uykuda yakaladı ve onlara saldırdı. Çok miktarda deve ve koyun alıp önüne katarak *Medine*'ye geri döndü. Ganimeti bölüştüler. Payları ise her birine onbeş deveydi. Her bir deveyi on koyun karşılığı saydılar. Bu birlik *Medine*'den on beş gün uzak kalmıştı.

▪ Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Zâtü Atlâh Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Rebîülevvel ayında *Vâdilkurâ*'nın arka taraflarında bulunan *Zâtü Atlâh* denilen yere, Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin yaptığı seriyye gelir.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah ez-Zührî anlattı; dedi ki:

Resûlullah (sas) Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'yi on beş kişilik bir kuvvetle *Şam* tarafında *Zâtü Atlâh* denilen yere gönderdi. Oraya vardıklarında

kalabalık topluluklar gördüler. Onları İslâm'a davet ettiler; ancak kabul etmediler ve onlara ok atmaya başladılar. Resûlullah'ın (sas) ashâbı onlarla ölünceye kadar savaştılar. Onlardan bir kişi yaralı olarak kurtulmuştu. Gece olunca hemen yerinden kalktı ve ağır ağır yürüyerek Peygamber'in (sas) yanına geldi. Durumu O'na (sas) anlattı. Resûlullah (sas) çok üzüldü. Onlara karşı bir seriyye göndermek istedi; ancak onların başka yere göç ettikleri haberini alınca vazgeçti.

▪ Mu'te Seriyyesi

Sonra *Mu'te* seriyyesi gelir. *Mu'te, el-Belkâ*'nın yakınında bir yerdir. *el-Belkâ* ise *Dımaşk*'ın berisindedir. Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Cemâziyelevvel ayında vuku bulmuştur.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Benî Lihb'den el-Hâris b Umeyr el-Ezdî'yi Mısır kralına bir mektupla göndermişti. *Mu'te*'ye varıp konakladığında Şürahbîl b. Amr el-Gassânî onun yolunu kesti ve onu öldürdü. Resûlullah'ın (sas) onun dışında hiçbir elçisi öldürülmemişti. Bu olay Peygamber'e çok ağır geldi. Bu nedenle alelacele insanları çağırdı. Müslümanlar hemen toplandı ve *el-Curf* denilen yerde karargâh kurdular. 3.000 kişiydiler. Resûlullah (sas) *"İnsanların komutanı Zeyd b. Hârise'dir. Eğer öldürülürse Ca'fer b. Ebû Tâlib onun yerine geçsin. O öldürülürse yerine Abdullah b. Revâha geçsin. O da öldürülürse Müslümanlar kendi aralarında birini seçsinler."* Resûlullah (sas) onlara beyaz bir sancak teslim etti ve onu Zeyd b. Hârise'ye verdi. Onlara el-Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere varmalarını ve oralarda bulunanları İslâm'a davet etmelerini, eğer kabul ederlerse herhangi bir müdahale etmemelerini, kabul etmezlerse Allah'tan yardım dileyerek onlarla savaşmalarını emretti. *Seniyyetülvedâ* denilen yere kadar onlarla yürüyerek onları uğurladı. Onlar hareket ettiklerinde Müslümanlar onlara şöyle dua ettiler: "Allah sizden her kötülüğü def etsin. Sizi kazançlı ve sağ salim geri getirsin." Bunun üzerine İbn Revâha şöyle dedi:

Lakin ben Rahman'dan mağfiretle beraber,
Beyinleri dışarıya fışkırtacak bir vuruş diliyorum.

Müslümanlar *Medine*'den ayrılırken düşmanlar onların hareket ettiklerinin haberini aldılar. Karşı koymak için adamlar topladılar. Şürahbîl b. Amr harekete geçerek 100.000 kişilik bir kuvvet toplamış ve önünde gözcüler göndermişti. Müslümanlar ise *Şam* bölgesinde *Mu'ân*'a indiler. Hirakl'ın[110] de Behrâ, Vâil, Bekir, Lahm ve Cüzâm kabilelerinden 100.000 kişilik bir kuvvetle *Belkâ* bölgesindeki *Meâb*'ta konakladığı haberi geldi. Müslümanlar orada iki gün durumu müzakere ederek beklediler. Kimi, "Peygamber'e durumu yazıp haber verelim." dediler. Abdullah b. Revâha onları yollarına devam etmeleri konusunda teşvik etti. *Mu'te*'ye doğru hareket ettiler. Müşriklerle orada karşılaştılar. Düşman askerleri, silahları, hayvanları, altın ve ipekleri kimsenin sayamayacağı kadar çoktu. Müslümanlarla müşrikler karşı karşıya geldiler. O gün komutanlar piyade olarak savaştılar. Sancağı Zeyd b. Hârise alarak savaştı. Müslümanlar onunla birlikte kendi saflarında savaştılar. Mızraklarla yaralanıp ölünceye kadar savaştı. Allah ona rahmet eylesin. Sonra sancağı Ca'fer b. Ebû Tâlib aldı. Kumral atının üstünden inerek atı ayaklarından bağladı. İslâm'da savaşta bağlanan ilk at oldu.[111] Ölene kadar savaştı. Onu Rumlardan biri öldürdü; bir kılıç darbesiyle ikiye böldü. Allah ondan razı olsun. Gövdesinin bir yarısında otuz küsur darbe saydılar. Ca'fer'in gövdesinde kılıç ve mızrak darbesi olarak yetmiş iki yara sayıldığı da söylenmiştir. Sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı. Öldürülene dek savaştı. Allah ona rahmet eylesin. Bunun üzerine Müslümanlar Hâlid b. el-Velîd'in komutanlığı üzerinde anlaştılar. Hâlid b. el-Velîd sancağı aldı; ama burada Müslümanlar kaçıştı. Yenilgi baş gösterdi. Müşrikler peşlerine düştü. Yakalananlar öldürüldü. Savaş alanı Resûlullah'a (sas) gösterildi ve oradaki durumu müşahede etti. Hâlid'in sancağı alınca Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"İşte asıl savaş şimdi başladı!"* Mu'te ordusunun geri döndüğünü duyan Medineliler onları çapalarla karşıladılar ve yüzlerine toprak serpmeye başladılar. "Ey Kaçaklar! Allah yolundan mı kaçtınız?" dediler. Resûlullah (sas) ise *"Hayır! Onlar kaçak değillerdir. Bunlar firar edenler değil, tekrar tekrar saldıranlardır inşallah."* dedi.

---

[110] *Herakleios* veya *Heraklius*, M.S. 610-641 yılları arasında hükümdarlık yapan Doğu Roma imparatorudur (M).

[111] Atın bağlanmasından maksat, binicisinin muzaffer veya şehit oluncaya kadar ata binmemeye karar vermesidir. Böylece ata binip kaçma ihtimali ortadan kalkıyor (M).

Bize Kûfe kadısı Bekir b. Abdurrahman haber verdi; dedi ki: Bize İsa b. Muhtâr haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan, o Sâlim b. Ebü'l-Ca'd'dan, o Ebü'l-Yeser'den, o da Ebû Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni *Şam*'a gönderdi. Dönerken *Mu'te*'de müşriklerle savaşan arkadaşlarıma uğradım. Kendi kendime, "Vallahi bu gün buradan ayrılmayacağım ve bakacağım ne olacak, başlarına ne gelecek?" dedim. Sancağı Ca'fer b. Ebû Tâlib aldı ve silahı kuşandı. Başkası ise "Sancağı Zeyd aldı. Çünkü ordunun başıydı." dedi. Ca'fer düşmana doğru ilerlemek istediğinde geri geldi ve yaralandı. Sonra tekrar hamle yapıp düşmana saldırdı ve ölünceye kadar yaralayıp yaralandı. Ondan sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı. Yaralayıp yaralandı ve öldürüldü. Müslümanlar kaçışmaya başladılar. Hayatımda böyle bir kaçış görmedim. Öyle ki iki kişiyi bir arada görmedim. Sonra Ensâr'dan biri sancağı aldı. Onu kaldırarak koşuşturmaya başladı. Kaçanların önüne geçince sancağı yere sapladı "Ey insanlar! Bana gelin, yanıma gelin!" diye seslendi. İnsanlar onun etrafında toplandılar. Çoğalınca sancağı aldı ve Hâlid b. el-Velîd'e doğru yürüdü. Hâlid ona şöyle dedi: "Ben onu senden almam. Sen onu kaldırmakta daha benden evlasın." dedi. Ensârî Hâlid'e, "Vallahi bunu senden başkası için almadım." dedi. Hâlid sancağı aldı. Sonra düşmana saldırdı ve onları Allah'ın takdir ettiği en kötü bir yenilgiyle mağlup etti. Öyle ki böyle bir hezimet görmedim. Zira Müslümanlar diledikleri şekilde kılıçlarım istedikleri adamın boynunda kullanıyorlardı. Gelip şehitleri Peygamber'e anlattım. Çok ağrına gitmişti. Öğlen namazını kıldı ve içeri girdi. Her zaman namaz kıldırır ve ardından kalkar, iki rekât namaz kılardı. Bu olay ona çok ağır gelmişti. İkindi namazını kıldırdı, aynısını yaptı. Sonra akşam namazını kıldırdı, aynısını yaptı. Sonra yatsı namazını kıldırdı ve aynısını yaptı. Sabah namazı olunca yüzü gülerek tebessümle içeri girdi. O saatte -kuşluk namazını kılana kadar- kimse onunla sohbet etmek için yanına gitmezdi. Tebessüm edince insanlar ona "Ey Allah'ın Resûlü! Canımız sana feda olsun ey Allah'ın elçisi! Senden gördüğümüzü gördüğümüzden beri yaşadığımız vecdi Allah'tan başkası bilemez." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Bende gördüğünüz davranış arkadaşlarımın öldürülmesi sebebiyle idi. Onları cennette kardeşler gibi karşılıklı oturmuş görene kadar bu hal devam etti. Bazılarını*

kılıçtan nefret etmiş gibi yüz çevirdiklerini gördüm. Ca'fer'i ise kanatlı bir melek şeklinde, kanlara bulanmış; ayaklarını kıpkızıl kan içinde gördüm." dedi.

▪ Amr b. el-Âs'ın Zâtüsselâsil Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Cemâziyelâhir ayında Amr b. el-Âs'ın, *Vâdilkurâ*'nın arka taraflarında bulunan *Medine*'ye on gün mesafede olan *Zâtüsselâsil*'e yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Kudâ'a'dan bir grup insanın toplanıp *Medine* taraflarına Peygamber'e (sas) saldıracaklarının haberini aldı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Amr b. el-Âs'ı yanma çağırdı; ona beyaz bir sancak bağladı; beyaz bir bayrak verdi ve kendine Muhacirlerden ve Ensârın önde gelenlerinden oluşan 300 adam verdi. Yanlarında otuz at vardı. Ona yolda uğradığı Beliyy, Uzre ve Belkayn kabilelerinden yardım almasını tavsiye etti. Gece yürüyüp gündüz gizlendi. Düşmana yaklaştığında sayıca fazla olduklarını öğrendi. Hemen Râfi b. Kays el-Cühenî'yi Peygamber'e takviye talebi için gönderdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a sancak bağlayarak Muhacir ve Ensâr'ın kahramanlarından 200 kişilik bir kuvveti ona destek için gönderdi. Aralarında Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Ona hemen Amr'a yetişmesi ve onunla beraber olup ihtilafa düşmemelerini tavsiye etti. Ebû Ubeyde, Amr'a yetişti. Ebû Ubeyde insanlara namaz kıldırmak istedi. Bunun üzerine Amr ona, "Sen bana, takviye olarak olarak geldin, emir benim." dedi, Ebû Ubeyde sesini çıkarmadı. Amr namazları kıldırıyordu. Sonra düşmana yürüdü Belî topraklarını baştanbaşa geçti. Uzre ve Belkayn'm diyarlarında dolaştı. Bunu duyanlar kaçışıp dağıldılar. Sonra geri dönerek, selametle döndüklerini ve gazvelerinde olup biteni bildirmek üzere Avf b. Mâlik el-Eşca'î'yi Peygamber'e (sas) haberci olarak gönderdi.

▪ Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın el-Habat Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Receb ayında Ebû Ubeyde'nin el-*Habat*'a[112] yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ebû Ubeyde'yi, aralarında Ömer b. el-Hattâb'ın da bulunduğu Muhacirlerden ve Ensâr'dan oluşan 300 kişilik bir seriyye *Medine*'nin deniz sahili taraflarında *el-Kabeliyye*'de bulunan Cüheyne'ye mensup bir kabileye gönderdi. Bu yer *Medine*'ye beş gece mesafededir. Yolda azıkları kalmadığı için çok acıktılar. Bazı ağaçlardan elde edilen *habat* denilen yaprakları yediler. Kays b. Sa'd bir deve satın alarak onu kesti. Deniz büyük bir balığı sahile taşımıştı. Onu yediler. Düşmanla karşılaşmadan geri döndüler.

▪ Ebû Katâde b. Rib'i el-Ensârî'nin Hadira Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılında Şaban ayında Ebû Katâde b. Rib'î el-Ensârî'nin *Necid*'de bulunan Muhârib kabilesinin bölgesi olan *Hadira*'ya yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ebû Katâde'yi on beş adamla Gatafân'a gönderdi ve onlara saldırmasını emretti. Geceleri yürüdü, gündüzleri gizlendi. Onlardan büyük bir topluluğa saldırdı ve onların etrafını sardı. İçlerinden biri "Ya Hadira!" diye bağırdı. Adamlarından bazılarını öldürdü. Eşraflarından da bir kaçını öldürdü. Önlerine davarlarını katıp getirdi. 200 deve ve 1.000 koyundu. Birçok esir de aldılar. Ganimetleri topladılar ve humusu çıkarıp ayırdılar. Gerisini seriyyeye katılanlara dağıttılar. Her bir adama on iki deve düştü. Her on koyun bir deve karşılığı sayıldı. Ebû Katâde'ye güzel bir cariye düşmüştü. Resûlullah (sas) cariyeyi kendisine bağışlamasını istedi. Resûlullah (sas) o cariyeyi Mahmiye b. Cez'e hediye etti. Bu seriyyede on beş gün *Medine*'den ayrı kaldılar.

[112] el-Habat, bazı ağaçların yaprağıdır. Sopayla vurularak indirilir.

▪ Ebû Katâde b. Rib'î el-Ensârî'nin Batnu İdam Seriyyesi

Sonra Resûlullah'm (sas) hicretinin 8. yılı Ramazan ayında Ebû Katâde b. Rib'î el-Ensârî'nin *Batnu İdam*'a yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke* fethine karar verince Ebû Katâde b. Rib'î'yi sekiz kişilik bir grupla *Batnu İdam*'a gönderdi. *Batnu İdam, Zû Haşeb* ve *Zülmerve* arasında bir mevkidir. *Medine* ile arasında üç konaklık mesafe vardır. Resûlullah'm (sas) o taraflara gazve yapacağı zannedilsin ve haberler öyle yayılsın diye bunu yaptı. Seriyyede Muhallim b. Cessâme el-Leysî vardı. Âmir b. el-Adbat el-Eşca'î onlara uğradı ve onlara İslâm selamıyla selam verdi. Ona ilişmediler. Ancak Muhallim b. Cessâme ona saldırıp öldürdü. Onun devesini, eşyalarını ve yanında bulunan süt tulumunu aldı. Resûlullah'ın (sas) yanına geldiklerinde onlar hakkında şu ayet indi: ***"Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, 'Sen mümin değilsin!' demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır."***[113] Yollarına devam ettiler. Herhangi bir toplulukla karşılaşmadılar. *Zû Haşaba*'ya vardıklarında Resûlullah'ın (sas) *Mekke*'ye doğru yürüdüğü haberi kendilerine geldi. Hemen *Yeyn*'e[114] yöneldiler ve Peygamber'e *Sukyâ*'da yetiştiler.

▪ Resûlullah'ın (sas) Mekke Fethi Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Ramazan ayında Resûlullah'ın (sas) *Mekke* gazvesi gelir.

[Dediler ki:] *Hudeybiye* antlaşması üzerinden yirmi iki ay geçtikten sonra Şaban ayı geldiğinde Benî Bekir kabilesinden olan Benî Nüfâse, Kureyş eşrafıyla Huzâ'a kabilesine karşı silah ve adamlarıyla yardım edecekleri

[113] Nisâ 4/94.

[114] Kelime, İhsân ve Atâ neşirlerinde yanlış olarak *Beyn* şeklinde yazılmıştır. *Medine*'ye bağlı bir bölgedir (Yâkût Hamevî; Muhakkik). *"Yeyn"* isminden başka Arapça'da, başında iki ya (ي) bulunan başka bir kelime yoktur. İbn Cinnî'ye göre bu kelime bir vadinin ismidir. (Bk. Lisanu'l-Arab, (ين) maddesi (M).

konusunda anlaştılar. Onlara *Vetîr* denilen yerde buluşmak üzere söz verdiler. Aralarında Safvân b. Ümeyye, Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef olmak üzere bir araya gelip gizlice buluştular. Gece, Huzâ'a kabilesinin hiçbir şeyden haberi yokken ve güven içinde uykudayken ona saldırdılar ve yirmi adamını öldürdüler.

Sonra Kureyş yaptığına pişman oldu ve bunun Resûlullah (sas) ile yapılan antlaşmanın bozulması anlamına geldiğini anladı. Amr b. Sâlim el-Huzâ'î kırk atlıyla beraber başlarına gelen olayı bildirmek ve yardım talep etmek amacıyla Resûlullah'm (sas) yanına geldi. Resûlullah (sas) sinirlendi. Ridası arkasında sürüklenerek ayağa kalktı ve şöyle dedi: *"Eğer kendime yardım ettiğim şeyde Benî Ka'b'a yardım etmezsem yardım görmeyeyim!"* Ayrıca dedi ki: *"Şu bulutlar Benî Ka'b'ın zaferini müjdeleyecek!"*

Ebû Süfyân *Medine*'ye Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek ondan antlaşmanın yenilenmesini ve sürenin uzatılmasını istedi. Resûlullah (sas) onun talebini reddetti. Ebû Süfyân ayağa kalkarak şöyle dedi: "Ben iki taraf arasında güven ilan ediyorum. Muhammed'in beni kırmayacağını ümit ediyorum." Sonra Peygamber'in yanma geldi ve ona, "Ey Muhammed! Benim ilan ettiğim himayemi reddedeceğini zannetmiyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Ey Ebû Süfyân! Sen mi bunu söylüyorsun!"* dedi. Sonra Ebû Süfyân *Mekke*'ye geri döndü. Resûlullah (sas) hemen hazırlık yaptı ve nereye gideceğini gizledi ve gizli yolları tercih etti. Resûlullah (sas) şöyle dua etti: *"Allah'ım! Onların gözlerini kör et. Beni aniden karşılarında bulsunlar!"* Resûlullah (sas) hareket etmek üzere iken, Hâtib b. Ebû Belta'a Kureyş'e mektup yazarak Resûlullah'm (sas) hareket ettiği haberini yolladı. Resûlullah (sas) Ali'yi ve Mikdâd b. Amr'ı gönderdi. Onlar da, Hâtib b. Ebû Belta'a'nm mektubunu ve gönderdiği kişiyi alıp, Resûlullah'ın (sas) yanına getirdiler. Bu arada Resûlullah (sas) çevredeki Araplara haber gönderdi. Katılanların çoğu Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne, Eşca ve Süleym kabilelerindendi. Bunlardan kimi Resûlullah (sas) *Medine*'deyken ona yetişmiş, kimi de yolda katılmıştı. Müslümanların fetih gazvesindeki sayıları 10.000 kişiydi.

Resûlullah (sas) *Medine*'ye Abdullah b. Ümmü Mektûm'u bıraktı. 10 Ramazan Çarşamba günü ikindiden sonra yola çıktı. Resûlullah (sas)

es-Sulsul denilen yere vardığında ez-Zübeyr b. el-Avvâm komutasında Müslümanlardan oluşan 200 kişilik bir öncü kuvveti gönderdi. Bu arada Resûlullah'ın (sas) münadisi, "Kim orucunu açmak isterse açsın. Oruç tutmak isteyen de tutabilir." diye yüksek sesle seslendi. Sonra yola devam etti. *Kudeyd* denilen yere vardığında sancakları ve bayrakları hazırlattı ve onları kabilelere verdi. Sonra yatsı vakti *Merrüzzahrân* denilen yerde konakladı ve arkadaşlarına ateş yakmalarını emretti. 10.000 ateş yaktılar. Kureyş'in Resûlullah'ın (sas) gelişinden haberleri olmadı. Peygamber'in (sas) kendilerine saldıracağı endişesi içerisinde üzüntülüydüler. Bu arada Kureyş, Ebû Süfyân'ı haberleri öğrenmek üzere gönderdi ve ona "Eğer Muhammed'e rastlarsan ondan bizim için bir güvence al." dediler.

Ebû Süfyân b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ yola çıktılar. Resûlullah'm (sas) askerini gördüklerinde ürktüler. O gece Resûlullah (sas) gece nöbetçilerinin başına Ömer'i görevlendirmişti. Abbâs b. Abdülmuttalib Ebû Süfyân'ın sesini duymuş ve ona seslenmişti: "Ebû Hanzale sen misin?" O, "Evet, şu arkandaki ne?" diye sordu. "İşte Allah'ın Resûlü 10.000 kişiyle burada. Annen ve aşiretin seni kaybede! Müslüman ol." Abbâs onu ve arkadaşlarını himayesine alarak onları Resûlullah'ın (sas) huzuruna götürdü. Resûlullah'ın (sas) huzurunda Müslüman oldular. Resûlullah (sas) Ebû Süfyân'a, "Kim onun evine sığınırsa güvendedir. Kim kendi kapısını kapatır dışarı çıkmazsa güvendedir." diyerek bir imtiyaz verdi.

Sonra Resûlullah (sas) el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde yeşil bölüğüyle, Ebû Bekir ve Üseyd b. Hudayr arasında *Mekke*'ye girdi. Ebû Süfyân alıkondu. Karşı koyamayacağı bir güçle karşı karşıya olduğunu görünce Abbâs'a, "Ey Ebü'l-Fadl! Yeğeninin hükümranlığı büyüdü!" dedi. Abbâs ona, "Yazıklar olsun sana! Bu krallık değil, peygamberliktir." diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Evet!" dedi.

O gün Resûlullah'm (sas) sancağı Sa'd b. Ubâde'nin elindeydi. Sa'd'ın Kureyşliler hakkında bazı sözleri ve tehdit söylentileri Peygamber'e ulaştı. Resûlullah (sas), sancağı ondan alıp oğlu Kays b. Sa'd'a teslim etti. Kays b. Sa'd'a *Kedâ* denilen bölgeden, ez-Zübeyr'e *Küden*'den, Hâlid b. el-Velîd'in

ise *el-Layt*[115] denilen yerden girmesini emretti. Kendisi ise *Ezâhir*'den *Mekke*'ye girdi. Kimseyle savaşılmamasını ve sadece altı erkek, dört kadının öldürülmesini emretti. Bunlar İkrime b. Ebû Cehil, Hebbâr b. el-Esved, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh, Mikyes b. Subâbe el-Leysî, el-Huveyris b. Nukayz ve Abdullah b. Hilâl b. Hatal el-Edremî, Hind bt. Utbe, Amr b. Hâşim'in mevlası Sâre, Fertenâ ve Karîbe. Bunlardan İbn Hatal, el-Huveyris b. Nukeyz ve Mikyes b. Subâbe öldürüldüler.

Mekke fetihinde Hâlid'in birliği dışında hiçbir birlik mukavemetle karşılaşmadı. Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil bir arada ve beraberlerinde bulunan Kureyşliler *el-Handeme*[116] denilen mevkide ona mukavemet gösterdiler. Hâlid'in şehre girmesine engel oldular. Kılıçlarını çektiler ve ona ok attılar. Bunun üzerine Hâlid b. el-Velîd arkadaşlarına seslenerek onlarla savaştı. Kureyş'ten yirmi beş, Hüzeyl'den dört kişi öldürüldü. En kötü bir şekilde hezimete uğradılar. Resûlullah (sas) *Ezâhir* geçidine gelince kılıçları gördü. *"Savaşı yasaklamamış mıydım?"* dedi. Ona "Hâlid'le savaşıldı, o savaştı." dendi. Bunun üzerine, "Allah ne eylerse hayır eyler!" buyurdu.

Mekke fethinde Müslümanlardan yolunu kaybeden iki adam öldürüldü. Bunlardan biri Kürz b. Câbir el-Fihrî, diğeri ise Hâlid el-Aşkar el-Huzâ'î idi. Peygamber'e *Hacûn* denilen yerde deriden bir çadır kuruldu. Zübeyr b. el-Avvâm gelip sancağı çadırın yanına dikti. Resûlullah (sas) gelip çadıra yerleşti. Ona, "Kendi evine yerleşmeyecek misin?" diye sordular. *"Akîl bize ev mi bıraktı?"*[117] diye cevap verdi.

Resûlullah (sas) *Mekke*'ye savaşla girdi. İnsanlar isteyerek ve istemeyerek İslâm'a girdi. Resûlullah (sas) kendi devesinin üzerinde tavaf etti. *Kâbe*'de 360 put vardı. Her bir putun yanından geçerken elindeki deynekle itip onu deviriyor ve ***"Hak geldi, batıl zail oldu. Batıl zail olmaya***

[115] el-Layt, *Mekke*'nin alt taraflarında bulunan bir yer adıdır.

[116] el-Handeme, *Mekke*'deki bir dağdır.

[117] Buradaki Akîl'den maksat Peygamber'in (sas) amcasının oğlu (عقيل بن ابي طالب)'tir. Ebû Tâlib'in iki oğlu Ali ve Ca'fer, Akîl'den çok daha önce Müslüman olmuşlardı ve hicret ettikleri yerden *Mekke*'ye geri dönemezlerdi. Böylece Akîl, *Mekke*'de Benî Abdülmuttalib'in evlerini satmıştı. Hz. Peygamber'e (sas), "Kendi evine yerleşmeyecek misin ey Allah'ın Resûlü?" denildiğinde, *"Akîl bizim için ev mi bıraktı ki?"* şeklinde cevap vermiştir (E).

mahkûmdur."[118] diyor; put yüz üstü devriliyordu. Bu putların en büyüğü Hübel putu idi. *Kâbe*'nin karşısındaydı. Resûlullah (sas) *Kâbe*'ye bitişik durumda olan makama geldi ve arkasında iki rekât namaz kıldı. Sonra mescidin bir kenarında oturdu. *Kâbe*'nin anahtarlarını getirmesi için Osman b. Talha'ya Bilâl'le haber gönderdi. Osman anahtarı getirdi. Resûlullah (sas) onu teslim aldı. Kapıyı açıp *Kâbe*'ye girdi. İçeride iki rekât namaz kılıp *Kâbe*'nin anahtarı yanında olduğu halde *Kâbe* kapısının iki kanadından tutarak çıktı. İnsanlar, *Kâbe*'nin etrafında toplanmıştı. O sırada bir hutbe irad etti. Osman b. Talha'yı yanına çağırarak ona anahtarı tekrar iade etti ve *"Ey Ebû Talha evlatları! Şu anahtarı ebedi ve sürekli olarak elinizde olmak üzere alın. Zalim kişinin dışında onu kimse sizden alamaz."* dedi. Sikâye'yi[119] Abbâs b. Abdülmuttalib'e vererek, *"Size insanların mallarını toplayacağınız bir görevi (Hicâbe)*[120] *değil mallarınızı insanlar için harcayacağınız bir görev (Sikâye) veriyorum."* dedi. Sonra Temîm b. Esed el-Huzâ'î'yi çağırarak Harem'in direklerini yenilettirdi.

Öğlen namazı vakti gelince, Bilâl *Kâbe*'nin damına çıkarak ezan okudu. Peygamber, *"Bundan böyle kıyamete kadar Kureyş'e saldırı olmaz."* dedi. Yani "küfür üzere oldukları halde".[121]

Resûlullah (sas) *Hazvere* denilen yerde durdu ve: *"Ey Mekke! Sen Allah'ın en hayırlı yerisin. Benim için de en sevdiğim yersin. Eğer beni zorla çıkarmamış olsalardı senden çıkmazdım."* dedi. Resûlullah (sas) *Kâbe* etrafında bulunan putları yıkmak üzere seriyyeler gönderip putları yıktırdı. Bunlar el-Uzzâ, el-Menât, Süvâ, Büvâne ve Zü'l-Keffeyn putlarıydı. *Mekke*'de bir çağrıcı şöyle seslendi: "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa evinde kırmadığı bir put bırakmasın."

---

[118] İsrâ 17/81.

[119] Hacılara su verme görevi (E).

[120] Kâbe perdedârlığı (E).

[121] İslamî kaynaklar bu hadis için şu açıklamaları yapmışlardır: Kureyş asla küfre dönmeyecektir ki, saldırıya uğrasın. Bunun benzeri "لا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبراً بعد اليوم" hadisidir. Yani *"Kureyş, dinden çıkmayacaktır ki, kılıçla boynu vurulsun."* Nitekim Resûlullah (sas) *Mekke* için de, (لا تُغْزَى هذه بعدَ اليوم إلى يوم القيامة) *"Mekke, bundan böyle kıyamete kadar saldırıya uğramayacaktır."* buyurmuştur. Yani Mekke, saldırıya uğrayacak bir küfür diyarı olmayacaktır. Hadise şu mana da verilebilir: *Mekke* ve Kureyş, kıyamete kadar kafirlerin saldırısına uğramayacaktır. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, "غزا" maddesi) (E).

Fethin ertesi günü öğleden sonra Resûlullah (sas) bir hutbe irad ederek şöyle dedi: *"Allah, yeri ve göğü yaratığı gün Mekke'yi haram kılmıştır. O kıyamet gününe dek haramdır. Sadece bir günün bir saatinde bana helal kılınmıştır. Mekke yeniden dün haram kılındığı gibi tekrar aynı hürmete dönmüştür. Hazır olanlarınız hazır olmayanlarınıza tebliğ etsin. Mekke ganimetlerinden herhangi bir şey bizim için helal değildir."* Resûlullah (sas) *Mekke*'yi, Ramazan ayının bitimine on gün kala Cuma günü fethetti. Orada on beş gece kaldı. Namazlarını ikişer rekât olarak kıldırdı. Sonra *Huneyn* savaşına çıktı. *Mekke*'ye Attâb b. Esîd'i görevli olarak bıraktı. Namaz kıldırmak, sünnet ve fıkhı öğretmek üzere Mu'âz b. Cebel'i görevlendirdi.

Bize Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. İshâk haber verdi. O Muhammed b. Şihâb'dan, o Ubeydullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih yılında 10 Ramazan'da *Medine*'den çıktı. *el-Kedîd*'e varınca orucu bozdu. Bunun, Resûlullah'ın (sas) kullandığı son ruhsat olduğunu söylerlerdi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan rivayet etti; dedi ki: Ubeydullah b. Abdullah kendisine haber verdi; dedi ki: Kendisine İbn Abbâs'ın şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) fetih yılında Ramazan ayında yola çıkmıştı. *el-Kedîd*'e kadar oruç tuttu. Orada insanlar etrafına toplanmıştı. Su dolu bir kap alarak ondan içti. Sonra, *"Ey insanlar! Kim ruhsatı kabul ederse bilmiş olsun ki, Peygamber (sas) de ruhsatı kabul etmiş bulunmaktadır. Kim de oruç tutarsa bilmiş olsun ki, Resûlullah (sas) oruç tutmuştur."* Müslümanlar Resûlullah'ın (sas) en son uygulamasına uyarlardı. Son uygulamasının muhkem ve bir önceki uygulamayı nesheden uygulama olduğunu kabul ediyorlardı.

Bize el-Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi; dedi ki: Bana İbn Şihâb haber dedi. O Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan, o da İbn Abbâs'ın ona şunu söylediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) fetih yılında Ramazan ayında yola çıktı. *el-Kedîd*'e ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Sonra orada orucunu açtı. Resûlullah'ın (sas) ashâbı onun en son uygulamasına uyarlardı.

Bize ed-Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım en-Nebîl haber verdi. O Sa'îd b. Abdülazîz et-Tenûhî'den haber verdi; dedi ki: Bize Atıyye b. Kays haber verdi. O Katâde'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ramazan ayından iki gece geçmişti ki bize çıkış izni verdi. Oruçlu olduğumuz halde yola çıktık. *el-Kedîd*'e ulaştığımızda Resûlullah (sas) bize, orucumuzu bozmamızı emretti. İki kısma ayrıldık; kimimiz oruçlu, kimimiz oruçsuz. *Merrüzzahrân*'a vardığımızda düşmanla karşılaşacağımızı bildirerek orucumuzu açmamızı emretti.

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. Ayrıca bize Müslim b. İbrahim haber verdi. O Hişâm ed-Destevâî'den rivayet etti; ikisi dedi ki: Bize Katâde haber verdi. O Ebû Nadra'dan, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Mekke'yi fethettiğimizde Resûlullah (sas) ile beraber Ramazan ayının onunda veya on yedisinde yola çıkmıştık. Kimimiz oruç tuttu, kimimiz de tutmadı. Oruç tutan, tutmayanı kınamadığı gibi oruç tutmayan da tutanı kınamadı.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O el-Hakem'den, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih günü oruç tuttu. *el-Kedîd*'e vardığında kendisine bir kase süt getirildi; orucunu açtı ve insanlara oruçlarını açmalarını emretti.

Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys el-Ca'ferî haber verdi; dedi ki: Bana Hammâd haber verdi. O da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) oruçlu, cihada çıkmış ve yolcu olarak 10 Ramazan'da *Mekke*'yi fethetti.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi. O Yahya b. Sa'îd'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Mekke* fethi için 8.000 veya 10.000 kişiyle yola çıktı. *Huneyn*'e ise Mekkelilerden 2.000 kişi katıldı.

Bize Ömer b. Sa'd Ebû Dâvûd el-Haferî'den haber verdi. O Yak'ûb el-Kummî'den, o Ca'fer b. Ebü'l-Muğîre'den, o da İbn Ebzâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Mekke*'ye 10.000 kişiyle girdi.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk haber verdi. O Kesîr b. Abdullah'tan, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Fetih yılında Resûlullah (sas) ile yaklaşık 1.000 küsur kişi olarak gazveye çıktık. (Kendi kavmi Müzeyne'yi kasd ediyor.) Allah, Peygamber'e *Mekke* ve *Huneyn* fetihlerini nasip etti.

Bize Ma'n b. İsa, Şebâbe b. Sevvâr ve Musa b. Dâvûd haber verdiler; dediler ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih günü, başında miğfer olduğu halde *Mekke*'ye girdi. Sonra miğferi çıkardı. Ma'n ile Musa b. Dâvûd hadislerinde şöyle dediler: Bir adam gelip, "Ey Allah'ın elçisi! İbn Hatal *Kâbe*'nin astarına sarılmış." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Onu öldürün!"* dedi. Ma'n hadisinde "O gün Resûlullah (sas) ihramlı değildi." dedi.

Bize İsmail b. Ebân el-Verrâk haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana ez-Zührî haber verdi; kendisine Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini söyledi:

Fetih günü Peygamber'i başında miğfer olduğu halde gördüm. Miğferi başından çıkardığı sırada bir adam yanma gelip, "İşte İbn Hatal, *Kâbe* örtüsüne sarılmış duruyor!" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Onu nerede bulursanız öldürün!"* dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani es-Sevrî) haber verdi. O İbn Cüreyc'den, o bir adamdan, o da Tâvûs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), fetih günü hariç hiçbir zaman *Mekke*'ye ihramsız girmemiştir.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Ammâr ed-Dühnî'den, o Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih günü, başında siyah bir sarık olduğu halde *Mekke*'ye girdi.

Bize Affân b. Müslim ve Kesîr b. Hişâm haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) fetih günü, başında siyah bir sarık olduğu halde *Mekke*'ye girdi.

Bize Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O Hişâm'dan, o Urve'den, o basından, o da Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) fetih günü *Mekke*'ye üst taraftan girdi ve alt taraftan çıktı.

Bize Süveyd b. Sa'îd haber verdi; dedi ki: Bize Hafs b. Meysere Ebû Ömer es-San'ânî'den, o Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih yılında *Kedâ*'dan, *Mekke*'nin üst tarafında bulunan geçitten girdi.

Bize İsmail b. Abdullah b. Hâlid es-Sükkerî haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Süleym et-Tâifî haber verdi. O İsmail b. Ümeyye'den, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) *Mekke*'ye üst [taraftaki] geçitten girer ve alt [taraftaki] geçitten çıkardı.

Bize Hişâm Ebû Velîd et-Tayâlisî, Şebâbe b. Sevvâr, Hâşim b. el-Kâsım ve Amr b. el-Heysem Ebû Katan haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be haber verdi. O Amr b. Dînâr'dan, o da Ubeyd b. Umeyr'den Resûlullah'ın (sas) ashâbına şöyle dediğini rivayet etti:

"Bugün savaş günüdür orucunuzu kırın." Şebâbe dedi ki: Şu'be, "Amr b. Dînâr, Ubeyd b. Umeyr'den üç hadis dışında bir şey duymamıştır." dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Ebû Seleme ve Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan rivayet ettiler; dediler ki:

Resûlullah'ın (sas) *Mekke* fethi günü olunca Abdullah b. Ümmü Mektûm Resûlullah'ın (sas) karşısında Safâ ve Merve arasında şöyle diyordu:

Mekke ne kadar güzel bir vadi!

Bir yer ki, ailem ve geleceğim ondadır.

Bir yer ki, orada kılavuzsuz yürürüm.

Öyle bir yer ki, orada soyum devam edecek.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ali b. Zeyd'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) fetih günü İbn Ebû Serh'in, Fertenâ'nın, İbn ez-Zeba'râ'nın ve İbnü'l-Hatal'ın öldürülmelerini emretti. Ebû

Berze, İbnü'l-Hatal'ı *Kâbe*'nin örtüsüne sarılmış olarak buldu; karnını deşti. Ensâr'dan biri, İbn Ebû Serh'i gördüğünde öldüreceğine dair yemin etmişti. İbn Ebû Serh Osman'ın sütkardeşiydi. Osman Peygamber'e giderek onun için şefaatçi oldu. O Ensârî de kılıcının kabzasını tutmuş, İbn Ebû Serh'i öldürmek için Resûlullah'ın (sas) işaretini bekliyordu. Osman Resûlullah (sas) onu serbest bırakıncaya kadar girişimde bulundu. Sonra Resûlullah (sas) Ensârî'ye, *"Neden nezrini yerine getirmedin?"* dedi. Ensârî, "Kılıcımın kabzasını tutmuş, onu öldürmek için sizden işaret bekliyordum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Kaş göz işareti ile ima yapmak ihanettir. Bir peygambere ima yakışmaz."* dedi.

Bize Ahmed b. el-Haccâc el-Horâsânî haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O ez-Zührî'den, o da Ömer b. el-Hattâb'ın ailesinden bazı kimselerden şöyle haber verdi; dedi ki:

Fetih günü Resûlullah (sas) *Mekke*'deyken Safvân b. Ümeyye b. Halef, Ebû Süfyân b. Harb ve el-Hâris b. Hişâm'a haber saldı. Ömer dedi ki: Allah onların neler yaptıklarını onlardan daha iyi bilen birisine fırsat verdi, dedim. Resûlullah (sas) ise onlara, *"Benimle sizin durumunuz Yusuf'un kardeşlerine* ***'Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O merhametlilerin en merhametlisidir.'***[122] *dediği gibidir."* dedi. Ömer sonra şöyle dedi: Bu arzu etmediğim davranışımdan dolayı Peygamber'den hayâ ettim. Resûlullah (sas) onlara söylediğini söyledi.

Bize İsmail b. Abdülkerîm es-San'ânî haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Akîl b. Ma'kıl haber verdi. O babasından, o Vehb'den, o da Câbir'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) fetih sırasında kendisi *Batha*'dayken Ömer b. el-Hattâb'a *Kâbe*'de bulunan suretlerin (resimlerin) tümünü imha etmesini emretti. Resûlullah (sas) *Kâbe*'deki suretler silininceye kadar *Kâbe*'ye girmedi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Amr b. Dînâr'dan, o İbn Abbâs'tan, o da el-Fadl'dan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) rükû etmeden dua, tesbih ve tekbirle *Kâbe*'ye girdi.

Bize Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Bilâl haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. el-Hâris b. Ayyâş rivayet etti. O Amr b. Şu'ayb'dan, o babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

[122] Yûsuf 12/92.

Resûlullah (sas) Fetih yılında *Kâbe*'nin merdivenlerine oturdu. Allah'a hamd ve senalar etti. Söyledikleri arasında, *"Fetihten sonra hicret yoktur."* dedi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a anlattı. O el-A'rec'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Fetih günü *Mekke*'de bir duman vardı. Bu, Allah'ın şu sözüdür: ***"Gök gün açık bir duman getireceği günü bekle."***[123]

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İyâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. el-Muğaffel'in şöyle dediğini işittim:

Peygamber'i *Mekke* fethinde bir devenin üzerinde gördüm. Yoluna devam ederken fetih suresini okuyor ve nağme yapıyordu. Eğer insanların etrafıma toplanmayacaklarını bilsem, onun yaptığı gibi nağme yapardım.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ma'şer haber verdi. O da el-Abbâs b. Abdullah b. Ma'bed'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas), *"Yarın fethin ikinci günüdür. Cahiliye adetlerini, atalarla övünmeyi kendinizden giderin. İnsanların tümü Âdem'den Âdem de topraktandır."* dedi.

Bize İsmail b. Abdülkerîm es-San'ânî haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Akîl b. Ma'kıl haber verdi. O babasından, o da Vehb b. Münebbih'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Câbir b. Abdullah'a "Fetih günü herhangi bir şeyi ganimet aldılar mı?" diye sordum. "Hayır!" dedi.

Bize İsmail b. İbrahim b. el-Esedî haber verdi. O Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'dan, o Ebû Nadre'den, o da İmrân b. Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile beraber fethe iştirak ettim. *Mekke*'de on sekiz gece kaldı. Sadece ikişer rekât namaz kılardı.[124]

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Yahya b. Ebû İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti: Mâlik b. Enes'in şöyle dediğini duydum:

---

[123] Duhân 44/10.

[124] Namazları seferî olarak kıldığını ifade ediyor (E).

Resûlullah (sas) ile beraber çıktık. *Mekke*'ye varıncaya kadar namazlarını kısaltarak kılardı. On gün orada kaldık. Dönünceye dek yine namazlarını kısaltarak kıldı.

Biz Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O ez-Zührî'den, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Mekke*'de on beş gün kaldı. *Huneyn*'e çıkana kadar namazlarını kısaltarak kılardı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. O el-Hakem'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ramazan'ın altıncı günü *Medine*'den ayrıldı. Yedi gün yürüdü. *Mekke*'ye varmcaya kadar yol boyunca namazlarını ikişer rekât olarak kıldı. *Mekke*'de yarım ay kaldı. Bu süre içerisinde namazlarını kısaltarak kıldı. Sonra Ramazan'ın bitimine iki gün kala *Huneyn*'e çıktı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Abdurrahman b. el-İsbahânî'den, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Mekke*'de, fetihten sonra on yedi gün ikamet etti. Bu sırada namazlarını ikişer rekât olarak kılardı.

Bize Muhammed b. Harb el-Mekkî haber verdi; dedi ki: Bize Bekir b. Mudar haber verdi. O Ca'fer b. Rebî'a'dan, o da İrâk b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih yılında *Mekke*'de, on beş gün namazları ikişer rekât kıldı.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Biz Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ali b. Zeyd'den, o Ebû Nadre'den, o da İmrân b. Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) fetih zamanında *Mekke*'de on sekiz gün ikamet etti. Bu sırada namazlarını ikişer rekât kılardı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Umâre b. Gaziyye haber verdi; dedi ki: Bize Rebî b. Sebre el-Cühenî haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Fetih yılı Resûlullah (sas) ile beraber yola çıkmıştık. *Mekke*'de gece ve gündüz olarak on beş gün ikamet etti.

Bize Kesîr b. Hişâm haber verdi; dedi ki: Bize el-Furât b. Süleyman haber verdi. O Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî'den, o Mücâhid'den, o da Ümmü Hâni'nin bir mevlasından şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) *Mekke*'yi fethederken bir kapta su istedi. Yıkanıp dört rekât namaz kıldı.

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Füleyh b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Sa'îd b. Ebû Sa'îd el-Makburî'yi şöyle derken işittim. Bana Ümmü Hâni'nin mevlası Ebû Mürre haber verdi. Ona da Ümmü Hâni anlattı; dedi ki:

Fetih günü, bir adama eman ve güvence almak için konuşmak üzere Resûlullah'ın (sas) yanına gittim. [Sonra şöyle dedi:] Resûlullah (sas) içeri girdi. Saçı sakalı toz içindeydi. Bir elbiseyle kendini örttü ve yıkandı. Sonra elbisesine sarılarak sekiz rekât kuşluk namazı kıldı.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi; dedi ki: Bana Yezîd b. Ebû Habîb haber verdi. O da Sa'îd b. Ebû Hind rivayet etti; dedi ki: Akîl b. Ebû Tâlib'in mevlası Ebû Mürre'den, ona Ümmü Hâni bt. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini rivayet etti:

Fetih yılı olunca, Benî Mahzum'dan iki adamın gelip kendisine sığındıklarını, kendisinin de onları himayesine aldığını, bu arada onun yanına Ali'nin geldiğini ve "Mutlaka bunları öldüreceğim." dediğini anlattıktan sonra şöyle devam etti: Ali'nin bu sözünü duyunca, Resûlullah'ın (sas) yanına geldim. *Mekke*'nin üst taraflarındaydı. Resûlullah (sas) beni görünce sevinçle karşıladı ve bana, *"Ey Ümmü Hâni! Seni buraya getiren nedir?"* diye sordu. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Kayınlarımdan iki kişiye eman verdim. Ali de onları öldürmek istedi." dedim. Peygamber, *"Senin eman verdiğine, biz de eman verdik."* dedi. Sonra Resûlullah (sas) yıkanmak için kalktı. Ona bir elbiseyle koruma yaptım. Sonra elbisesini alıp giyindi ve sekiz rekât kuşluk namazı kıldı.

Bize Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Mürre el-Mekkî haber verdi; dedi ki: Bana Sa'îd b. es-Sâlim el-Mekkî haber verdi. O da ismini verdiği bir adamdan şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas) *Mekke*'yi fethettikten sonra pazarına Sa'îd b. Sa'îd b. el-Âs b. Ümeyye'yi görevlendirdi. Resûlullah (sas) *Tâif*'e çıkmak istediğinde Sa'îd b. Sa'îd onunla beraber *Tâif*'e çıktı ve *Tâif*'te şehit düştü.

Bize Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Mürre haber verdi; dedi ki: Bana Müslim b. Hâlid ez-Zencî haber verdi. O da İbn Cüreyc'den şöyle dediğini söyledi:

Fetih yılında Resûlullah (sas) *Tâif*'e çıktığında *Mekke*'de Hübeyre b. Şibl b. el-Aclân es-Sekafî'yi görevli olarak bıraktı. Dönüp *Mekke*'den *Medine*'ye giderken de Attâb b. Esîd'i *Mekke*'ye 8. yılında hac emiri olarak görevlendirdi.

Bize Muhammed b. Ubeyd haber verdi; dedi ki: Bana Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi. O Âmir'den rivayet etti; dedi ki: el-Hâris b. Mâlik b. Barsâ şöyle dedi:

Fetih gününde Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini işittim: *"Bundan sonra Mekke kıyamete kadar işgal edilmeyecektir."*

▪ Hâlid b. el-Velîd'in Uzzâ Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılında Hâlid b. el-Velîd'in Ramazan ayının bitimine beş gece kala Uzzâ'ya yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke* fethettiğinde Hâlid b. el-Velîd'i Uzzâ'yı yıkmaya gönderdi. Ashâbından otuz kişilik bir süvari birliğiyle yola çıktı. Oraya varıp putu yıktıktan sonra Resûlullah'ın (sas) yanına dönerek ona haberi verdi. Resûlullah (sas) ona, *"Herhangi bir şey gördün mü?"* diye sordu. Hâlid "Hayır!" dedi. Resûlullah (sas) ona *"Sen onu yıkmamışsın dön ve onu yık."* dedi. Hâlid dönüp onu yeniden yıktı. Çok kızgındı. Kılıcını çekti ve o sırada karşısına kara saçları dağınık çırılçıplak bir kadın çıktı. Uzzâ'nın hizmetçisi (Sâdin'i) onu çağırdı. Hâlid hemen onu kılıcıyla vurarak ikiye böldü. Sonra Resûlullah'a (sas) geri döndü ve ona haberi anlattı. Peygamber, *"Evet, işte Uzzâ odur. Artık memleketinizde kendisine tapılmaktan ümidini kesmiştir."* dedi. Uzzâ, *Nahle* denilen bölgedeydi. Kureyşlilerin ve tüm Benî Kinâne'nin en büyük putuydu. Hizmetçileri ise Benî Süleym kabilesinden olan Benî Şeybân'dan idiler.

▪ Amr b. el-Âs'ın Süvâ (Putuna) Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Ramazan ayında Amr b. el-Âs'ın Süvâ putuna yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke*'yi fethedince Amr b. el-Âs'ı Hüzeyl kabilesinin putu Süvâ'ı yıkmak için gönderdi. Amr dedi ki: Oraya

vardım, hizmetçisi putun yanındaydı. Bana, "Ne istiyorsun?" dedi. Ona, "Resûlullah (sas) bana onu yıkmamı emretti." dedim. O, "Bunu yapamazsın!" dedi. "Niçin?" diye sordum. "Engelleneceksin!" dedi. Ona, "Sen hâlâ batıldasın. Yazıklar olsun sana! Seni duyuyor ve işitiyor mu?" dedim. Sonra puta yaklaştım ve onu kırdım. Arkadaşlarıma deposunu yıkmalarını emrettim. Yıktılar; ancak içinde bir şey bulamadılar. Sonra hizmetçisine "Nasıl gördün mü?" dedim. "Evet! Allah'a teslim oldum." dedi.

▪ Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'nin Menât'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Ramazan ayında Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'nin Menât'ı yıkmaya gittiği seriyyesi gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke*'yi fethedince Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi Menât'ı yıkmaya gönderdi. *el-Müşellel*'de bulunan, Evs, Hazrec ve Gassân kabilelerine ait bir puttu. *Mekke* fethedilince Resûlullah (sas), Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi Menât'ı yıkmaya gönderdi. Yirmi kişilik bir atlıyla yola çıktı. Oraya vardığında hizmetçisi vardı. Hizmetçi, "Ne istiyorsun?" dedi. Sa'd b. Zeyd, "Menât'ı yıkmak!" dedi. Hizmetçi, "Buyur yap!" dedi. Sa'd putun üzerine yürüdü. Karşısına kara, dağınık saçlı, çırılçıplak bir kadın bağırarak, vaveyla çağırarak, göğsünü döverek karşısına çıktı. Hizmetçi Sa'd'a "İşte Menât kızgınlığını gösterdi." dedi. Sa'd ona vurdu ve öldürdü. Sonra Sa'd arkadaşlarıyla beraber puta yöneldi ve arkadaşları onu yıktılar. Hazinesinde bir şey bulamadılar. Sonra Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî Peygamber'e geri döndü. Ramazan ayının bitimine altı gün kalmıştı.

▪ Hâlid b. Velîd'in Kinâne Kabilesinden Olan Benî Cezîme'ye Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Şevvâl ayında Hâlid b. el-Velîd'in, *Mekke*'nin aşağısında bir gecelik mesafede Yelemlem taraflarında bulunan Kinâne'den Benî Cezîme'ye karşı yaptığı seriyye gelir. Bu güne Gümeysâ günü denir.

[Dediler ki:] Hâlid b. el-Velîd, Uzzâ'yı yıkıp geri döndüğünde Resûlullah (sas) hâlâ *Mekke*'deydi ve onu Benî Cezîme'yi İslâm'a davet için

gönderdi. Onu savaşmaya göndermedi. Muhacirlerden, Ensâr'dan ve Benî Süleym'den 350 adamla yola çıktı. Hâlid onlara varınca, "Siz nesiniz?" dedi. "Biz Müslümanız! Namaz kıldık ve Muhammed'e iman ettik. Bölgemizde mescitler kurduk ve ezan okuduk." dediler. Onlara, "Üzerinizdeki şu silahların anlamı ne?" dedi. "Bizimle bazı Araplar arasında düşmanlık var. Sizin onlar olduğunuzdan korkarak silahlarımızı kuşandık." dediler. "Onlara silahlarınızı bırakın." dedi. Silahlarını bıraktılar. Hâlid, "Onlara teslim olun!" dedi. Teslim oldular. Onlara birbirlerini bağlamalarını söyledi; birbirlerini bağladılar. Hâlid onları arkadaşlarına dağıttı. Seher vakti arkadaşlarına şöyle seslendi: "Kimin yanında esir varsa kökünü kazısın." Benî Süleym ellerinde bulunan esirleri öldürdüler. Muhacirler ve Ensâr ise ellerindeki esirleri serbest bıraktılar. Hâlid'in yaptıkları Peygamber'e (sas) ulaştı. Resûlullah (sas), *"Allah'ım! Hâlid'in yaptığından sana sığınırım."* dedi ve Ali'yi onlara gönderdi. Ölülerinin diyetini ödedi ve zararlarını tazmin etti. Sonra dönüp Peygamber'e olanları anlattı.

Bize Abbâs b. el-Fadl el-Ezrak el-Basrî haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid b. Yezîd el-Cevnî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O İbn Ebû Hadred'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Gumeysâ günü [125] Benî Cezîme'ye saldıran Hâlid'in atlılarıyla beraberdim. Onlardan, beraberinde kadınlar bulunan bir adama yetiştik. Onları savunmak amacıyla bizimle savaşıp şöyle diyordu:

Yüklerinizi gevşetin ve gayet rahatınıza bakınız.
Ürkütülmeyen, himaye edilen yılancıklar gibi yürüyün.
Eğer topluluk üç kişiden korunacaksa
Sizler korunacaksınız.

Üçümüzle savaştı ve kadınları kurtarıp dağa çıkardı.

Yanında kadınlar bulunan başka birine yetiştik. Onları müdafaa ediyor ve şu şiiri okuyordu:

Beyaz ve kırmızı elli sevgili gayet iyi bilir ki,
Deve ve koyun sürülerinin sahibi bir taraftan da onu korur.

[125] el-Gumeysâ (الغميصاء), *Mekke*'nin güneyinde, Yelemlem denilen yere yakın bir yerde Benî Cezîme'ye ait bir bölgedir (E).

Ben de bir erkeğin yeterli olduğu kadar korumada yeterli olacağım.

Onlar uğrunda savaştı ve onları dağa çıkardı.

Yanında kadınlar bulunan başka birine yetiştik. Onları korumak için savaştı ve şu şiiri okudu:

Beyaz tenli kadın, dehşete düşüren vuruşları bilir.

O Lecin denilen yiyeceği tadamayacaktır.

Bugün hep senin için vuruşacağım, durmadan.

Bir taraftan da sudan çıkamayan savunucu gibi savunacağım.

Kadınları dağa çıkarana kadar onları müdafaa için savaştı. Hâlid b. el-Velîd, "Onların ardına düşmeyin." dedi.

Bize el-Abbâs b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi; dedi ki: Bana Abdülmelik b. Nevfel b. Müsâhık el-Kureşî haber verdi. O Abdullah b. İsâm el-Müzenî'den, o da babasından şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas) bizi *Batnu Nahle* gününü gönderdiğinde şöyle dedi: *"Mescit görmezseniz ve ezan duymazsanız öldürün."* Oracıkta bir adam gördük. "Ona kâfir misin, yoksa Müslüman mısın?" diye sorduk. Adam, "Kâfir olsam ne olacak?" dedi. Ona, "Eğer kâfirsen seni öldüreceğiz." dedik. Adam, "Bana, izin verin! Kadınların bir ihtiyaçları var, onu gidereyim." dedi. Kadınlardan birisine yaklaşarak ona, "Ey Hubeyş! Yaşam bitti, Müslüman ol!" dedi. Sonra şu şiiri okudu:

Eğer sizi arar ve bir takı ile sizi bulucak olursam,

Veya dar bir geçitte yetişirsem size,

Bir aşığın nail olması hakkı değil mi?

Gece sevgilisine gitmeyi göze alırsa.

Suçsuzum, sana komşu olduğumuzu söyledim.

Dostça bana dön, musibetler başa gelmeden,

Birbirimizden uzaklaşmadan geri dön de gel.

Ayrı düşsek de sevgilimle, emîrim benden uzaklaşamadan.

Kadın ona şöyle cevap verdi: "Sana on ve yedi kez tek tek ve sekiz kez çift olarak selam olsun!" Sonra adama yaklaşıp boynunu vurduk. O kadın,

adamın yanına geldi ona sarıldı; dövünerek oracıkta onun için öldü. Süfyân: "Etine dolgun bir kadındı." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Huneyn Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Şevvâl ayında Resûlullah (sas) *Huneyn* (yani Hevâzin gazvesi) meydana geldi. *Huneyn, Mekke*'ye üç gece mesafede bir vadidir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Mekke*'yi fethedince Hevâzin ve Sakîf kabile reisleri birbirlerine gidip gelerek toplandılar. Asker topladılar ve Mâlik b. Avf en-Nasrî'yi kendilerine lider seçtiler. Kendisi otuz yaşındaydı. Mâlik b. Avf, onlara mallarını, kadınlarını, çoluk çocuklarını beraberlerinde getirmelerini emretti. Gelip *Evtâs*'a[126] konakladılar bir taraftan da takviye kuvvetleri habire geliyordu. Sonra Resûlullah'ın (sas) üzerine yürümeye karar verdiler. Resûlullah (sas) Şevvâl'in altıncı günü Cumartesi onları 12.000 kişilik bir Müslüman ordusuyla karşıladı. 10.000 kişisi Medineli Müslümanlardan 2.000'i ise Mekkeli idi. Ebû Bekir, "Bugün sayılarımızın az oluşundan dolayı yenilmeceğiz."[127] dedi. Birçok müşrik Resûlullah (sas) ile beraber bu savaşa katıldı. Onlardan biri de Safvân b. Ümeyye idi. Resûlullah (sas), ondan 100 adet zırhı, iade edilmek üzere almıştı. Şevvâl'in onuncu günü Salı gecesi *Huneyn*'e vardı. Bu arada Mâlik b. Avf, kendisine Resûlullah (sas) hakkındaki haberleri getirmeleri için üç kişiyi gözcü olarak gönderdi. Döndüklerinde korkularından titriyorlardı.

Resûlullah (sas) da Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî'yi gözcü olarak göndermişti. Onların ordularının içine sızarak aralarında dolaştıktan sonra Resûlullah'ın (sas) yanına geri döndü. Gece olduğunda Mâlik b. Avf arkadaşlarını *Huneyn* vadisinde toplayıp tek vücut halinde topyekûn Muhammed ve ashâbına saldırmalarını emretti. Bu arada Resûlullah (sas) seher vaktinde arkadaşlarını saflar halinde dizdi ve onlara sancaklar ve bayraklar dağıttı. Muhacirlerin sancağını Ali b. Ebû Tâlib, bayraklarını ise Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Ömer b. Hattâb'a verdi. Hazrec kabilesinin sancağını el-Hubâb

[126] *Evtâs, Hevâzin* bölgesinde bir vadidir.
[127] Sayılarının çok olduğunu ifade ediyor (M).

b. Münzir'e verdi. Hazrec'in diğer sancağının Sa'd b. Ubâde'ye verildiği de söylenir. Evs'in sancağı ise Üseyd b. Hudayr'da idi. Evs ve Hazrec kabilelerinin her bir boyunun sancağını, ismi bilinen bir adam taşıyordu. Arap kabilelerinde ise kendi içlerinden isimleri bilinen kişiler sancaklarını ve bayraklarını taşıyordu.

Resûlullah (sas), *Mekke*'den çıktığı günden itibaren Süleym kabilesinin başına Hâlid b. Velîd'i koymuştu. Resûlullah (sas) *el-Ci'râne*'ye varıncaya kadar Hâlid b. Velîd onların başındaydı. Resûlullah (sas) *Huneyn*'e, zırhlı ve tam teçhizatlı, beyaz katırı Düldül'e binmiş olarak geldi. Resûlullah (sas) iki zırh, miğfer ve demir başlık giymişti. Sabahın alaca karanlığında Hevâzin kabilesinden oluşan görülmemiş kadar kalabalık bir topluluk Müslümanları karşıladı. Hevâzin bölükleri vadinin boğazlarından çıkarak tek hamleyle saldırdılar. Müslümanlardan Benî Süleym kabilesi atlıları geriye kaçıştı. Onları gören Mekkeliler de kaçtı. Bunu gören Resûlullah (sas), *"Ey Allah'ın Ensâr'ı! Ey Resûlullah'ın Ensâr'ı! Ben Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm."* diye seslenerek karargâha döndü. Kaçışanlar tek tek dönüp Resûlullah'a (sas) geldiler. O gün kaçmayıp Resûlullah'ın (sas) yanında Abbâs b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, el-Fadl b. el-Abbâs, Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Rebî'a b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Ebû Bekir, Ömer, Üsâme b. Zeyd ve Resûlullah'ın (sas) ailesinden (ehl-i beytinden) ve ashâbından başka insanlar durdular. Resûlullah (sas) Abbâs'a şöyle seslenmesini söyledi: *"Ey Ensâr topluluğu! Ey Semüre ağacının sahipleri!*[128] *Ey Bakara suresinin sahipleri!"* Abbâs gür sesiyle seslendi. Müslümanlar, yavrusuna özlem duyan develer gibi, "Lebbeyk, lebbeyk!" (Buyur, emrindeyiz!) diyerek geri dönüp müşriklere hamle yaptılar. Resûlullah (sas) onların savaşını seyrederken şöyle dedi: *"İşte savaş şimdi kızıştı."*

Gerçekten ben peygamberim yalan değil,
Ben Abdülmuttalib'in torunuyum.

Resûlullah (sas) Abbâs'a, *"Bana, birkaç tane çakıl getir."* dedi. Abbâs yerden topladığı çakılları ona verdi. Resûlullah (sas), *"Helak olası yüzler!"* diyerek taşları müşriklere attı ve *"Kâbe'nin Rabbi hakkı için yenildiler*

[128] Bey'atü'r-rıdvân'da altında biat ettikleri ağaca gönderme yapıyor (E).

bunlar!" diye ekledi. Allah Teâlâ onların kalplerine korku düşürdü. Birbirlerini beklemeden ve artlarına bakmadan kaçışmaya başladılar. Peygamber, yakaladıklarını öldürmelerini emretti. Müslümanlar onları çevirdi ve öldürmeye başladılar. Bu arada Peygamber'e çocukların da öldürüldüğü haberi geldi. Onu hemen menetti. *Huneyn* savaşında melekler kırmızı sarık sarmışlar ve uçlarını omuzlarının arasına bırakmışlardı. Peygamber, *"Kim müşriklerden birini öldürür ve öldürdüğüne dair bir delil getirirse onun eşyaları öldürenindir."* dedi. Resûlullah (sas) müşriklerin ardına düştü. Kimi *Tâif*'e, kimi *Nahle*'ye, bir kısmı da *Evtâs*'a kaçtı. Resûlullah (sas) Ebû Âmir el-Eş'arî'ye bir sancak bağladı ve onları takip etmeye gönderdi. Seleme b. el-Ekva onunla birlikteydi. Düşmanın karargâhına vardığında iyice mevzilendiklerini gördü. Ebû Âmir dokuz kişiyi mübarezeyle öldürdü. Başındaki sarı sarıkla bilinen onuncusu karşısına çıktı; Ebû Âmir'i öldürdü. Ebû Âmir'in yerine Ebû Musa el-Eş'arî geçti. Allah ona fethi müyesser kılana kadar onlarla savaştı. Ebû Âmir'i öldüreni de öldürdü. Resûlullah (sas) Ebû Âmir'e şöyle dua etti: *"Allah'ım! Ebû Âmir'i bağışla ve ona cennette ümmetime vereceğin en yüksek dereceyi ver."* Ebû Musa'ya da dua etti.

Müslümanlardan öldürülenlerden biri de -Ümmü Eymen'in oğlu ve Üsâme b. Zeyd'in anne bir kardeşi- Eymen b. Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî'dir. Sürâka b. el-Hâris ve Rukaym b. Sa'lebe b. Zeyd b. Levzân da öldürülenler arasındaydı. Ölümler daha çok Benî Nasr b. Mu'âviye, sonra Benî Ribâb'dan olmuştu. Müslüman olan Abdurrahman b. Kays, "Benî Ribâb helak oldu!" dedi. Resûlullah (sas), *"Allah'ım! Onların musibetlerini telafi et!"* dedi. Mâlik b. Avf ise geçitlerden birinde durdu ve en zayıf arkadaşları gelip geçinceye kadar bekledi. Sonra oradan kaçarak *Beliyye* kalesine sığındı. Sakîf kalesine sığındığı da söylenir. Resûlullah (sas) esir ve ganimetlerin toplanmasını emretti. Tümü toplanarak *el-Ci'râne*'ye getirildi. Resûlullah (sas) *Tâif*'ten ayrılana kadar ganimetler bekletildi. Ganimet olarak ele geçirilenler gölgeliklerde bekletilerek güneşten korunuyorlardı. Esirler 6.000 kişiydi. Develer ise 24.000 idi. Ayrıca 40.000'den fazla koyun ve 4.000 gümüş ukıyye vardı. Resûlullah (sas), esirler için düşmanın elçilerinin gelmesine fırsat vermek için bekledi. Ancak Hevâzin heyeti gecikince ganimetlerin dağıtımına başladı. Ganimet dağıtmaya müellefe-i kulûb'dan (kalpleri

İslâm'a ısındırılmak istenen) kişilerden başlandı. Ebû Süfyân'a kırk ukıyye gümüş ve 100 deve verdi. Ebû Süfyân Resûlullah'a (sas) "Oğlum Yezîd'e de!" deyince Resûlullah (sas) *"Ona da kırk ukıyye ve 100 deve verin."* dedi. Ona da verdiler. Ebû Süfyân bu defa "Oğlum Mu'âviye'ye de!" dedi. Resûlullah (sas), *"Ona da kırk ukıyye ve 100 deve verin."* dedi; ona da verdiler. Yine Resûlullah (sas) Hakîm b. Hizâm'a 100 deve verdi. Peygamber'den 100 deve daha istedi. Onu da verdi. Nadr b. el-Hâris b. Kelede'ye 100 deve, Üseyd b. Câriye es-Sekafî'ye 100 deve, el-Alâ b. Hârise es-Sekafî'ye elli deve, Mahreme b. Nevfel'e elli deve, el-Hâris b. Hişâm'a 100 deve, Sa'îd b. Yerbû'a elli deve, Safvân b. Ümeyye'ye 100 deve, Kays b. Adî'ye 100 deve, Osman b. Vehb'e elli deve, Süheyl b. Amr'a 100 deve, Huveytıb b. Abdüluzzâ'ya 100 deve, Hişâm b. Amr el-Âmirî'ye elli deve, el-Akra b. Hâbis et-Temîmî'ye 100 deve, Uyeyne b. Hısn'a 100 deve, Mâlik b. Avf'a 100 deve, el-Abbâs b. Mirdâs'a kırk deve verdi. el-Abbâs bununla ilgili bir şiir söyledi. Ona elli deve verildiği de söylenir. Bunların tümünü humustan verdi. Bizce rivayetlerin en sağlamı budur. Sonra Zeyd b. Sâbit'e insanları ve ganimetlerin sayımını yapmasını emretti. Sonra hepsini onlara dağıttı. Her adama dört deve, kırk koyun düşmüştü. Eğer atlı ise on iki deve 120 koyun aldı. Ama birden fazla atı olana, fazla at için pay verilmedi.

Hevâzin'in elçileri Peygamber'e geldi. On dört kişiydiler. Başlarında Züheyr b. Surad vardı. Aralarında Resûlullah'ın (sas) süt amcası da Ebû Burkân vardı. Peygamber'den esirlerini bağışlamasını istediler. Resûlullah (sas) onlara *"Çocuklarınız ve kadınlarınız mı size daha sevimli yoksa mallarınız mı?"* diye sordu. "Şerefimizi hiçbir şeye denk tutmamız mümkün değil!" dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Bana düşen payla Benî Abdülmuttalib'e düşen paylar sizindir. İnsanlardan da esirlerinizi serbest bırakmalarını talep edeceğim."* dedi. Muhacirler ve Ensâr, "Bize ait olan Peygamber'e aittir." dediler. el-Akra b. Hâbis, "Ben ve Benî Temîm kesinlikle iade etmeyiz." dedi. Uyeyne b. Hısn, "Ben ve Benî Fezâre kesinlikle vermeyiz." dedi. Abbâs b. Mirdâs da "Ben ve Benî Süleym de vermeyiz." dedi. Ancak Benî Süleym "Bizim malımız Resûlullah'mdır." dediler. Bunun üzerine Abbâs b. Mirdâs kavmi Benî Süleym'e "Beni aldattınız." dedi. Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Bu adamlar yanıma Müslüman olarak geldiler. Gelip almaları için*

onların esirlerini bekletiyordum. Onları malları ve aileleri arasında muhayyer bıraktım. Kadın ve çocuklarını hiçbir şeyle değişmeyeceklerini söylediler. Kimin yanında bunlara ait bir şey varsa gönüllü olarak rızasıyla geri versin. Kim de vermek istemezse de onu iade etsin. İade ettiği, bizim borcumuz olsun. İlk gelecek ganimetten kendisine altı katını vereceğiz." dedi. Müslümanlar, "Razı olduk ve teslim ettik." dediler. Uyeyne b. Hısn hariç, herkes elindeki kadın ve çocukları iade etti. Eline geçen yaşlı bir acuzeyi geri vermek istemedi; ancak daha sonra onu geri verdi.

Resûlullah (sas) esirlere Kubtıyye[129] denen giysileri giydirmişti.

[Dediler ki:] Ensâr, Resûlullah'ın (sas) Kureyşlilere ve Araplara bol bol ganimet verdiğini gördüklerinde söylenmeye başladılar. Resûlullah (sas) onlara, *"Ey Ensâr topluluğu! Bu insanların koyunlarla ve develerle yurtlarına dönmelerini ve sizin de yurtlarınıza Peygamberle beraber geri dönmeye razı olmaz mısınız?"* dedi. Onlar da, "Evet! Ey Allah'ın Elçisi! Pay olarak sana razı olduk." dediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Allah'ım! Ensâr'a, Ensâr'ın evlatlarına, evlatlarının evlatlarına rahmet eyle."* dedi. Resûlullah (sas) oradan ayrıldı, insanlar da dağıldı. Resûlullah (sas) Zilkâde ayının beşinde *el-Ci'râne*'ye gelmişti. Orada on üç gece ikamet etmişti. *el-Ci'râne*'den ayrılırken Zilkâde ayının bitimine on iki gece kalmıştı. Umre için ihrama girdi ve *Mekke*'ye gitti. Tavaf edip sa'y yaptı, saçlarını kestirdi ve orada geceleyecek gibi *el-Ci'râne*'ye geri döndü. Ertesi gün Perşembe günü *Medine*'ye doğru yola çıktı. *el-Ci'râne* vadisinin yolunu tuttu. Oradan *Saraf*'a çıktı. Oradan da *Merrüzzahrân*'a uğrayarak *Medine*'ye geldi.

Bize ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî Ebû Âsım en-Nebîl haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Abdurrahman b. Ya'lâ b. Ka'b es-Sekafî ve bana Abdullah b. Abbâs haber verdi. O babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Hevâzin'e karşı 12.000 kişiyle çıktı. Onlardan *Bedir*'de Kureyş'ten öldürdüğü kadar adam öldürdü. Resûlullah (sas) *Bathâ*'dan[130] bir avuç toprak alıp yüzümüze serpti ve yenildik.

[129] Kubtıyye, Mısır'da üretilen, ince beyaz elbisedir. Mısır ahâlisi olan Kıbtîlere nispet edilmiş olmalıdır. Ancak ilk harfin harekesi üstün olarak değişmiştir. Elbiseler için bu şekilde kullanılarken insanlar için Kıbtî şeklinde kullanılmaktadır.

[130] Sel akarken kum ve çakıl bıraktığı yer (E).

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî haber verdi. O Ma'mer'den, o ez-Zührî'den, o Kesîr b. Abbâs b. Abdülmuttalib'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Huneyn savaşında müşriklerle Müslümanlar karşılaştıklarında, o gün Müslümanlar kaçıştı. O gün Resûlullah (sas) yamında sadece Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib olduğu halde gördüm. Resûlullah (sas) yalnız başına müşriklere saldırırken, o önüne geçmiş Peygamber'in üzengisini tutmuştu. Hemen Resûlullah'm (sas) yanma geldim. Beyaz bir katırın üzerindeydi. Yularını tuttum. Bana, *"Ey Abbâs! 'Ey Semüre ashâbı' diye bağır."* dedi. Abbâs, "Gür sesli biriydim. Yüksek sesle 'Semüre ashâbı nerede?' diye bağırdım. Develerin kendi yavrularına özlem duyduklarında koştukları gibi hepsi birden, "Lebbeyk, lebbeyk!" diyerek Peygamber'e doğru koştular. Müşriklerle Müslümanlar karşı karşıya geldi. Ensâr'ı iki kez "Ey Ensâr topluluğu!" diye çağırdım. Sonra çağrımı değiştirdim ve Benî el-Hâris b. el-Hazrec'i "Ey Benî el-Hâris b. el-Hazrec!" diye çağırdım. Bu arada Resûlullah (sas) katırının üzerinden yukarıdan savaşı seyretmeye başladı ve şöyle dedi: *"İşte şimdi savaş kızıştı."* Sonra bir avuç çakıl aldı ve müşriklere attı ve *"Kâbe'nin Rabbi'ne yemin olsun ki yenildiler."* Vallahi savaşın sonunda yenilinceye kadar müşriklerin kılıçları kör ve durumları hep kötüye gitti. Hâlâ Resûlullah'ın (sas) onların ardından katırım koşturduğunu görür gibiyim.

ez-Zührî dedi ki: Bana İbnü'l-Müseyyeb haber verdi; dedi ki:

O gün 6.000 esir aldık. Sonradan Müslüman olarak geldiler ve Peygamber'e, "Ey Allah'ın Resûlü! Sen insanların en iyisisin, kadınlarımızı çocuklarmızı ve mallarımzı aldın." dediler. Resûlullah (sas) onlara, *"Yanımda kimlerin olduğunu görüyorsunuz. En güzel söz, doğru olanıdır. Bu nedenle benden, ya kadın ve çocuklarınızı isteyin ya da mallarınızı. İkisinden birini seçin."* dedi. Onlar, "Şerefimizi hiçbir şeye değişmeyiz." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ayağa kalkarak şöyle bir konuşma yaptı: *"Şu gördüğünüz adamlar Müslüman olarak geldiler. Onlara çocuk ve kadınları veya malları arasında bir seçme hakkı verdim. Onlar da şereflerine karşı hiçbir şeyi denk tutmadılar. Kimin yanında onlara ait bir şey varsa gönül rızasıyla onlara iade etsin. Eğer elimize geçerse ona karşılığını biz öderiz."* dedi. Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Razı olduk ve teslim ettik." dediler. Bunun üzerine

Resûlullah (sas), *"Belki içinizde razı olmayan vardır. Temsilcilerinize söyleyin durumu bize bildirsinler."* dedi. Temsilciler Resûlullah'ın (sas) yanına gelip herkesin razı olduğunu ve itiraz edenin olmadığını bildirdiler.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Ya'lâ b. Ata haber verdi. O Ebû Hemmâm'dan, o da Ebû Abdurrahman el-Fihrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile *Huneyn* gazvesindeydik. Çok sıcak bir yaz gününde yola çıktık. Ağaçların altına gölgelendik. Güneş batıya doğru meyletmeye başlayınca zırhımı giyindim ve atıma binerek Resûlullah'ın (sas) yanına vardım. Kendisi bir gölgelik altındaydı. Ona" Ey Allah'ın Peygamberi! Sana Allah'ın selamı ve rahmeti olsun, dönüş vakti gelmedi mi? dedim. *"Evet!"* dedi. Sonra sedir ağacının altından kuş gölgesi gibi süratle fırladı. *"Lebbeyk ve sa'deyk! Canım sana fedadır."* dedi. Sonra Bilâl'e, *"Atımı eğerle."* dedi. İçi lifle doldurulmuş kibir ve gurur izi olmayan bir eyer çıkardı. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) atını eyerledi; biz de eyerledik. Kendisi bindi; biz de bindik. Düşmanla o akşam ve gece çarpıştık. Atlar karşı karşıya geldi. Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da ifade ettiği gibi Müslümanlar kaçıştı. Peygamber, *"Ey Allah'ın kulları! Ben Allah'ın Resûlü ve kuluyum."* dedi. Ardından *"Ey Muhacirler topluluğu! Ben Allah'ın Resûlü ve kuluyum."* dedi Sonra düşmana saldırdı. Ona benden daha yakın olan anlattı. Düşmanlara doğru yürüdü ve yerden aldığı toprağı onların yüzüne serperek *"Helak olası yüzler!"* dedi. Allah düşmanları hezimete uğrattı.

Ya'lâ b. Atâ şöyle dedi: Bana, çocukları kendi babalarından şöyle dediklerini söylediler: İçimizden gözü, ağzı toprak dolmayan kimse kalmamıştı. Gökyüzü ile yeryüzü arasında, demirin yeni bir leğene sürtünmesi sırasında çıkan sese benzer bir ses duyduk.

Bize Affân b. Müslim ve Amr b. Âsım el-Kilâbî verdi; dedi ki: Bize Hemmâm haber verdi; dedi ki: Bize Katâde haber verdi. O el-Hasan'dan, o da Semüre'den şöyle haber verdiler:

Huneyn günü hava yağmurluydu. Resûlullah (sas) birine "Namazları kendi çadırlarınızda kılın." Diye seslenmelerini emretti.

Bize Amr b. Âsım haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm haber verdi; dedi ki: Bize Katâde haber verdi. Ayrıca bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize

Şu'be verdi; dedi ki: Katâde dedi ki: Bana el-Melîh haber verdi. O babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Biz *Huneyn*'de iken üzerimize yağmur yağdı. Bir münadi şöyle seslendi: "Namazlarınızı kendi çadırlarınızda kılın."

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman el-Mes'ûdî haber verdi. O Kâsım'dan, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle dediklerini haber verdi:

Huneyn günü insanlara *"Ey bakara suresinin sahipleri!"* diye seslenildi. Alev gibi sese yöneldiler. Allah da müşrikleri hezimete uğrattı.

▪ et-Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin Zülkeffeyn'e Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Şevvâl ayında et-Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin Zülkeffeyn'e yaptığı seriyyesi gelir. Zülkeffeyn, Amr b. Humeme ed-Devsî'nin putuydu.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Tâif*'e sefer yapmak istediğinde et-Tufeyl b. Amr'ı, Amr b. Humeme ed-Devsî'nin putu olan Zülkeffeyn'e yıkması için gönderdi. Ayrıca kendi kabilesinden yardım alarak *Tâif*'te kendisine yetişmesini emretti. et-Tufeyl b. Amr ed-Devsi hemen kavmine gitti. Zülkeffeyn'i yıktı ve yüzünü yakarak şöyle dedi:

Ey Zülkeffeyn! Sana tapanlardan değilim.
Bizim miladımız, senin miladından öncedir.
Kalbini ateşle doldurdum.

Sonra kendi kavminden 400 kişiyle yola çıkarak Peygamber'le, *Tâif*'e varışından dört gün sonra buluştu. Beraberinde Debbâbe[131] ve bir mancınık getirdi. Peygamber, *"Ey Ezd topluluğu! Sizin sancağınızı kim taşıyacak?"* diye sordu. et-Tufeyl ona, "Cahiliye döneminde taşıyan taşıyacaktır: en-Nu'mân b. Bâziye el-Lehbî." dedi. Resûlullah (sas), *"İsabet ettiniz."* dedi.

[131] Kalelere hücum sırasında atılan taşlardan ve dökülen yağlardan korunmak için kullanılan bir çeşit zırhlı araç (M).

▪ Resûlullah'ın (sas) Tâif Gazvesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 8. yılı Şevvâl ayında *Tâif* gazvesi meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) *Huneyn*'den çıkıp *Tâif*'e yöneldi. Ordunun öncü kuvveti olarak Hâlid b. Velîd'i gönderdi. Sakîf kabilesi kalelerini güçlendirmiş ve bir yıllık ihtiyaçlarını depolamışlardı. *Evtâs*'ta yenilince kalelerine sığınmış; kapılarını kapamış ve savaşa hazırlanmışlardı. Resûlullah (sas) yola devam etti ve gelip *Tâif* kalesine yakın bir yerde konaklayarak karargâhını kurdu. Tâifliler Müslümanları öyle oka tuttular ki sanki çekirge sürüsü gibi şiddetli ve yoğundu. Bu nedenle bazı Müslümanlar yaralandı. O gün onlardan, aralarında Abdullah b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre ve Sa'îd b. el-Âs'ın da bulunduğu on iki kişi öldürüldü. O gün Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk atılan oklarla yaralanmış; yarası apse tutmuş; sonra patlamış ve ölmüştü.

Resûlullah (sas) bugün *Tâif* mescidi olarak bilinen yere taşındı. Peygamber'le beraber hanımları Ümmü Seleme ve Zeyneb vardı. Onlara iki çadır kurdurdu. *Tâif* gazvesi süresince Resûlullah (sas) iki çadır arasında namazlarını kılardı. Tâiflileri on iki gün muhasara altında tuttu. Onlara karşı mancınık kurdu ve kalenin etrafına iki sıra tahtadan engeller serpiştirdi. Bu arada Sakîf kabilesi onları oka tuttu. İçlerinden ölenler oldu. Resûlullah (sas) üzüm bağlarının kesilip yakılmasını emretti. Müslümanlar bağları çabuk kesmeye başladılar. Sonra Tâifliler Peygamber'den (sas) bağlarını Allah ve akrabalık hatırı için bırakıp kesmemesini istediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Allah ve akrabalık hakkı için bırakıyorum."* dedi. Sonra Resûlullah'm (sas) münadisi şöyle seslendi: "Hangi köle kaleden çıkıp yanımıza gelirse, hürdür." Bunun üzerine aralarında Ebû Bekre olmak üzere on küsur kişi kaleden çıktı. Ebû Bekre kaleden çıkrıkla inmiş; bu sebeple ona "çıkrıklı" anlamında Ebû Bekre adı verilmiştir. Resûlullah (sas) onları azat etti ve her birini ihtiyaçlarını karşılaması için bir Müslümana teslim etti. Bu olay Tâiflilere çok ağır geldi. Peygamber'in *Tâif*'i fethetmesine izin verilmedi. Resûlullah (sas) Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî'yle istişarede bulunarak ona *"Ne düşünüyorsun?"* diye sordu. Nevfel, "Deliğe

girmiş bir tilki. Başında durursan onu alırsın, ancak terk edersen sana zarar vermez." dedi. Bunun üzerine Peygamber, Ömer b. el-Hattâb'a, orduya dönüş için hazırlanmaları duyurusunu yapmasını emretti. İnsanlar bundan rahatsız oldular ve "*Tâif*'i fethetmedik, dönüyoruz?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Haydi savaşa dönün."* dedi. Savaşa yeniden döndüler. Müslümanlar arasında yaralananlar oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Dönüyoruz!"* dedi. Müslümanlar buna sevindiler. Dönüşü kabullenip hazırlanmaya başladılar. Bunu gören Resûlullah (sas) gülüyordu. Resûlullah (sas) onlara dedi ki: *"Tek olan Allah'tır. Vâdini yerine getirdi; kuluna yardım etti ve Ahzâb'ı tek başına yendi, deyin."*

Oradan ayrılıp döndükten sonra Resûlullah (sas) onlara dedi ki: *"Dönücüleriz, tövbe edenleriz, ibadet edenleriz, Rabbimize hamdedenleriz, deyin."*

Peygamber'e "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yalvararak Sakîf'e beddua et!" dediler. Peygamber, *"Allah'ım! Sakîf kabilesini hidayete erdir ve onları İslâm'a getir."* diye dua etti.

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'l-Eşheb haber verdi; dedi ki: Bize el-Hasan haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) *Tâif*'i muhasara etti. Adamın biri surun üzerinden atılan bir şeyle vurularak öldürüldü. Bunun üzerine Ömer, Resûlullah'ın (sas) yamna gelerek ona, "Ey Allah'ın Elçisi! Sakîf kabilesine beddua et!" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Allah bana Sakîf kabilesi hakkında buna izin vermedi."* buyurdu. Bunun üzerine Ömer, "Allah'ın kendilerine beddua edilmesine izin vermediği bir kavmi nasıl öldürürüz?" dedi. Resûlullah (sas) da *"Haydi yüklerinizi hazırlayıp gidin, gidin!"* dedi.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Sevr b. Yezîd'den, o da Mekhûl'den şöyle haber verdi:

Peygamber Tâiflilere karşı kırk gün mancınık kullandı.

Bize Nasr b. Bâb haber verdi. O el-Haccâc'dan (yani İbn Ertât'tan), o el-Hakem'den, o Miksem'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) *Tâif* günü şöyle buyurdu: *"Kölelerden kim çıkıp yanımıza gelirse o hürdür."* Bunun üzerine, Tâiflilerin kölelerinden aralarında Ebû Bekre'nin de bulunduğu bir köle grubu çıktı. Resûlullah (sas) onları azat etti.

Sonra Resûlullah (sas) memurlarını gönderdi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) hicretinin 9. yılı Muharrem hilalini gördüğünde Araplardan zekâtları toplamak üzere zekat memurlarını gönderdi. Uyeyne b. Hısn'ı Benî Temîm kabilesinin zekâtını almak üzere gönderdi. Büreyde b. el-Husayb'ı Eslem ve Gıfâr kabilelerinin zekâtlarını almaya gönderdi. Gönderilenin Ka'b b. Mâlik olduğunu söyleyenler de vardır. Abbâd b. Bişr el-Eşhelî'yi ise Süleym ve Müzeyne kabilelerine gönderdi.

Râfi b. Mekîs'i Cüheyne kabilesine, Amr b. el-Âs'ı beni Fezâre'ye, ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'yi Benî Kilâb'a, Büsr b. Süfyân el-Ka'bî'yi ise Benî Ka'b'a, İbn Lütbiyye el-Ezdî'yi Benî Zübyân'a ve Sa'd Huzeym kabilesinden bir adamı da aym kabileye gönderdi. Resûlullah (sas) zekât toplayıcılarına, zekâtını alacakları kimselerin mallarından en iyisini almaktan kaçınmalarını ve uygun olanı almalarını tavsiye etti.

▪ Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'nin Benî Temîm Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılında Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'nin Benî Temîm üzerine yaptığı seriyye gelir. Benî Temîm kabilesi, es-Sukyâ ile Benî Temîm diyarı arasmdaydılar.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Uyeyne b. Hısn el-Fezârî'yi Benî Temîm'e, aralarında Muhacir ve Ensârî bulunmayan Araplardan elli atlıyla gönderdi. Geceleri yürüyor, gündüzleri gizleniyordu. Sahrada onlara hücum etti. Hayvanlarını bırakıp kaçtılar. Kaçanlar kaçtı ve onlardan on bir kişi esir edildi. Müslümanlar, kaçıp terk ettikleri yerde on bir kadın ve otuz çocuk buldular. Onları alıp *Medine*'ye getirdiler. Resûlullah (sas) onları Remle bt. el-Hades'in evinde tuttu. Serbest bırakılmaları için Benî Temîm kabilesinin ileri gelenlerinden Utârid b. Hâcib, ez-Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, el-Akra b. Hâbis, Kays b. el-Hâris, Nu'aym b. Sa'd, Amr b. el-Ehtem, Rebâh b. el-Hâris b. Mücâşi heyet olarak geldiler. Çocuklar ve kadınlar onları görünce ağlaşmaya başladılar. Hemen Resûlullah'ın (sas) kapısına geldiler. "Ya Muhammed! Seninle görüşmek istiyoruz!" diye bağırmaya başladılar. Resûlullah (sas) onlarla görüşmek için çıktı. Bu arada, Bilâl namaza çağırdı. Onlar ise Peygamber'e sarıldılar; onu bırakmıyorlar

habire konuşuyorlardı. Onları dinledi, sonra öğlen namazını kılmaya geçti. Namazdan sonra Resûlullah (sas) mescit sahanında oturdu. Benî Temîm, Utârid b. Hâcib'i sözcü olarak seçti. Gelip Resûlullah'ın (sas) huzurunda bir konuşma yaptı. Resûlullah (sas) Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ı onlara cevap vermek üzere görevlendirdi. Bu arada onlar hakkında şu ayet indi: ***"Sana odaların dışından seslenenlerin çoğu anlayışsız insanlardır."***[132] Resûlullah (sas) esir ve tutsakları onlara iade etti. Sonra el-Velîd b. Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ı Huzâ'a kabilesinden daha önce Müslüman olmuş ve mescitler kurmuş olan Benî el-Mustalık'ın zekâtlarını toplamak üzere gönderdi. Velîd'in gelişini duyunca sevinçle onu karşılamak üzere içlerinden yirmi kişi çıkmış, deve ve koyunlarını önlerine katarak onu karşılamaya çıkmışlardı. Velîd b. Ukbe onları görünce ürktü ve *Medine*'ye geri döndü. Peygamber'e zekât almasına engel olmak için kendisini silahla karşıladıklarını söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlarla savaşacak bir seriyye göndermek üzere iken haber onlara yetişti. Velîd'i karşılamaya çıkanlar hemen Resûlullah'm (sas) yanma gelerek ona olayın iç yüzünü anlattılar. Bunun üzerine şu ayet indi: ***"Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın."***[133]

Resûlullah (sas) onlara Kur'ân okudu; mallarının zekâtlarını toplamak, onlara İslâm ilkelerini ve Kur'ân'ı öğretmek için onlarla beraber Abbâd b. Bişr'i gönderdi. Orada on (gün) kaldı hiçbir hakkı kaybetmedi sonra onlardan memnun olarak Resûlullah'm (sas) yanına döndü.

▪ Kutbe b. Âmir b. Hadîde'nin Has'am'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Safer ayında *Türebe* yakınlarında Bîşe taraflarında bulunan *Has'am*'a Kuteybe b. Âmir b. Hadîde'yi gönderdi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Kuteybe b. Âmir b. Hadîde'yi yirmi kişilik bir grupla *Tebâle* yönünde bulunan Has'amlılara gönderdi ve onlara

[132] Hucurât 49/4.
[133] Hucurât 49/6.

saldırmasını emretti. On deveyle yola çıktılar. Develere sırayla biniyorlardı. Onlara yakın bir yerde bir kişiyi tuttular. Adam durmadan sağa sola sesleniyor, bağırıyor ve yakınlarını uyarıyordu. Onların yerini de söylemiyordu. Boynunu vurdular. Sonra yatana kadar bekleyip gece onlara saldırdılar. Şiddetli bir çarpışma oldu. Her iki tarafta da yaralılar artmıştı. Kuteybe b. Âmir öldürdüğünü öldürdü; kadın, çoluk çocuğu ve sürülerini önlerine katarak *Medine*'ye döndüler. *Medine*'ye dönerken bir sel meydana geldi ve Has'amlıların ona yetişmelerine engel oldu. Humus çıkarıldıktan sonra ganimetten paylarına dörder deve düştü. Her deve on koyun karşılığındaydı.

▪ ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'nin Benî Kilâb'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Rebîülevvel ayında ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'nin Benî Kilab'a yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Resûlullah (*sas*) *el-Kuratâ*'ya başlarında ed-Dahhâk b. Süfyân b. Avf b. Ebû Bekir el-Kilâbî ve beraberinde el-Asyad b. Seleme b. Kurt olduğu halde bir ordu gönderdi. Onlarla *ez-Züc*'de (*Züc Lâve*'de) karşılaştılar. Onları İslâm'a çağırdılar; ancak kabul etmediler. Onlarla savaştı. el-Asyad kendi babası Seleme'yi *ez-Züc*'de, bir su ambarının başında yakaladı. Babasım İslâm'a davet etti ve ona aman verdi. Dönüp ona ve dinine küfretti. Bunun üzerine el-Asyad babasının üzerinde bulunduğu atın ayağını kılıçla vurdu. At sırt üstü düştü. Seleme de yere düştü ve kendi mızrağının üzerine yaslanarak suda öyle tutunup durdu. Sonra Asyad'ın arkadaşlarından biri gelip onu öldürdü. Oğlu onu öldürmedi.

▪ Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'nin Habeşlilere Karşı Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Rebîülâhir ayında Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'nin Habeşlilere yaptığı seriyye gelir.

[Dediler ki:] Peygamber'e Ciddelilerin, bazı Habeşilerin dolaştıklarını gördükleri haberi ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) 300 kişilik bir kuvvetle Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'yi gönderdi. Denize açıldı ve bir

adaya vardı. Onu görünce korkup kaçtılar. Dönüşünde beraberinde bulunan bazı arkadaşları ailelerine erken dönmek istediler. Onlara izin verdi. İzin alanların aralarında Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî de vardı. Onu başlarına emir olarak görevlendirdi. Espriyi seven biriydi. Dönüş yolunda konaklarken ısınmak için ateş yaktıkları sırada onlara, "Kendinizi birer birer bu ateşe atmanızı emrediyorum." dedi. Birkaç kişi ayağa kalktı ve ateşe atlamak üzereyken onlara, "Oturun! Sizinle şakalaşıyorum." dedi. Sonra bunu Peygamber'e anlattılar. Resûlullah (sas) onlara, *"Size bir masiyeti emredene itaat etmeyin."* dedi.

▪ Ali b. Ebû Tâlib'in Tay Kabilesinin Putu el-Füls'ü Yıkmak İçin Yaptığı Seriyye

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Rebîülâhir ayında Ali'nin Tay kabilesinin *el-Füls* adındaki putunu yıkmak için yaptığı seriyye meydana geldi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ali'yi Ensâr'dan ellisi atlı ve 100'ü deveti 150 kişilik bir kuvvetle *el-Füls* putunu yıkmaya gönderdi. Ali ile birlikte siyah bir bayrak ve beyaz bir sancak vardı. Sabaha yakın Âl-i Hâtim (Hâtim ailesi) semtine saldırdılar. *el-Füls* putunu kırıp yıktılar ve koyun, davar, deve ve esirlere el koydular. Esirler arasında Adî b. Hâtim'in kızkardeşi bulunuyordu. Adî b. Hâtim *Şam*'a kaçmıştı. *el-Füls* putunun hazinesinde Resûb, el-Mihzem ve el-Yemânî diye adlandırılan üç kılıç ile üç zırh bulundu. Resûlullah (sas) esirlerden sorumlu olmak üzere Ebû Katâde'yi görevlendirdi. Koyun sürülerine ve eşyalara Abdullah b. Atîk'i görevlendirdi. *Rekik*'e vardıklarında ganimetleri paylaştılar. Peygamber'e Resûb ve el-Mihzem isimli kılıçları ayırdılar. Sonra onun payma bir kılıç daha düştü. Humusu ayırdılar. Hâtim ailesini ganimete katmayıp paylaştırmadı ve onları *Medine*'ye götürdü.

▪ Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'nin Belî ve Uzre Kabilelerinin Arazisi Olan el-Cinâb'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Rebîülâhir ayında Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'yi Belî ve Uzre kabilelerinin arazisi olan *el-Cinâb*'a seriyyesi meydana geldi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Tebûk Gazvesi

Hicretin 9. yılı Receb ayında, Resûlullah'ın (sas) *Tebûk* seferi meydana geldi.

[Dediler ki:] Peygamber'e Rumların büyük gruplar halinde *Şam*'da toplandıkları, Hirakl'm kendi arkadaşlarına bir yıllık azıklarını karşıladığı ve onlara Lahm, Cüzâm, Âmile ve Gassân kabilelerinin katıldığı ve öncülerini *Belkâ*'ya gönderdikleri haberi geldi. Resûlullah (sas) insanları bu savaşa katılmaya çağırdı ve iyi hazırlık yapmaları için nereye gideceklerini de alenen açıkladı. *Mekke*'ye ve Arap kabilelerine kendisine katılmaları için haber gönderdi. Sıcakların aşırı olduğu bir dönemdi. Sadaka vermelerini emretti. Allah yolunda Müslümanlar cömertçe sadaka verdiler. Yedi kişi ağlayarak Resûlullah'ın (sas) yanına gelip ondan binek istediler. Onlara ***"Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum."***[134] dedi. ***"Bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden göz yaşları içerisinde geri döndüler."***[135] Bunlar Sâlim b. Umeyr, Heremî b. Amr, Ulbe b. Zeyd, Ebû Leyla el-Mâzinî, Amr b. Aneme, Seleme b. Sahr ve İrbâd b. Sâriye adlı sahabelerdi.

Bazı rivayetlerde bu yedi kişi arasında Abdullah b. el-Muğaffel ve Ma'kıl b. Yesâr da vardı. Kimi de şöyle dedi: Ağlayanlar (Bekkâûn) -Müzeyne'den olan- Mukarrin'in yedi oğludur. Bu arada münafıklardan bir grup Resûlullah'ın (sas) yamna gelip sebepsiz olarak kendisiyle çıkmamak için izin istediler. Seksen yedi kişiydiler.

[134] Tevbe 9/92.
[135] Tevbe 9/92.

Bedevîlerden de Resûlullah'ın (sas) yanına gelip özür bildirenler oldu. Onların özürlerini kabul etmedi ve izin vermedi. Seksen iki kişiydiler. Abdullah b. Übey b. Selûl ise münafıklardan ve Yahudilerden oluşan kendi yandaşlarıyla *Seniyyetülvedâ*'da karargâh kurmuştu. Denildiğine göre Abdullah b. Übey'in askerleri, Resûlullah'ın (sas) askerinden az değildi. Resûlullah (sas) kendi ordusunun başına Ebû Bekir es-Sıddîk'ı namaz kıldırmak üzere tayin etmişti. Resûlullah (sas) *Medine*'ye Muhammed b. Mesleme'yi bıraktı. [Bize göre bu rivayet, "Başkasını bıraktı." diyenlerin rivayetlerine göre daha sağlamdır.] Resûlullah (sas) hareket ettiğinde Abdullah b. Übey ve beraberlerindekiler hareket etmeyip yerinde kaldı. Müslümanlardan da (imanından) şek ve şüphe olmadığı halde çıkmayıp *Medine*'de kalanlar oldu. Bunlar Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Rebî, Mürâre b. Rebî, Ebû Hayseme es-Sâlimî ve Ebû Zer el-Gıfârî idi. Resûlullah (sas) Ensâr boylarından her birine ve Arap kabilelerinin her birinin bir sancak veya bayrak almalarını emretti. Resûlullah (sas) ashâbıyla beraber 30.000 kişilik bir orduyla *Tebûk*'e kadar yürüdü. At sayısı 10.000 idi. Orada yirmi gece kaldı. Namazları ikişer rekât olarak kılıyordu. Resûlullah (sas) orada iken Ebû Hayseme es-Sâlimî ve Ebû Zer el-Gıfârî ona yetiştiler. Hirakl o sırada Hıms şehrinde idi. Resûlullah (sas) 9 yılının Receb ayında Hâlid b. el-Velîd'i 420 kişilik bir süvari kuvvetiyle *Dûmetülcendel*'de bulunan Ükeydir b. Abdülmelik'e karşı gönderdi. *Dûmetülcendel* ile *Medine* arası on beş günlük bir mesafedir. Ükeydir, Kinde kabilesindendi ve onların hükümdarıydı. Aynı zamanda bir Hıristiyan'dı. Hâlid onun yanına vardığında, Ükeydir ve kardeşi Hassân dolunaylı bir gecede kaleden çıkmış, inek sürüsünü kovalıyorlardı. Hâlid'in atlılara bir hamle yaparak onu esir aldılar. Ükeydir'in kardeşi Hassân ise direndi ve savaşarak öldürüldü. Beraberlerinde bulunanlar ise kaçtı. Hâlid kaleye girdi. Ükeydir'e -*Dûmetülcendel*'i teslim etmesi karşılığılığında- onu Resûlullah'ın (sas) yanına götüreceğine ve öldürülmeyeceğine dair güvence verdi. Ükeydir istenileni yaptı. Hâlid onunla 2.000 deve 800 koyun, 400 zırh ve 400 mızrak karşılığında anlaşma yaptı.

Ganimetten Peygamber'e özel bir pay (safî) ayırdı. Sonra humusu hesaplayarak çıkardı. Geri kalanları ise arkadaşlarına paylaştırdı. Ganimetten her bir adama beş pay düştü. Sonra Hâlid, Ükeydir'i kalede bulunan

kardeşi Mesâd'ı ve sulhla aldığı ganimetleri yanına alarak *Medine*'ye doğru yola çıktı. Ükeydir'i Resûlullah'ın (sas) yanına götürdü. Resûlullah (sas) ona hediye verdi ve cizye vermesi koşuluyla anlaştı. Kendisini ve kardeşinin can güvenliği vererek onları serbest bıraktı. Resûlullah (sas) onlara verdiği güvenceyi ve onlarla yaptığı sulhu ihtiya eden bir belge yazdırdı ve belgeyi tırnağıyla (parmak uçlarıyla) mühürledi.

Resûlullah (sas) *Tebûk*'te nöbetçilik görevine Abbâd b. Bişr'i görevlendirmişti. Arkadaşlarıyla beraber askerleri dolaşıyordu. Sonra Resûlullah (sas) düşmanla karşılaşmadan *Tebûk*'ten ayrıldı. Hicretin 9. yılı Ramazan ayında *Medine*'ye ulaştı. *"Bu seferimizde bize, verdiği sevap ve ecirden dolayı Allah'a hamd olsun."* dedi. Kendisiyle beraber çıkmayanlar Resûlullah'ın (sas) yanına gelip yeminler ettiler. Onların özürlerini kabul etti ve onlar için istiğfarda bulundu. Kab b. Mâlik ve iki arkadaşının işini, tevbeleri hakkında ayet ininceye kadar erteledi. Bu arada Müslümanlar "Artık cihat işi bitti." diyerek silahlarını satmaya başladılar. Bu haber Peygamber'e ulaştı. Onları menetti ve *"Deccal ortaya çıkana kadar ümmetimden bir grup, hak üzere cihada devam edeceklerdir."* buyurdu.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Yunus haber verdi. O ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik haber verdi; dedi ki:

Ka'b b. Mâlik'in şöyle dediğini işittim: "Resûlullah (sas) herhangi bir gazveye çıkacağında mutlaka başka bir yön söylerdi ve onu gizlerdi. *Tebûk* gazvesi olunca onu gizlemedi. Şiddetli bir yaz sıcağında, uzun bir yola ve büyük bir düşmana karşı gazveye çıktı. Düşmanlarına karşı onlar gibi hazırlanmaları için Müslümanlara nereye sefer yapacaklarını açıkça anlattı."

Bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî haber verdi. O Ma'mer'den, o Abdullah b. Muhammed b. Akîl b. Ebû Tâlib'den Allah Teâlâ'nın, *"sıkıntılı bir zamanda ona uyanlar"*[136] ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet etti:

Tebûk gazvesinde bir deve üzerinde ikişer üçer kişi (nöbetleşe binerek) yola çıktılar. Çıktıklarında hava aşırı sıcaktı. Bir gün aşırı susadılar. Öyle ki develerini kesip işkembelerini sıkarak içindeki suyu içmeye başlamışlardı. Suda zorluk, temizlikte zorluk ve nafakada zorluk vardı.

[136] Tevbe 9/117.

Bize Ebû Âmir Abdülmelik b. Amr el-Akadî haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Abdurrahman b. Abdullah b. Hanzale el-Gasîl haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdullah'ın bir oğlu veya Abdullah b. Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'in oğlu babasından rivayet etti: O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas) Perşembe günü *Tebûk* gazvesine çıktı. Onun son gazvesiydi. Perşembe günü çıkmayı severdi.

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize İsa b. Yusuf haber verdi. O el-Evzâ'î'den, o Yahya b. Ebû Kesîr'in şöyle dediğini nakletti:

Resûlullah (sas) *Tebûk*'e gazve düzenledi ve yirmi gece orada kaldı. O sürede yolcu namazı kılardı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. O da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Tebûk seferinden döndük. *Medine*'ye yaklaşınca Resûlullah (sas), *"Medine'de öyle kimseler var ki, yürüdüğünüz bir yol veya geçtiğiniz bir vadi yoktur ki, sizinle olmasınlar"* dedi. "Ey Allah'ın Resûlü onlar *Medine*'de oldukları halde mi?" diye sordular. "Evet! Onlara çaresizlik engel oldu." dedi.

Biz İsmail b. Abdülkerîm el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Akîl b. Ma'kıl haber verdi. O babasından, o Vehb'den, o da Câbir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Tebûk gazvesinde Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini işittim: *"Medine'de öyle kimseler var ki, onlar geçtiğiniz her yolda, kat etiğiniz her vadide mutlaka sizinle beraberdirler. Sizinle beraber yola çıkmalarına hastalık engel oldu."*

▪ Ebû Bekir es-Sıddîk'in İnsanlara Hac Yaptırması

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 9. yılı Zilhicce ayında Ebû Bekir'in insanlara hac yaptırması gelir.

[Dediler ki: Resûlullah (sas) Ebû Bekir'i (r) insanlara hac yaptırmak üzere *Medine*'den 300 kişilik bir grupla görevlendirdi. Resûlullah (sas) yirmi deveyi kendi eliyle süsleyip nişanlayarak kurban olarak gönderdi ve Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'yi bu iş için görevlendirdi. Ebû Bekir ise beş deveyi kurban olarak önüne katıp götürdü. Ebû Bekir el-Arc denilen mevkideyken Ali b. Ebû Tâlib (sas) Resûlullah'ın devesi el-Kasvâ'ya binmiş

olarak yetişti. Ebû Bekir ona, "Resûlullah (sas) seni insanlara hac yaptırman için mi gönderdi?" diye sordu. Ali ona "Hayır! Beni insanlara bir 'uyarı' okumam ve tüm anlaşmaları iptal etmem için gönderdi." dedi. Ebû Bekir yoluna devam etti. İnsanlara hac yaptırdı. Ali b. Ebû Tâlib, bayram günü (Yevmü'n-nahr) Cemre'nin (Şeytan taşlanan yerin) yanında insanlara uyarıyı okudu ve tüm anlaşmaları ilga etti. "Bundan böyle hiçbir müşrik hac yapamayacak ve çıplaklar *Kâbe*'yi tavaf edemeyecektir." diye ilan etti. Sonra ikisi beraberce *Medine*'ye döndüler.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb haber verdi; dedi ki: Bize Amr b. el-Hâris haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o Humeyd b. Abdurrahman'dan, o da Ebû Hüreyre'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ebû Bekir es-Sıddîk'i Veda Haccı'ndan önce insanlara hac yaptırmak için görevlendirdiğinde Ebû Bekir Kurban bayramında (Yevmü'n-nahr) bir grupla birlikte insanlara, "Bundan böyle hiçbir müşrik *Kâbe*'ye hac yapamayacak ve *Kâbe* çıplak olarak tavaf edilemeyecektir." dedi.

Humeyd, "Ebû Hüreyre'nin hadisinden dolayı Kurban günü (Yevmü'n-nahre), büyük hac günüdür (Yevmü'l-hacci'l-ekber)" diyordu.

▪ Hâlid b. el-Velîd'in Necrân'da Bulunan Benî Abdülmedân'a Seriyyesi

Sonra Resûlullah'm (sas) hicretinin 10. yılı Rebîülevvel ayında Hâlid b. el-Velîd'in *Necrân*'da bulunan Benî Abdülmedân'a yaptığı seriyye gelir.

▪ Ali b. Ebû Tâlib'in - İki Kez Olduğu Söylenen- Yemen'e Seriyyesi

Sonra Ali'nin *Yemen*'e yaptığı seriyye gelir. İki seriyye olduğu söylenir. Birinin hicretin 10. yılı Ramazan ayında meydana gelmiştir.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) Ali b. Ebû Tâlib'i *Yemen*'e gönderdi. Ona bir sancak bağladı. Kendi eliyle sarığını sardı ve ona, *"Geriye bakmadan yürü. Onların bölgesine vardığında, onlar seninle savaşmadıkça sen savaşma!"* dedi. 300 atlıyla yola çıktı. O topraklara giren ilk İslâm süvari birliğiydi.

Orası *Mezhic* bölgesiydi. Ali arkadaşlarını sağa sola saldı. Kadın, çoluk-çocuk, deve, koyun ve başka şeyleri ganimet olarak alıp geri döndüler. Ganimetleri toplayıp koruma görevini Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye verdi. Ele geçirdikleri bütün ganimetleri onun yanında topladı. Sonra onların topluluklarıyla karşılaştı. Onları İslâm'a davet etti. Daveti reddettiler; taş ve ok attılar. Ali arkadaşlarına savaş hali aldırdı. Sancağı Mes'ûd b. Sinân es-Sülemî'ye verdi. Sonra onlara arkadaşlarıyla saldırdı. Onlardan yirmi kişi öldürdü. Dağılıp kaçıştılar. Ardlarına düşmedi. Sonra onları İslâm'a davet etti. Hemen icabet ettiler. Liderlerinden bir kısmı Müslüman olmak üzere ona biat ederek, "Arkamızda kalan kavmimiz adına biat ediyoruz. Şu da bizim zekâtlarımızdır, bunun içinden Allah'ın hakkını al." dediler. Sonra ganimetleri topladı ve beşe böldü. Bir paya "Allah'ın" diye yazdı. Kura çekti. İlk çıkan pay humusun payı oldu. Sonra kalan ganimeti arkadaşlarına dağıttı. Ardından geri dönerek hicri 10. yılda *Mekke*'ye hac için gelen Resûlullah ile (sas) buluştu.

Resûlullah'ın (sas) Umresi

Bize Hevze b. Halîfe, Ahmed b. Abdullah b. Yunus ve Şihâb b. Abbâd el-Abdî haber verdiler; dediler ki: Bize Dâvûd b. Abdurrahman el-Attâr haber verdi. O Amr b. Dînâr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) dört umre yapmıştır. Umretü'l-hasr denen *Hudeybiye*, ertesi sene yapılan "Umretü'l-kazâ, Umretü'l-Ci'râne ve dördüncüsü haccıyla birlikte yaptığı umredir.

Bize Ahmed b. İshâk el-Hadramî haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ömer b. Huseym haber verdi. O da Sa'îd b. Cübeyr'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Hudeybiye* senesinde, Zilkâde ayında umreye çıktı. Kureyş'le sulh yaptığı senede de, Zilkâde ayında umreye çıktı. *Tâif* dönüşü Zilkâde ayında *el-Ci'râne*'de umreye çıktı.

Bize Haccâc b. Nusayr haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir (yani el-Hüzelî) haber verdi. O da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hac yapmadan önce Zilkâde ayında üç umre yapmıştır.

Bize Musa b. Dâvûd ed-Dabî haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Müemmil haber verdi. O da İbn Ebû Müleyke'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) dört umre yapmıştır. Tümü Zilkâde ayındaydı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi. O Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Zilkâde ayının dışında hiç umre yapmamıştır.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani es-Sevrî) haber verdi. O İbn Cüreyc'den, o da Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) tüm umreleri Zilkâde ayındaydı.

Bize Affân b. Müslim, Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî ve Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdiler; dediler ki: Bize Hemmâm haber verdi. O da Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Enes b. Mâlik'e, "Resûlullah (sas) kaç umre yaptı?" diye sordum. Bana, "Dört umre yaptı: Zilkâde ayında müşrikler tarafından *Hudeybiye*'den çevrildiği umre. Ertesi yıl yine Zilkâde ayında onunla sulh yaptıkları umre. Yine Zilkâde ayında el-*Ci'râne*'de *Huneyn* ganimetlerini dağıttıktan sonraki umresi ve son olarak hac yaparken hacla beraber yaptığı umresi.

Bize Muhammed b. Sâbık haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Tahmân haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da İbn Abbâs'ın mevlası Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Tâif*'ten dönünce *el-Ci'râne* denilen yerde konakladı. Orada ganimetleri dağıttı ve orada Şevvâl ayının bitimine iki gece kala umreye niyet etti.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi. O Dâvûd b. Abdurrahman'dan, o İbn Cüreyc'den, o Müzâhim'den, o Abdülazîz b. Abdullah'tan, o da Muharriş el-Ka'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *el-Ci'râne*'den gece umreye niyet etti. Sonra geri dönüp orada gece gecelemiş gibi göründü. Umresinin birçok kimse tarafından bilinmemesinin nedeni buydu.

Dâvûd dedi ki: Bu, fetih senesindeydi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi. O İyâd b. Abdurrahman'dan, o Muhammed b. Ca'fer'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) *el-Ci'râne*'den umreye niyet etti. "Yetmiş peygamber buradan umre yapmıştır." dedi.

Bize Muhammed b. es-Sabbâh haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Şevvâlde bir ve Zilkâde ayında iki umre olmak üzere üç umre yapmıştır.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani es-Sevrî) haber verdi. O Mansûr'dan, o da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bir tek umreden başka umre yapmamıştır.

Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize el-Muğîre haber verdi. O eş-Şa'bî'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) hayatında üç umre yapmıştır.

Bize Hüşeym haber verdi. O İsmail b. Ebû Hâlid'in şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Ebû Evfâ'ya, "Resûlullah (sas) umrelerinde *Kâbe*'ye girdi mi?" diye sordum. "Hayır!" dedi.

RESÛLULLAH'IN (SAS) VEDA HACCI

Sonra Resûlullah'ın (sas) hicretinin 10. yılında insanlarla yaptığı ve "Veda Haccı" adı verilen haccı gelir. Müslümanlar bu hacca İslâm haccı adım verirlerdi.

[Dediler ki:] Resûlullah (sas) on yıl *Medine*'de ikamet etti. Her yıl kurban keser, ama saçlarını kesmez, kısaltmaz, gazalara çıkar, -hicretinin 10. yılı Zilkâde ayına kadar- hac yapmazdı. Bu zamanda hacca gitmeye karar verdi ve insanlara bunu ilan etti. Peygamber'e hacda tabi olmak için *Medine*'ye pek çok insan geldi. Resûlullah (sas), kendisine peygamberlik gelişinden vefatına kadar bu haccından başka hac yapmamıştır. İbn Abbâs, Resûlullah'ın (sas) bu haccma "Veda Haccı" denmesini arzu etmez; ona "İslâm haccı" derdi. Resûlullah (sas) yıkanmış, saçları taranmış, esaslanmış, rida ve izar'dan oluşan Suhâr işi[137] ihramını giymiş olarak *Medine*'den ayrıldı. Resûlullah (sas) *Medine*'den, Zilkâde'nin bitimine beş gün kala Cumartesi günü yola çıktı. *Zülhuleyfe*'de öğle namazını iki rekât olarak kıldı. Resûlullah (sas) bu hacda eşlerinin tümünü hevdeçlerin içinde beraberinde götürdü. Kurbanlıklarını ayırdı, işaretledi ve *el-Beydâ*'da[138] devesine

[137] Suhar, Yemen'de dokuma işiyle meşgul olan bir köyün adıdır. Elbiseler oraya nisbet edilir (Bk. *Lisânü'l-Arab*, "صحر" maddesi) (E).

[138] *el-Beydâ, Mekke* ile *Medine* arasında, *Mekke*'ye daha yakın bir yerdir. *Zülhuleyfe*'nin önündeki eş-Şeref'ten sayılır (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 523) (E).

biner binmez ihrama girdi. Nâciye b. Cündüb el-Eslemî, Resûlullah'ın (sas) getirdiği kurbanlardan sorumluydu.

Telbiye ve tehlil niyetini umre ve haccı beraber mi yaptı? İhtilafa düştük. Medineliler "Hacc-ı ifrad yaptı." dediler. Başkalarının rivayetlerine göre hac ve umreye ikisine birlikte niyet (hacc-ı kıran) etti. Kimisi de "*Mekke*'ye umre niyetiyle girdi sonra hac niyetini ekledi." dedi. Her birinin rivayeti ayrı ayrıdır. En doğrusunu Allah bilir.

Sonra Resûlullah (sas) yoluna devam etti. Konakladığı yerlerde beraberindeki ashâbına namaz kıldırarak yoluna devam etti. İnsanların bildiği ve Resûlullah'ın (sas) yol boyu konaklayıp namaz kıldığı yerlere mescitler kuruldu. Resûlullah (sas) Pazartesi günü *Merrüzahrân*'a ulaştı. *Serif* mevkiinde güneş battı. Sabah kalkıp yıkandı ve devesi el-Kasvâ'nın üzerine binmiş olarak *Mekke*'ye gündüz girdi. *Mekke*'nin üst tarafından *Kedâ*'dan girerek, Benî Şeybe kapısına vardı. *Kâbe*'yi görünce ellerini kaldırarak şöyle dua etti: *"Allah'ım! Bu evin şeref, azamet, fazilet ve mehabetini artır. Hac ve umre yapan kimseyi de şeref, azamet, fazilet, mehabet ve iyilik ver."*

Sonra Resûlullah (sas) *Kâbe*'yi tavaf etti. Hacerülesved'den başlayıp Hacerülesved'e üç şavtta remel yaptı.[139] Ridasını ızdıba[140] yaparak tavaf etti. Sonra Makâm'ın[141] arkasında iki rekât namaz kıldı. Ardından hemen Safa ve Merve arasında devesinin üzerinde sa'y yaptı.

el-Abtah denilen yerde, biraz yorgunluk hissetti ve istirahat için geri döndü. Terviye gününden[142] bir gün önce öğlen vakti *Mekke*'de bir hutbe irad etti. Sonra tevriye günü *Minâ*'ya çıktı ve orada geceledi. Ertesi gün *Arafat*'a gitti ve *el-Hizâb*'da durdu. Orada "Urene[143] içi hariç *Arafat*'ın her tarafı vakfe yeridir/mevkıftır." dedi ve devesinin üzerinde vakfe yaparak dua etti. Akşam olunca kurbanlıkları önüne katıp hareket etti. Boşluk bulunca aradan geçip *Müzdelife*'ye gelinceye kadar yürüdü. Ateşe yakın konakla-

[139] Koşmaksızın süratli ve çalımlı yürümek (E).
[140] Ridanın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atarak sağ omuzu ve sağ kolu açık bırakmak (E).
[141] Makâm-ı İbrahim (E).
[142] 8 Zilhicce'ye tekabül eden Arefe gününden (9 Zilhicce) önceki gün (E).
[143] Arafat bölgesinin köylerinden bir köy, hacıların yeri.

yarak akşam ve yatsı namazını bir ezan ve iki kamet ile kıldı. Sonra orada geceledi. Seher vaktinde zayıf insanların kadın ve çocukların kalabalıktan önce *Minâ*'ya gitmelerine izin verdi.

İbn Abbâs şöyle dedi: Baldırımıza vurarak *"Yavrularım! Güneş doğmadan (Akabe Cemresini kastederek) şeytanı taşlamaya başlamayın."* dedi. Fecr doğduğunda Resûlullah (sas) sabah namazım kıldı. Sonra devesine binerek *Kuzeh*'te durdu ve şöyle dedi: *"Muhassir mevkii hariç Müzdelife'nin tümü vakfe yeridir (mevkıf)."* dedi Sonra güneş doğmadan yola devam etti. *Muhassir*'e vardığında Akabe Cemresi'ni bitirene kadar telbiyeye devam etti. Sonra kurbanlarını kesip saçlarını tıraş etti. Bıyıklarını düzeltti, tırnaklarını kesip, tırnaklarının ve saçlarının gömülmesini emretti. Sonra güzel koku sürdü, gömlek giydi. Sonra çağırıcısı şöyle seslendi: *"Bu günler yeme ve içme günleridir"*. Bazı rivayetlerde "ve cima [birleşme] günleridir." ifadesi yer almaktadır. Resûlullah (sas) diğer günlerde küçük çakıl iriliğinde taşlarla güneş batımı sırasında şeytan taşladı. Ertesi gün kurban bayramında öğleden sonra el-Kasvâ adlı devesinin üzerinden insanlara hutbe irad etti. Sonra dönüş gününde şöyle dedi: *"(Mekke'yi kastederek) Dönüşten (hacı tamamladıktan) sonra Muhacirin kalacağı üç gündür."* Sonra Resûlullah (sas) *Kâbe*'ye veda tavafını yapıp *Medine*'ye geri döndü.

Bize Hüşeym b. Beşîr haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi; dedi ki: Bana Bekir b. Abdullah el-Müzenî haber verdi; dedi ki: Enes b. Mâlik'in şöyle anlattığını işitim:

"Resûlullah'm (sas) umre ve hac için birlikte telbiye getirdiğini işittim." Dedi ki: Bunu İbn Ömer'e anlattım. İbn Ömer dedi ki: "Resûlullah (sas) sadece hac için telbiye getirmiştir." Enes'le karşılaştım; ona İbn Ömer'in sözünü söyledim. Enes dedi ki: "Bizi bir çocuktan başka bir şey zannetmiyorlar! Resûlullah'm (sas) *'Hac ve umre için birlikte lebbeyk!'* dediğini işittim."

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile üç çeşit niyetle hac için yola çıktık. Kimimiz hac ile umreyi birleştirdi. Kimimiz sadece hacca niyet etti. Kimisi de umreye niyet ederek çıktı. Umreyle hac arasını birleştiren (hacc-ı kıran) menâsikin

tümünü yapmadan ihramdan çıkamaz. Hacca niyet eden ise menâsiki tamamlar ve ihramdan çıkar. Umreye niyet eden ise tavaf ve sa'y yapıp ihramdan çıkar ve haccı bekler.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Katâde'den, o da Enes'ten şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) hac çeşitlerinin tümünü açıkladı.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd haber verdi. O da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hac ve umreye niyet ederek telbiye getirdi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb haber verdi. O Ebû Kılâbe'den, o da annesinden şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) *Medine*'de öğlen namazım dört rekât kıldı. Sonra ikindi namazını *Zülhuleyfe*'de iki rekât olarak kıldı. Zülhuleyfe'de geceledi. Bineği hareket edince ta el-Beydâ'ya açılıncaya kadar tesbih edip tekbir getirdi. [Dedi ki:] *Mekke*'ye vardığımızda Resûlullah (sas) ihramdan çıkmalarını emretti. Terviye günü olunca hac için ihrama girildi. Resûlullah (sas) kendi eliyle ayakta yedi deve kesti. Ayrıca Resûlullah (sas) iki beyaz boynuzlu koç kurban etti.

Bize Affân haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb haber verdi. O es-Sedûsî'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle işittiğini söyledi:

Resûlullah (sas) ve ashâbı Çarşamba sabahı hacca niyet ederek gelmişlerdi. Resûlullah (sas), beraberinde kurban getirenler hariç onlara umre yapmalarım emretti. [Dedi ki:] Bunun üzerine elbiseler giyildi; kokular süründü ve eşlerle yatıldı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Kays b. Sa'd haber verdi. O Atâ'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Zilhicce ayımn 4. günü geldi. *Kâbe*'yi tavaf edip Safâ ve Merve arasmda sa'y edince bize, "Beraberinde kurban getirenler hariç bunu umre olarak tamamlayın." dedi. Terviye günü olunca hac menâsikine başladılar. Kurban bayramının birinci günü (Yevmü'n-nahr) ise tavaf yaptılar; ama Safâ ve Merve arasmda say yapmadılar.

Bize Amr b. Hakkâm b. Ebü'l-Vaddâh haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Eyyûb'den, o Ebü'l-Âliye el-Berrâ'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hacca niyet etti. Zilhicce'nin 4. günü bize, sabah namazını *el-Bathâ*'da kıldırdı. Sonra *"Kim bunu umre yapmak isterse yapsın."* dedi.

Bize el-Heysem b. Hârice haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Hamza haber verdi. O Ebû Vehb'den, o Mekhûl'den rivayet etti:

Ona, "Resûlullah'ın (sas) haccı nasıldı? Ashâbından onunla birlikte kimler hac yaptı? diye soruldu. Dedi ki: "Resûlullah (sas) hac yaptı. Ashâbından onunla beraber hac yapanlarla birlikte çocuklar ve kadınlar vardı." Mekhûl dedi ki: Hac zamanına kadar umre ile temettü ettiler ve onlara, helal olan kadınlara yaklaşma ve koku kullanma serbest kılındı.

Bize el-Heysem b. Hârice haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Hamza haber verdi. O en-Nu'mân'dan rivayet etti:

Mekhûl'ün kendisine Resûlullah'ın (sas) umre ve haccı beraber yaptığını söylediğini haber verdi.

Bize Halef b. el-Velîd el-Ezdî haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi; dedi ki: Bize Haccâc haber verdi. O el-Hasan b. Sa'd'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Bana Ebû Talha Resûlullah'ın (sas) hac ile umreyi birleştirerek yaptığını söyledi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahman b. Nevfel'den, o Urve'den, o da Âişe'den:

Resûlullah'ın (sas) hacc-ı ifrad yaptığını rivayet etti.

Bize Ma'n b. İsa, Mutarrif b. Abdullah haber verdiler. Onlar Mâlik b. Enes'ten, o Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından, o da Âişe'den:

Resûlullah'ın (sas) hacc-ı ifrat yaptığını haber verdi.

Bize Mutarrif b. Abdullah haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Ebû Hâzim haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o babasından, o da Câbir b. Abdullah'tan:

Resûlullah'ın (sas) hacc-ı ifrad yaptığını haber verdi.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o el-Dahhâk'tan, o da İbn Abbâs'tan:

Resûlullah'ın (sas), *"**Lebbeyk Allahümme lebbeyk lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke vel mülk lâ şerîke lek.**"* (*Buyur Allah'ım, buyur! Çağrına icabet edip geldim. Senin ortağın yok, buyur Allah'ım! Hamd ve nimet senindir, mülk de... Senin ortağın yoktur.*) dediğini haber verdi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdiler. Onlar er-Rebî b. Subayh'tan, o Yezîd b. Ebân'dan, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) eski bir keçeyle eyerlenmiş bir binekle hac yaptı. Vekî, "Dört dirhem eder ya da dört dirhem etmezdi." dedi. Hâşim dedi ki: "Zannedersem değeri dört dirhemdir."

Resûlullah (sas) *Mekke*'ye yönelince şöyle dua etti: *"Allah'ım! Riyasız ve kibirsiz bir hacca niyet ettim."*

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Ebû Abdullah haber verdi. O Katâde'den, o Ebû Hassân'dan, o da İbn Abbâs'tan:

Resûlullah'ın (sas) öğle vakti *Zülhuleyfe*'den hac için telbiye getirmeye başladığını rivayet etti.

Bize Muhammed b. Bekir el-Bürsânî haber verdi; dedi ki: Bana İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana Ca'fer b. Muhammed haber verdi. O babası Muhammed Ali'nin Câbir b. Abdullah'ın Resûlullah (sas) hakkında şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Resûlullah (sas) 100 deve kesti ve her deveden bir parça et alarak bir kazanda pişirterek etinden yedi ve suyundan içti. Ona, "Peygamber'le beraber kim yeyip suyundan içti." diye sordum. "Ali!" dedi. Ca'fer, Ali b. Ebû Tâlib'in Peygamber'le yediğini ve etin suyundan içtiğini bana söyledi. Ca'fer bunu İbn Cüreyc'e söylüyor.

Bize Musa b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim haber verdi. O Osman b. Ebü'l-Âtike'den, o Ali b. Yezîd'den, o el-Kâsım'dan, o Ebû Ümame'den, o da Peygamber'i görenlerden şöyle dediklerini haber verdi:

Resûlullah (sas) *Minâ*'ya giderken, Bilâl elinde bir çubuğun başında bir elbise ile yamnda yürüyerek onu güneşten korumak için gölge yapıyordu.

Bize el-Heysem b. Hârice haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Hamza haber verdi. O el-Evzâ'î'den, o Yahya b. Ebû Kesîr'den:

Cibrîl'in Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek ona, "Sesini tehlille yükselt! Zira tehlil haccın şiarıdır." dediğini rivayet etti.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi. O Süfyân es-Sevrî'den, o Abdullah b. Ebû Lebîd'den rivayet etti; dedi ki:

Bana el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab haber verdi. O Hallâd b. es-Sâib'den, o Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) dedi ki: "*Cibrîl yanıma gelerek bana, 'Sesini tehlille yükselt! Zira tehlil haccın şiarıdır.' dedi.*"

Bize ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî haber verdi; dedi ki: Bize Cüreyc haber verdi. O Yahya b. Ubeyd'den, o babasından, o da Abdullah b. es-Sâib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Hacerülesved'le Rüknü'l-Yemâmî arasında, "Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru."[144] dediğini işittim.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Ali haber verdi. O Üsâme b. Zeyd'in:

"Resûlullah (sas) *Kâbe*'de namaz kıldı." dediğini rivayet etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Muhammed b. İbrahim haber verdi. O babasından, o Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o Üsâme b. Zeyd'den rivayet etti. Ayrıca bana Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize İbn Ebû Zi'b haber verdi. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, o da babasından:

Resûlullah'ın (sas) *Kâbe*'de iki rekât namaz kıldığını rivayet etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Kays anlattı. O Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o Mücâhid'den, o da Abdurrahman b. Ümeyye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer'e, "Resûlullah (sas) *Kâbe*'de ne yaptı?" diye sordum. "İki rekât namaz kıldı." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ile Bilâl *Kâbe*'ye girmişlerdi. İbn Ömer dedi ki: Bilâl'e "Resûlullah (sas) *Kâbe*'de namaz kıldı mı?" diye sordum. "Evet! *Kâbe*'nin ön tarafında. Duvarla kendisi arasında üç arşın vardı." dedi.

[144] Bakara 2/201.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Seyf b. Süleyman anlattı. O Mücâhid'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Geldim ve bana, "İşte Resûlullah (sas) *Kâbe*'ye girdi." dediler. Oraya yönelince çıkmış olduğunu gördüm." dedi. Bilâl'in Kapının yanında ayakta durduğunu gördüm bana, "Resûlullah (sas) iki rekât namaz kıldı." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. Kays haber verdi. O el-Velîd b. Abdullah b. Ebû Muğîs'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Kâbe*'ye girmek isteyince nalınlarını çıkardı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân b. Abdurrahman haber verdi. O Câbir'den, o Ebû Yahya'dan, o da Kaze'a'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) *Kâbe*'ye girdiği bir gün sıkıldığını gördüm. Ona "Neyin var ey Allah'ın Resûlü?" dedim. *"Bu gün bir iş yaptım keşke yapmasaydım! Kâbe'ye girdim. Belki ümmetimden biri gelir ve giremeden gönlü ezik olarak döner. Hâlbuki biz tavafla emredilmişiz, Kâbe'ye girmekle değil."* dedi.

Bana Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Nâfi b. Ömer haber verdi:

O da İbn Ebû Müleyke'den, Resûlullah'ın (sas) *Arafat*'a çıkmadan tavaf yaptığını rivayet etti.

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Bükeyr b. Atâ el-Leysî'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdurrahman b. Ya'mer'in şöyle dediğini işittim:

Resûlullah'ın (sas) *Arafat*'ta şöyle dediğini işittim: *"Hacc Arafat'tır. (veya Arefe günüdür.) Sabah olmadan toplanma gecesine ulaşan kişinin haccı tamam olur."* Ayrıca dedi ki: *"Minâ üç gündür. Kim iki günde acele ederse günahkâr olmaz. Kim gecikirse ona da günah yoktur."*

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ebü's-Sefer haber haber verdi; dedi ki: eş-Şa'bî'yi duydum; Urve b. Muzzârrıs b. Evs b. Hârise b. Lâm'dan rivayet ederek şöyle dedi:

Resûlullah (sas) *Müzdelife*'de iken yanına giderek ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Haccım oldu mu?" dedim. Bana, *"Kim burada bizimle namaz kıldıysa ve önceden gece veya gündüz Arafat'ta bulunduysa haccım tamamlamış, kirini temizlemiştir."* dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şöyle demiştir:

Ben yanındayken Üsâme'ye, "Resûlullah (sas) veda haccında haccın menasikini yerine getirirken nasıl yürürdü?" diye soruldu. "Hızlı yürür; bir boşluk bulduğunda ilerlerdi." dedi:

Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Abdülmelik b. Atâ haber verdi. O da İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre:

Resûlullah (sas) *Arafat*'tan hareket edince Üsâme'yi terkisine aldı. Topluluktan ayrılınca el-Fadl b. Abbâs'ı terkisine aldı. Akabe cemresinde taş atıncaya kadar telbiyeye devam etti.

Bize Muhammed b. Bekir el-Bürsânî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana Atâ haber verdi; dedi ki: Bana İbn Abbâs'ın haber verdiğine göre:

Resûlullah (sas) el-Fadl b. Abbâs'ı terkisine aldı. Atâ dedi ki: Bana İbn Abbâs'ın haber verdiğine göre, el-Fadl kendisine, Resûlullah'ın (sas) Akabe cemresini îfa edene dek telbiyeyi kesmediğini haber verdi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bana İbn Cüreyc haber verdi. O Ebü'z-Zübeyr'den, o Abdullah b. Abbâs'ın mevlası Ebû Ma'bed'den, o İbn Abbâs'tan, o da el-Fadl b. Abbâs'tan rivayet ettiğine göre:

Resûlullah (sas) *Arafat* gecesi ve *Arafat*'tan hareket edildiğinde sabah dedi ki: *"Vakarla hareket edin."* Bu arada kendisi *Minâ*'ya varıncaya dek devesini hep dizginledi. *Muhassir*'den *Minâ*'ya girdi. *"Cemre için atma taşlarınızı toplayın."* dedi ve Resûlullah (sas) bir insanın yürürken ayaklarının arasından fırlayan taşlarların benzerlerine işaret etti.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi. o Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Yürürken yerden fırlayan taşlar gibi cemrelerde taş fırlattığını gördüm.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O Ziyâd b. Husayn'dan, o Ebü'l-Âliye er-Riyâhî'den, o da Abdullah b. Abbâs'tan haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) Akabe (cemresine taş atılacağı günün) sabahında, *"Bana taş topla."* dedi. Ben de ona yürürken fırlayan küçük taşlara benzer taşlar topladım. Onun eline bıraktığımda bana, *"İşte bunlar gibi. Aşırı gitmekten sakının, zira sizden öncekiler dinde aşırı gittikleri için helak oldular."* dedi.

Bize Muhammed b. Bekir el-Bürsânî ve Abdülvehhâb b. Atâ haber verdiler. Onlar İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet ettiler: Bana Ebü'z-Zübeyr, Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Resûlullah (sas) Kurban bayramının birinci günü (Yevmü'n-nahr) kuşluk vaktinde, sonraki günlerde ise zevalden sonra cemreye taş atardı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana Ebü'z-Zübeyr Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Kurban bayramının birinci günü (Yevmü'n-nahr) Resûlullah'ı (sas), devesinin üzerinden taşları atarken bize, *"Haccın menâsiklerini iyi öğrenin. Bilemiyorum, belki de bu haccımdan sonra hac yapamayabilirim."* dediğini işittim.

Bana Mutarrif b. Abdullah el-Yesârî haber verdi; dedi ki: Bize ez-Zencî b. Hâlid haber verdi; dedi ki: O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından:

Resûlullah'ın (sas) şeytan taşlamaya yaya olarak gidip ve geldiğini rivayet etti.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm haber verdi. O el-Haccâc'dan, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan:

Resûlullah'ın (sas) önce kurban kestiğini, sonra tıraş olduğunu rivayet etti.

Bize Muhammed b. Bekir el-Bürsânî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Ukbe haber verdi. O Nâfi'den, İbn Ömer'in kendisine haber verdiğine göre:

Resûlullah (sas) veda haccında saçlarını tıraş etmiştir.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Ukbe haber verdi. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den:

Resûlullah'ın (sas) veda haccında saçlarını tıraş ettiğini rivayet etti.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. el-Muğîre haber verdi. O Sâbit'ten, o da Enes'ten rivayet etti; dedi ki:

Peygamber'i berber onu tıraş ederken gördüm. Ashâbı etrafına üşüşmüşlerdi. Bir tek saç telinin yere düşmesini istemiyorlar, onları kapıyorlardı.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bana İbn Şihâb'ın haber verdiğine göre:

Resûlullah (sas) kurban bayramı (Yevmü'n-nahr) sabah erkenden zevalden önce şeytanı taşladı. Sonra dönüp namazları *Minâ*'da kıldı. İbn Cüreyc ve Atâ dediler ki: Şeytanı taşlayan kimse öğlen namazını *Minâ*'da kılsın. Dedi ki: Ben, şeytanı taşlamadan öğlen namazını *Minâ*'da, ikindiyi de yolda kılarım. Bunların hepsini yaparım.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bana Hişâm b. Huceyr ve başkaları Tâvûs'un şöyle dediğini haber verdiler:

Resûlullah (sas) ashâbma şeytan taşlamayı gündüz yapmalarını emretti. Kendisi ise hanımlarıyla beraber gece taşladı; devesiyle *Kâbe*'yi tavaf etti sonra Zemzem'e gelerek, *"Bana su verin."* dedi. Ona bir kova su verdiler. Ondan içti; sonra ağzına bir yudum alarak ağzında çalkalayıp kovaya bıraktı ve kuyuya (yani Zemzem kuyusuna) boşaltmalarını söyledi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki:

Bana Amr b. Müslim Tâvûs'un kendisine, Peygamber'in devesinin üzerinde *Kâbe*'yi tavaf ettiğini anlattığını haber verdi.

Bana Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bana, Hişâm b. Huceyr haber verdi: Tâvûs'un şöyle iddia ettiğini işittiğini söylerdi:

Resûlullah (sas) Zemzem'e geldi. *"Bana su verin."* dedi. Kovada su verdiler. Ondan içti sonra kovadan ağız dolusu su alarak ağzında çalkaladı ve kovaya boşalttı. Sonra kovadaki suyu kuyuya boşaltmalarını emretti. Sonra içmek için nebîz sakilerinin yanına gelince, İbn Abbâs "Bu nebîz [145] sabahtan beri el altında. Evde ise saf içecek var." dedi. Resûlullah (sas) onun dışında başka bir şey içmeyi reddetti. Dedi ki: Tâvûs derdi ki nebiz içmek, haccın tamamlanması için gereklidir.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana İbn Tâvûs haber verdi. O da babasından:

Resûlullah'ın (sas) nebizden ve Zemzem'den içtiğini ve *"Eğer âdet olmasaydı onu kaldırırdım."* dediğini rivayet etti.

[145] Fıkıh literatüründe nebiz, hurma veya üzüm ıslatıldıktan sonra kaynatılarak elde edilen bir içecektir. Bunun yapılış şekilleri ve tadı dikkate alınarak helal veya haramlığı hakkında hüküm verilir. Burada ölçü, diğer içkilerdeki gibi sarhoş edici olup olmamasıdır. Şayet nebiz mayalanır ve alkollü bir içki hâline gelirse haram olur; aksi halde helaldir (E).

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki:

Bize Hüseyn b. Abdullah'ın haber verdiğine göre adamın biri etrafında insanlar olduğu halde İbn Abbâs'a seslenerek "Bu nebizle sünnete mi tâbi oluyorsunuz? Yoksa size baldan ve sütten daha mı kolay geliyor?" dedi. İbn Abbâs dedi ki: Peygamber'e ve beraberindeki Muhacir ve Ensâr'a küplerle nebiz getirildi. Resûlullah (sas) içmeye başladı ama kanmadan başını kaldırarak, *"İyi ettiniz! Böyle yapınız."* dedi. İbn Abbâs dedi ki: Resûlullah'ın (sas) buna razılığı *Mekke* vadilerinden üzerimize bal ve süt akmasından daha güzeldir.

Bize Abdülvehhâb haber verdi. O İbn Cüreyc'den, o da Atâ'dan rivayet etti:

Resûlullah (sas) şeytan taşlamayı bitirip dönünce kendisi kimse ona yardım etmeden bir kova su çekip ondan içti. Sonra kovada bulunan suyu tekrar kuyuya boşaltarak şöyle dedi: *"Eğer sikâye*[146] *için insanlar size galip gelmeseydi bu kuyudan benden başka su çekecek kimse olmazdı."* Dedi ki: Resûlullah (sas) kendi içtiği kovayı kimseden yardım almayarak kendisi çekti.

Bize Hasan b. Musa el-Eşyeb haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr anlattı; dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verdi; dedi ki: Bana -annesi Ömer'le evli olan- Hârise b. Vehb el-Huzâ'î dedi ki:

Minâ'da Resûlullah'ın (sas) arkasında namaz kıldım. İnsanlar olabileceğinden çok daha fazlaydı. Resûlullah (sas) bize, veda haccında iki rekât namaz kıldırdı.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ şöyle haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. Katâde'den, o Şehr b. Havşeb'den, o Abdurrahman b. Ganem'den, o da Amr b. Hârice'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah, *Minâ*'da bize hutbe irad etti. Devesinin başının altında duruyordum. Deve salyasını balon gibi şişiriyordu. Salyası omuzlarıma akıyordu. Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Allah, herkese mirastan payını vermiştir. Varise vasiyet olmaz. Bilmiş olun ki, çocuk yatağındır. Zina edenin payına taş düşer.*[147] *Bilmiş olun ki, Allah'ın meleklerin ve tüm insanların laneti babasın-*

[146] Hacılara su verme görevidir (E).

[147] Hadiste kullanılan "hacer" kelimesiyle nikâh dışı babalık iddiasında bulunan kişinin recmedileceği ya da payına düşenin hüsran ve toprak olduğunun kastedildiği söylenmiştir (E).

dan başkasına soy iddiasında bulunanların ya da kendisini -onlardan hoşlanmadığı için- mevlalarından başka bir mevlaya nispet edenlerin üzerine olsun."

Bize Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımaşkî haber verdi; dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. el-Gâz haber verdi; dedi ki: Bana Nâfi haber verdi. O da İbn Ömer'den:

Resûlullah'ın (sas) veda haccı sırasında kurban bayramında (Yevmü'n-nahr) *Cemerât*[148] arasında durup insanlara şöyle seslendiğini haber verdi: *"Bu gün hangi gündür?"* "Kurban bayramıdır (Yevmü'n-nahr)" dediler. *"Bu şehir hangi şehirdir?"* diye sordu. "Haram olan şehirdir (el-Beledü'l-harâm)" dediler. *"Bu ay hangi aydır?"* "Haram aydır." dediler. Resûlullah (sas), *"Bu gün büyük hac (el-Haccü'l-ekber) günüdür. Bu beldenin bu ayda, bu günde haram olması gibi sizin mallarınız, kanlarınız ve namusunuz birbirinize haramdır."* dedi; sonra, *"Tebliğ ettim mi?"* diye ekledi. "Evet!" dediler. Sonra Resûlullah (sas), *"Allah'ım! Şahit ol!"* diyerek insanlarla vedalaşıp ayrıldı. Bunun için buna veda haccı dediler.

Bize Halef b. el-Velîd el-Ezdî haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Mâlik el-Eşca'î haber verdi; dedi ki: Bana Nubeyt b. Şerît el-Eşca'î haber verdi; dedi ki:

Veda haccında Resûlullah (sas) konuşma yaparken ben babamın terkisindeydim. Devenin sırtında ayağa kalkarak babamın omuzlarına çıktım ve Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini işittim. *"Hangi gün daha haramdır?"* "Bu gün." dediler. *"Hangi ay daha haramdır?"* dedi "Bu ay." dediler. *"Hangi şehir daha haramdır?"* dedi. "Bu şehir." dediler. *"İşte bu şehrinizde, bu ayınızda, bu gününüzün haram olması gibi mallarınız kanlarınız ve namusunuz birbirinize haramdır."* dedi. Sonra, *"Tebliğ ettim mi?"* diye sordu. "Allah'ım evet!" dediler. Resûlullah (sas), *"Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol!"* dedi.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Rebî'a b. Külsûm b. Cebr haber verdi; dedi ki: Bana babam anlattı. O da Resûlullah'ın (sas) ashâbından Ebû Gâdiye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bize Akabe günü[149] bir hutbe irad ederek şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Allah'ınıza kavuşuncaya kadar bu şehrinizde, bu ayınızda*

[148] Şeytan taşlanan birbirine yakın üç yer (E).

[149] Akabe cemresinde şeytan başlamanın yapıldığı kurban bayramının birinci günü (E).

bu gününüzün haram olması gibi mallarınız kanlarınız ve namusunuz birbirinize haramdır. Tebliğ ettim mi?" "Evet!" dedik. *"Allah'ım şahit ol! Sakın ha! Benden sonra birbirinizin boynunu vurarak kâfir olmayın."* buyurdu.

Biz Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O da Ebû İshâk'tan haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. Ümmü'l-Husayn ve el-Ayzâr b. el-Hureys ikisi, Ümmü'l-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

Peygamber'i Arefe gecesi devesinin üzerinde ridasını şöyle yapmış olduğu halde gördüm. Ravi Ebû Bekir, sol koltuğunun üzerinden koltuğunun altına, sağ koltuğunu açıkta bırakarak örttüğünü tarif etti. Ümmü'l-Husayn Resûlullah'm (sas) şöyle dediğini duydum dedi: *"Ey insanlar! Allah'ın kitabını uyguladığı sürece başınızda idareci olarak saçları siyah üzüm tanesi gibi olan Habeşi bir köle olsa dahi, onu dinleyin ve itaat edin."*

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi. O Seleme b. Nubayt'tan, da o babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i Arefe günü kırmızı bir devenin üzerinde hitab ederken gördüm.

Bize Abdullah b. Amr Ebû Ma'mer el-Minkarî haber haber verdi; dedi ki: Bana, Benî el-Anber'in mevlası Abdülvâris b. Sa'îd haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd b. Kays el-Mekkî haber verdi. O Muhammed b. İbrahim'den, o da -Resûlullah'ın (sas) ashâbından olan- Abdurrahman b. Mu'âz et-Teymî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Biz *Minâ*'dayken Resûlullah (sas) bize bir hutbe irad etti. Kulaklarımız tamamen açıldı. Öyle ki evlerimizde bile onun ne dediğini duyuyorduk. Orada bulunanlara hac menâsikini tek tek öğretti. Şeytan taşlama yerine geldiğinde atılacak taşların yürürken ayakların altından fırlayan küçük taşlar gibi olması gerektiğinden bahsetti ve iki işaret parmağını üst üste koydu. Sonra Muhacirlere mescidin önünde konaklamalarını Ensâr'a da mescidin arka tarafında konaklamalarını, diğer insanların ise onların arkasında konaklamalarını emretti.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Âsım b. Ubeydullah, o Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattâb, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) veda haccında şöyle buyurdu: *"Aman kölelerinize dikkat edin, kölelerinize! Yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden giydirin. Eğer*

affetmek istemediğiniz bir hata işlerlerse onları satın; sakın onlara işkence etmeyin."

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi; dedi ki: Bana el-Hirmâs b. Ziyâd el-Bâhilî anlattı; dedi ki:

Resûlullah (sas) kurban bayramında *Minâ*'da devesinin üzerinden insanlara hutbe verirken babamın terkisindeydim.

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr haber verdi; dedi ki: Bize Hirmâs b. Ziyâd haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) dönüp gitti; babam kendisine ait bir deveye binmiş, beni de arkasına almıştı. Küçük bir çocuktum. Resûlullah'ın (sas) *Minâ*'da kurban bayramında devesi el-Adbâ'nın üzerinden insanlara hutbe verdiğini ve oradan ayrıldığını gördüm.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Eyyûb'den, o Muhammed'den, o da Ebû Bekre'den Resûlullah'ın (sas) veda haccında hutbe irad ederek şöyle dediğini rivayet etti:

"Bilmiş olun ki, zaman Allah'ın yeri ve göğü yarattığı şekle döndü. Sene on iki aydır. Bunun dördü haram aylarıdır; üçü peşpeşe gelir: Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Cemâziyelâhir ile Şaban ayları arasında gelen Mudar'ın Receb ayı." Sonra *"Bu gün hangi gündür?"* diye sordu. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedik. Uzunca bir süre sustu. Bu güne adından başka bir ad verecek sandık. *"Kurban bayramı (Yevmü'n-nahr) değil mi?"* dedi. "Evet!" dedik. *"Bu ay hangi aydır?"* dedi. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedik. Uzunca bir süre sustu. Bu aya başka bir ad verecek sandık. *"Zilhicce ayı değil mi?"* dedi. "Evet" dedik. *"Burası hangi beldedir?"* dedi. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dedik. Uzunca bir sustu. Buraya adından başka bir ad verecek sandık. *"Haram şehir (Beldetü'l-Harâm) değil mi?"* dedi. "Evet!" dedik. Resûlullah (sas), *"Şüphesiz kanlarınız, mallarınız* -zannedersem (ve namusunuz) dedi- *bu şehriniz de, bu ayınız da, bu gününüzün de haram olması gibi birbirinize haramdır. Rabbinizle buluşacaksınız. Sizden amellerinizi soracaktır. Sakın ha benden sonra sapıp bazılarınız diğerlerinin boyunlarını vurmasın. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Şu anda hazır olan hazır olmayana haber versin. Belki kendisine nakledilen işitenden daha iyi anlar. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi"* dedi.

Muhammed dedi ki: Resûlullah'ın (sas) bu sözü gerçekleşti ve onun sözlerini bizzat işitenden daha iyi kavrayan bazı kimseler çıktı.

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Ebû Bişr'den, o da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti:

Zilkâde de Ebû Bekir hac yaptırdı; Ali de ezanları okudu. [Dedi ki:] Cahiliye döneminde insanlar yılın her ayında peş peşe iki yıl hac yaparlardı.[150] Resûlullah'm (sas) haccı Zilhicce'ye rastladı. Resûlullah (sas), *"Bu gün zaman Allah'ın yeri ve göğü yarattığı zamana döndü."* dedi.

Ebû Bişr dedi ki: İnsanlar hakkı unutunca (nesî yapmak suretiyle) ayları geciktirmeye başladılar.

Bize Yezîd b. Hârûn ve Ma'n b. İsa haber verdiler; dediler ki: Bize İbn Ebû Zi'rivayet etti: haber verdi. O da ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah (sas) kendi devesiyle Abdullah b. Huzâfe'yi teşrik günleri oruç tutmayı yasaklamayı ilan etmek üzere gönderdi. Resûlullah (sas), *"Bu günler yeme, içme ve Allah'ı anma günleridir."* dedi.

Ma'n hadisinde, "Müslümanlar teşrik günlerinde oruç tutmaktan vazgeçtiler." dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa el-Absî haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Câbir'den, o Muhammed b. Ali'den, o Büdeyl b. Verkâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bana, teşrik gününde şöyle nida etmemi emretti: *"Bu günler yeme içme günleridir. Kesinlikle kimse bu günlerde oruç tutmasın."*

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Muhammed b. İshâk'tan, o Hakîm b. Hakîm'den, o Mes'ûd b. el-Hakem ez-Zürakî'den, o da annesinden şöyle dediğini rivayet etti:

[150] Aslında Cahiliye döneminde de hac ibadeti Zilhicce ayında yapılırdı. Ancak kamerî takvimi şemsî takvime uyarlama uygulaması olan nesî sebebiyle ismen olmasa da uygulamada kamerî ayların hepsinde iki yıl peşpeşe olmak üzere hac yapılıyordu. Rivayette Hz. Ebû Bekir'in veda haccından bir yıl önce hac emiri olarak yaptırdığı haccın Zilkâde ayına denk geldiği, Hz. Peygamber'in haccının ise Zilhicce'ye denk gelerek, ayların yerine oturduğu ifade edilmektedir (E).

Resûlullah'ın (sas) katırı el-Beydâ'nın (Beyaz) üzerinde Ensâr geçidinde durarak şöyle dediğini görür gibi oluyorum: *"Ey insanlar! Bu günler oruç günleri değildir. Yeme içme ve zikir günlerdir."*

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bana Atâ haber verdi. O da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı olarak sırf Allah rızası için hacca niyet ettik. Zilhicce'nin 4. günü *Mekke*'ye girdik. Resûlullah (sas) bize, ihramdan çıkmamızı emredip şöyle dedi: *"İhramdan çıkın ve umre yapın." Arafat*'a çıkmaya beş gün kaldığından bazılarının söylenmesi haberi ona yetişti. Kamışlarımız meni akıttığı halde bize ihramdan çıkıp *Minâ*'ya gitmemizi emretti. Resûlullah (sas) ayağa kalkıp bize, hutbe irad etti ve şöyle dedi: *"Söylediklerinizi bana, intikal etti. Ben sizin en takvalımız ve iyilik seveninizim. Eğer kurbanlar olmasaydı ben de ihramdan çıkardım. eğer kurbanlar olmasaydı yapacağım işi yapar ondan yüz çevirmezdim."* Ravi dedi ki: Ali *Yemen*'den gelmişti. *"Hangi hacca neye niyet ettin?"* diye sordu. Ali, "Peygamber'in (sas) niyet ettiğine niyet ettim." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Olduğun gibi kal ve kurban kes."* dedi. Ravi dedi ki: Sürâka Peygamber'e, "Ey Allah'ın Peygamberi! Bu umremiz sadece bu yıl için mi yoksa ebedi mi?" diye sordu. Resûlullah (sas) ona, *"Ebedidir."* buyurdu. İsmail bu veya benzeri sözler nakletti.

Bize İsmail b. İbrahim haber verdi. O Yahya b. Ebû İshâk'tan, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'in, *"Lebbeyk umreten ve haccan/Umre ve hac yapmak için geliyorum, emrindeyim Allah'ım!"* dediğini duydum.

Bize İsmail b. İbrahim haber verdi. O Humeyd'den, o Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) *"Lebbeyk Umreten ve haccan."* dediğini duydum.

Bize İsmail b. İbrahim haber verdi. O Dâvûd b. Ebû Hind'den, o da Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) ***"Bugün size dininizi tamamladım."***[151] ayeti nazil oldu. Ayet, ona İbrahim'in durduğu yerde vakfe yaptığı sırada indi. Şirk

[151] Mâide 5/3.

çözülüp gözden kayboldu. Cahiliyenin yol işaretleri yıkıldı. *Kâbe*'nin çıplak tavaf edilmesi yasaklandı.

Bize İsmail b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Leys (yani İbn Ebû Süleym) haber verdi. O Tâvûs'tan, o da İbn Abbâs'dan şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) kurban bayramında cemreyi taşlayana kadar telbiye getirdi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize İshâk b. Sa'îd b. Amr b. Sa'îd b. el-Âs haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Dönüş gününde İbn Ömer'le beraber döndüm. Yanımızdan Yemenli bir hac kafilesi geçti. Yükleri deri, develerinin yularları ise cerar denilen ottan idi. Bunun üzerine Abdullah, "Kim, Peygamber ile beraber yapılan veda haccına katılan Resûlullah (sas) ve ashâbının gelişini görmek istiyorsa bu kafileye baksın." dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî ve Kabîsa b. Ukbe haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân haber verdi. O Leys'ten, o Tâvûs'tan, o da İbn Abbâs'dan rivayet etti:

İbn Abbâs, "Veda haccı" demeyi kerih görüyordu. Ona, "İslâm haccı (demek daha uygun değil mi?)" dedim. "Evet İslâm haccı (olur)." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o İbrahim b. Meysere'den şöyle dediğini rivayet etti:

Tâvûs "veda haccı" demekten nefret eder; "İslâm haccı" derdi.

Bize ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bize İsmail b. Muhammed b. Sa'd haber verdi; dedi ki: O Humeyd b. Abdurrahman b. Avf'tan, o Nemr'in kız kardeşinin oğlu es-Sâib b. Yezîd'den, o da el-Alâ b. el-Hadramî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) "*Muhacir*[152] *haccını yaptıktan sonra Mekke'de üç gün kalabilir.*" dedi.

Bize Hişâm b. Abdülmelik Ebû Velîd et-Tayâlisî ve Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdiler; dediler ki: Bize Hemmâm haber verdi; dedi ki: Bize Katâde haber verdi; dedi ki:

Enes'e "Resûlullah (sas) kaç hac yaptı?" diye sordum. "Bir tek hac yaptı." dedi.

[152] Mekkeli olmayan, yabancı (E).

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân rivayet etti: O İbn Cüreyc'den, o da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hicret etmeden önce iki hac, hicret ettikten sonra da bir hac yaptı.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Avn haber verdi. O İbrahim'den, o el-Esved'den, o Ümmü'l-Mü'minîn'den (Müminlerin annesi Âişe'den); ayrıca el-Kâsım'dan, o da Ümmü'l-Mü'minîn'den rivayet ettiler:

Âişe, Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar iki ibadetle dönerken ben bir ibadetle dönüyorum."[153] dedi. Resûlullah (sas) *"Bak temizlenmişsen et-Ten'îm'e çık. Oradan tehlilini getir; sonra bize şuradaki dağda yetiş!"* dedi. Ravi, "Resûlullah'ın (sas) *"Şu dağa, lakin gücün yettiği kadarıyla", "maddî imkânın elverdiği kadarıyla."* dediğini zannediyorum. Yahut "Resûlullah (sas) dediği gibi." dedi.

▪ Üsâme b. Zeyd b. Hârise Seriyyesi

Üsâme b. Zeyd b. Hârise, *el-Belkâ* taraflarında, es-Serâ olarak bilinen Übnâlılar[154] üzerine bir seriyye komutanı olarak gönderildi.

[Dediler ki:] Resûlullah'ın (sas) hicretinin 11. yılı Safer ayının bitimine dört gece kala Pazartesi günü Resûlullah (sas) insanlara, Rumlara karşı savaşmaya hazırlanmalarını emretti. Ertesi gün olunca Üsâme b. Zeyd'i yanına çağırarak, *"Babanın öldürüldüğü yere git. Atlarla onları ez geç. Seni bu ordunun başına komutan olarak atadım. Übnâlılara sabah vaktinde saldır. Yakacağını yak ve haberler onlara ulaşmadan acele et. Allah onlara karşı sana zafer verirse onlara fazla eziyet etme. yanma kılavuzlar al. Önüne gözcüleri sal."* dedi. Çarşamba günü olduğunda Resûlullah'ın (sas) hastalığı humma ve baş ağrısı olarak başladı. Perşembe günü sabahladığında kendi eliyle Üsâme'ye bir sancak bağladı. Sonra ona şöyle dedi: *"Allah'ın adıyla Allah yolunda gazaya çık. Allah'ı inkâr edenlerle savaş."* Üsâme sancağı alarak Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye verdi ve *el-Curf* denilen bölgede karargâh kurdu. Bu gazve çağrısına Ensâr ve Muhacirlerin ileri gelenleri dâhil iştirak etmeyen kalmadı. Bunlar arasında Ebû Bekir es-Sıddîk, Ömer b. el-Hattâb

[153] *Mekke*'ye gelirken hayızlı olduğu için umre yapamamıştı (E).
[154] *Übnâ, Şam* bölgesinde *el-Belkâ*'ya yakın bir yer adıdır.

ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Sa'îd b. Zeyd, Katâde b. en-Nu'mân ve Seleme b. Eslem b. Harîş vardı. Bazı insanlar ileri geri konuşup "İlk Muhacirlerin başına bu çocuk komutan olarak atanıyor!" dediler. Allah'ın Resûlü bunun üzerine çok öfkelendi. Başını bağlayıp sırtına kadifeden bir giysi alarak minbere çıktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Ey insanlar! Bana, Üsâme'yi komutan olarak atamam hususunda bazılarınızın sözleri ulaştı. Eğer Üsâme'nin komutan olarak atanması hakkında dedikodu yapıyorsanız şüphesiz daha önce babasının komutanlığı için de dedikodu yapmıştınız. Vallahi, o komutanlığa layık bir insandı ve oğlu ondan sonra emirlik için layık bir insandır. Onlar en sevdiğim insanlardır ve her hayra layıktırlar. Ona hayır tavsiyesinde bulunun. O aranızdaki en hayırlı insanlardandır."* Sonra indi ve evine girdi. Cumartesi günü Rebîülevvel ayının 10. günüydü. Üsâme'yle çıkacak olan Müslümanlar gelip Peygamber'le vedalaşıp tekrar *el-Curf*taki karargâha geri dönüyorlardı. Bu arada Resûlullah'ın (sas) hastalığı ağırlaştı. Şöyle diyordu: *"Üsâme ordusunu gönderin."* Pazar günü olunca Peygamber'in (sas) hastalığı şiddetlendi. Üsâme ordunun yanından Resûlullah'ın (sas) yanma geldi. Resûlullah (sas) baygındı. Kendisine ilaç verdikleri gündü. Üsâme eğilip Peygamber'i öptü. Resûlullah (sas) konuşamıyordu. Ellerini semaya kaldırıp Üsâme'nin başına koydu. (Üsâme) dedi ki: "Resûlullah'ın (sas) bana dua ettiğini anladım."

Üsâme karargâhına döndü. Sonra Pazartesi oldu. Resûlullah (sas) ayılmıştı. Üsâme yamna geldi. Resûlullah (sas) ona, *"Allah'ın bereketiyle yola koyul."* dedi. Üsâme, onunla vedalaşıp karargâha geri döndü ve hareket emrini verdi. Üsâme hareket etmek üzereyken annesi Ümmü Eymen'in elçisi gelerek "Resûlullah (sas) vefat ediyor! Gel." dedi. Üsâme beraberinde Ömer ve Ebû Ubeyde olduğu halde geldi. Resûlullah'm (sas) yanına vardılar. Resûlullah (sas) (ona Allah'ın razı olacağı salât ve selam olsun) Rebîülevvel ayının 12. gecesi Pazartesi günü güneş batmaya doğru vefat etti.

Bu arada *el-Curf*ta karargâhda bulunan askerler *Medine*'ye geri döndüler. Büreyde b. Husayb, Üsâme'nin sancağıyla Resûlullah'ın (sas) kapısına kadar geldi ve onu kapının önüne dikti. Ebû Bekir'e biat edilince Ebû Bekir, Büreyde b. Husayb'a sancağı alıp Üsâme'nin yoluna devam etmesi için evine gitmesini emretti. Büreyde ilk karargâh yerlerine gitti. Araplar

irtidat edince Üsâme'yi göndermeme hususunda Ebû Bekir ile konuşuldu; ama kabul etmedi. Ebû Bekir, Ömer'i *Medine*'de bırakması için Üsâme ile konuştu. Üsâme, Ebû Bekir'in talebini kabul etti. 11. Yılın Rebîülâhir ayının hilali doğduğunda Üsâme *Übnâ* diyarına doğru harekete geçerek yirmi gün yürüdü. Onlara saldırdı. O gün parolaları "Ya Mansûr öldür!" idi. Onlardan kontrol edebildiğini öldürdü; yakalayabildiklerini esir aldı. Evlerini, ekinlerini, hurmalıklarını ve etraflarını yaktı; dumanlar yükseldi. Atlıları her tarafa saldı. O gün elde ettikleri ganimetleri toplamakla geçirdiler. Üsâme babasının atı Sebha'ya binmişti. Babasının katilini bu saldırıda öldürdü. Atlara iki pay ve sahibine bir pay verdi. Kendisine de böyle pay aldı. Akşam olunca birliğe hareket emrini verdi. *Vâdilkurâ*'ya dokuz günde ulaştılar. Sonra *Medine*'ye selametle döndüklerini haber vermek için müjdeciyi gönderdi. Yoluna devam ederek altı gün içinde *Medine*'ye ulaştı. Müslümanlardan kayıp yoktu. Ebû Bekir, Muhacirler ve Medineliler selametle dönüşlerini kutlamak için sevinçle onları karşılamaya çıktılar. Üsâme babasının atı Sebha'ya binmiş; önünde elinde sancağı tutan Büreyde b. Husayb olduğu halde *Medine*'ye girdi. Direk Mescide gitti. İki rekât namaz kıldı ve evine çekildi. Bu arada Hirakl *Hıms*'ta bulunduğu sırada Üsâme'nin yaptıkları haberini aldı. Bunun üzerine *el-Belkâ*'da konuşlandırmak üzere bir müfreze gönderdi. Bu müfreze Ebû Bekir ve Ömer döneminde İslâm orduları *Şam*'a girene dek kaldı.

Resûlullah'ın (sas) Ecelinin Yakınlaşması

Bize Affân b. Müslim haber verdi. O Şu'be'den rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa el-Absî haber verdi. O İsrâîl b. Yunus'tan rivayet etti. Birlikte Ebû İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Ubeyde b. Abdullah'ı, babasının şöyle dediğini haber verirken işittim:

Peygamber, *"Ey Allah'ım! Seni tesbih eder (eksik sıfatlardan uzak tutar) ve Sana hamd-ü sena ederim! Beni bağışla."* derdi. ***"Allah'ın yardımı ve fetih gelince..."***[155] suresi inince, *"Ey Allah'ım! Seni tesbih eder (eksik sıfatlardan uzak tutar) ve Sana hamd-ü sena ederim! Benî bağışla! Şüphesiz tevbeleri en çok kabul eden ve merhametli olan Sensin Sen!"* diye dua etti.

Bize Hevze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e, "Allah'ın yardımı ve fetih (*Mekke* fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir."[156] ayetleri inince Resûlullah'm (sas) eceli yaklaştı ve çokça tesbih ve istiğfar yapmakla emrolundu.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Câbir'den, o Avn'dan, o Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

[155] Nasr 110/1.
[156] Nasr 110/1-3.

"Allah'ın yardımı ve fetih gelince..."[157] suresi Allah'tan bir davetçi ve dünyayla vedalaşmaktır.

Bize Nasr b. Bâb haber verdi. O Dâvûd b. Ebû Hind'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah ömrünün son zamanlarında, ***"Sübhanallah ve bihamdih, estağfirullah ve etubü ileyh"*** *(Allah'ı her türlü noksanlıklardan uzak tutar, O'na Kendi hamdi ile hamd ederim. Allah'tan bağışlanmamı diler ve O'na tevbe ederim.)* sözünü çokça tekrarlamaya başladı. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! '***Sübhanallah ve bihamdih***' sözünü çoğalttığını görüyorum. Daha önce hiç böyle yapmazdın?' dedim. [Âişe dedi ki:] Allah Resûlü bana, *"Yüce Rabbim bana, ümmetimde bir alâmet göreceğimi haber vermişti ki, o alâmeti gördüğüm zaman, kendisine çok çok tesbih ve hamd ile istiğfarda bulunmamı emretmişti. İşte, o alâmeti gördüm,* '***Allah'ın yardımı ve fetih gelince, insanların fevc fevc Allah'ın dinine girdiklerini***' gördüm." diye buyurdu.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Abbâd b el-Avvâm haber verdi. O Hilâl'den (yani İbn Habbâb'dan), o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Nasr suresi inince Resûlullah (sas) Fâtıma'yı yanına çağırarak ona, *"Ölümüm bana, bildirildi."* dedi. Fâtıma dedi ki: Ağlamaya başladım. Bana, *"Ağlama! Ailem içinde bana, ilk kavuşacak sensin."* dedi. Bunun üzerine gülmeye başladım. Resûlullah (sas), ***"Allah'ın zaferi ve fetih gerçekleşirse*** *ve gönülleri yumuşak olan Yemenliler gelirse... İman Yemenli, hikmet Yemenlidir."* dedi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührîh O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan rivayet etti; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik haber verdi; dedi ki:

Allah Teâlâ vahyi Peygamberi vefat edene dek kesmeyip devam ettirdi. Vahyin en çok geldiği zaman vefat ettiği gündü.

Bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abbâs, "Ben Resûlullah'm aramızda ne kadar kalacağım en iyi bilenim." dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Kendine bir kürsü edinsen... Zira insanlar yoğun bir şekilde seninle görüşmeye gelip seni rahatsız ediyorlar"

[157] Nasr 110/1-3.

denildi. Resûlullah (sas), *"Allah bana insanlardan kurtulma rahatlığı verene dek onların arasında kalacağım. Kimileri gömleğimi çekiştirir ve tozları bana isabet eder."* dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, "Resûlullah'ın (sas) aramızda az kalacağını anladık." dedi.

Bize Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımaşkî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'ayb b. İshâk ve el-Velîd b. Müslim haber verdi. Ayrıca bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Bişr b. Bekir haber verdi; dediler ki: Bize el-Evzâ'î haber verdi. Ayrıca bana Rebî'a b. Yezîd anlattı; dedi ki: Vâsile b. el-Eska'yı şöyle derken duydum:

Resûlullah (sas) yanımıza gelerek, *"Beni sizin en son vefat edeniniz olarak mı zannediyorsunuz? Bilmiş olun ki, ben sizin ilk vefat edeninizim. Sonra birbirinizi helak ederek bölük bölük (ektâd) arkamdan geleceksiniz."* dedi. Hâlid b. Hıdâş hadisinde, "yanılmış olarak" (efnâd) dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Atâ b. es-Sâib'den, o Sâlim b. Ebü'l-Ca'd'dan rivayetle şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Rüyamda bana, dünya anahtarlarının verildiğini gördüm. Sonra Peygamberiniz alınıp en iyi yere götürüldü. Sizi dünyada kırmızı, sarı ve beyaz Habîs*[158] *yerken bıraktım. Asılları bal, yağ ve un olmak üzere aynıdır. Ancak arzularınızın peşine düştünüz."*

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Gâlib'den, o Bekir b. Abdullah'tan rivayet etti; dedi ki:

Resûlullah, *"Benim hayatta olmam sizin için hayırlıdır. Konuşursunuz ve sizinle konuşulur. Vefat edince vefatım sizin için hayırlı olur. Bana amelleriniz sunulur. Eğer hayırlı şeyler görürsem Allah'a hamd ederim. Sizden kötülüklerin sadır olduğunu görürsem sizin için istiğfarda bulunurum."*

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Talha haber verdi. O el-A'meş'ten, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Şüphesiz yakında çağrılacak ve çağrıya icabet edeceğim. Size iki şey bıraktım: Allah'ın kitabı ve iyalim. Allah'ın kitabı, Allah'ın gökyüzünden yeryüzüne uzanan ipidir. Ailem ise benim ailemdir. Bana Habîr ve Latîf olan Rabbim

[158] Bir çeşit helva (E).

haber verdi ki, ikisi havuza varıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Benden sonra onlara nasıl davranacağınıza dikkat edin."

▪ Resûlullah'ın (sas) Kur'ân'ı Cibrîl'e Sunması ve Vefat Ettiği Yıl İ'tikafa Girmesi

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Ebû Husayn'dan, o da Ebû Sâlih'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Cibrîl yılda bir kez Kur'ân'ı Peygamber ile tekrarlardı. Vefat ettiği yıl geldiğinde Kur'ân'ı iki kez tekrarladı. Resûlullah (sas) Ramazan ayının son on gününde itikâfa çekilirdi. Vefat ettiği yılda yirmi gün itikâfa çekildi.

Bize Yahya b. Huleyf b. Ukbe el-Basrî haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvehhâb b. Atâ'dan haber verdi; dedi ki: Bize İbn Avn haber verdi. O da Muhammed b. Sîrîn'in şöyle dediğini rivayet etti:

Cibrîl yılda bir kez Kur'ân'ı Peygamber ile tekrarlardı. Vefat ettiği yıl Kur'ân'ı iki kez tekrarladı.

Muhammed dedi ki: "Bizim bu Kur'ân okuyuşumuzun, son okuyuş olduğunu sanıyorum."

Bize Ya'lâ b. Ubeyd haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) her Ramazan'da Kur'ân'ı Cibrîl'e arz ederdi. Kur'ân'ı Cibrîl'e sunduğu gecenin sabahı uyandığında esen yelden daha cömert olurdu. Kim ne talep ederse onu reddetmezdi. Vefat ettiği yılın Ramazan ayında ona iki kez sundu.

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi. O İbrahim b. Sa'd rivayet etti; dedi ki: Bize İbn Şihâb haber verdi. O Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hayırda insanların en cömerti idi. En fazla cömert olduğu zaman Ramazan ayıydı. Kur'ân'ı sunmak için Cibrîl'le buluştuğu zamanlarda esen rüzgârlardan daha cömert olurdu.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ma'şer haber verdi. O da Yezîd b. Ziyâd'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiği yıl Âişe'ye şöyle dedi: *"Cibrîl, Kur'ân'ı bana her yıl bir kez tekrarlardı. Bu yıl ise Kur'ân'ı iki kez tekrarladı. Hiçbir peygamber yok ki kendisinden önce gelen peygamber kardeşinin yaşadığı ömrünün yarısını yaşamış olmasın. İsa b. Meryem 125 yıl yaşadı. İşte 62. yıldayız."*[159] Resûlullah (sas) yılın yarısında vefat etti.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. O el-Kâsım'dan (yani İbn Abdurrahman'dan) şöyle dediğini rivayet etti:

Cibrîl her yıl Ramazan ayında bir kere olmak üzere Resûlullah'ın (sas) yanına gelir ve ona Kur'ân okuturdu. Vefat ettiği yıl Peygamber'e gelip Kur'ân'ı iki kez okutturdu. Abdullah dedi ki: Ben Kur'ân'ı, o yıl Resûlullah'ın (sas) dilinden öğrendim. Vallahi Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen develerin ulaşabileceği birini bilsem, atlar ona giderdim. Vallahi böyle birini bilmiyorum.

▪ Yahudilerin Peygamber'e (sas) Büyü Yaptıkları Konusu

Bize Affân haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O babasından, o Âişe'den rivayetle şöyle haber verdi:

Peygamber'e büyü yapıldı. Öyle ki yapmadığı halde bazı şeyleri yapmış gibi tahayyül ediyordu. Bir gün onu dua ederken gördüm; şöyle dedi: *Allah'tan bildirmesini istediğim her hususta bilgilendirildiğimi mi sanıyorsun? İki adam yanıma geldiler. Biri başımın yanında diğeri ayağımın dibinde oturdu. Biri, "Adamın hastalığı ne?" diye sordu. Öteki, "Büyülenmiş." dedi. Adam arkadaşına, "Kim ona büyü yaptı?" dedi. Öteki adam, "Lebîd b. el-A'sam." dedi. Adam, "Neyle yaptı?" diye sordu. Diğeri, "Tarak ve taraktaki saçları hurma çiçeğine koyarak!" dedi. Adam, "Nerdedir?" diye sordu. Diğeri, "Zû Zervân'da." dedi.*

Resûlullah (sas) oraya gitti. Döndüğünde Âişe'ye, hurmalıklarının şeytan başlarına benzediğini suyunun ise kına suyu gibi olduğunu söyledi.

[159] Hadis uleması Hz. İsa'nın ömrünün yaklaşık 33 veya 40 yıl olduğu konusunda neredeyse ittifak etmişlerdir. Hz. İsa'nın 120 veya 125 yıl yaşamış olduğunu ifade eden ve İbn Sa'd'da da yer alan bu hadis her ne kadar Beyhakî tarafından sahih kabul edilmiş olsa bile (*Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 166) birçok alim, hadisin bu şekliyle gelmiş olmasını zayıflık ve gariplikle eleştirmiştir (Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, IX, 26) (E).

"Ya Resûlullah! Onu insanlara göster." dedim. *"Allah bana, şifa verdi. Bunun insanlara zarar vereceğinden korktum."* dedi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bana, İbn Lehî'a haber verdi. O Gufre'nin mevlası Ömer'den rivayetle şöyle haber verdi:

Yahudi Lebîd b. el-A'sam Peygamber'e (sas) büyü yaptı. Öyle ki farklı şeyler görmeye başladı. Ashâbı onu ziyarete geldiler. Sonra Cibrîl (a) ve Mîkâîl ona haber verdiler. Resûlullah (sas) onu getirtti; adam itiraf etti. Kuyunun dibinden büyüyü çıkardı. Sonra onu sökerek çözdü. Böylelikle Resûlullah'ın (sas) üzerindeki o büyü çözülüp sıhhatine kavuştu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Mervân anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Zilhicce ayında *Hudeybiye*'den dönmüş ve Muharrem ayı gelmişti, *Medine*'de kalan münafık olduğu halde İslâm'ı izhar eden Yahudilerin ileri gelenleri, Yahudi Lebîd b. el-A'sam'm yanına geldi. O, Benî Zürayk'ın müttefiki idi. Sihir yapan biriydi. Yahudiler, onun zehir ve büyüde en mahir biri olduğunu biliyorlardı. Ona "Ey Ebü'l-A'sam! Sen bizden daha sihirbazsın, bizden kadın ve erkeklerden birçoğu Muhammed'e büyü yaptı; ancak herhangi bir etkisini görmedik. Onun bize neler yaptığını, dinimize muhalefetini ve bizden kimleri öldürdüğünü, kimleri sürgün ettiğini biliyorsun. Biz senin Muhammed'i etkileyecek bir büyü yapmanın karşılığını vereceğiz." dediler. Muhammed'e büyü yapması karşılığı üç dinar vermeyi kararlaştırdılar. Bir tarak ve saç kıllarını aldı. Ona düğümler attı. Sonra ona tükürdü; sonra onu hurmanın erkek çiçeğinin içine sakladı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) kendisinde bazı değişiklikler hissetti. Bir işi yapmadığı halde yapmış gibi hayal etmeye başladı. Bakışları bile değişmişti. Bu durum Allah ona Lebîd'in yaptığını bildirene dek sürdü. Resûlullah (sas) *Bedir* savaşına katılmış olan Cübeyr b. İyâs ez-Zürakî'yi yanına çağırdı ve ona *Zervân* kuyusunun göbek taşının altında bir yer tarif etti. Cübeyr gidip büyüyü çıkardı. Sonra Resûlullah (sas) Lebîd b. el-A'sam'ı yanma çağırdı. *"Bunu neden yaptın? Allah bana büyünü ve yaptıklarını bildirdi."* dedi. Lebîd, "Ey Ebü'l-Kâsım! Dinar sevgisi bana, bunu yaptırdı." dedi. İshâk b. Abdullah dedi ki: Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'e bu hadisten bahsettim. Bana, "Ona A'sam'ın kızları, Lebîd'in kız kardeşleri sihir

yaptılar. Lebîd'den daha büyücü ve daha habis kimselerdi. Büyüyü alıp kuyunun göbek taşının altına saklayan kişi Lebîd'di. Düğümleri attıklarında, o anda Resûlullah'ın (sas) bakışlarında değişiklikler meydana gelmişti. A'sam'ın kızları, içlerinden birini Âişe'nin yanına gizlice soktular. Âişe ona olanları söyledi (veya Âişe'nin Resûlullah'ın (sas) bakışlarında değişiklikler olduğundan bahsettiğini duydu.) Kız, Âişe'nin yanından ayrılıp bacılarına ve Lebîd'e olayı haber verdi. A'sam'ın kızlarından biri şöyle dedi. "Eğer gerçekten bir peygamber ise kendisine haber verilecektir. Başka bir şey ise bu büyü onu deli edene kadar değiştirecektir. Böylece kavmimize ve dindaşlarımıza yaptıklarının cezasını çekmiş olur." Ama Allah Peygamber'e bu büyüyü bildirdi. el-Hâris b. Kays, "Ey Allah'ın Elçisi! Bu kuyuyu gömelim mi?" dedi. Resûlullah (sas) ondan yüz çevirdi. el-Hâris b. Kays ve arkadaşları onu yıkıp gömdüler. Daha önce o kuyudan tatlı su içilirdi. [Dedi ki:] Başka bir kuyu kazdılar. Resûlullah (sas) bu kuyunun kazılmasında onlara yardım etti. Resûlullah'ın (sas) büyüsünün bulunduğu kuyunun suyu çekilinceye dek onu yıkıp gömdüler. Resûlullah'm (sas) talimatıyla büyüyü çıkaranın Kays b. Mihsan olduğu da söylenir.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o İbnü'l-Müseyyeb ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediklerini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Beni, Benî Züreyk Yahudileri büyüledi."* derdi.

Bize Ömer b. Hafs haber verdi. O Cüveybir'den, o ed-Dahhâk'tan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandı. Kadınlardan, yemekten, içmekten kesildi. Kendisi uyku ile uyanıklık arasında iken ona iki melek indi. Biri başucuna, diğeri ayaklarının dibine oturdu. Biri arkadaşına "Şikâyeti ne?" diye sordu. Arkadaşı ona "Ona sihir yapılmış (yani büyülenmiş)." dedi. "Bunu yapan kim?" diye sordu. Arkadaşı "Yahudi Lebîd b. el-A'sam." dedi. "Neyle yaptı?" diye sordu. "Hurma çiçeğiyle yaptı." dedi. "Nereye koydu?" diye sordu. "*Zervân* kuyusuna bir kayanın altına koydu." dedi. "Bunun ilacı nedir?" diye sordu. Arkadaşı, "Onun ilacı, kuyu suyunun boşaltılması kayanın kaldırılması ve hurma çiçeğinin çıkarılmasıdır." İki melek oradan ayrıldılar. Resûlullah (sas), Ali (r) ve Ammâr'a haber göndererek onlara kuyuya gidip meleklerden duyduğunu yapmalarını emretti. Oraya gittiler. Kuyunun

suyu kınaya boyanmış gibiydi. Bütün suyunu çektiler. Sonra kayayı kaldırıp hurma çiçeğini çıkardılar. Üzerinde tam on bir düğüm vardı. Şu iki sure indi: ***"De ki: Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."***[160] ***"De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım."***[161] Resûlullah (sas) her bir ayet okuduğunda bir düğüm çözülmeye başladı. Düğümler çözüldü; Resûlullah (sas) da yiyip içmeye ve eşlerinin yanına gitmeye başladı.

Bize Musa b. Mes'ûd haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O el-A'meş'ten, o Sümâme el-Muhallemî'den, o da Zeyd b. Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ensâr'dan biri bir düğüm attı (yani Peygamber'e büyü düğümü yaptı). Ona [sihrine] güveniyordu. Adam büyüyü yapıp şöyle şöyle bir kuyuya attı. Ardından iki melek Resûlullah'ın (sas) ziyaretine geldiler. Biri diğer arkadaşına "Onun nesi var, biliyor musun?" diye sordu. Diğeri, "Falan Ensârî ona büyü yaptı ve falan kuyuya attı. Eğer onu çıkarırsa şifa bulacaktır." dedi. O kuyuya adamlar gönderdiler. Suyun yosun tuttuğunu gördüler. Büyüyü çıkarıp attılar. Böylelikle Resûlullah (sas) sıhhatine kavuştu. Peygamber'de ne etkisi kaldı; ne de yüzünde göründü.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Yunus b. Yezîd haber verdi:

O da Ehlü'l-ahd (anlaşmalılar) büyücüsü hakkında ez-Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Öldürülmez. Zira ehl-i kitaptan biri Peygamber'e büyü yapmıştı; ama Resûlullah (sas) onu öldürmedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Cüreyc haber verdi. O Ata'dan rivayet etti; dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe rivayet etti: O Dâvûd b. el-Husayn'dan, o da İkrime'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) onu bağışladı. İkrime dedi ki: Affettikten sonra onu gördüğünde ondan yüz çevirirdi.

[160] Felâk 113/1-5.
[161] Nâs 114/1-5.

Muhammed b. Ömer şöyle dedi: Bizce bu rivayet Peygamber'in o büyücüyü öldürdüğüne dair rivayetlerden daha sağlamdır.

▪ Resûlullah'ın (sas) Zehirlenmesi

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Yahudiler'in Peygamber'i ve Ebû Bekir'i zehirlediklerini söylüyorlardı.

Bize Ömer b. Hafs haber verdi. O Mâlik b. Dînâr'dan, o da el-Hasan'dan rivayet etti:

Bir Yahudi kadını Peygamber'e zehirli bir koyun ikram etti. Resûlullah (sas) ondan bir parça alıp ağzında çiğnedi; fakat yutmadan hemen çıkardı ve ashâbına, *"Ellerinizi çekin. Koyunun budu, etin zehirlenmiş olduğunu bana haber verdi."* dedi. Sonra o Yahudi kadını getirtti. Resûlullah (sas) *"Bunu neden yaptın?"* diye sordu. Kadın, "Eğer iddian gerçek ise bunu Allah sana haber verecek, eğer peygamber değil yalancı biriysen insanları senden kurtarmak için yaptım!" dedi.

Bize Sa'îd b. Muhammed es-Sekafî haber verdi. O Muhammed b. Ömer'den, o da Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) sadakayı yemez; hediyeyi yerdi. Bir Yahudi kadını kendisine kızartılmış bir koyun ikram etti. Resûlullah (sas) ve ashâbı ondan yediler. Koyun ona "Zehirliyim!" diye haber verdi. Resûlullah (sas) ashâbına *"Çekin ellerinizi! Şu koyun, zehirlenmiş olduğunu bana, haber verdi."* dedi. Herkes elini çekti. Sadece Bişr b. el-Berâ öldü. Resûlullah (sas) Yahudi kadını yanına getirterek ona *"Bunu neden yaptın?"* diye sordu. Kadın, "Eğer gerçekten bir peygambersen, sana zarar vermeyecekti, ben de bunu öğrenmek istedim. Yok, eğer bir hükümdarsan, insanları senden kurtarmak için yaptım!" dedi. Resûlullah (sas) onun öldürülmesi emrini verdi.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Abbâd b. el-Avvâm haber verdi. O Hilâl b. Habbâb'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Hayber Yahudilerinden bir kadın Peygamber'e zehirli bir koyun ikram etti. Resûlullah (sas) koyunun zehirli olduğunu anladı. Sonra o Yahudi kadını getirtti. Peygamber (sas) Efendimiz, *"Bunu neden yaptın?"* diye sordu. Kadın, "Eğer peygamber isen bunu Allah sana haber verecek. Eğer

peygamber değil yalancı biriysen insanları senden kurtarmak için yaptım!" dedi. peygamber her rahatsızlığında kan aldırırdı. Bir keresinde *Mekke*'ye gitmişti ihrama girince rahatsızlandı hemen kan aldırdı.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki:

Bize Abbâd b. el-Avvâm haber verdi. O Süfyân b. Hüseyn'den, o ez-Zührî'den, o Sa'îd b. el-Müseyyeb ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, her ikisi Ebû Hüreyre'den (yukarıdaki rivayetin) aynısını veya benzerini ve Resûlullah'ın (sas) ona ceza vermediğini rivayet ettiler.

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Husayn'dan, o da Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) tedavi oldu. Bir adam gelerek bir boynuzla Resûlullah'm (sas) iki omuzunun arasından kan alırdı.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Lehî'a haber verdi. O da Gufre'nin mevlası Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) koyunu zehirleyen kadının öldürülmesini emretti.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Abdullah b. Mürre'den, o da Ebü'l-Ahvas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) şehit olarak öldüğüne dokuz kez yemin etmem, bana bir kere yemin etmemden daha sevimli gelir. Çünkü Allah onu peygamber olarak seçti ve şehit kıldı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. İsmail b. Ebû Habîbe anlattı. O Dâvûd b. el-Husayn'dan, o Ebû Süfyân'dan, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti. Ayrıca bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti. Ayrıca bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O Yunus b. Yusuf'tan, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Ayrıca bana Ömer b. Ukbe haber verdi. O Şu'be'den, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Rivayetlerin bazılarında diğerlerine göre fazlalıklar geldi:

Resûlullah (sas), *Hayber*'i fethinin ardından ashâbıyla birlikte istirahat ediyordu. Yahudi Sellâm b. Mişkem'in karısı Zeyneb, "Muhammed koyunun hangi tarafını sever?" diye sormaya başladı. Ona, "Kol etini çok sever." dediler. Bunun üzerine keçilerinden bir keçi kesip kızarttı ve her tarafını etkili bir zehirle zehirledi. Yahudilerden hangi zehrin daha etkili olduğunu

öğrenmeye çalışmış, onlar da bu zehri tavsiye etmişlerdi. Keçinin her tarafını zehirledi. İliklerine daha fazla zehir serpti. Güneş batıp Resûlullah (sas) insanlara akşam namazını kıldırdıktan sonra oradan ayrılırken ayaklarının dibinde bir kadının oturduğunu gördü. *"Bu kimdir?"* diye sorduğunda ona, "Ey Ebü'l-Kâsım! Bunu sana hediye olarak getirdim." dedi. Resûlullah (sas) yemeğin kadının elinden alınmasını emretti. Alınıp önüne kondu. Ashâbı onun yanındaydı veya hazır olan sahâbîler vardı. Aralarında Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr vardı. Resûlullah (sas) orada bulunan ashâbına, *"Yaklaşın ve akşam yemeğinizi yeyin."* dedi. Resûlullah (sas) kol kısmından bir lokma aldı. Bişr b. el-Berâ bir kemik daha aldı ağzına aldığı ikinci lokmayı da yuttu. Bu arada Resûlullah (sas) ashâbına *"Ellerinizi çekin! Bu kol* (bazıları da "bu keçinin kolu" şeklinde rivayet etti.) *etin zehirlenmiş olduğunu bana haber verdi."* dedi. Herkes elini çekti. Bişr, Peygamber'e, "Seni şereflendiren Allah'a yemin ederim ki, ilk yuttuğum lokmada bunun farkına vardım. Ancak seni yemekten tiksindirmemek için onu çıkarmadım." dedi. Bişr, oturduğu yerde birden morardı ve hareket edemez oldu. Hastalığı bir sene sürdü. Onu çevirmeseler sağa sola dönemiyordu. Bir sene sonra öldü. Kimi de "Yerinden kalkamadan hemen öldü." dediler. "Bu etten bir köpeğe verdiler hemen öldü." dediler. Resûlullah (sas) Zeyneb bt. el-Hâris'i yanma çağırdı. Ona, *"Bunu neden yaptın?"* diye sorduğunda o, "Benim kavmime yapacağını yaptın. Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün. Kendi kendime, 'Eğer gerçekten bir peygamber ise ona hayvanın küreği haber verilecektir. Yok, eğer bir hükümdar ise kendimizi ondan kurtarmış oluruz.' diye düşündüm." dedi. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) onu Bişr b. el-Berâ'nın akrabalarına teslim etti; onlar da kendisini (kısas olarak) öldürdüler. Sağlam olan rivayet budur. Resûlullah (sas) zehirli yemekten dolayı omuz arasından kan aldırdı. Ebû Hind boynuz ve tıraş bıçağıyla ondan kan aldı. Resûlullah (sas) ashâbına kafalarının ortasından kan aldırmalarını emretmiştir. Resûlullah (sas) bu olaydan sonra üç yıl yaşadı. Vefatına sebep olan hastalığı ortaya çıkınca *"Hâlâ Hayber'de yediğim yemeğin acısını çekiyorum. İşte şu anda şah damarımın kopma zamanı geldi."* dedi. Resûlullah (sas) şehit olarak vefat etmiştir. Allah'ın bereketi rahmeti ve rızası onun üzerine olsun.

▪ Resûlullah'ın (sas) Bakî Kabristanlığı'na Çıkışı Ailesine ve Şehitlere İstiğfar Etmesi

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O İbn Ebû Alkame'den, o da annesinden şöyle dediğini rivayet etti: Âişe'nin şöyle dediğini işittim:

Bir gece Resûlullah (sas) kalkarak elbiselerini giyindi ve sonra çıkıp gitti. Hizmetçim Berîre'ye onu takip etmesini söyledim. Onu takip etti. Resûlullah (sas) *Bakî*'in yakınına gelince Allah'ın dilediği kadar durdu; sonra döndü. Berîre ondan önce eve döndü. Bana olanları anlattı. Sabah oluncaya kadar Peygamber'e bir şey söylemedim. Sonra ona bunu anlattım. Bana, *"Onlara dua etmem için Bakî ehline gönderildim."* dedi.

Bize Nûh b. Yezîd el-Müeddib ve Muhammed b. es-Sabbâh haber verdiler; dediler ki: Bize Şerîk haber verdi. O Âsım b. Abdullah'tan, o Âmir b. Rebî'a'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Geceleyin Peygamber'i yatakta bulamadım. Onun peşinden çıktım; meğer *Bakî*'deymiş. *Bakî* ehline şöyle dua etti: *"Ey Müminler yurdunun ehli! Sizlere selam olsun. Siz bizden önce gidenlersiniz, bizler de sizlere kavuşacağız. Allah'ım! Onların ecrinden bizi mahrum etme. Onlardan sonra bizi fitneye düşürme."* Sonra bana dönüp *"Ona yazıklar olsun! Eğer elinden gelseydi yapmazdı."* dedi.[162]

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Ca'fer el-Medenî haber verdi. Ayrıca bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî haber verdi. Hepsi birden Şerîk b. Abdullah b. Ebû Nemr'den, o Atâ b. Yesâr'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Kendi sırası olan gecelerin hepsinde Peygamber, gecenin sonunda *Bakî*'a gider ve şöyle derdi: *"Ey Müminler yurdunun ehli! Sizlere selam olsun! Bize ve size vaat edilenler yakındır. İnşaallah biz de size kavuşacağız. Allah'ım! Bakî'u'l-Garkad elini bağışla."*

---

[162] Bu hadis, Hz. Âişe'nin ve diğer bazı hanımlarının, Resûlullah'ın (sas) hastalığında ona ilaç içirmelerine işaret ediyor. (Hadis için bk. İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 76). Anlaşılan Hz. Peygamber (sas) yapılanlardan rahatsız olmuş ve hanımlarını, kendisine ilaç içirmekten menetmiştir. Bu işlemden zarar gördüğü için de Hz. Âişe ve diğer hanımlarını kınamamakla yetinmiş ve *"Bir hata yapmıştır, eğer elinden gelseydi yapmazdı."* demekle yetinmiştir (E).

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. İsmail b. Abdurrahman el-Mahzûmî haber verdi. O babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) gece ortasında ansızın yatağından fırladı. Ona "Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun, nereye gidiyorsun?" diye sordum. Bana, *"Bakî ehline istiğfar etmem emredildi."* dedi. Âişe dedi ki: "Beraberinde mevlası Ebû Râfi olduğu halde hemen çıktı. Ebû Râfi şöyle anlatıyordu: Resûlullah (sas) onlara uzun bir süre istiğfarda bulundu. Sonra döndü ve şöyle demeye başladı: *"Ey Ebû Râfi! Dünya hazineleri ve ölümsüzlük sonrası Cennet ile Rabbime kavuşmak ve sonrası Cennet arasında tercih yapmam istendi. Ben Rabbimle buluşmayı tercih ettim."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İshâk b. Yahya b. Talha rivayet etti: O Amr b. Şu'ayb'dan, o babasından, o dedesinden, o da Resûlullah'ın (sas) mevlası Ebû Müveyhibe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) gece yarısı şöyle dedi: *"Ey Ebû Müveyhibe! Bakî ehline istiğfarda bulunmam emredildi. Benimle gel."* Onunla beraber gittim, *Bakî*'a gelince uzun uzun *Bakî* ehline dua etti. Sonra şöyle dedi: *"İnsanların bulunduğu duruma göre, içinde bulunduğunuz durumdan memnun olun. Fitneler, başı sonuna karışacak şekilde gece karanlıkları gibi birbirini takip edecek. Sonu ise başından daha şer olacaktır."* Sonra şöyle dedi: *"Ey Ebû Müveyhibe! Dünya hazineleri ve ölümsüzlük sonrası Cennet ile Rabbime kavuşmak ve sonrası Cennet arasında tercih yapmam istendi."* Ona, "Anam babam sana feda olsun! Dünya hazinelerini, ölümsüzlüğü ve sonrası Cenneti tercih et." dedim. Bana, *"Ey Ebû Müveyhibe! Ben Rabbime kavuşma ile Cenneti seçtim."* dedi. Döndüğünde hastalığı başladı ve Allah onu (sas) aldı.

Bana Ma'n b. İsa ve Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk haber verdiler. Onlar Hişâm b. Sa'd'dan, o Zeyd b. Eslem'den haber verdiler. Yine bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Üsâme b. Zeyd b. Eslem, o babasından, o Atâ b. Yesâr'dan şöyle rivayet etti:

Peygamber'e gelinerek ona, "Git *Bakî* ehline dua et." denildi. *Bakî*'a giderek onlara dua etti. Sonra döndü ve yattı. Ona tekrar, "Git *Bakî* ehline dua et." denildi. Gidip onlara dua ederek, *"Allah'ım Bakî ehlini bağışla."* dedi. Sonra gelip yattı. Tekrar ona, "Git ve şehitlere dua et." denildi. *Uhud*'a

gidip *Uhud* şehitlerine dua etti. Dönerken başı bağlı olarak döndü. Bu, Peygamber'in (sas) vefat ettiği hastalığının başlangıcıydı.

Bize Attâb b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi; dedi ki: Bana Yezîd b. Ebû Habîb anlattı. Kendisine Ebü'l-Hayr rivayet etti. Onlara da Ukbe b. Amr el-Cühenî anlatmış:

Resûlullah (sas), ölü ve dirilere veda ediyormuş gibi *Uhud* şehitlerine sekiz yıl sonra gelip duada bulundu. Sonra minbere çıktı ve şöyle dedi: *"Aranızdan ayrılacağım! Size şahidim. Havuzu*[163] *size buluşma yeri olarak veriyorum. Ben şu makamımda şu anda ona bakıyorum. Sizin şirk koşmanızdan korkmuyorum.*[164] *Fakat şu dünya için yarışacağınızdan korkuyorum."*

Ukbe dedi ki: Bu, benim Resûlullah'ı (sas) son görüşümdü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatına Neden Olan Hastalığının İlk Başlangıcı

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti: Âişe dedi ki:

Resûlullah (sas) Meymûne'nin evindeyken vefatına sebep olan hastalığı başlamıştı. Aynı gün çıkıp evime, yanıma geldi. Ben ona, "Vay başıma gelen!" dedim. Peygamber, *"Senin benden önce ölmeni, namazını kıldırmayı ve seni kabre defnetmeyi arzularım."* dedi. [Âişe dedi ki:] Ona, "Benden başka bir kadın mı var? Öyle sanıyorum ki, gerçekten benim ölmemi istiyorsun. Eğer ben ölürsem, sen, o günün akşamı bir hanımla gerdeğe girersin" dedim. [Âişe dedi ki:] Peygamber, *"Asıl benim vay başıma gelen!"* dedi. Sonra Meymûne'nin evine döndü ve hastalığı şiddetlendi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Müslim haber verdi. O da İbrahim b. Meysere'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Âişe'nin yanına geldi. Âişe ona, "Vay başıma gelen!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Asıl benim vay başıma gelen!"*

[163] Cennetteki Kevser havuzu (E).
[164] Zira şirk koşmazsınız (E).

dedi. İşte bu, Resûlullah'ın (sas) vefatına sebep olan hastalığının başlangıcıydı. Resûlullah (sas), onu etkileyen bir hastalıktan şikâyet etmezdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ma'şer haber verdi. O Muhammed b. Kays'tan rivayet etti; dedi ki: O da Muhammed b. Ömer'den haber verdi. Yine bize Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali haber verdi. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hastalığının ilk başlangıcı Çarşamba günüydü, hastalığı vefat edene kadar tam on üç gün sürdü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığının Şiddeti

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Şeybân b. Abdurrahman'dan rivayet etti. Yine bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Ebân b. Yezîd el-Attâr haber verdi; hepsi dediler ki: Bize Yahya b. Ebû Kesîr haber verdi. O Ebû Kılâbe'den, o Abdurrahman b. Şeybe'den, o Müminlerin Annesi Âişe'den rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandı ve ağrılarından dolayı yatağında sağa sola dönmeye başladı. Âişe ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Bizlerden biri bu derece ızdırap çektiğinden şikâyet etseydi, mutlaka onu uyarırdın!" dedi. Resûlullah (sas) ona, "(Fadl b. Dükeyn rivayetine göre) *Salihlerin* (Müslim b. İbrahim rivayetine göre "Müminlerin") *hastalıkları şiddetli olur. Mümin bir kimsenin başına gelecek musibet ve sıkıntıdan ve daha büyüğü şikâyetlerden* (Müslim rivayetinde "ağrılardan" dedi.) *dolayı mutlaka Allah, o kulunun çektiği sıkıntıyla derecesini yükseltir ve bir hatasını affeder.* (el-Fadl b. Dükeyn "daha büyüğü ile mutlaka bir hatasını affeder." şeklinde rivayet etti.)

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl b. Yunus haber verdi. O Eş'as b. Ebü'ş-Şa'sâ'dan, o Ebû Bürde'den, o da (Âişe olduğunu düşündüğü) Resûlullah'ın (sas) eşlerinden birinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandı; ağrısı ve şikâyetleri arttı. O'na, "Ey Allah'ın Resûlü! Hastalığından şikâyet ediyorsun. Eğer biz kadınlardan biri böyle yapsaydı ona hayretle bakardın." dedim. Resûlullah (sas), *"Sen müminin günahlarına kefaret olsun diye hastalığın şiddetlendiğini bilmez misin?"* dedi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Mu'âviye Şeybân haber verdi. O Eş'as b. Süleym'den, o da Ebû Bürde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandı. Hastalık onu bayıltana kadar şiddetlendi. Ayılınca eşlerinden biri ona, "Hastalığında öyle bir şikâyet ettin ki, eğer biz kadınlardan biri böyle şikâyet etseydi ona kızmandan çekinirdi." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Sen müminin günahlarına kefaret olsun diye hastalığının şiddetlendiğini bilmez misin?"* buyurdu.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi. O Süfyân'dan, o el-A'meş'ten, o Ebû Vâil'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Gerçekten, Resûlullah'ın (sas) ağrılarından daha şiddetli, bir hastalık görmedim.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve Ya'lâ b. Ubeyd haber verdiler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O İbrahim et-Teymî'den, o el-Hâris b. Süveyd'den, o da Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanına vardım, şiddetli ağrı çekiyordu. Elimi ona sürerek "Ey Allah'ın Resûlü! Şiddetli bir ağrı çekiyorsun." dedim. *"Evet! Ben sizden birinin acı çektiği gibi acı çekiyorum!"* dedi. Ona, "Bunun karşılığında sana iki ecir vardır." dedim. *"Evet! Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin olsun ki, yeryüzünde hiçbir Müslüman yok ki bir hastalıktan veya başka bir şeyden eziyet görürse mutlaka Allah bununla günahlarını ağaç yapraklarını döktüğü gibi döker."*

Bize en-Nadr b. İsmail Ebü'l-Muğîre haber verdi. O el-A'meş'ten, o İbrahim'den, o da Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Mes'ûd Resûlullah'ın (sas) yanına girdi. Elini üzerine koyarak ona, "Ey Allah'ın Resûlü! şiddetli bir ağrı çekiyorsun." dedi. *"Evet Ben sizden birinin acı çektiği gibi acı çekiyorum!"* buyurdu. [Abdullah b. Mes'ûd dedi ki:] Ona, "Bunun karşılığında sana iki ecir vardır." dedim. *"Evet, nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin olsun ki, yeryüzünde hiçbir Müslüman yok ki bir hastalıktan veya başka bir şeyden eziyet görürse mutlaka Allah bununla günahlarını şu ağacın yapraklarını dökmesi gibi döker."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa el-Absî haber verdi. O Musa b. Ubeyde er-Rebezî'den, o Zeyd b. Eslem'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanına vardık. Bir de ne görelim! Aşırı bir ateşi var. Birimiz elini dokundursa ateşin şiddetinden dayanamazdı. Allah'ı tesbih ve tenzih etmeye başladık. Peygamber bize, *"Hiçbir kimsenin başına*

peygamberlerin başına gelen beladan daha şiddetli bela gelmez. Bizim imtihanımız şiddetli olduğu gibi ecrimiz de kat kat fazla olur. Allah'ın öyle peygamberi vardı ki öldürünceye dek ona bitler musallat olurdu. Allah'ın öyle peygamberi var ki bir abadan başka avretini örtecek bir giyeceği yoktu." dedi.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb haber verdi. O Hişâm b. Sa'd'dan, o Yezîd b. Eslem'den, o da Atâ b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Sa'îd el-Hudrî Peygamber'i ziyaret etti. Hastaydı ve üzerinde bir kadife örtü vardı. Ebû Sa'îd elini üzerine koydu. Ateşin sıcaklığını kadife örtünün üzerinde hissetti. Ona "Ne kadar da ateşin var?" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Biz peygamberlerin imtihanı şiddetli olur ve ecrimiz katlanır."* dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü başlarına en fazla bela gelenler kimlerdir?" diye sordu. Resûlullah (sas) ona, *"Peygamberler!"* dedi. "Sonra kim?" diye sordu. Resûlullah (sas), *"Sonra Salihler! Öyleleri vardı ki, öldüresiye dek ona bitler musallat olurdu. Öyleleri de vardı ki bir abadan başka avretini örtecek bir giyeceği yoktu. Onlardan birinin başına gelen belaya karşı sevinci, sizden birinize verilen hediyeden dolayı sevincinden daha fazlaydı."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Hilâl haber verdi; dedi ki: Bize Bekir b. Abdullah'ın haber verdiğine göre:

Ömer, Resûlullah (sas) hummalı ya da can çekişmekte iken onu ziyaret etti. Elini onun üzerine koyunca, ateşin şiddetinden hemen çekti. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Ne kadar da ateşin var!" dedi. Peygamber, *"Allah'a şükürler olsun dün gece veya bu gece aralarında yedi uzun sure (Seb'u't-tıvâl) de olmak üzere yetmiş sûre okudum."* dedi. Ömer ona, "Ey Allah'ın Elçisi! Geçmiş ve gelecek tüm günahların bağışlanmış biraz da kendine rahatlık payı versen!" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Şükreden kullardan olmayayım mı?"* dedi.

Bize Ebû Üsâme Süleyman b. el-Muğîre haber verdi. O Sâbit'ten (yani el-Bünânî'den) şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) çıkıp ashâbının yanına geldi. Hasta olduğu belli oluyordu. Onlara, "Gördüğünüz durumdayım. Buna rağmen dün gece yedi uzun sureyi okudum." dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler; dediler ki: Bize Mis'ar haber verdi. O Ziyâd b. İlâka'dan, (Fadl'ın rivayetinde) o da el-Muğîre b. Şu'be'den (Yezîd el-Muğîre'yi zikretmeden) rivayetle dedi ki:

Resûlullah (sas) ayakları şişene dek namazda ayakta dururdu. Ona, "Geçmiş ve gelecek günahların affedildiği halde neden bunu yapıyorsun?" diye soruldu. *"Şükreden bir kul olmayayım mı?"* dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn ve Ebû Üsâme haber verdiler. Onlar Hişâm'dan, o da Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) o kadar oruç tutar, namaz kılardı ki, ashâbının yanma geldiğinde vücudu öyle gevşemiş olurdu ki içi boş bir deri tulumuna benzerdi. Yezîd hadisinde, "Buna rağmen insanların en sıhhatlisiydi." dedi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân Ebû Mu'âviye haber verdi. O Âsım'dan, o Mus'ab b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e, "İnsanlar arasmda belalara en fazla düçar olan kimdir?" diye sordum. Resûlullah (sas) *"Peygamberlerdir. Sonra insanlar sırasıyla derecesine göre bela görür. Kişi dinine göre imtihan olur. Eğer dininde sağlamsa belası şiddetli olur. Yok, dininde gevşekse dininin derecesine göre imtihan olur. Belalar kişi yeryüzünde günahsız yürüyene dek kulun peşini bırakmaz, devam eder."* dedi.

Bize Abdülvehhâb haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Âsım b. Behdele'den, o da Mus'ab b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'd b. Mâlik, "Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar arasında belalara en fazla düçar olan kimdir?" diye sordu. Sonra önceki hadisin aynısını zikretti.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Müslim el-Abdî haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'l-Mütevekkil haber verdi:

Resûlullah (sas) hastalandı. Hastalığı artınca Ümmü Seleme bağırdı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Yeter! Kâfirden başkası bağırmaz."* dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Ayyâş haber verdi. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o bir adamdan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'm (sas) ölümün şiddetinden sonra müminin çekeceği acıları daima daha hafif görmeye başladım.

▪ Resûlullah'ın (sas) ve Cibrîl'in Korunmak İçin Okudukları Dualar

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Müslim'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) şu kelimelerle dua ederdi: *"Ey insanların Rabbi! Hastalığı gider, şifa ver. Sen şifa verensin. Senin şifandan başka bir şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hiçbir hastalık bırakmasın."* Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında, durumu ağırlaşınca elini tutup onu mesh ederek bu duaları okudum. Âişe dedi ki: Resûlullah (sas) elini çekerek şöyle dua etti: *"Allah'ım! Beni bağışla ve dosta kavuştur."* Âişe, "Bu söz ondan duyduğum en son sözdü." dedi.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Hammâd'dan, o da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bir hastayı ziyaret ettiğinde onun göğsünü ve yüzünü eliyle mesh eder ve şu duayı okurdu: *"Hastalığı gider ey insanların Rabbi! Şifa ver, şifa verici Sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hiçbir hastalık bırakmasın."* [Dedi ki:] Kendisi hastalanınca Âişe'ye yaslandı. Âişe, onun elinden tutarak yüzünü ve göğsünü meshedip bu kelimeleri söyleyince Resûlullah (sas) elini çekerek, *"Allah'ım! Huld Cennetinin en yüksek yerini istiyorum."* diye dua etti.

Bize Ma'n b. İsa el-Kazzâz haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes, o İbn Şihâb'dan, o Urve'den, o Âişe'den rivayetle haber verdi:

Resûlullah (sas) hastalandığında Mu'avvizeteyn'i okur ve kendine üflerdi. Âişe dedi ki: Resûlullah'ın (sas) hastalığı şiddetlenince ona okuyup üfler ve şifa bulması ümidiyle mesh ederdim.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Hammâd b. İbrahim'den, o el-Esved'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalanınca elini alıp onun göğsünü mesh ederek şu duayı okudum: "Ey insanların Rabbi! Hastalığı gider." Resûlullah (sas) elini çekerek şöyle dedi: *"Allah'tan Refîk-i A'lâi'l-Es'ad'ı istiyorum."*

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Yezîd b. Zürey h aber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında Mu'avvizeteyn okur ve kendine üflerdi. Resûlullah'ın (sas) hastalığı şiddetlenince ben de bunları okuyup ona üfleyip onu kendi eliyle mesh ettim.

Bize Ârim b. el-Fadl, Süleyman b. Harb ve Hâlid b. Hıdâş haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Amr b. Mâlik en-Nükrî'den, o Ebü'l-Cevzâ'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah (sas) hastalandığında, Allah'a sığınarak onu şu duayla korumaya çalışırdım: "Hastalığı gider ey insanların Rabbi! Şifa ver, şifa verici Sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hiçbir hastalık bırakmasın." Âişe dedi ki: Vefatına sebep olan hastalığında bu dualarla onu korumaya çalıştım. Fakat bana, "Elini üzerimden çek! Bunlar daha önce bana fayda verirdi." dedi.

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr haber verdi. O İshâk b. Râşid'den, o ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den:

Resûlullah'm (sas) hastalığında ona Mu'avvizeteyn okuduğunu, üflediğini ve onu kendi eliyle mesh ettiğini rivayet etti.

Bize Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Mürre el-Mekkî haber verdi; dedi ki: Bana Nâfi b. Ömer anlattı; dedi ki: Bana İbn Ebû Müleyke anlattı; dedi ki:

Âişe, Resûlullah'ın (sas) göğsünü mesh eder ve "Hastalığı kaldır ey insanların Rabbi! Tabip olan Sensin, Şâfi olan Sensin." derdi. Resûlullah (sas) da *"Beni dosta kavuştur. Benî dosta kavuştur."* derdi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. O da el-Kâsım'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) (akrep tarafından) ısırılmıştı. Tuz ve su istedi. Sonra elini suya sokarak, İhlas, Felâk ve Nâs surelerini sonuna kadar okudu.

Bize Yahya b. Hammâd haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Süleyman'dan (yani el-A'meş'ten), o Ebü'd-Duhâ'dan, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bizden birimiz hastalandığında Resûlullah (sas) sağ eliyle bizi mesh eder ve *"Hastalığı gider ey insanların Rabbi! Şifa ver! Şifa veren Sen'sin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hiçbir hastalık bırakmasın."* derdi. Resûlullah (sas) hastalanınca Âişe Resûlullah'ın (sas) elinden tutarak onu mesh edip, "Hastalığı gider ey insanların Rabbi! Şifa ver! Şifa veren sensin." diye dua edince Resûlullah (sas) elini onun elinden çekerek iki kez, *"Allah'ım beni bağışla ve beni En Yüce Dost ile birlikte kıl!"* diye dua etti. Âişe, "Ağırlığını hissedinceye kadar vefat ettiğini bilemedim." dedi.

Bize el-Hasan b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân Yahya b. Ebû Kesîr haber verdi. O da Muhammed b. İbrahim'den rivayet etti: Ebû Abdullah'ın kendisine haber verdiğine göre İbn Âiş el-Cühenî ona şunu anlatmış:

Resûlullah (sas) *"Ey İbn Âiş! Sana Allah'a sığınanların sığındıkları en iyi şeyi haber vereyim mi?"* dedi. Ona, "Evet!" dedim. Resûlullah (sas), *"Felak ve Nâs sureleri."* dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mu'âviye b. Sâlih haber verdi. O Ezher b. Sa'îd'den, o -Resûlullah'ın (sas) eşi Meymûne'nin kardeşinin oğlu olan- Abdurrahman b. es-Sâib el-Hilâlî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Meymûne bana, "Yeğenim! Gel, Resûlullah'ın (sas) okuduğu duaları sana okuyayım." diyerek şunu okudu: "Allah'ın adıyla sana okuyorum. Sende bulunan her hastalığa Allah şifa versin. Ey insanların Rabbi! Hastalıkları gider, şifa ver, senden başka şifa verecek kimse yoktur."

Bize Ali b. Abdullah b. Ca'fer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi; dedi ki: Bana Abdürabbih b. Sa'îd anlattı. O Amre'den, o da Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) hastalığında şöyle dedi: *"Allah'ın adıyla, Rabbimizin izniyle yerlerimizin toprağıyla birbirimizin rukyesiyle*[165] *hastamız şifa bulsun."*

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus ve Sa'îd b. Süleyman haber verdiler; dediler ki: Bize Ebû Şihâb haber verdi. O Dâvûd'dan, o Ebû Nadre'den, o da Ebû Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti:

[165] Rukye, dua ve Kur'an okuyarak şifa dilemektir (E).

Resûlullah (sas) hastalandı onu Cibrîl (a) rukyeleyerek şöyle dedi: "Allah'ın adıyla sana eziyet eden her şeye karşı, kem gözden ve her kıskanana karşı seni rukyeliyorum. Allah sana şifa versin."

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Bilâl haber verdi. Yine bize İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî haber verdi. Hepsi Yezîd b. Abdullah b. el-Hâd'dan, o Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî'den, o Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da Resûlullah'ın (sas) eşi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalıktan şikayet ettiğinde onu Cibrîl (a) rukyeledi ve şöyle dedi: "Allah'ın adı sana şifa versin ve her hastalıktan seni tedavi etsin. Seni her kıskananın kıskançlığından ve kem gözlünün gözünden korusun."

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi; dedi ki: Bana Atâ, Amr b. Şu'ayb ve Cübeyr b. Ebû Süleyman şöyle haber verdiler:

Cibrîl (sas), Muhammed'i (sas) korumaya alır ve şöyle derdi: "Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın adıyla seni rukyeliyorum. Sana eziyet eden her şeye karşı, kem gözden, her kıskancın kıskanmasından ve her zalimin zulmünden Allah'ın adıyla seni rukyeliyorum. Allah sana şifa versin."

Bize Ebû Âmir b. el-Akadî haber verdi. O Züheyr b. Muhammed'den, o Yezîd b. Abdullah b. el-Hâd'den, o Muhammed b. İbrahim'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandığında onu Cibrîl (a) şöyle rukyelerdi: "Allah sana şifa versin. Her hastalığından, kem gözden ve her kıskancın gözünden seni kurtarsın."

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Talha b. Amr haber verdi. O da Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bana ulaşan bilgiye göre Resûlullah'ın (sas) yemekle Yahudiler tarafından büyülenmesine karşı Cibrîl'in istiazesi şu idi: "Allah'ın adıyla seni rukyeliyorum. Allah'ın adı sana şifa versin. Sende olan her hastalıktan kurtarsm. Bunu al, her kıskancın kıskançlığından korusun."

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ashâbına Namaz Kıldırması

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Selem e haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O Urve'den, o da Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) hastaydı. Arkadaşları onu ziyarete geldiler. Onlara namaz kıldırdı. Kendisi oturarak, onlar ayakta kıldılar. Onlara oturmalarını işaret etti. Namazı bitirince, *"İmam kendisine tabi olunmak içindir. Tekbir getirirse siz de getirin, rüküya giderse siz de gidin, secde ederse siz de secde edin, otururs siz de oturun. İmamın yaptığını yapın."* dedi

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O ez-Zührî'den, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Resûlullah (sas) bir attan düştü ve sağ omuzu incindi. Gidip onu ziyaret ettik. Namaz vakti geldi. Bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de arkasında ona uyarak, oturarak namaz kıldık. Namaz bitince *"İmam kendisine tabi olunmak içindir. Tekbir getirirse siz de getirin, rükûa giderse siz de gidin, "**semi'allahu limen hamideh**" deyince siz de "**rabbenâ leke'l-hamd**" deyin. Oturarak namaz kılarsa siz de birden hep beraber oturarak namazınızı kılın."* dedi.

Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys haber verdi; dedi ki: Bana Hammâd anlattı; O da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hasta iken namazında Ebû Bekir'e dayanarak insanlara imamlık yaptı.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Ebû Seleme'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *"İmam kendisine tabi olunmak içindir. Tekbir getirirse siz de getirin, rükûa giderse sizde gidin, **semi'allahu limen hamideh**" deyince siz de "**rabbenâ leke'l-hamd**" deyin. Oturarak namaz kılarsa siz de hep beraber oturarak namazınızı kılın."* dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ebû Bekir'e İnsanlara Namaz Kıldırmasını Emretmesi

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O Ebû Bekir b. Ebû Müleyke'den, o da Ubeyd b. Umeyr el-Leysî'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir buyurdu. Ebû Bekir namaz için iftitah tekbirini aldığında Resûlullah (sas) kendinde bir hafiflik hissetti. Gelip safları yararak ilerlemeye başladı. Ebû Bekir bazı hareketler hissedince bunu Peygamber'den başkasının yapmayacağını anladı. Ebû Bekir namazında sağa sola bakmazdı. Hemen geriledi. Peygamber (sas) onu ileriye, yerine itti. Ebû Bekir'in yanına oturdu. Ebû Bekir ayaktaydı. Namaz bitince Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a şükür sağlığına kavuştuğunu görüyorum. Bugün Hârice'nin kızının (eşimin) sırasıdır."[166] dedi. Harice'nin kızı, Ebû Bekir'in eşlerinden biri olup Ensâr'dan Belhâris b. el-Hazrec'den bir kadındı. Resûlullah (sas) ona izin verdi. Resûlullah (sas) namazgâhında ya da odaların yanında oturdu. Sonra insanları fitneye bulaşmamak için uyardı. Sonra en yüksek sesle seslendi. Sesi, mescidin kapısının dışından duyuluyordu. Dedi ki: *"Vallahi insanlar benim herhangi bir yanlışımı bulamaz. Ben Allah'ın kitabında helal kıldığını helal ve kitabında haram kıldığını haram kılarım."* Sonra şöyle dedi: *"Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Ey Peygamber'in (sas) halası Safiyye! Allah'a ibadet edin. Ben size Allah'a karşı fayda veremem!"* Sonra oturduğu yerden kalktı. Gün yarılanmadan Allah ruhunu aldı.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan haber verdi; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında Ebû Bekir onlara namaz kıldırıyordu. Pazartesi günü olunca kendileri namazda safta

[166] Birden fazla eşli olanlar, Resûlullah'ın (sas) yaptığı gibi, her hanımı için bir gün belirliyorlar ve o günde eşlerinin evlerine gidiyorlardı. Hz. Ebû Bekir'in "Harice'nin kızı" dediği eşinin evi, Mescid-i Nebevî'den uzak bir yerdeydi. Bu yüzden Ebû Bekir bu sözüyle Resûlullah'a (sas), "Ey Allah'ın Resûlü! Senin yanında kalmak isterdim; ama seni iyi görüyorum ve bugün eşimin sırasıdır. Oraya gitmek durumundayım." demek istiyor (E).

iken Resûlullah (sas) hücrenin perdesini araladı ve ayakta onlara bakıyordu. Yüzü sanki Mushaf yaprağı gibiydi. Sonra Resûlullah (sas) gülerek tebessüm etti. Resûlullah'ın (sas) görülmesinden dolayı namazda olduğumuz halde hepimiz sevindik. Ebû Bekir Resûlullah'm (sas) namaza geleceğini zannederek safa girmek için geriledi; ama Resûlullah (sas) bize eliyle *"namazınızı tamamlayın"* diye işaret etti. Sonra da Resûlullah (sas) perdeyi kapattı ve içeri girdi. O gün vefat etti. Ona salât ve selam olsun.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O ez-Zührî'den, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Peygamber'i en son gördüğüm gün Pazartesi günüydü. İnsanlar Ebû Bekir'in arkasında namaz kılarken Resûlullah (sas) perdeyi araladı. İnsanlar onu görünce kıpırdanmaya başladılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas) onlara *"yerlerinizde kalın"* diye işaret etti. Onun yüzüne baktım. Bir Mushaf yaprağı gibiydi. Sonra perdeyi çekti ve o günün sonunda vefat etti. Ona salât ve selam olsun.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Suheym haber verdi. O İbrahim b. Abdullah b. Ma'bed b. Abbâs'tan, o babasından, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar Ebû Bekir'in arkasında namaz kılarken Resûlullah (sas) perdeyi aralayarak *"Peygamberlik müjdelerinden hiçbir şey kalmamıştır. Sadece Müslüman'ın gördüğü veya ona görülen sadık rüya kalmıştır. Rükûda ve sücutta Kur'ân okumaktan nehyedildiğimi bilin. Rükûa gelince, rükûda Allah'ı tazim edin. Secdede ise dua etmeye gayret edin. Umulur ki duanıza icabet edilir."* dedi.

Bize Ahmed b. el-Haccâc haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer ve Yunus haber verdi. Onlar da ez-Zührî'den rivayet ettiler; dedi ki: Bana Hamza b. Abdullah b. Ömer şöyle diyerek rivayet etti:

Ölümüne neden olan hastalığı şiddetlenince Resûlullah (sas), *"Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırsın."* dedi. Âişe ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Bekir çok yufka yürekli, Kur'ân okurken çokça ağlayan bir kişidir. Ömer'e emret insanlara namaz kıldırsın." dedi. Resûlullah (sas) *"Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırsın"* dedi. Âişe sözünü tekrarladı.

Resûlullah (sas), *"Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırsın. Siz Yusuf'un kadın arkadaşları gibisiniz."* dedi.[167]

Zührî dedi ki: Bana Ubeydullah b. Abdullah, Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi:

Bu hususta Peygamber'e çok ısrar ettim. Bu kadar ısrar etmemin sebebi Peygamber'den sonra onun makamına gelecek kimsenin insanlar tarafından sevilmeyeceğini düşünmemdi. Benim düşüncem, halkın Resûlullah'ın yerine ilk geçen kişi olmasından ötürü onun uğursuz sayılmasından korkmamdı. Bu nedenle Resûlullah'ın Ebû Bekir'den vazgeçmesini istedim.

Bize Ahmed b. el-Haccâc haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer ve Yunus b. Yezîd haber verdiler. Onlar da ez-Zührî'den rivayet ettiler; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik el-Ensârî şöyle haber verdi:

Müslümanlar Pazartesi günü sabah Ebû Bekir onlara namaz kıldırırken, ansızın Resûlullah (sas) Âişe'nin kapısında bulunan perdeyi kaldırarak namazlarında safta oldukları halde onlara baktı ve gülerek tebessüm etti. Bunun üzerine Ebû Bekir Resûlullah'ın (sas) namaza çıkacağını zannederek ilk safa geriledi. Enes dedi ki: Müslümanlar Peygamber'i görmenin sevinciyle az kala namazlarını bozacaklardı. Ancak onlara *"namazlarınızı tamamlayın"* diye eliyle işaret etti. Sonra odaya dönerek perdeyi kapattı. Enes dedi ki: Resûlullah (sas) işte, o gün vefat etti.

Bize Hişâm b. Abdülmelik Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî ve Mu'âviye b. Amr el-Ezdî haber verdiler; dediler ki: Bize Zâide b. Kudâme haber verdi. O Musa b. Ebû Âişe'den, o Ubeydullah b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

---

[167] Hz. Peygamber (sas) ısrarla zevcesi Âişe'ye *"Ebû Bekir'e haber verin; insanlara namaz kıldırsın."* dediği halde, o bir bahane bularak babasının, Resûlullah'ın (sas) yokluğunda namaz kıldırmasını istemiyor ve Resûlullah'a farklı cevaplar veriyordu. Tıpkı Yusuf'un (sas) arkadaşı Züleyhâ gibi. İkisi arasındaki benzerlik, içindekini dışa vurmamalarıdır. Nitekim Züleyhâ arkadaşlarını evine davet etmiş ve onlara meyve ikram etmişti. Ama asıl gayesi başkaydı. Züleyhâ, arkadaşlarının, Yusuf'un güzelliğini görmelerini istiyordu. Burada geçen *"arkadaşları"* (صواحب) kelimesi, çoğul olmakla birlikte, Şevkânî'ye göre aslında tekil bir anlam ifade ediyor. Çünkü Yusuf'un (sas) arkadaşı bir kişiydi, o da Züleyhâ idi. Resûlullah'ın (sas) emrini iletmek istemeyen de bir tek kişidir; o da Âişe'dir. Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ın (sas) emrini babasına iletmek istememesi iki sebepten olabilir: Ya babasının yufka yürekli olmasından dolayı sesini cemaate ulaştıramamasından korkmuştu veya Resûlullah'm yokluğunda, babasının namaz kıldırması, halk arasında bir uğursuzluk sayılmasından endişe etmişti. (Bk. Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut, 1985, II, 375) (E).

Âişe'nin yanına giderek "Bana, Resûlullah'm hastalığını anlatır mısın?" diye sordum. Dedi ki: Resûlullah (sas) ağırlaştığında *"İnsanlar namaz kıldı mı?"* diye sordu. Ona "Hayır! Seni bekliyorlar, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (sas) bunun üzerine *"Bana leğenle su getirin."* dedi. Suyu getirdik. Resûlullah (sas) yıkandı. Sonra kalkmak istedi, fakat bayıldı. Ardından ayıldı. *"İnsanlar namazı kıldı mı?"* diye sordu. Ona, "Hayır, kılmadılar. Seni bekliyorlar." dedim. Resûlullah (sas), *"Bana leğenle su getirin."* dedi. Âişe dedi ki: İstediğini yaptık, yine yıkandı. Sonra kalkmak isteyince tekrar bayıldı. Sonra tekrar ayıldı. Yine *"İnsanlar namazlarını kıldı mı?"* diye sordu. "Kılmadılar, seni bekliyorlar." dedim. İnsanlar Mescid'de oturmuş peygamberi yatsı namazı için bekliyorlardı. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Resûlullah (sas) insanlara namazı kıldırması için Ebû Bekir'e birini gönderdi. Ebû Bekir'in yanına gelen adam ona, "Allah'ın Resûlü insanlara namaz kıldırmanı emrediyor." dedi. Ebû Bekir -yufka yürekliydi- "Ey Ömer! İnsanlara namazı sen kıldır." dedi. Ömer ona, "Sen buna daha layıksın." dedi. Âişe dedi ki: O günlerde Ebû Bekir insanlara namazları kıldırdı. Sonra Resûlullah (sas) kendinde bir hafiflik hissetti ve -onlardan biri Abbâs olan- iki adama yaslanarak çıktı. Ebû Bekir insanlara namaz kıldırırken kendisi de öğlen namazını kıldı. Ebû Bekir Peygamber'i görünce gerilemek istedi; ama Resûlullah (sas) ona gerilememesini işaret etti. Onu götürenlere *"Beni onun yanına oturtun."* dedi. Onu Ebû Bekir'in yanma oturttular. Resûlullah (sas) oturmuş; Ebû Bekir ayakta Resûlullah'm (sas) namazına, insanlar da Ebû Bekir'in namazına uyarak namaz kıldılar.

Ubeydullah dedi ki: Abdullah b. Abbâs'ın yanma gittim. Ona, "Sana Âişe'nin bana, Resûlullah'ın (sas) hastalığı hakkında söylediklerini sunayım mı?" dedim. Bana, "Getir bakayım." dedi. Ona bildiklerimi sundum. Hiç birine itiraz etmedi. Sadece bana, "Âişe sana Abbâs ile beraber olan adamın adını söyledi mi?" diye sordu. Ben de "Hayır!" dedim. İbn Abbâs, "O, Ali b. Ebû Tâlib'di." dedi.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Füleyh b. Süleyman haber verdi. O Süleyman b. Abdurrahman'dan, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalığı sırasında ezan okununca, "Ebû Bekir'e haber verin insanlara namazı kıldırsın." diye emretti. Ardından bayıldı. Ayılınca eşlerine, *"İnsanlara namaz kıldırmak için Ebû Bekir'e emrettiniz mi?"* diye sordu. Ben ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Bekir yufka yüreklidir. Sesini halka duyuramaz. Ömer'e insanlara namaz kıldırması için emretsen olmaz mı?" dedim. *"Siz kadınlar, Yusuf'un kadın arkadaşları gibisiniz. Ebû Bekir'e emredin, insanlara namazı kıldırsın. Bu konuda belki söz söyleyen veya temennide bulunan çok olur. Ama Allah ve müminler Ebû Bekir'den başkasını kabul etmezler."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer el-Eslemî haber verdi; dedi ki: Bana ez-Zührî'nin kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah ez-Zührî rivayet etti: O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandığında *"Ebû Bekir'e haber verin insanlara namazı kıldırsın."* diye emretti. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Bekir yufka yüreklidir, sesi zayıftır, Kur'ân okurken ağlar!" dedim. *"Ona söyleyin insanlara namaz kıldırsın."* dedi. Âişe dedi ki: Ona söylediğim sözü tekrarladım. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Siz kadınlar Yusuf'un kadın arkadaşları gibisiniz. Ona emredin, insanlara namazı kıldırsın."* dedi. Âişe dedi ki: "Vallahi, bunu babamın (halifelikten) muaf tutulmasını istediğim için söyledim. Peygamber'den sonra onun makamında duracak kimsenin insanlar tarafından sevilmeyeceğini düşündüm. Benim düşüncem, halkın, Resûlullah'ın yerine ilk geçen kişi olmasından ötürü onun uğursuz sayılmasından korkmamdı. Bu nedenle bu işten babamın muaf tutulmasını arzu ettim."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz rivayet etti: O Abdullah b. Ebû Bekir'den, o babasından, o Amre'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Pazartesi gecesi olduğunda Resûlullah (sas) hasta olarak geceledi. Resûlullah'ın (sas) hastalığı sebebiyle mescitte sabahlamayan kadın erkek kimse kalmadı. Müezzin sabah ezanını okudu. Resûlullah (sas) ona, *"Ebû Bekir'e söyle insanlara namaz kıldırsın."* dedi. Ebû Bekir öne geçip insanlara namaz kıldırmaya başladı. Bu arada Resûlullah (sas) perdeyi kaldırdı ve insanların namaz kıldıklarını gördü. *"Allah namazı iki gözümün nuru kıldı."* dedi. Pazartesi günü durumu biraz düzeldi. Resûlullah (sas), hizmetçisi Sevbân ve Fazl b. Abbâs'a dayanarak mescide girdi. Bu arada namaz kılanlar

Ebû Bekir ile beraber sabah namazı için secdeden kalkmış; ikinci rekâtı kılmaya başlamışlardı. İnsanlar onu görünce gelişine sevindiler. Kendisi gelip Ebû Bekir'in yan tarafına durdu. Bu arada Ebû Bekir geriledi; ancak Resûlullah (sas) hemen onun elinden tutarak namaz kıldırmasına devam etmesi için öne çekti. İkisi yan yana durdular. Resûlullah (sas) oturmuş; Ebû Bekir ise onun solunda ayakta Kur'ân okuyordu. Ebû Bekir okuduğu sureyi bitirince iki secde yaptı ve teşehhüd için oturdu. Ebû Bekir selam verdikten sonra Resûlullah (sas) ikinci rekâtı kıldı; sonra oradan ayrıldı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o Abdülmelik b. Ebû Bekir'den, o Abdurrahman'dan, o babasından, o Abdullah b. Zem'a b. el-Esved'den şöyle dediğini rivayet etti:

Vefatına sebep olan hastalığında Peygamber'i ziyaret ettim. Bilâl yanına geldi ve ezan için izin istedi. Resûlullah (sas) bana, *"İnsanlara haber ver namazlarını kılsınlar."* dedi. Abdullah dedi ki: Çıktım fakat konuşmadığım bazılarıyla karşılaştım. Ömer b. el-Hattâb'ı görünce ondan başkasını aramadım. Ebû Bekir orada değildi. Ömer'e, "Ey Ömer! insanlara namazı kıldır." dedim. Ömer mihrapta durdu. Sesi tok biriydi. Tekbir getirince Resûlullah (sas) onun sesini duydu. Hemen hücreden başını çıkararak insanların onu göreceği şekilde *"Hayır, hayır, hayır! Onlara İbn Ebû Kuhâfe namazı kıldırsın."* dedi. [Dedi ki:] Resûlullah (sas) bunu kızarak söylüyor. [Dedi ki:] Ömer ayrıldı. Sonra Ömer Abdullah b. Zem'a'ya, "Yeğenim, Resûlullah (sas) sana, bana namaz kıldırmamı söylemeni emretmedi mi?" diye sordu. "Hayır! Fakat seni görünce başkasını aramadım." dedim. Ömer, "Sen bana söyleyince ben, Resûlullah'ın (sas) sana, bana söylemen için emir verdiğini zannettim. Yoksa öne geçip insanlara namaz kıldırmazdım." dedi. Abdullah dedi ki: "Ebû Bekir'i görmeyince bu işte senden daha evla kimsenin olmadığını düşündüm."

Bize Muhammed b. Ömer anlattı; dedi ki: Bana, Ömer b. Ukbe el-Leysî anlattı. O İbn Abbâs'ın mevlası Şu'be'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber, *"Ebû Bekir'e söyleyin geçip insanlara namaz kıldırsın."* dedi. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sas) makamında durunca onu şiddetli bir ağlayış tuttu, az kalsın namazı bozacaktı. Arkasında duranlar da peygamberlerini görmeyişlerinden şiddetli ağlamaya başladılar. Namaz vakti gelince

müezzin, Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek dedi ki: "Resûlullah'a (sas) söyleyin, insanların önüne geçip namaz kıldıracak birine emretsin. Çünkü Ebû Bekir, insanlar onun arkasında olduğu halde ağlamaktan perişan oldu." Resûlullah'ın (sas) eşi Hafsa, "Ömer'e söyleyin, Allah Resûlüne sıhhat verene dek insanlara namaz kıldırsın." dedi. [Dedi ki:] Müezzin Ömer'e gitti. Ömer insanlara namaz kıldırdı. Resûlullah (sas) onun tekbirini duyunca *"Bu tekbirini duyduğum kimdir?"* diye sordu. Hanımları ona, "Ömer b. e-Hattâb'dır." dediler ve ona müezzinin geldiğini, "Resûlullah'a (sas) söyleyin, insanların önüne geçip namaz kıldıracak birine emretsin. Çünkü Ebû Bekir, ağlamaktan perişan oldu." dediğini, bunun üzerine Hafsa'nın, "Ömer'e söyleyin, o namazı kıldırsın." dediğini anlattılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Sizler Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız! Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın!"* dedi. Eğer Resûlullah (sas) Ebû Bekir'i kendi yerine Halîfe tayin etmeseydi kimse ona itaat etmezdi.

Bize Halef b. el-Velîd haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi; dedi ki: Bana babam anlattı. O Ebû İshâk'tan, o el-Erkam b. Şürahbîl'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığında insanlara namaz kıldırmak için Ebû Bekir'e emir buyurdu. Sonra bir hafiflik hissetti ve mescide geldi. Ebû Bekir geri çekilmek istedi; ancak Resûlullah (sas) ona *"yerinde kal"* diye işaret etti. Resûlullah (sas) Ebû Bekir'in solunda oturdu. Sonra Ebû Bekir'in okuduğu son ayetten başladı.

Bize Musa b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığında namaz vaktinin geldiğini bildirmek için müezzin yanına geldi. Resûlullah (sas) kendi eşlerine, *"Ebû Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırsın. Siz Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız!"* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Abdülazîz ve Abdülazîz b. Muhammed haber verdiler. Onlar Umâre b. Gaziyye'den, o Muhammed b. İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastayken Ebû Bekir'e "İnsanlara namaz kıldır." dedi. Resûlullah (sas) bir hafiflik hissedince (evinden) çıktı. Ebû Bekir insanlara namaz kıldırıyordu. Resûlullah (sas) gelip Ebû Bekir'in omuzları arasına

elini koyana dek Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sas) gelişinin farkında değildi. Ebû Bekir geriledi. Resûlullah (sas) onun sağında oturdu. Ebû Bekir insanlara namaz kıldırdı; Resûlullah (sas) da onun arkasında namazı kıldı. Ayrılınca *"Ümmetinden biri ona imamlık yapmadan hiçbir peygamberin ruhu kabzedilmez."* dedi.

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ma'şer Muhammed b. Kays haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) *"Hiçbir peygamber yok ki kendisi ölmeden mutlaka ona kendi ümmetinden birinin imamlık yapar."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre haber verdi. O Âsım b. Ubeydullah'tan, o Sâlim'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer iftitah tekbirini getirince Resûlullah (sas) onun tekbir sesini duydu. Başım kızgın bir şekilde hücreden çıkararak *"İbn Ebû Kuhâfe nerede? İbn Ebû Kuhâfe nerede?"* diye sordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O Muhammed b. Abdullah b. b. Ebû Sa'sa'a'dan, o babasından, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalığı sırasında kendinde hafiflik bulduğu her vakitte çıkardı. Ağırlaştığında müezzin de ezan izni almak için gelirse, *"Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın."* derdi. Bir keresinde müezzin insanlara namaz kılmalarını emretmek üzere Resûlullah'ın (sas) yanından ayrıldı. Ebû Bekir orada değildi. Ömer insanlara namaz kıldırdı. Tekbir getirince Resûlullah (sas) *"Hayır, hayır! İbn Ebû Kuhâfe nerede?"* diye sordu. Bunun üzerine saflar dağıldı ve Ömer çekildi. Fazla beklemeden, o sırada *es-Sunh*'ta[168] olan İbn Ebû Kuhâfe geldi. Gelir gelmez, öne geçip insanlara namaz kıldırdı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Sa'îd b. Abdullah b. Ebü'l-Ebyad'dan, o el-Makburî'den, o Abdullah b. Râfi'den, o da Ümmü Seleme'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) eğer hastalığı hafiflerse çıkar ve insanlara namaz kıldırırdı. Eğer kendinde bir ağırlık hissederse *"İnsanlara söyleyin namazlarını*

[168] *es-Sunh, Medine* yakınındaki bir yer adıdır.

kılsınlar." derdi. Bir gün İbn Ebû Kuhâfe sabah namazını insanlara kıldırdı. Bir rekât kıldırmıştı. Sonra Resûlullah (sas) çıkıp onun yan tarafında oturup namazını kıldı. Ebû Bekir namazını tamamladı. Ebû Bekir namazını tamamlayınca Resûlullah (sas) geriye kalan namazını tamamladı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Musa b. Yak'ûb'dan rivayet etti; dedi ki: Bana Ebü'l-Huveyris şöyle dedi: Sa'îd b. Yesâr Ebü'l-Hubâb'ın şöyle dediğini duydum. Ayrıca Muhammed b. Ömer dedi ki: Bize Süleyman b. Bilâl ve Abdurrahman b. Osman b. Vessâb'dan, o Rebî'a b. Ebû Abdurrahman'dan, o İbn Ebû Müleyke'den, o Ubeyd b. Ömer'den rivayet etti. Ayrıca bize Muhammed b. Ömer rivayet etti; dedi ki: Bize Musa b. Damre b. Sa'îd, o babasından, o el-Haccâc b. Gaziyye'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle haber vermiştir:

Resûlullah (sas) hastalığı sırasında sabah namazının bir rekâtını Ebû Bekir'in namazıyla kıldı. Sonra kalan rekâtı tamamladı. Muhammed b. Ömer dedi ki: Ashâbımızın yamnda Resûlullah'ın (sas) Ebû Bekir'in arkasında namaz kıldığı görüşünün daha sahih olduğunu gördüm.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki:

Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre'ye "Ebû Bekir insanlara ne kadar namaz kıldırdı?" diye sordum. Bana, "On yedi vakit namaz kıldırdı." dedi. Ona, "Bunu kim rivayet etti?" diye sordum. Dedi ki: Bana Eyyûb b. Abdurrahman b. Sa'sa'a rivayet etti: O Abbâd b. Temîm'den, o Resûlullah'ın (sas) ashâbından bir adamdan rivayet etti; dedi ki: Ebû Bekir onlara bu namazları kıldırdı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre'den, o Abdülmecîd b. Süheyl'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir insanlara üç vakit namaz kıldırdı.

Bize el-Hüseyn b. Ali el-Cu'fî haber verdi. O Zâide'den, o Abdülmelik b. Umeyr'den, o Ebû Bürde'den, o da Ebû Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalandı ve hastalığı ağırlaştı. Bunun üzerine, *"Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın."* dedi. Âişe, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Bekir yufka yüreklidir, senin makamına durduğunda sesini insanlara duyuramaz." dedi. Resûlullah (sas) *"Ebû Bekir'e söyleyin insanlara namaz kıldırsın! Sizler Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız!"* dedi.

Bize el-Hüseyn b. Ali el-Cu'fî haber verdi. O Zâide'den, o Âsım'dan, o Zir'den, o da Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Ensâr, "Bizden bir emir, sizden bir emir olsun." dedi. Ömer yanlarına gelerek onlara, "Ey Ensâr topluluğu! Siz Resûlullah'm (sas) Ebû Bekir'e insanlara namaz kıldırmasım emrettiğini bilmiyor musunuz?" diye sordu. Ensâr, "Evet!" dediler. "Öyleyse hanginiz Ebû Bekir'in önüne geçmeye razı olur?" dedi. "Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız." dediler.

▪ Resûlullah'ın (sas), Hastalığı Sırasında Ebû Bekir'e (r) Sözleri

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O Ebü'l-Mühelleb'den, o Ubeydullah b. Zahr'dan, o Ali b. Yezîd'den, o el-Kâsım'dan, o Ebû Ümame'den, o da Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamberinizle en yeni ahdim, vefatından beş gün evvel ellerini hareket ettirerek şöyle dediğini duymamdır: *"Benden önce gelmiş hiçbir peygamber yoktur ki kendi ümmetinden bir dostu (Halil) olmasın. Bilmiş olunuz ki benim dostum da Ebû Bekir'dir. Allah, İbrahim'i dost (Halil) edindiği gibi beni de dost (Halil) edinmiştir."*

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Nâfi b. Ömer el-Cumahî haber verdi. O İbn Ebû Müleyke'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında *"Bana Ebû Bekir'i çağırın."* dedi. Âişe ona, "Babamı ağlama tutar. İstersen İbnü'l-Hattâb'ı çağıralım." dedi. Peygamber, *"Bana Ebû Bekir'i çağırın."* dedi. Âişe ona, "Ebû Bekir yufka yüreklidir. Dilersen İbnü'l-Hattâb'ı çağıralım." dedi. Resûlullah (sas) *"Sizler Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız! Bana Ebû Bekir'i ve Ebû Bekir'in görevine göz diken veya temenni eden olmasın diye yazı yazması için oğlunu çağırın."* dedi; sonra ekledi: *"Allah da bunu kabul etmez, müminler de! Allah da bunu kabul etmez, müminler de!"* dedi. Âişe, "Allah da bunu kabul etmedi, müminler de! Allah da bunu kabul etmedi müminler de!" dedi.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi. O Nâfi b. Ömer'den, o da Muhammed b. el-Münkedir'den haber verdi, dedi ki:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığı sırasında, *"Bana Ebû Bekir'i çağırın."* dedi. Ona İbnü'l-Hattâb'ı çağırdılar. Bu arada bayıldı. Sonra ayılınca, *"Bana Ebû Bekir'i çağırın."* dedi. Ona İbnü'l-Hattâb'ı çağırınca Resûlullah (sas) *"Sizler Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız!"* dedi. Sonradan Âişe' ye "Emrettiği gibi neden Peygamber'e babanı çağırmadın?" diye sordular. "İnsanların babamın sesini duyduklarında 'Peygamber'e ne kötü haleftir!' diyeceklerini düşündüm. Bunu Ömer için söylemeleri babam için söylemelerinden daha iyiydi." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl haber verdi. O Yahya b. Sa'îd'den, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den rivayet etti. Ayrıca Muhammed b. Ömer dedi ki: Bize Hişâm b. Umâre haber verdi. O İsmail b. Ebû Hukeym'den, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den rivayet etti. Yine bize Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti. Ayrıca bize el-Hakem b. el-Kâsım haber verdi. O Affîf b. Amr'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da Âişe'den rivayet etti: Hadisleri birbirlerine karıştı. Âişe dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) hastalığı, Meymûne'nin evinde başladı. Aynı gün çıkıp evime geldi. Ben ona, "Vay başıma gelene!" dedim. Peygamber, *"Eğer ben hayattayken ölürsen, bağışlanmanı dilerim, senin için dua ederim, seni kefenleyip defnederim."* dedi. Âişe, *"Vah bana! Vallahi sen benim ölümümü istiyorsun. Eğer ben ölürsem, sen, o günün akşamı hanımlarından biriyle gerdeğe girersin."* dedi. Resûlullah (sas) *"Asıl benim vay başıma gelene! İsterim (veya arzu ederim) ki babana ve kardeşine haber göndereyim de vasiyetimi yazdırıp, işimi bitireyim. Ondan sonra (emaret) işinde gözü olan kalmasın, söz söyleyen olmasın ve temenni eden bulunmasın."* dedi. Sonra, *"Kesinlikle hayır! Allah kabul etmez, müminler de reddeder.* (veya Allah reddeder, müminler de kabul etmez.)." dedi. Bazı ravilerin hadislerinde (Peygamber) *"Allah, Ebû Bekir'in dışında bir kimseyi kabul etmez."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O es-Sevrî'den, o İsmail b. Müslim'den, o el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir, "Ya Resûlullah! Rüyada gördüm ki, sanki üzerimde hibere türü[169] iki elbise vardı. Ben ise insanların pisliğine basarak yürüyordum. Göğsümde ise iki damga izi vardı." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Damganın*

[169] Çizgili bir Yemen abası türü.

anlamı iki yıl halifelik yapacaksın. Çizgili giysi ise çocuklarından gelen sevinçtir. Pislik ise insanların sana yapacakları eziyettir." buyurdu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O İbrahim b. Sa'd'dan, o babasından, o Muhammed b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Adamın biri Resûlullah'ın (sas) yanına gelerek onunla bir konuda görüştü. (Konuşma sırasında) Resûlullah'a (sas), "Ya gelip seni bulamazsam?" diye sordu. Resûlullah (sas) ona, *"Ebû Bekir'in yanına gel!"* dedi. Muhammed b. Ömer, "Yani 'ölümden sonra' demek istiyor." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Muhammed b. Amr el-Ensârî'den rivayet etti; dedi ki: Âsım b. Ömer b. Katâde'nin şöyle dediğini işittim:

Resûlullah (sas) bir adamdan borca bir deve satın aldı. Adam, (Resûlullah'ın (sas) ölümünü kastederek) "Ey Allah'ın Resûlü! Ya gelip seni bulamazsam?" dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Ebû Bekir'in yanına gel."* dedi. Adam, (Ebû Bekir'in ölümünü kastederek) "Ya gelir, Ebû Bekir'i de bulamazsam?" dedi. Resûlullah (sas) adama, *"Ömer'in yanına gel."* dedi. Adam "Ya gelir, Ömer'i de bulamazsam?" deyince Resûlullah (sas) ona, *"Ömer öldükten sonra ölebilirsen sen de öl!"* dedi.

▪ Ebû Bekir'in Kapısı Dışındaki Tüm Kapıların Kapatılması

Bize Yahya, b. Abbâd, Sa'îd b. Mansûr ve Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdiler; dediler ki: Bize Füleyh b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bana Ebü'n-Nadr Sâlim anlattı. O Ubeydullah b. Huneyn ve Büsr b. Sa'îd'den, onlar da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas) insanlara bir hutbe irad ederek şöyle dedi: *"Allah bir kulu, dünya ile kendi yanında bulunanlar arasında bir tercihte bulunmasını istedi. O kul da, Allah'ın yanında bulunanları tercih etti."* Bunun üzerine Ebû Bekir ağlamaya başladı. Kendi kendime Resûlullah (sas) bize, bir kula tercih verildiğini ve o kulun bir tercihte bulunduğundan bahsettiği halde bu ihtiyarı ağlatan nedir, dedim. Meğer kendisine seçenek verilen Peygambermiş ve bunu içimizde en iyi bilen Ebû Bekir imiş. Resûlullah (sas), *"Ey Ebû Bekir ağlama! Ey insanlar! Dostluğuyla ve malıyla bana en fazla güven veren Ebû Bekir'dir. Eğer, ben insanlardan bir Halîl edinmiş olsaydım, mutlaka, o Ebû Bekir olurdu. Lakin*

İslâm kardeşliği ve İslâm sevgisi vardır. Mescide, Ebû Bekir'in kapısının dışında hiçbir açık kapı kalmasın!" dedi.

Bize Kuteybe b. Sa'îd el-Belhî haber verdi; dedi ki: Bize el-Leys b. Sa'd haber verdi. O da Yahya b. Sa'îd'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas), *"Bana arkadaşlığıyla ve malıyla en fazla iyilikte bulunan Ebû Bekir'dir. Ebû Bekir'in kapısı hariç mescide açılan şu kapıların tümünü kapatın."* dedi.

Kuteybe b. Sa'îd, el-Leys b. Sa'd'dan, o da Mu'âviye b. Sâlih'den rivayetle şöyle dedi:

Bazı kimseler, "Resûlullah (sas) hepimizin (mescide açılan) kapısını kapattı. Sadece dostunun kapısını açık bıraktı." dediler. Bunun üzerine Peygamber, *"Ebû Bekir'in kapısı için söylediğinizi duydum. Ebû Bekir'in kapısı üzerinde bir nur görüyorum. Sizin kapılarınızın üzerinde ise karanlıklar görüyorum."* dedi.

Bize İshâk b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi. O Ya'lâ b. Hakîm'den, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında başı bir hırkayla sarılı olarak çıkıp geldi. Minbere çıkıp oturdu. Allah'a hamd ve senalar ettikten sonra şöyle de dedi: *"Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'den başka bana, malıyla ve canıyla güven veren hiç kimse yoktur. Eğer insanlar arasından bir Halîl (dost) edinmiş olsaydım mutlaka, Ebû Bekir'i Halîl edinirdim. Lakin İslâm kardeşliği daha üstündür. Ebû Bekir'in kapısı hariç bu mescide açılan her kapıyı kapatın."* dedi.

Bize Ahmed b. el-Haccâc el-Horâsânî haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi. O Yunus ve Ma'mer'den, onlar da ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki: Bana, Eyyûb b. Beşîr el-Ensârî, Resûlullah'ın (sas) bir sahâbîsinden şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) gelip minbere oturdu. Teşehhütte bulundu; teşehhüdü bitirir bitirmez ilk sözü *Uhud* savaşında şehit olanlara istiğfarda bulunması oldu. Sonra şöyle dedi: *"Allah bir kulunu dünya ile kendi yanındakini tercih etmekte muhayyer bıraktı. O kul da Rabbinin yanındakileri tercih etti."* Ebû Bekir onun ne dediğini ilk kavrayan oldu ve Resûlullah'ın (sas) kendini kasd ettiğini anlayarak ağlamaya başladı. Resûlullah (sas) ona, *"Kendine gel ey Ebû Bekir! Ebû Bekir'in kapısı hariç şu mescitten dışarıya açılan tüm*

kapıları kapatın. Herhangi bir işte dostluk eli olarak Ebû Bekir'in arkadaşlığından daha üstün olanını bilmiyorum." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana ez-Zübeyr b. Musa haber verdi. O da Ebü'l-Huveyris'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ebû Bekir'in kapısı hariç mescidin tüm kapılarının kapanmasını emredince Ömer ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Namaza çıkacağın zaman seni görmek için şöyle bir delik açayım." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Hayır!"* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. el-Hur el-Vâkıfî haber verdi. O Sâlih b. Ebû Hassân'dan, o da Ebü'l-Beddâh b. Âsım b. Adî'den şöyle dediğini rivayet etti:

el-Abbâs b. Abdülmuttalib, "Ey Allah'ın Resûlü! Neden bazı kimselerin kapısını açık bırakıp bazılarının mescide açılan kapılarını kapattın?" diye sordu. Resûlullah (sas) ona, *"Ey Abbâs! Ben kendimden açık bırakıp kendimden kapatmadım."* dedi.

▪ Resûlullah'a (sas) Tercih Hakkı Verilmesi

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Ravh b. Ubâde haber verdiler. O Şu'be'den, o Sa'îd b. İbrahim'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Dünya ile ahiret arasında muhayyer bırakılmadan hiçbir peygamberin ölmediğini duymuştum." Âişe dedi ki: Resûlullah'ın (sas) hastalığı sırasında aşırı bir sıkıntı bastığı sırada şöyle dediğini işittim: ***"Allah'ın kendilerine nimetler verdiği nebilerle, sıddıklarla, şehitlerle, salihlerle beraber... Onlar ne güzel arkadaştırlar!"***[170] dedi. Ona tercih hakkı verildiğini zannettim.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Kesîr b. Zeyd haber verdi. O da el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab'dan şöyle dediğini rivayet etti: Âişe dedi ki:

Resûlullah (sas) *"Hiçbir peygamber yoktur ki önce ruhu kabz olunur, sonra sevabını görür; sonra tekrar ruhu ona döndürülerek ruhunun döndürülmesi ve ölümü arasında kendisine seçenek verilmesin."* dedi. Âişe dedi ki: Bunu kendisinden daha önce öğrenmiştim. Onu göğsüme dayamıştım. Ona

[170] Nisâ 4/69.

baktım boynu büküldü. Kendi kendime "Vefat etti." dedim. O zaman dediğini anladım. Ona tekrar baktım. Başını kaldırıp baktı. Kendi kendime, "Vallahi, bizi seçmeyecek!" dedim. Peygamber, ***"Allah'ın kendilerine nimetler verdiği nebilerle, Sıddîklerle, şehitlerle, salihlerle beraber... Onlar ne güzel arkadaştırlar!"***[171] dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Üsâme b. Zeyd el-Leysî'den, o da ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki: Bize Sa'îd b. el-Müseyyeb ilim ehli adamlarla Resûlullah'ın (sas) eşi Âişe'den şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) sağlığında, *"Hiçbir peygamber yok ki mutlaka cennetteki yerini görüp sonra kendisine tercih verilmiş olmasın."* derdi. Âişe dedi ki: Resûlullah (sas) eceli geldiğinde başı kucağımdaydı. Bir müddet baygın kaldı. sonra uyandığında gözlerini tavana, evin tavanına dikerek, ***"Allahümme er-Refîku'l-a'lâ!"*** (Allah'ım! En Yüce Dost!) dedi. Âişe dedi ki: "Şu anda artık bizi tercih etmez!" dedim ve onun sağlığında söylediği hadisin sahih olduğunu anladım. Bu, Resûlullah'ın (sas) konuştuğu son sözdü.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris'ten, o da Resûlullah'ın (sas) eşi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Kendi kendime, "Resûlullah'a (sas) seçenek verildi. Öyleyse bizi seçmeyecek!" dedim.

Bize Ebû Üsâme b. Hammâd b. Üsâme ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler. Onlar Hişâm b. Urve'den, o Abbâd b. Abdullah ez-Zübeyr'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat etmeden önce onu göğsüme dayadığım halde, *"Allah'ım! Benî bağışla! Bana merhamet et ve Dost ile beraber kıl!"* dediğini duydum.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. Ayrıca bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. el-Muhtâr haber verdi. Hepsi Hişâm b. Urve'den, o da Abbâd b. Abdullah ez-Zübeyr'den, Âişe'nin kendisine şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) vefat etmeden evvel onu sırtından kucaklamış bir haldeyken şöyle dua ederken duyduğunu söyledi: *"Allah'ım! Beni bağışla. Bana merhamet et ve Refik-i A'lâ ile beraber kıl"*

[171] Nisâ 4/69.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi; dedi ki: Bana Âişe'nin şöyle dediği haber ulaştı:

Resûlullah (sas), "Hiçbir peygamber yoktur ki, kendisine seçenek verilmiş olmasın." Âişe dedi ki: Resûlullah'ın (sas) *"Allah'ım Benî Refîk-i A'lâ ile beraber kıl."* dediğini işittim. O zaman artık gideceğini anladım.

Bize Ubeyd'in iki oğlu Ya'lâ ve Muhammed haber verdiler; dediler ki: Bize İsmail b. Ebû Hâlid haber verdi. O da Ebû Bürde b. Ebû Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe Peygamber'i göğsüne dayamış; ona şifa için dua ediyordu. Resûlullah (sas) ona, *"Hayır! Allah'tan Cibrîl, Mîkâîl ve İsrâfîl'le birlikte Refîk-i A'lâi'l-Es'ad'ı diliyorum."* dedi.

Bize Enes b. İyâd el-Leysî, Safvân b. İsa ez-Zührî ve Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk el-Medenî haber verdiler. Onlar Enes b. Ebû Yahya'dan, o babasından, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Mescitte otururken Resûlullah (sas), vefatına neden olan hastalığı sırasında başına bir hırka sarmış olarak yanımıza geldi. Yürüyerek gelip minbere çıktı. Minberde durunca, (Ebû Damre Enes b. İyâd ve Safvân'ın hadisinde), *"Resûlullah'ın nefsini yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin olsun ki!"* (Muhammed b. İsmail'in hadisinde ise) *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, şu anda kendimi havuzun başında görüyorum. Bir kişiye dünya ve zineti sunuldu; ama o ahireti seçti."* dedi. Onun bu sözünü toplumda Ebû Bekir'den başka anlayan olmadı. Ebû Bekir ağladı ve *"Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun! Hatta hepimiz, babalarımız evlatlarımız, canlarımız ve mallarımız sana feda olsun!"* dedi. Sonra Resûlullah (sas), minberden indi ve bir daha minbere çıkmadı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Eşleri Arasında Adaletli Davranması

Bize Enes b. İyâd el-Leysî haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Peygamber (sas) hastalığı sırasında tavaf yaptığı bir elbiseyle eşlerinin evlerine taşınır ve zamanını onlar arasında eşit paylaşırdı.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Eyyûb'den, o Ebû Kılâbe'den şöyle rivayet etti: Resûlullah (sas) eşleri arasında zamanını eşit olarak böler ve şöyle derdi:

"Allah'ım! Benim yapabileceğim bu. (Gönlündeki sevgisiyi kasdederek) *Sen malik olmadığıma maliksin."* derdi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Âişe'nin Evinde Kalması İçin Eşlerinden İzin İstemesi

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi; dedi ki: O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hastalığı şiddetlenince Âişe'nin evinde kalmak için eşlerinden izin istedi. Bunu onlara söyleyenin Fâtıma olduğu da söylenir. Fâtıma onlara, "Resûlullah'ın (sas) dolaşması ona ağır gelir." dedi. Onlar da izin verdiler. Böylece Meymûne'nin evinden Âişe'nin evine taşındı. Abbâs ile başka bir adamın yardımıyla ayakları sürünerek, Âişe'nin evine gitti. İbn Abbâs'ın şöyle dediğini iddia ettiler: "Diğer adam kimdi?" diye sordu. Onlar, "Bilmiyoruz!" dediler. İbn Abbâs, "O, Ali b. Ebû Tâlib'di." dedi.

Bize Ahmed b. el-Haccâc haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer ve Yunus haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den rivayet ettiler. O Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o Resûlullah'ın (sas) eşi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hastalığı şiddetlenince evimde kendisine bakılması için diğer eşlerinden izin istedi. Onlar da izin verdiler. (el-Fadl'ı kastederek) İbn Abbâs ile bir başkası olmak üzere iki adamın yardımıyla ayakları yerde sürünerek çıktı. Ubeydullah dedi ki: İbn Abbâs'a Âişe'nin bana anlattıklarım söyledim. Bana, "Âişe'nin adını vermediği diğer adamın kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. "Hayır!" dedim. İbn Abbâs "O Ali'ydi. Çünkü Âişe onu hayırla anmak istememiştir." dedi. Âişe dedi ki: Resûlullah (sas) evime gelip hastalığı şiddetlenince, *"Bağları çözülmemiş yedi kırba su getirip üzerime dökün. Belki insanlarla tekrar buluşmaya çıkarım."* dedi. Resûlullah'm (sas) eşi Hafsa'nın getirdiği leğene onu oturttular ve eli ile tamam diyene kadar ona kırbaların suyundan döktük. Sonra insanların yanına çıktı; onlara namaz kıldırıp hitap etti.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebû İmrân el-Cevnî'den, o da Yezîd b. Bâbenûs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ben ve arkadaşlarımdan biri Âişe ile görüşmek için izin istedik. Bize izin verdi. Yanına geldiğimizde perdenin altından bize bir minder uzattı. Biz de onun üzerine oturduk. Bize dedi ki: Resûlullah (sas) kapımın önünden geçtiğinde bana, Allah'ın fayda vereceği bir söz söylerdi. Bir gün kapımın önünden bir şey söylemeden geçti. Sonra yine bir gün geçti, bir şey söylemedi. Bunun üzerine (câriyeme), "Ey câriye! Bana kapının önüne bir minder ser." dedim. Kapının önüne bir minder serdi ve başımı sararak, onun yolunu üzerinde oturdum. Resûlullah (sas) gelip beni böyle görünce, *"Senin neyin var?"* dedi. Ona, "Başım ağrıyor." dedim. Resûlullah (sas), *"Asıl başı ağrıyan benim."* dedi. Sonra Resûlullah (sas) geçip gitti ve evime çarşafla taşınarak getirilmesi üzün sürmedi. Sonra eşlerine haber göndererek yanında toplandılar. Onlara, *"Hastayım! Evlerinizi tek tek dolaşamam. İzin verirseniz Âişe'nin evinde kalacağım."* dedi. Onlar da izin verdiler. Ben de ona bakıyordum. Ondan önce hiçbir hastaya bakıcılık yapmamıştım.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hâtim b. İsmail anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalığı ağırlaşınca *"Yarın neredeyim?"* diye sordu. Ona, "Yarın falan eşinin yanındasın." dediler. Resûlullah (sas), *"Ertesi gün neredeyim?"* diye sordu. Onlar, "Ertesi gün falan eşinin yanındasın." dediler. Eşleri onun Âişe'nin yanında kalmayı istediğini anladılar. Ona "Ey Allah'ın Resûlü! Hakkımızı bacımız Âişe' ye bağışladık." dediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana el-Hakem b. el-Kâsım anlattı. O Affîf b. Amr es-Sehmî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), Meymûne'nin evinde hastalığı şiddetleninceye kadar sırayla eşlerinin yanına giderdi. Eşleri, Resûlullah'ın (sas) benim evimde kalmayı arzu ettiğini anlayınca ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Bize düşen günlerimizi (Âişe'yi kastederek) bacımıza bağışladık." dediler.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatına Neden Olan Hastalığı Sırasında Kullandığı Misvak

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ca'fer b. Muhammed b. Hâlid b. ez-Zübeyr haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahman b. Nevfel'den, o ez-Zührî'den, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

O gün Resûlullah (sas) dönünce odama geldi. Kucağıma uzandı. Bu sırada Ebû Bekir ailesinden bir adam elinde yeşil bir misvakla içeri girdi. Resûlullah (sas) onun elindeki misvaka dikkatle baktı. Misvakı istediğini anladım. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Sana misvakı vereyim mi?" dedim. *"Evet!"* dedi. Ben de misvakı alıp çiğneyerek yumuşattım; sonra ona verdim. Daha önce görmediğim şekilde güzelce dişlerini fırçaladı. Sonra bir kenara bıraktı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Alkame b. Ebû Alkame'den, o annesinden, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdurrahman b. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sas) yanına geldi. Ben onu göğsüme yaslamıştım. Abdurrahman'ın elinde bir misvak vardı. Resûlullah (sas) Âişe'ye, misvakı alıp diş uçlarıyla yumuşatmasını emretti. Alıp yumuşattıktan sonra Peygamber'e verdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebû Bekir anlattı. O İbn Ebû Müleyke'den, o da el-Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti: Onu şöyle derken işittim: Âişe'nin şöyle dediğini işittim:

"Allah'ın bana güzel imtihanından ve nimetlerindendir ki Resûlullah (sas) evimde benim günümde göğsümle boğazım arasında vefat etti ve ölüm esnasında benim tükürüğümle onun tükürüğünü birleştirdi!" el-Kâsım ona "Dediğinin hepsini anladık ama senin tükürüğünle onun tükürüğünü nasıl birleştirdi?" diye sordu. Âişe ona, "Kardeşim Abdurrahman b. Ümmü Rûmân Resûlullah'ın (sas) yanına ziyarete geldi. Elinde taze bir misvak vardı. Resûlullah (sas) da misvaka çok düşkündü. Resûlullah'ın (sas) misvaka dikkatlice baktığını fark ettim. Ona, "Ey Abdurrahman! Misvakı ikiye böl." dedim. Bana, misvakı verdi. Ağzımda yumuşattım ve

Resûlullah'm (sas) ağzına koydum. Resûlullah (sas) da onu kullandı. İşte böylece benimle onun tükürüğü karıştı." dedi.

▪ Hastalığı Sırasında Resûlullah'a (sas) İlaç Verilmesi

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Yunus el-Kuşeyrî (yani Hâtim b. Ebû Sağîre) söyledi; dedi ki: Bana Amr b. Dînâr şöyle söyledi:

Resûlullah (sas) hastalandı ve bayıldı. Uyandığında kadınlar ona ilaç damlatıyorlardı. Peygamber, *"Ben oruçlu iken bana, ilaç verdiniz. Belli ki Esmâ bt. Umeys size 'Bunu yapın.' dedi. Zâtülcenb*[172] hastalığına yakalanacağımdan mı korktu? *Allah bana, Zâtülcenb'i musallat etmez. Amcam Abbâs hariç evde bulunanlardan ilaç kullanmayan kalmasın."* dedi. Kadınlar birbirlerine ilaç damlatmaya başladılar.

Bize Muhammed b. es-Sabâh haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd haber verdi. O Hişâm'dan (yani İbn Urve'den), o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) kolundan şikâyet ediyordu. Bir gün hastalık onu cidden sıkıştırdı ve Resûlullah (sas) bayıldı. Öyle ki, onun yatakta vefat ettiğini sandık ve ona ilaç damlattık. Uyanınca ona ilaç damlattığımızı anladı ve *"Allah'ın bana Zâtülcenb'i musallat edeceğini mi zannediyorsunuz? Allah, Zâtülcenb'in beni tutmasına fırsat vermez. Evde ilaç damlatılmayan kalmasın! Amcam Abbâs hariç."* dedi. Âişe dedi ki: Evde ilaç damlatmayan kimse kalmadı. Bu arada eşlerinden biri "Ben oruçluyum." dedi. Ona, *"Resûlullah (sas) 'Evde ilaç damlatmayan kalmasın.' dediği halde seni bırakacağımızı mı zannettin?"* dediler. Ona oruçlu olduğu halde ilaç damlattık.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Sa'îd b. Abdullah b. Ebü'l-Ebyad anlattı. O el-Makburî'den, o Abdullah b. Râfi'den, o da Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'm (sas) hastalığı Meymûne'nin evinde başladı. Hastalığı hafiflediğinde çıkar ve insanlara namazı kıldırırdı. Ağırlaştığında ise *"İnsanlara söyleyin namazlarını kılsınlar."* derdi. Ona Zâtülcenb'in musallat olacağından korktuk. Bu nedenle hastalığı ağırlaşınca ona ilaç damlattık.

[172] Göğüs sancısı, ateş, titreme, öksürük vb. belirtilerle ortaya çıkan akciğer zarı iltihabı (E).

Resûlullah (sas) ilacın sertliğini hissederek uyandı ve *"Bana ne yaptınız?"* dedi. Ona, "Sana ilaç damlattık." dedik. Peygamber, "Neyle?" dedi. Ona, "Hind udu, biraz vers[173] ve birkaç damla zeytinyağıyla." dedik. *"Size bunu kim emretti."* dedi. Ona, "Esmâ bt. Umeys!" dediler. Peygamber, *"Bu Habeşistan'da öğrendiği bir tedavi şeklidir.* (Abbâs'ı kastederek) *Peygamber'in (sas) amcası hariç evde ilaç damlatmayan kimse kalmasın."* dedi. Sonra Peygamber, *"Benim için korktuğunuz şey neydi?"* diye sordu. "Zâtülcenb!" dediler. Resûlullah (sas), *"Allah onu bana musallat etmez."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer haber verdi. O, Osman b. Muhammed el-Ahnesî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ümmü Bişr b. el-Berâ Peygamber'in (sas) hastalığı sırasında onu ziyaret etti. "Ey Allahın Resûlü! Sende ki bu ateşi başka kimsede görmedim." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Bizim sevaplarımız katlandığı gibi başımıza gelen belalar da artırılır. İnsanlar ne diyor?"* diye sordu. Ümmü Bişr dedi ki: "Onda Zâtülcenb vardır diyorlar." dedim. Resûlullah (sas), *"Allah onu peygamberine musallat etmez. O, şeytanın vesveselerindendir. Lakin hastalığım, ben ve oğlunun yediği o yemektendir. Şah damarımın koptuğu an geldi."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdülhamîd b. İmrân b. Ebû Enes haber verdi. O babasından, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalanınca ona ilaç damlattılar. Onlara, *"Bunu size kim emretti? Zâtülcenb olacağımı mı sandınız? Allah onu bana musallat etmez. Bunu size Esmâ bt. Umeys emretti. O İlacı Habeşistan'dan getirdi. Amcam Abbâs hariç evde ilaç damlatmayan kalmasın."* dedi. Herkes birbirine ilaç damlatmaya başladı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'dan şöyle dediğini rivayet etti:

[173] *Yemen* Safranı (E).

Ona ilaç damlatan Ümmü Seleme ve Esmâ bt. Umeys'ti. Resûlullah'ın (sas) emrinden dolayı, o gün Meymûne'ye oruçlu olduğu halde ilaç damlatıldı. Sanki bu onlara Peygamber'den bir cezaydı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan Hastalığında Dağıttığı Dinarlar

Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Abdülmelik haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Müleyke haber verdi; dedi ki: Bana Âişe şöyle anlattı:

Resûlullah'ın (sas) eline dinarlar geçti. Altı dinar hariç hepsini dağıttı. Altı dinarı eşlerinden birine verdi. *"Altı dinara ne oldu?"* deyip durduğundan onu uyku tutmadı. "Onu falan hanımına verdin." dediler. Resûlullah (sas), *"Onları bana getirin."* dedi. Beş dinarını Ensârdan beş aileye dağıttı. Sonra *"Bu kalanı harcayın."* dedi. "İşte şu anda rahatladım." dedi ve uyudu.

Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'nab el-Hârisî haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed b. Amr b. Ebû Amr haber verdi. O da el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Âişe'ye onu göğsüne yaslamışken dedi ki: *"O altınları ne yaptın?"* Âişe, "Onlar yanımda." dedi. Peygamber (sas), *"Onları dağıt."* dedi. Sonra Âişe'nin kucağında bayıldı. Uyanınca, *"Ey Âişe! O altınları dağıttın mı?"* dedi. "Vallahi hayır, ey Allah'ın Resûlü!" diye cevap verdi. Resûlullah (sas) onları istedi. Onları avucuna alarak saydı; altı altındı. Sonra şöyle dedi: *"Bu altınlar yanında bulunduğu halde Allah'a kavuşursa Muhammed, Rabbinin kendisine nasıl muamele edeceğini sanıyor acaba?"* dedi. Tümünü dağıttı ve o gün vefat etti.

Bize Abdullah b. Mesleme haber verdi; dedi ki: Bize Hâtim b. İsmail haber verdi. O (Abdullah'ın "zannedersem ez-Zübeyrî" dediği) Ebû Bekir b. Yahya'dan, o babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Muhammed'in nefsi, yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, yanımda Uhud dağı kadar altın olsa, Allah'ın dini için bıraktığım hariç, -benden bunu sadaka olarak kabul edeni de bulsam- bir dinarının bile yanımda üç günden fazla kalmasını arzu etmezdim."* dedi.

Bize ed-Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım en-Nebîl haber verdi. O Ömer b. Sa'îd b. Ebû Hüseyn'den haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Müleyke haber verdi. O da Ukbe b. el-Hâris'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ikindi namazını kıldı ve acele olarak çıktı. Ona yetişen olmadı. Onun bu acele çıkışına insanlar şaşırdı. Geri geldiğinde insanların şaşkınlığını yüzlerinden anladı ve onlara, *"Evde altının vardı. Onun evde gecelemesini arzu etmedim. Hemen dağıtılmasını istedim."* dedi.

Bize Hevze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Resûlullah (sas) sabahladığında, o gece onu meşgul eden bir şeyin olduğu yüzünden okunuyordu. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Yüzünde değişiklik var. Bu gece seni kederlendiren bir durum mu oldu?" dediler. Peygamber, *"Göndermediğim iki ukıyye sadaka altının bende gecelemesinden dolayı (bu haldeyim)."* dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Ebû Seleme'den, o da Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında, *"O altınları ne yaptın?"* dedi Ben ona, "Altınlar bende duruyor." dedim. "Onları bana getir." dedi. Altınlar beş veya yediydi. Onları avcuna alarak şöyle dedi: *"Bu altınlar Muhammed'in yanında olduğu halde Allah ile buluşsa Allah'ın kendisine nasıl davranacağını sanır? Bunları dağıt."*

Bize Yahya b. İshâk el-Becelî haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Eyyûb haber verdi. O Ebû Hâzim'den, o Ebû Seleme'den, o da Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığında *"Ey Âişe! Haydi, o altınları getir."* dedi. Âişe dedi ki: Onları getirdim. Bunlar yedi ya da dokuz altındı. Altınları eline alarak, *"Muhammed bu altınlar yanında bulunduğu halde Allah ile karşılaşsa ne olacağını zannediyor?"* dedi.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Yak'ûb b. Abdurrahman haber verdi. Bana Übey anlattı. O da babasından veya Ubeydullah b. Abdullah'tan (Yak'ûb tereddüt etti.), o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e, akşamladıktan sonra sekiz dirhem gelmişti. Yerinde duramıyor; oturup kalkıyordu. Kapıda bir dilenci sesi duyana kadar onu uyku tutmadı. Sesi duyar duymaz yanımdan ayrılıp dışarı çıktı. Döndüğü zaman içeri girerken gürültüsünü duydum. Sabah olunca ona, "Ey Allah'ın

Resûlü! Gecenin başında oturup kalkıyor, bir türlü uyuyamıyordun. Sonra yanımdan ayrılıp dışarı çıktın. Dönüşünde sadece girişini hissettim." Resûlullah (sas), *"Allah Resûlü'ne akşamdan sonra sekiz dirhem gelmişti. Sekiz dirhem yanında olduğu halde Allah ile buluşacağı an gelseydi halinin ne olacağını zannedersin?"* dedi.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi; dedi ki: Bize Yak'ûb b. Ebû Abdurrahman haber verdi. O Ebû Hâzim'den, o da Sehl b Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yedi dinarı vardı. Âişe'nin yanına bırakmıştı. Hastalanınca ona, *"Ey Âişe! Altınları Ali'ye gönder."* dedi. Sonra Resûlullah (sas) bayıldı. Âişe onunla ilgilendi. Resûlullah (sas) bu sözü üç kez tekrarladı. Resûlullah (sas) bayıldığı için Âişe hep onunla meşgul oluyordu. Sonra altınları Ali'ye gönderdi. O da, onları dağıttı. Resûlullah (sas) Pazartesi gecesini ölümle mücadele ederek geçirdi. Âişe kandillerini yakan kadınlardan birine, "Tulumundan kandillerimize yağ damlat. Zira Resûlullah (sas) yeniden ölümle pençeleşiyor." diye haber gönderdi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan Hastalığı Sırasında Eşlerinin Bahsettikleri Kilise ve Resûlullah'ın (sas) Bu Konuda Söyledikleri

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O babasından, o Âişe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) eşleri onun yanında *Habeşistan*'da Mâriye denilen bir kiliseden bahsettiler. Onun güzelliğinden ve kilisede bulunan tasvirlerden bahsettiler. Bunlar *Habeşistan*'a giden Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe idi. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Onlar öyle bir kavim ki, aralarında salih biri vefat ettiğinde onun mezarına mescid inşa ederler, sonra o tasvirleri yaparlar. Bunlar Allah katında mahlûkatın en kötüleridir."* dedi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan haber verdi; dedi ki: Bana Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe Âişe ve İbn Abbâs'ın şöyle dediğini anlattı:

Resûlullah (sas) ağırlaşınca desenli bir örtüyle yüzünü örttü. Rahatsız olunca onu kaldırdı. Kendisi bu haldeyken, *"Allah Yahudi ve Hıristiyanlara*

lanet etsin! Peygamberlerinin mezarlarını mescid edindiler." dedi. Resûlullah (sas) onların yaptıklarını yapmamaları hususunda ashâbını uyardı.

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi. O Ubeydullah b. Amr'dan, o Zeyd b. Ebû Üneyse'den, o Amr b. Mürre'den, o da Abdullah b. el-Hâris'ten haber verdi; dedi ki:

Bize Cündüb Resûlullah'ın (sas) vefatından beş gün önce şöyle dediğini duyduğunu haber verdi: *"Bilmiş olunuz ki, sizden öncekiler peygamberlerinin ve içlerindeki salihlerin mezarlarını mescitler edindiler. Sakın ha mezarlıkları mescitler edinmeyin. Size bunu yasaklıyorum."*

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Sâlih b. Keysân'dan, o ez-Zührî'den, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) vefatından önceki son anlarıydı. Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Allah Yahudileri kahretsin! Peygamberlerinin mezarlarını mescit edindiler."*

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. Sa'îd haber verdi. O İsmail b. Ebü'l-Hakîm'den, o da Ömer b. Abdülazîz'den rivayet etti. Ayrıca bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O da İsmail b. Ebü'l-Hakim'den Ömer b. Abdülazîz'in şöyle dediğini duyduğunu rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında, *"Allah Yahudi ve Hıristiyanları kahretsin! Peygamberlerinin mezarlarını mescit edindiler. Arap yurdunda iki din bir arada kalmasın."* dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O Zeyd b. Eslem'den, o da Atâ b. Yesâr'dan şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas), *"Allah'ım! Kabrimi tapılan bir put haline getirme! Peygamberlerinin mezarlarını mescitler edinen kavme Allah'ın gazabı artmıştır."* dedi.

Bize Müslim b. İbrahim ve Ebû Hişâm el-Mahzûmî haber verdiler; dediler ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Hilâl b. Ebû Humeyd el-Vezzân'dan, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sas), bir daha ondan kalkamadığı hastalığında, *"Allah Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin! Peygamberlerinin kabirlerini mezar*

edindiler. Eğer böyle olmasaydı onun kabrini ziyaret etmezlerdi. Ancak kabrinin mescit edinmesinden korkmuştu." dedi.[174]

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O da el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i mescitte gömmeye karar verdiler. Bunun üzerine Âişe dedi ki: Resûlullah (sas) başım kucağıma koyduğu sırada *"Allah peygamberlerinin mezarlarını mescid edinen kavimleri kahretsin."* dedi. Peygamber'i Âişe'nin evinde ruhunu teslim ettiği yerde defnetme hususunda görüş birliğine vardılar.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O Ebü'l-Mühellebten, o Ubeydullah b. Zahr'dan, o Ali b. Yezîd'den, o el-Kâsım'dan, o Ebû Ümame'den, o da Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamberinizle son görüşmem vefatından beş gün önceydi. Şöyle dediğini duydum: *"Sizden öncekiler evlerini mezar edindiler. Dikkat edin! Sizi bundan men ediyorum. Tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol! Allah'ım şahit ol!"*

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi. O Şeybân'dan, o el-A'meş'ten, o Câmi b. Şeddâd'dan, o Külsûm'dan, o Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hastalığı sırasında yanına ziyarete gittik. Uyanıktı ve yüzünü Aden malı bir abayla örtmüştü. Yüzünü açtı ve *"Allah Yahudilere lanet etsin! Kuyruk yağını kendilerine haram kılıyorlar ve satıp bedelini yiyorlar."* dedi.

Bize Ali b. Abdullah b. Ca'fer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani İbn Uyeyne) haber verdi; dedi ki: Bize Hamza b. el-Muğîre haber verdi. O Süheyl b. Ebû Sâlih'ten, o babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

---

[174] İbn Sa'd'da yer alan hadis metni hem eksik hem de hatalıdır. Buhârî ve Müslim'de yer alan hadisin metni, (لعن الله اليهود والنصارى اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد . قالت عائشة رضي الله عنها : يحذر ما صنعوا ولولا ذلك لأبرز قبره ولكن خشي أن يتخذ مسجدا) şeklindedir. (Buhari, *Sahih*, Cenaiz, 1324; Müslim, *Sahih*, el-Mesâcid ve Mevâdi'u's-Salâ, 531). Bu hadisin manası şöyledir: *"Allah Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin! Peygamberlerinin kabirlerini mezar edindiler.* Âişe dedi ki: Resûlullah (sas) bu sözüyle, ashâbını onlar gibi yapmaktan sakındırıyordu. Eğer böyle olmasaydı, Resûlullah'ın kabri açıkta olurdu . Fakat kabrinin mescit edinilmesinden endişe ettiği için (kabrinin diğer kabirler arasında olmasını istemedi)." İbn Sa'd'da yer alan metinde (قالت عائشة رضي الله عنها: يحذر ما صنعوا،) ibaresi bulunmadığı gibi, (فلولا ذلك لم يزوروا قبره) ifadesi de yanlıştır (M).

Resûlullah (sas), *"Allah'ım! mezarımı put kılma! Allah peygamberlerinin mezarlarını mescit edinenlere lanet etsin."* dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatı Sırasında Ümmetine Yazmak İstediği Vasiyet

Bize Yahya b. Hammâd haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Süleyman'dan (yani el-A'meş'ten), o Abdullah b. Abdullah'tan, o Sa'îd b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Perşembe günü hastalandı. İbn Abbâs ağlayarak, "Perşembe günü! Sen Perşembe gününün ne olduğunu bilir misin? Resûlullah'ın (sas) hastalığı arttı ve bana, *"Bir hokka ile kâğıt getirin. Size bir vasiyet yazayım ki ondan sonra ebedi olarak dalalete sapmazsınız."* dedi. Orada yanında bulunanlardan bazıları, "Resûlullah (sas) can çekişiyor!" dediler. Sonra Peygamber'e, "İstediğini sana getirmeyelim mi?" dediler. Resûlullah (sas) *"Neden sonra?"* dedi. Getirmelerini artık istemedi.

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O İbn Ebû Necîh'in dayısı Süleyman b. Ebû Müslim'den, o Sa'îd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbâs şöyle dedi:

Perşembe günü! Sen Perşembe günü ne olduğunu bilir misin? O gün Resûlullah'ın (sas) hastalığı şiddetlendi. "Bana kâğıt ve hokka getirin. Size öyle bir vasiyet yazayım ki, ondan sonra ebediyen sapmazsınız." buyurdu. Orada olanlar kendi aralarında tartışmaya başladılar. Hâlbuki bir peygamberin yamnda tartışma olmaz. Dediler ki: "Onun nesi var? Sayıklıyor mu acaba? Onun durumunu anlayın." dediler. Bunun üzerine tekrar tekrar durumunu sormaya başladılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Beni bırakın! Benim bulunduğum durum, beni davet ettiğiniz durumdan daha iyidir."* dedi ve üç şey vasiyet etti: *"Arap yarımadasından müşrikleri çıkarın. Gelen heyetleri benim mükâfatlandırdığım gibi mükâfatlandırın."* Üçüncüsünü söylemedi. Bilemiyorum kendisi söyledi de ben mi unuttum yoksa kendisi bilerek mi söylemedi?

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bana Kurre b. Hâlid haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'z-Zübeyr haber verdi; dedi ki: Bize Câbir b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) vefatına neden olan hastalığı esnasında kendisinden sonra ümmeti sapmasın ve saptırmasın diye yazacağı vasiyet için hokkayla kâğıt istedi. [Dedi ki]: Evde tartışmalar vardı. Ömer bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) vasiyet yazmayı reddetti.

Bize Hafs b. Ömer el-Havdî haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. el-Fadl el-Abdî haber verdi. O Nu'aym b. Yezîd'den haber verdi; dedi ki: Bize Ali b. Ebû Tâlib şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) hastalığı ağırlaşınca, "Ey Ali! Bana üzerine yazılacak bir deri getir. Ümmetimin benden sonra sapmayacağı şeyleri yazayım." dedi. Vefat edip ona yetişemeyeceğimden korkarak ona, "Sahifenin bir bölümünü muhafaza ediyorum" dedim. Resûlullah'm (sas) başı kolumun üzerindeydi. Namaz, zekât ve köleler hakkında vasiyetlerde bulundu. Bu haldeyken ruhunu teslim etti. Ruhunu teslim ederken tavsiyelerinden biri de *"Kim '**Eşhedu en lâ ilâhe ilallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhü ve Resûlüh**' diye şehadet getirirse ateş ona haram olur."* dedi.

Bize Haccâc b. Nusayr haber verdi. Bize Mâlik b. Miğvel haber verdi; dedi ki: Talha b. Musarrif'in Sa'îd b. Cübeyr'den, onun da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini duydum:

"Perşembe günü! Sen Perşembe gününün ne olduğunu bilir misin?" [Dedi ki:] İbn Abbâs'ın yanaklarına inci gibi dökülen gözyaşlarına bakar gibiyim. "Resûlullah (sas) bana, hokkayla bir kürek kemiği getirin. Size öyle bir vasiyet yazayım ki, ondan sonra ebediyen sapmayasınız." dedi. İbn Abbâs, orada bulunanlar, "Peygamber (sas) sayıklıyor." dediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Zeyd b. Eslem'den, o babasından, o da Ömer b. el-Hattâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanındaydık. Bizimle kadınların arasını ayıran bir örtü vardı. Resûlullah (sas), *"Yedi ayrı kuyudan alınmış suyla beni yıkayın. Ayrıca bana divitle kalem getirin. Size bir vasiyet yazayım ki, ondan sonra asla sapmayasınız."* Kadınlar, "Resûlullah'ın (sas) isteğini yerine getirin." dediler. [Ömer dedi ki:] Onlara, "Susun! Sizler öyle kimselersiniz ki, Resûlullah (sas) hastalanınca gözyaşımız kuruyuncaya kadar ağlarsınız. Sağlığına kavuşunca da boğazını sıkarsınız." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sas) bize, *"Onlar sizden iyidir."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), vefatı sırasında ümmeti sapıp saptırmaması için vasiyet yazdıracağı bir kâğıt istedi. Oradakiler yanında tartışmaya başlayınca yazmaktan vazgeçti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd el-Leysî ve Ma'mer b. Râşid haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefatı yaklaşınca evde aralarında Ömer'in de bulunduğu adamlar vardı. *"Haydi, size bir vasiyet yazayım. ondan sonra kesinlikle sapmazsınız."* Ömer, "Peygamber'e hastalığı galip geldi. Elinizde Kur'ân var. Allah'ın kitabı bize yeter!" dedi! Evdekiler ihtilafa düşüp tartışmaya başladılar. Kimi, "Getirin Resûlullah (sas) size yazsın." diyor; kimi de Ömer'in dediğini söylüyordu. Tartışmalar artıp Resûlullah (sas) üzülünce onlara *"Yanımdan uzaklaşın!"* dedi. Ubeydullah b. Abdullah dedi ki: İbn Abbâs "En büyük ayıp, tartışma ve ihtilaflarının, Resûlullah'ın (sas) onlara vasiyet yazmasına engel olmasıdır." diyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. İsmail b. Ebû Habîbe anlattı: O Dâvûd b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığında, *"Bana hokkayla kâğıt getirin. Size öyle bir vasiyet yazayım ki, kesinlikle ondan sonra ebedi olarak sapmayasınız."* dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Resûlullah (sas) Rumların falan falan şehirlerini fethetmeden ölmeyecektir. Ölse de biz de Benî İsrâîl'in Musa'yı bekledikleri gibi onu bekleyeceğiz." dedi. Resûlullah'ın (sas) eşi Zeyneb, "Resûlullah'ın (sas) size vasiyette bulunduğunu duymuyor musunuz?" dedi. Ama onlar tartıştılar. Bunun üzerine Resûlullah (sas) *"Yanımdan kalkın!"* dedi. Onlar, Resûlullah'ın (sas) yamndan uzaklaşınca Resûlullah (sas) olduğu yerde vefat etti.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Abbâs b. Abdülmuttalib'in Ali b. Ebû Tâlib'e Söyledikleri

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Abbâs'ın kendisine şöyle haber verdiğini bildirdi:

Ali b. Ebû Tâlib, Resûlullah'ın (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında yanından çıktı. İnsanlar, "Ey Ebû Hasan! Resûlullah (sas) nasıl oldu?" dediler. "Allah'a hamdolsun iyidir." dedi. İbn Abbâs şöyle dedi: Abbâs b. Abdülmuttalib, Ali'nin elinden tuttu ve ona, "Ne düşünüyorsun? Vallahi üç gün sonra sen değneğin kölesi olacaksın! Vallahi, Resûlullah'ın (sas) bu hastalığında vefat edeceğini düşünüyorum. Abdülmuttaliboğullarının ölüm anındaki yüzlerini biliyorum. Haydi, Resûlullah'ın (sas) yanına gidelim ve kendisinden sonra hilafeti kime bırakacağını soralım. Eğer bize bırakıldıysa bilelim. Yok başkasına bırakmışsa ona bizim hakkımızda tavsiyede bulunmasını isteyelim!" dedi. Ali ona, "Eğer gider, Peygamber'den sorar ve o bize bunu vermezse, insanlar asla bunu bize vermez. Vallahi, asla sormayalım." dedi.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Ebû Hâlid haber verdi. O da Âmir eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Adamın biri Peygamber'in (sas) vefatına neden olan hastalığında, Ali'ye "Resûlullah'ın (sas) öleceğini tahmin ediyorum. Haydi, gidip kendisinden sonra kimi halife bırakacağını soralım. Eğer bizden birini halife bırakırsa ne ala! Aksi halde bizim hakkımızda tavsiyede bulunur ve ardından bizi muhafaza eder." dedi. Ali ona, o anda söylediğini söyledi. Resûlullah (sas) vefat edince adam Ali'ye, "Elini uzat sana biat edeyim! İnsanlar da sana biat etsin." dedi. Ali, elini geri çekti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. Ukbe el-Leysî haber verdi. O İbn Abbâs'ın mevlası Şu'be'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Abbâs, Abdülmuttaliboğulları'na haber salıp bir araya topladı. Ali'nin onun yanında kimsenin olmadığı bir değeri vardı. Abbâs dedi ki: "Kardeşimin oğlu! Bir düşüncem var. Seninle istişare etmeden kesinleştirmek

istemedim." dedi. Ali ona, "Nedir?" dedi. Abbâs, "Resûlullah'ın (sas) yanına gidelim ve kendisinden sonra halifeliğin kime kalacağını soralım. Eğer bize bırakacaksa vallahi bizden yeryüzünde bir kişi bile kalsa başkasına teslim etmeyiz. Aksi halde başkasına bırakılacaksa ondan sonra kesinlikle talep etmeyiz." dedi. Ali dedi ki: "Amca! Bu iş senden başkasında mı olacak? Bu işte sizinle tartışmaya giren kimse olur mu?" dedi. Bunun üzerine dağıldılar ve Resûlullah'ın (sas) yanına gitmediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd haber verdi. O da Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abbâs b. Abdülmuttalib Resûlullah'ın (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında Resûlullah'ın (sas) yanına geldi. Ali ona, "Ne istiyorsun?" dedi. Abbâs, "Peygamber'e bizden birini halife seçmesini isteyeceğim." dedi. Ali ona, "Sakın yapma!" dedi. Abbâs, "Neden?" dedi. Ali, "Korkarım ki, 'Hayır!' der. Sonra şayet bunu insanlardan istersek bize 'Resûlullah (sas) bunu reddetmedi mi?' derler." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana ez-Zührî'nin kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah anlattı; dedi ki: Abdullah b. Hasan'ı amcam ez-Zührî'ye anlatırken işittim; dedi ki: Bana Fâtıma bt. el-Hüseyn anlattı; dedi ki:

Resûlullah (sas) vefat edince Abbâs, "Ey Ali! Kalk, ben ve hazır olanlar sana biat edelim. Bu iş insanın elinde olursa reddedilmez. Kaldı ki, iş elimizdedir." dedi. Ali, "Başka biri olabilir mi?" dedi. Abbâs, "Vallahi olacak!" dedi. Ebû Bekir'e biat edilip mescide döndüğü sırada Ali tekbirleri işitti ve "Bu ne?" diye sordu. Abbâs "İşte bu, seni ona davet ettiğim ve senin reddettiğin şeydir." dedi. Ali, "Bu olacak şey mi?" dedi Abbâs, "Böyle bir şey asla reddedilmemiştir." Ömer dedi ki: Ebû Bekir Resûlullah'ın (sas) vefatı sıralarında yanından çıkmış; ez-Zübeyr, Ali ve Abbâs onun yanında kalmışlardı. İşte Abbâs Ali'ye, bu sözü o anda söyledi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Kızı Fâtıma'ya Söyledikleri

Bize Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Sa'd haber verdi. O babasından, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında kızı Fâtıma'yı yanına çağırarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Fâtıma hemen ağlamaya başladı. Sonra onu tekrar yamna çağırdı ve kulağına bir şeyler söyledi. Bu sefer güldü. Âişe dedi ki: Fâtıma'ya bunu sorduğumda, "Resûlullah (sas) bana, bu hastalığında vefat edeceğini haber verdi. Bu nedenle ağladım. Sonra bana, ailesinden kendisine ilk kavuşan olacağımı söyleyince güldüm." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi. O Firâs b. Yahya'dan, o Âmir eş-Şa'bî'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanında oturuyordum. Fâtıma yürüyerek geldi. Yürüyüşü sanki Resûlullah'ın (sas) yürüyüşü gibiydi. Resûlullah (sas) ona, *"Hoş geldin kızım!"* dedi ve onu sağına veya soluna oturttu. Sonra kulağına eğilerek bir sır verdi. Hemen ağlamaya başladı. Sonra tekrar bir sır verdi. Hemen gülmeye başladı. Âişe dedi ki: Ona "Böyle ağlamaya yakın bir gülme görmedim. Resûlullah (sas) özel bir şeyler söyledi; sonra ağladın? Resûlullah (sas) sana ne sırrı verdi?" dedim. Fâtıma, "Onun sırrını ifşa edemem." dedi. Resûlullah (sas) vefat edince ona sordum. Bana, "Resûlullah (sas) dedi ki, *'Her yıl Cibrîl bir kez gelir ve benimle Kur'ân'ı tekrar ederdi. Bu yıl iki kez gelip tekrar etti. Zannedersem ecelim geldi. Senin için en iyi selef benim. Ailemden bana, ilk kavuşan sensin.'* dedi. Bunu üzerine ağladım. Sonra bana, *'Bu ümmetin kadınlarının veya âlemlerin kadınlarının efendisi olmak istemez misin?'* dedi. Bunun üzerine güldüm." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Ya'kûb anlattı: O Hâşim b. Hâşim'den, o Abdullah b. Vehb b. Zem'a'dan, o da Resûlullah'ın (sas) eşi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edeceği sıralarda Fâtıma'yı yanına çağırıp kulağına bir şeyler söyledi. Fâtıma ağlamaya başladı. Sonra tekrar kulağına bir şeyler söyledi. Bunun üzerine gülmeye başladı. Resûlullah (sas) vefat edene dek ona bir şey sormadım. Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra Fâtıma'ya ağlamasının ve gülmesinin sebebini sordum. Bana, "Resûlullah (sas) vefat edeceğini haber verdi. Sonra bana, Meryem bt. İmrân'dan sonra cennet ehli kadınların seyyidesi olduğumu söyledi. Bundan dolayı da güldüm." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr b. Dînâr'dan, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Fâtıma'nın (a) Resûlullah'tan (sas) sonra güldüğünü görmedim. Sadece ağzının bir tarafını bükerdi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Üsâme b. Zeyd'e Söyledikleri

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah ez-Zührî haber verdi. O Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Üsâme'yi el-Belkâ taraflarında babasının ve Ca'fer'in öldürüldükleri yere gönderdi ve ona atlarla onları çiğnemesini emretti. Üsâme *Curf* denilen yerde karargâh kurmuştu. Bu arada Resûlullah (sas) hastalandı. Bir ara kendinde bir rahatlık hissetti ve başı bağlı olarak dışarı çıkarak üç defa, *"Ey insanlar! Üsâme'nin ordusunu gönderin."* dedi. Sonra Resûlullah (sas) içeri girdi. Hastalığı arttı ve vefat etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Yezîd b. Kusayt haber verdi. O babasından, o Muhammed b. Üsâme b. Zeyd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber, Ensâr ve Muhacirlerin de içinde bulunduğu ordunun başına Üsâme b. Zeyd'i komutan olarak ataması hususunda insanların dedikodularını duydu. Hemen minbere çıkıp oturdu. Allah'a hamd ve senadan sonra *"Ey insanlar! Üsâme'nin ordusunu gönderin. Ömrüme yemin olsun ki, onun komutanlığı hakkında söz söylediyseniz, ondan önce babasının komutanlığı için de söz söylemiştiniz. Şüphesiz o komutanlığa layıktır. Babası da komutanlığa ehildi."* dedi. Ravi dedi ki: Bunun üzerine Üsâme ordusu çıkıp *Curf*'ta karargâh kurdu. İnsanlar orada toplanmaya başladı. Bu arada Resûlullah'ın (sas) durumu ağırlaştı. Üsâme hareket etmeyip bekledi. İnsanlar Peygamber'e ne olacak diye bekleşti. Üsâme dedi ki: Resûlullah'ın (sas) hastalığı ağırlaşınca ordugâhtan indim ve insanlar da benimle geldiler. Resûlullah (sas) bayılmış, konuşmuyordu. Ellerini göğe kaldırıyor, sonra bana doğru döndürüyordu. Bana dua ettiğini anladım.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî'nin haber verdi: dedi ki: Bana el-Ömerî haber verdi. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas), içlerinde Ebû Bekir ve Ömer'in de bulunduğu bir seriyye gönderdi ve başlarına Üsâme b. Zeyd'i emir tayin etti. Yaşının küçüklüğünden dolayı insanlar onun hakkında dedikodu yapmaya başladılar. Söylentiler, Peygamber'e ulaştı. Resûlullah (sas) minbere çıkarak Allah'a hamd ve senalar ettikten sonra, *"İnsanlar Üsâme'nin emirliği hususunda dedikodu yaptı. Daha önce babasının komutanlığı için de böyle dedikodu yapmışlardı. Onlar, emirliğe layık insanlardı. Onlar, en sevdiğim insanlardır. Sizi uyarıyorum. Üsâme hakkında hayır düşünün."* dedi.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys ve Hâlid b. Mahled haber verdiler; dediler ki: Bize Süleyman b. Bilâl haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Hârisî haber verdi. Ayrıca bize Abdülazîz b. Müslim haber verdi ve Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. Hepsi Abdullah b. Dînâr'dan, o da Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas) bir seriyye gönderdi ve başına komutan olarak Üsâme'yi tayin etti. Bazı insanlar onun komutanlığı hakkında ileri geri konuştular. Bunun üzerine Resûlullah (sas), *"Eğer onun komutanlığını eleştiriyorsanız önceden babasının komutanlığını da eleştirmiştiniz. Allah'a and olsun ki, o komutanlığa layık biriydi. İnsanlar içerisinde en sevdiğim kimseydi. Ondan sonra bu da en sevdiğim insandır."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi. Ayrıca bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. el-Muhtâr haber verdi. Hepsi Musa b. Ukbe'den haber verdiler; dedi ki: Bana Sâlim b. Abdullah haber verdi. O da babasından, onun Resûlullah'tan (sas) bahsettiğini işittiğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) Üsâme b. Zeyd'i komutan olarak görevlendirdiğinde, ona insanların Üsâme ve emirliği hakkında ileri geri konuştukları ulaşınca -Sâlim'in bana anlattığına göre- Resûlullah (sas) ayağa kalkarak şöyle dedi: *"Sizler Üsâme'yi ayıplıyor ve onun komutanlığını küçümsüyorsunuz. Daha önce bunu babasına da yaptınız. Allah'a yemin olsun ki! O komutanlığa layık biriydi. Onu hepinizden fazla severdim. Ardından onun bu oğlu da en sevdiğim insandır. Onun hakkında hayır tavsiye edin. O, sizin en hayırlınızdır."* Sâlim dedi ki: Abdullah'ın "Fâtıma istisna!" demeden bu hadisi rivayet ettiğini duymadım.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hastalığı Sırasında Ensâr (r) İçin Söyledikleri

Bize Muhammed Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Seleme b. Abdullah b. Urve haber verdi. O Ebü'l-Esved'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) kendisine yedi kuyudan alınmış yedi kırba su dökmemizi emretti. Bunu yaptık. Yıkanınca bir rahatlık hissetti ve insanlara namaz kıldırdı. Sonra onlara bir hutbe irad etti; *Uhud* şehitlerine istiğfarda bulundu ve onlar için duada bulundu. Sonra Ensâr hakkında tavsiyede bulunarak dedi ki: *"Ey Muhacir topluluğu! Sizler çoğalmaya başladınız. Ensâr ise olduğu gibi kaldı, artmadı. Onlar kendilerine sığındığım sırdaşlarımdır. Onların kerimlerine ikramda bulunun ve hata edenlerinin hatasını affedin."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer ve Muhammed b. Abdullah haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den, o Abdullah b. Ka'b, o da Resûlullah'ın (sas) ashâbından birinden şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) başı bağlı dışarıya çıkarak şöyle dedi: *"Ey Muhacir topluluğu! Sizler çoğalmaya başladınız. Ensâr ise olduğu gibi kaldı ve artmadı. Onlar kendilerine sığındığım sırdaşlarımdır. Onların kerimlerine ikramda bulunun ve iyilik yapanlarına iyilik yapın."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı: O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o Mahmûd b. Lebîd'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber, insanlar toplanmış ondan haber beklerlerken dışarı çıktı. Başına beyaz bir sarık sarmış, entarisinin bir tarafını omzuna atmış bir şekilde minbere çıktı. İnsanlar da etrafında toplandılar. Resûlullah (sas) şehadet getirdikten sonra dedi ki: *"Ey insanlar! Ensâr benim sırdaşlarım, yemek yediğim karnım, yürüdüğüm ayaklarımdır. Beni korudular. Onlardan iyilik yapanının iyiliğini kabul edin, yanlış yapanı affedin."*

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O en-Nu'mân b. Mürre'nin kendisine şöyle bir haber ulaştığını rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında dedi ki: *"Her Peygamber'in (sas) bir mirası veya bir köyü vardır. Şüphesiz Ensâr benim mirasım*

veya köyümdür. İnsanlar çoğalır ve azalır. Onların iyilik yapanlarının iyiliğini kabul edin, yanlış yapanını da affedin."

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi; dedi ki: Bize Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi. O Atıyye el-Avfî'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Ensâr benim sığınacağım evim ve ailemdir. Ensâr benim karnımdır. Onların yanlış yapanlarını affedin, iyilik yapanlarından da iyiliklerini kabul edin."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa el-Absî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Ebû Leyla haber verdi. O Atıyye el-Avfî'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *"Ensâr benim sığınacağım evim ve ailemdir. Ensâr benim karnımdır. Onların yanlış yapanlarını affedin, iyilik yapanlarından da iyiliklerini kabul edin."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa, el-Fadl b. Dükeyn ve Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdiler; dediler ki: Bize Abdurrahman b. Süleyman b. el-Gasîl haber verdi. O İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan haber verdi: Ubeydullah hadisinde dedi ki:

Resûlullah'a (sas) gelerek ona, "İşte Ensâr, erkek ve kadınları gelip mescitte toplanmış, senin için ağlıyorlar." dendi. Resûlullah (sas), *"Onları ağlatan şey nedir?"* dedi. Ona, "Senin öleceğinden korkuyorlar." dediler. Sonra raviler hadiste birleşerek hepsi hadislerinde dediler ki: Resûlullah (sas) evden çıktı. Etrafına sardığı çarşafı omuzlarına atmış, başını bir örtüyle bağlamış olarak gelip minbere oturdu. -Ubeydullah, (örtü için) "yağlı"; Ebû Nu'aym ve Ebü'l-Velîd ise "kirden yağlanmış" olduğunu söylediler.- Resûlullah (sas) Allah'a hamd ve senadan sonra dedi ki: *"Ey insanlar topluluğu! İnsanlar, çoğalır; Ensâr ise yemekteki tuz misali azalırlar. Onlara yönetici olanlar onların iyilik yapanlarının iyiliğini takdir etsin. Yanlış yapanlarının ise yanlışlarını hoş görsün."* Ebü'l-Velîd hadisinde dedi ki: Resûlullah'ın (sas) bu çıkışı, vefatına neden olan hastalığı sırasındaydı. Bu, onun vefat etmeden önce oturduğu son oturuştu. Ona salât ve selam olsun.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Humeyd haber verdi. O da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) başını bağlamış olarak evden çıktı. Ensâr çoluk çocuğuyla ve hizmetçileriyle onu karşıladılar. Onlara, *"Nefsimi yed-i kudretinde*

tutan Allah'a yemin olsun ki, sizi seviyorum. Ensâr üzerlerine düşeni gereği gibi yerine getirdi. Sizin yapmanız gerekenler kaldı. Onların iyilik edenlerine iyilikte bulunun, yanlış yapanlarını da bağışlayın."

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'l-Eşheb haber verdi; dedi ki: Bize el-Hasan, Allah'ın Elçisi'nin (sas) şöyle dediğini haber verdi:

"Ey Ensâr topluluğu! Benden sonra kayırmalar göreceksiniz." Ensâr, "Ey Allah'ın Elçisi! Bize ne tavsiye edersiniz." dediler. Resûlullah (sas), *"Allah ve Resûlüyle buluşuncaya kadar sabretmenizi tavsiye ediyorum."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Muhammed et-Teymî haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ali b. Zeyd'den, o da Enes'ten şöyle haber verdi:

Mus'ab b. ez-Zübeyr, Ensâr'ın temsilcisini alıp ona kötülük yapacaktı. Enes ona, "Allah aşkına ve Resûlullah'ın onlar hakkındaki vasiyeti adına yapma!" dedi. Mus'ab, "Onlar hakkında ne tavsiye etti?" dedi. [Enes dedi ki:] Ona, "Resûlullah (sas), onların iyilik yapanının iyiliğinin kabul edilmesini ve hata yapanlarının hatalarının affedilmesini tavsiye etti." dedim. Bunun üzerine Mus'ab yatağın üzerinde kıvrıldı, yüzünü sergiye koydu ve "Resûlullah'ın (sas) emri baş göz üstüne Onu bırakın." veya "Gitsin" dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatına Sebep Olan Hastalığı Sırasında Vasiyeti

Bize Esbât b. Muhammed el-Kureşî haber verdi. O Süleyman et-Teymî'den, o Katâde'den, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefatı esnasında tüm vasiyeti namaz ve el altındaki kölelerinizdi. Öyle ki, neredeyse bunları bile telaffuz edemiyor ve göğsünün hırıltısı bu sözlere karışıyordu.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O Süfyân es-Sevrî'den, o Süleyman et-Teymî den, o Enes b. Mâlik'ten duyan birisinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ruhu gırtlağında iken vasiyetinin tümü namaz ve kölelerinizi idi.

Bize Yezîd b. Hârûn ve Affân b. Müslim haber verdiler; dediler ki: Bize Hemmâm b. Yahya haber verdi. O Katâde'den, o Ebü'l-Halîl'den, o Sefine'den, o da Ümmü Seleme'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) ölümü sırasında *"Namaz, namaz ve elinizin altındakiler!"* diyordu. Yezîd dedi ki: Bunu söylerken dili zor dönüyordu. Affân dedi ki: Resûlullah (sas) bunu söylerken konuşamayacak haldeydi.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O Ebü'l-Mühelleb'den, o Ubeydullah b. Zahr'dan, o Ali b. Yezîd'den, o el-Kâsım'dan, o Ebû Ümame'den, o da Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bir saat baygın kaldı. Sonra ayıldığında şöyle dedi: *"Ellerinizin altında olanlar hakkında Allah'ı unutmayın. Onları giydirin, karınlarını doyurun ve onlara yumuşak söz söyleyin."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) son konuşmaları Arap yarımadasında iki dinin bir arada kalmamasını vasiyet etmesiydi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Mâlik b. Enes, o İsmail b. Ebû Hakîm'den, o da Ömer b. Abdülazîz'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) son sözü, "Allah Yahudi ve Hıristiyanları kahretsin! Kendi peygamberlerinin mezarlarını mescid edindiler. Arap yarımadasında kesinlikle iki din bir arada kalmasın." şeklinde oldu.

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Sâlih b. Keysân'dan, o ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) en son tavsiyelerinden biri de Rühâ halkından olan Rühâvîler hakkındaki tavsiyesidir. [Dedi ki:] Onlara hayırdan verdi. Şöyle diyordu: *"Eğer yaşarsam, Arap yarımadasında iki din bırakmayacağım."*

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. O Hizzân b. Sa'îd'den, o Ali b. Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Dârîler, Rühâvîler ve Devsîler hakkında hayır tavsiye etti.

Bize Muhammed b. Hâzim Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Ebû Süfyân'dan, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat etmeden üç gün önce ondan şöyle dediğini duydum: *"Sakın ha! Allah'a hüsn-ü zanda bulunmadan ölmeyin."*

Bize Kesîr b. Hişâm haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Burkân haber verdi; dedi ki: Bana *Mekke* ehlinden biri anlattı; dedi ki:

el-Fadl b. Abbâs Resûlullah'ın (sas) hastalığı sırasında yanına gitti. Ona, *"Ey el-Fadl! Bu bağı başıma bağla."* dedi. el-Fadl onu bağladı. Sonra Resûlullah (sas) ona *"Elini uzat!"* dedi. Resûlullah'ın (sas) elinden tutarak onu kaldırdı ve mescide girdi. Allah'a hamd ve senalar ettikten sonra şöyle dedi: *"Şüphesiz aranızda ecelim yaklaşmış ve içinizde bende hakkı olanlar olmuştur. Şüphesiz ben de bir beşerim. Her kimin şerefine bir kötülüğüm olmuşsa işte şerefim hakkını alsın. Kimin de canına eziyet etmişsem, işte canım buyursun, hakkını alsın. Kimin malından bir şey almışsam buyursun işte malım hakkını alsın. Bilmiş olunuz ki, sizin içinizde evla olanınız bende hakkı olup alan veya hakkını helal edendir. Böylece haklarınızı helal etmiş olarak Rabbime kavuşmuş olurum. Kimse demesin ki, ben Resûlullah'ın kızmasından veya kininden korkarım. Bunlar benim huylarımdan ve ahlakımdan değildir. Kimin nefsi, kendisine bir şeyde galebe çalmışsa benden yardım istesin ona dua edeyim."* Bunun üzerine bir adam kalkarak, "Biri gelip senden bir şeyler istedi. Bana emrettin; ben de ona üç dirhem verdim." dedi. Resûlullah (sas) *"Evet doğru söyledin."* dedi. Sonra, *"Ya el-Fadl! Ona hakkını ver."* dedi. Sonra başka bir adam kalkarak "Ey Allah'ın Resûlü! Ben cimri, korkak ve uykucu biriyim. Benim için Allah'a dua et. Benden cimriliği, korkaklığı ve uykuyu kaldırsın." dedi. Resûlullah (sas) ona dua etti. Sonra bir kadın ayağa kalkarak, "Bende şunlar şunlar var. Allah'a dua et de benden bunları gidersin." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Âişe'nin evine git!"* dedi. Resûlullah (sas) Âişe'nin evine dönünce âsâsını kadının kafasına koydu ve ona dua etti. Âişe dedi ki: Kadın çokça secde etmeye başladı. Peygamber, *"Secdeni uzat. Çünkü kulun Allah'a yakın olduğu an secdede olduğu andır."* dedi. Âişe, "Vallahi, o kadın benden ayrılmadan Resûlullah'ın (sas) duasının etkisini onda fark ettim." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl haber verdi. O Yahya b. Sa'îd ten, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığı sırasında *"Ey insanlar! Bir tek şeyi bile bana bağlamayın. Ben Allah'ın helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kıldım."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl ve Âsım b. Ömer haber verdiler. Onlar Yahya b. Sa'îd'den, o İbn Ebû Müleyke'den, o Ubeyd b. Umeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında şöyle dedi: *"Ey insanlar! Vallahi, bana karşı bir şey bulamazsınız. Ben Allah'ın helal kıldığından başka bir şeyi helal kılmam ve Allah'ın haram kıldığının dışında bir şeyi haram kılmam. Ey Resûlullah'ın kızı Fâtıma! Ey Peygamber'in (sas) halası Safiyye! Allah'ın indinde bulunanlar için amel edin. Allah'a karşı size hiçbir şeyle faydam olmaz."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Ey Abdümenâfoğulları! Ben sizi Allah'ın hiçbir hükmünden kurtaramam. Ey Abbâs b. Abdülmuttalib! Ben seni Allah'ın hiçbir hükmünden kurtaramam. Muhammed kızı Fâtıma! Ben seni Allah'ın hiçbir hükmünden kurtaramam. Benden dilediğinizi sorun."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı: O Ebû Avn'dan, o da İbn Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'imiz habibimiz ölümünden bir ay önce kendi ölümünden bahsetti. Anam babam ve hayatım ona feda olsun! Ayrılık vakti gelince bizi annemiz Âişe'nin evinde topladı. Bize sağlam olduğunu göstermeye çalıştı ve şöyle buyurdu: *"Hoş geldiniz! Allah selam ile sizi var etsin. Allah'ın rahmeti üzerinizi olsun. Allah sizi muhafaza etsin. Allah size yardım etsin. Allah size bol rızık ihsan etsin. Allah sizi yüceltsin. Allah sizi muvaffak etsin. Allah sizi kollayıp korusun. Allah amellerinizi kabul etsin. Size Allah'a boyun eğmeyi, takva üzere bulunmayı öğütler ve sizi Allah'a emanet ederim. Benden sonra Allah'ın size sahiplik etmesini Allah'tan dilerim. Sakın benden sonra Allah'ın kullarına ve sahip olacağınız yerlerde kimseye zulmetmeyin. Hiç kimseye kibir ve büyüklük taslamayın. Çünkü Allah bana ve size* ***"İşte ahiret yurdu! Onu yeryüzünde böbürlenmek ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere veririz. Sonuç sakınanlarındır."***[175] *ve* ***"Kibirlenenler için cehennemde bir yer yok mudur?"***[176] diyor. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü ecelin ne zaman?" dedik.

[175] Kasas 28/83.
[176] Zümer 39/60.

"Ayrılık yaklaştı. Allah'a dönüş yakınlaştı Cennetü'l-me'vâ'ya, Sidretü'l-müntehâ'ya Refîku'l-A'lâ'ya, dolu bardağı içmeye, mutluluğa, güzel yaşama dönüş yaklaştı." dedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Seni kim yıkasın?" dedik. O, *"Ailemden en yakın adamlar ve onlardan sonra gelenler."* dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Seni ne ile kefenleyelim?" dedik. Peygamber, *"Dilerseniz beni üstümdeki elbiseyle, dilerseniz Mısır elbiseleriyle veya Yemen hırkasıyla."* dedi. "Ey Allah'ın Resûlü namazını kim kıldırsın?" dedik. Bu arada ağlamaya başladık. O da ağladı Resûlullah (sas) *"Sakin olun. Allah size rahmet etsin. Peygamberinizden dolayı Allah sizi mükâfatlandırsın. Siz beni yıkadıktan sonra şu sedirimin üzerine ve bu evimin içindeki kabrimin kenarına koyun. Sonra bir saat kadar dışarı çıkın ve beni yalnız bırakın. Çünkü benim namazımı ilk kılacak olan sevdiğim varlık ve dostum Cibrîl'dir. Sonra Mîkâîl, sonra İsrâfîl, sonra da Azrâîl yardımcıları ile beraber tüm melekler namazımı kılacaklardır. Sonra siz de grup grup içeri girip namazımı kılın ve güzel selamla selamlayın. Bana ağıtlarla, üstünüzü başınızı yırtarak ve bağırarak eziyet etmeyin. Evvela ailemin erkekleri, sonra kadınları namazımı kılsınlar. Sonra siz kılın. Benden şu anda burada bulunmayan ashâbıma selâmlarımı söyleyin. Benden sonra bu günden kıyamete kadar benim dinime girenlere ve bana uyanlara, selâmlarımı söyleyin."* dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Seni kim kabrine indirsin?" dedik. Resûlullah (sas) *"Benim ailem ve onlarla beraber görmeyeceğiniz çok sayıda melek beraber indirecek."* dedi.

▪ Resûlullah'a (sas) Ölümün Gelişi

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana el-Hakem b. el-Kâsım anlattı. O da Ebü'l-Huveyris'ten rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına neden olan hastalığına kadar bir rahatsızlığından şikâyet ettiğinde mutlaka Allah'tan afiyet isterdi. Bu hastalığında şifa dilemedi ve *"Ey nefis! Sana ne oluyor her sığınağa koşuyorsun?"* demeye başladı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Eyyûb b. Seyyâr anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e ölüm gelince bir kâse su istedi. Yüzüne sürüp şöyle diu yordu: *"Allah'ım! Ölüm sıkıntılarına karşı bana, yardımcı ol."* Ravi dedi ki: *"Ey Cibrîl bana yaklaş! Ey Cibrîl bana yaklaş."* dedi. Bunu üç kez tekrarladı.

Bize Yunus b. Muhammed el-Müeddib haber verdi; dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi. O İbnü'l-Hadîd'den, o Musa b. Sercis'ten, o el-Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde yanında su dolu bir kase vardı. Elini kadehe batırıyor, sonra yüzünü suyla mesh ederek, *"Allah'ım! Bana ölüm sekeratına karşı yardım et."* diyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed b. Ömer haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde yanında su dolu bir kadeh vardı. Elini ıslatıp sonra yüzüne sürüyor ve "Allah'ım! Bana ölüm sekeratına karşı yardım et." diyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer haber verdi. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs ve Âişe'den şöyle dediklerini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefatı yaklaşınca çizgili bir örtüyü çekiyor ve yüzünü kapatıyordu. Sıkıldığında da onu yüzünden çekiyor ve *"Allah Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin! Kendi peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler."* diyordu.

Resûlullah'ın (sas) Vefatı

Bize Enes b. İyâd Ebû Damre el-Leysî haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Muhammed'den naklen anlattılar: O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefatına üç gün kala Cibrîl ona indi ve "Ey Ahmed! Allah beni sana ikram olsun diye, seni üstün kılmak için, sana özel olmak üzere gönderdi. Senden daha iyi bildiği şeyleri soruyor. 'Kendini nasıl hissediyorsun?' diyor." Resûlullah (sas) ona, *"Ey Cibrîl! Kendimi gamlı ve sıkıntı içinde görüyorum."* dedi. İkinci gün olunca Cibrîl tekrar Peygamber'e inerek, "Ey Ahmed! Allah beni sana ikram olsun diye, seni üstün kılmak için, sana özel olmak üzere gönderdi. Senden daha iyi bildiği şeyleri soruyor. 'Kendini nasıl hissediyorsun?' diyor." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Ey Cibrîl! Kendimi gamlı hissediyorum Ey Cibrîl! Kendimi sıkıntı içinde görüyorum."* dedi. Üçüncü gün olunca Cibrîl, yamnda ölüm meleği ve -hiçbir zaman semaya çıkmayan ve yerin 70.000 meleğinin üzerinde, her bir meleğin de 70.000 meleğin üzerinde olduğu günden beri yeryüzüne inmeyen- İsmail adında semada yaşayan bir melekle beraber, Peygamber'e indi. Onlardan önce Cibrîl içeri girdi ve şöyle dedi: "Allah beni sana ikram olsun diye, seni üstün kılmak için, sana özel olmak üzere gönderdi. Senden daha iyi bildiği şeyleri sana soruyor. 'Kendini nasıl hissediyorsun?' diyor." Resûlullah (sas) ona, *"Ey Cibrîl! Kendimi gamlı hissediyorum Ey Cibrîl! Kendimi sıkıntı içinde görüyorum."* dedi. Sonra ölüm meleği içeriye girmek için izin istedi. Cibrîl, "Ey Ahmed! İşte ölüm meleği! Senden izin istiyor. Ne senden önce, ne senden sonra hiçbir insandan izin istememiştir." dedi. Resûlullah (sas),

"Ona izin ver!" dedi. Ölüm meleği içeri girdi. Resûlullah'ın (sas) önünde durarak ona, "Ey Allah'ın Peygamberi! Ey Ahmed! Allah beni emredeceğin her şeyde sana itaat etmemi emrederek gönderdi. Eğer bana ruhunu almamı emredersen alırım, eğer almamamı emredersen bırakırım." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Ey ölüm meleği! Yapar mısın?"* dedi. Ölüm meleği, "Bununla emrolundum. Emredeceğin her şeyde sana itaat etmeyle emrolundum." dedi. Cibrîl, "Ey Ahmed! Allah seni arzuluyor." dedi. Bunun üzerine Peygamber, *"Ey ölüm meleği! Emrolunduğun görevi yerine getir."* dedi. Cibrîl, "Sana selam olsun ey Allah'ın Resûlü! Bu, yeryüzünde en son bastığım yer olacaktır. Sen benim dünyadaki gayemdin." dedi. Resûlullah (sas) hemen vefat etti. Teselli eden gelmişti. Sesi duyuyorlardı; ama şahsı göremiyorlardı. Şöyle diyordu: "Ey ev halkı! ***es-Selâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtüh. "Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın mükâfatını kıyamet gününde alacaksınız."***[177] Her musibete karşı Allah yardımcı olarak yeter. Başa gelen her şeye karşı Allah kâfidir. Allah'a güvenin; ondan ümitvar olun. Asıl bedbaht sevaptan mahrum olandır. ***Vesselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtüh."***

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize bir adam haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o babasından, o da Ali'den şöyle rivayet etti:

Ali'nin yanma Kureyş'ten iki kişi geldi. Onlara size, "Peygamber'den haber vereyim mi?" dedi. "Evet! Ebü'l-Kâsım'dan haber ver." dediler. Ali dedi ki: "Resûlullah'ın (sas) vefatından üç gün önce Cibrîl onun yanına indi." Sonra önceki hadisin aynısını zikretti. Ali hadisin sonunda dedi ki: "Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?" dedi. "Hayır! dediler. Ali, "Bu Hızır'dı." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vasiyet Bırakmadığını ve Başı Âişe'nin Kucağında İken Vefat Ettiğini Söyleyenler

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Şu'ayb b. Harb haber verdi. Onlar Mâlik b. Miğvel'den, o da Talha b. Musarrif'ten şöyle dediğini rivayet etti:

[177] Âli İmrân 3/185.

Abdullah b. Ebû Evfâ'ya, "Resûlullah (sas) vasiyetinin uygulanmasını Müslümanlara tavsiye etmedi mi?" dedim. "Allah'ın kitabını vasiyet etti." dedi. Mâlik ve Talha dediler ki: Hüzeyl b. Şürahbîl, "Ebû Bekir mi Resûlullah'ın (sas) vasisine tasallut edecek? Ebû Bekir, Peygamber'den bir vasiyetin olmasını ve onu kendi burnuna bir hızma yapmayı arzu eden biridir." dedi.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Şakîk'ten, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) ne bir dinar ne bir dirhem ne bir koyun ne bir deve ne de bir vasiyet bıraktı." dedi.

Bize Mu'âz b. Mu'âz el-Anberî ve Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdiler; dediler ki: Bize İbn Avn haber verdi. O İbrahim'den, o da el-Esved'den şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe'ye, "Resûlullah (sas) (halifelik için kimseye) vasiyet bıraktı mı?" diye soruldu. Âişe, "Nasıl vasiyet etsin? Bevletmek için leğen istedi. O sırada kucağıma yıkıldı. Onun öldüğünü hissetmedim. Benim göğsüm ile boğazım arasında vefat etti." dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize İbn Avn haber verdi. O İbrahim'den, o da el-Esved'den şöyle dediğini rivayet etti:

Müminlerin annesi Âişe'ye, "Resûlullah (sas) Ali'ye hilafeti vasiyet etti mi?" diye soruldu. Âişe, "Bevl etmek için testi istedi. O sırada kucağıma yıkıldı. Onun öldüğünü hissetmedim. Benim göğsüm ile boğazım arasında vefat etti. Ne zaman Ali için vasiyette bulundu?" dedi.

Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys haber verdi; dedi ki: Bana Hammâd b. İbrahim anlattı; dedi ki:

Resûlullah (sas) hilafeti kimseye vasiyet etmeden vefat etti. Ölürken Âişe'nin göğsüne yaslanarak vefat etti.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebû İmrân el-Cevnî'den, o Yezîd b. Bâbenûs'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Resûlullah (sas) kucağımdayken boynu omuzumun üzerindeydi. Birden başı eğildi. Başıma dokunacağını zannettim. Ağzından

soğuk bir su çıktı göğsüme düştü. Vücudum diken diken oldu. Bayıldığını zannettim; onu uzatıp üzerini örttüm.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o İbn Ebû Müleyke'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) evimde göğsümle boğazım arasında vefat etti. Hastalandığında Cibrîl ona dua ediyordu. Ben de ona dua etmeye başladım. Bakışlarını semaya kaldırıp *"Refik-i A'lâ'yla beraber!"* dedi. Bu arada Abdurrahman b. Ebû Bekir elinde taze bir misvakla içeri girdi. Resûlullah (sas) misvaka bakmaya başladı. Onu istediğini anladım Misvakı alıp ucunu çiğnedim; sonra silkeleyip düzelttim ve ona verdim. O güne dek kullandığı en güzel şekilde misvakı kullandığını gördüm. Sonra tekrar kullanmak istedi. Elinden düştü veya eli düştü. Böylelikle Allah dünyadaki son anıyla ahiretteki ilk gününde benim tükürüğümle onun tükürüğünü birleştirdi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Mus'ab b. Sâbit b. Abdullah b. ez-Zübeyr anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Allah'ın bana nimetlerindendir ki, Resûlullah (sas) benim evimde, göğsümle boynum arasında, benim evimde ve kucağımda vefat etti. Onunla ilgili hiçbir kimseye zulmetmedim.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ömer b. Ebû Âtike anlattı. O Ebü'l-Esved'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) benim evimde, göğsümle boynum arasında, benim evimde ve kucağımda vefat etti. Onunla ilgili hiçbir kimseye zulmetmedim.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Abdurrahman b. Yuhannes anlattı. O Zeyd b. Ebû Attâb'dan, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas) benim evimde, göğsümle boynum arasında, benim kucağımda vefat etti. Onunla ilgili hiçbir kimseye zulmetmedim. Yaşımın gençliğine rağmen davranışlarıma hayret ettim. Resûlullah (sas) kucağımda vefat etti. Yıkanıncaya kadar onu kendi halinde bırakmadım. Başının altına yastık koyup çıktım. Sonra diğer kadınlarla birlikte bağırıp çırpınmaya başladım. Başını yastığın üstüne koyup onu kucağımdan uzaklaştırdım.

▪ Resûlullah'ın (sas) Ali'nin Kucağında Öldüğünü Söyleyenler

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Harâm b. Osman'dan, o Ebû Hâzim'den, o da Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den şöyle rivayet etti:

Ka'b el-Ahbâr Ömer döneminde, -biz de Müminlerin Emiri Ömer'in yanında oturuken- ayağa kalkıp, "Resûlullah'ın (sas) son sözleri neydi?" diye sordu. Ömer ona, "Ali'den sor." dedi. Ka'b, "Ali nerede?" dedi. Ömer, "İşte şuradadır." dedi. Aynı soruyu Ali'ye sordu. Ali dedi ki: "Onu göğsüme yasladım. Başını omzuma dayadı. "Namaz namaz!"dedi." Ka'b, "Peygamberlerin son anları böyledir. Böyle emrolundular; böyle dirilirler." dedi. Sonra "Ey Müminlerin Emiri onu kim yıkadı?" diye sordu. Ömer, "Ali'ye sor." dedi. Ka'b, Ali'ye sordu. Ali ona, "Ben yıkıyordum. Abbâs oturuyordu, Üsâme ve Şukrân da bana su taşıyorlardı." dedi.

Bana Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib haber verdi. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) hastalığında, *"Kardeşim! Bana dua et."* dedi. [Dedi ki:] Ali ona dua etti. Resûlullah (sas) ona, *"Bana yaklaş!"* dedi. Ona yaklaştım. Bana yaslandı. O şekilde bana yaslanmış olarak benimle konuştu. Hatta Resûlullah'ın (sas) tükürüğü bana değiyordu. Sonra Peygamber'e ölüm geldi. Kucağımda ağırlaştı. Hemen, "Ey Abbâs! Helak oldum bana, yetiş!" diye seslendim. Abbâs geldi. İkisinin çabası Peygamber'i (sas) yatağa uzatmak oldu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O babasından, o Ali b. Hüseyn'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), başı Ali'nin kucağındayken vefat etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebü'l-Cüveyriye anlattı. O babasından, o da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), başı Ali'nin kucağındayken vefat etti. el-Fadl onu kucaklamış bir halde Ali onu yıkıyor; Üsâme de el-Fadl'a su veriyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Dâvûd b. el-Husayn anlattı: O babasından, o da Ebû Gatafân'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'a, "Resûlullah (sas) vefat ederken başının herhangi bir kimsenin kucağında olduğunu gördün mü?" diye sordum. İbn Abbâs, "Resûlullah (sas), başı Ali'nin göğsüne yaslanmış olarak vefat etti." dedi. İbn Abbâs'a, "Urve bana, Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah (sas) başı göğsümle boğazım arasında vefat etti." dedim. İbn Abbâs ona, "Bunu mantıklı buluyor musun? Vallahi Resûlullah (sas) Ali'nin göğsüne yaslanarak öldü. Onu yıkayan Ali ve kardeşim el-Fadl b. Abbâs'dır. Babam ise katılmayı reddedip "Resûlullah (sas) bize, örtünün gerisinde durmamızı emrederdi" dedi. Bu nedenle perdenin yanındaydı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefat Ettiğinde Çizgili Bir Elbiseyle Örtünmesi

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan, Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın kendisine Âişe'nin şöyle dediğini haber verdiğini söyledi:

Resûlullah (sas) vefat ederken (*Yemen* işi) çizgili bir elbiseyle örtüldü.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Muhammed b. Abdullah b. Ebû Atik et-Teymî'den, o da İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki: Bana Sa'îd b. el-Müseyyeb, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini duyduğunu anlattı:

Resûlullah (sas) vefat edince onu (*Yemen* işi) çizgili bir abayla örttüler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer b. Râşid anlattı: O ez-Zührî'den, o Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde onu (*Yemen* işi) çizgili bir abayla örttüler.

▪ Ebû Bekir Es-Sıddîk'in Resûlullah'ı (sas) Vefatından Sonra Öpmesi

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Ubeyd et-Tanâfisî'nin oğulları Ya'lâ ve Muhammed haber verdiler; dediler ki: Bize İsmail b. Ebû Hâlid el-Behî haber verdi dedi ki:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Ebû Bekir yanına gelip onu öperek "Anam babam sana feda olsun! sağlığında da ölümünde de ne kadar güzelsin!" dedi.

Biz el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O İbn Ebû Hâlid'den, o da el-Behi'den şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir, Peygamber (sas) vefat ettiğinde hazır değildi. Vefatından sonra geldi. Örtüyü yüzünden kaldırarak onu öptü ve "Sağlığında da, ölümünde de ne kadar güzelsin! ölüm şerbetini içtin. Allah'ın yamnda öyle değerlisin ki, sana ölümü iki kez tattırmayacaktır." dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Ebû Seleme'den haber verdi. O Ebû İmrân el-Cevnî'den, o Yezîd b. Bâbenûs'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Ebû Bekir gelip onun yanına girdi. Perdeyi kaldırdım. Üzerindeki örtüyü kaldırdı ve "***Lâ havle velâ kuvvete illa billah***" dedi. Ardından, "Vallahi Resûlullah (sas) vefat etti." dedi. Sonra onun başı ucuna geçti ve "Vah peygamberim!" dedi. Sonra eğilerek Peygamber'in (sas) yüzünü öptü ve "Vah dostum!" dedi. Sonra tekrar eğildi; alnını öptü ve "Vah seçkin dostum!" dedi. Sonra alnını öptü ve yüzünü örtüp çıktı.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Bize Nâfi b. Ömer el-Cumahî haber verdi. O da İbn Ebû Müleyke'den şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir Resûlullah (sas) vefat ettikten sonra yanına girmek için izin istedi. "Onun yanına girmek için artık bugün izne gerek yok." dediler. Ebû Bekir, "Evet! Doğru söylediniz." dedi ve içeri girerek yüzünden örtüyü kaldırıp onu öptü.

Bize Ahmed b. el-Haccâc haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer ve Yunus haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den rivayet ettiler; dedi ki: Bana Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, kendisine Resûlullah'ın (sas) eşi Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi:

Ebû Bekir *es-Sunh*'taki evinden atıyla gelerek mescide indi. Âişe'nin yanma gelinceye kadar kimseyle konuşmadı. Peygamber'e yöneldi. Resûlullah (sas) (*Yemen* işi) çizgili bir bürdeyle örtülüydü. Onun yüzünü açtı; eğilerek öptü ve ağladı. Sonra "Anam babam sana feda olsun! Allah sana

kesinlikle iki ölümü tattırmayacaktır. Ama yazılı olan birinci ölümü tattın artık!" dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı: O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir Resûlullah (sas) örtülü bir şekilde yanına vardığında, "Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin olsun ki! Resûlullah (sas) vefat etmiştir. Allah'ın salât ve selamı sana olsun." dedi. Sonra ona eğilerek onu öptü ve "Ölü iken de diri iken de güzelsin." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Ebû Seleme'den, o da İbn Abbâs ve Âişe'den şöyle dediklerini rivayet etti:

Ebû Bekir, (Resûlullah'ı kastederek) onun iki gözünün arasından öptü.

▪ Resûlullah'ın (sas) Vefatından Şüpheye Düştüklerinde İnsanların Söyledikleri Sözler

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan rivayet etti; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik şöyle haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde insanlar ağlaşmaya başladılar. Bunun üzerine Ömer mescitte bir konuşma yaparak şöyle dedi: "Hiç kimseden Muhammed'in öldüğünü duymak istemiyorum. O, Musa b. İmrân çağrıldığı gibi çağrıldı. Kavminden kırk gün ayrı kalmıştı. Onun öldüğünü iddia eden bazılarının el ve ayaklarını keseceğini ümit ediyorum."

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb haber verdi. O da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat etti. "Musa ruhuyla göğe yükseldiği gibi, o da ruhuyla göğe yükseldi." dediler. Ömer, münafıkları tehdit etmek için konuşmacı olarak ayağa kalkarak şöyle dedi: "Resûlullah (sas) ölmemiştir. O Musa gibi ruhuyla göğe yükseldiği gibi, ruhuyla göğe yükseldi. Resûlullah (sas) bazılarının ellerini ve dillerini kesmeden ölmeyecektir." Ömer ağzı köpürene dek konuşmasına devam etti. Abbâs, "İnsanlar yaşlandığı gibi Resûlullah (sas) da yaşlanır. Resûlullah (sas) vefat etmiştir. Arkadaşınızı

gömün. Sizden biriniz bir kez ölür de Allah onu iki kez mi öldürür? O bu konuda Allah'ın yamında daha azizdir. Sizin dediğiniz gibiyse, Allah'ın onu toprağın altından çıkarıp tekrar diriltmesi zor mudur? O, tutulacak yolu apaçık göstermeden ölmedi. Helali helal, haramı haram göstermiş. Evlenmiş, boşamış, savaşmış ve barış yapmıştır. Vallahi, koyunları olan bir çobanın kendi koyunlarını dağ başlarında otlatması, otlaklarda dolaştırması, meralarda gezdirmesi ve su havuzlarını eliyle temizlemesi, Rasûlullah'ın (sas) sizin aranızda olmasından daha çok eğitici değildir."

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebû İmrân el-Cevnî'den, o Yezîd b. Bâbenûs'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Ömer ve el-Muğîre b. Şube izin isteyip içeri girdiler. Yüzündeki örtüyü açtılar. Ömer, "Vah baygınlık! Resûlullah'ın (sas) baygınlığı ne kadar da şiddetlidir!" dedi. Sonra gitmek üzere kalktılar. Kapıya gelince el-Muğîre, "Ey Ömer! Allah Resûlü öldü vallahi!" dedi. Ömer, "Yalan söylüyorsun! Resûlullah (sas) ölmedi. Sen fitneye düşmüş bir adamsın. Resûlullah (sas) münafıkları yok etmedikçe vefat etmeyecektir." dedi. Sonra Ömer insanlara konuşma yaparken Ebû Bekir geldi. Ona, "Sus!" dedi; Ömer sustu. Ebû Bekir minbere çıktı Allah'a hamd ve senalar ettikten sonra, ***"(Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir."***[178] dedi; sonra ***"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi, o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?"***[179] ayetini okudu. Ardından, "Ey insanlar! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Allah hayydır; O, ölmez!" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Bu Allah'ın kitabında mı?" diye sordu. Ebû Bekir "Evet!" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Ey insanlar! İşte bu, Müslümanların en olgunu olan Ebû Bekir'dir. Ona biat edin." dedi. Bunun üzerine insanlar ona biat ettiler.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Muhammed b. Abdullah b. Ebû Atik et-Teymî'den, o İbn Şihâb

[178] Zümer 39/30.
[179] Âl-i İmrân 3/144.

ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki: Sa'îd b. el-Müseyyeb bana, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini işittiğini anlattı:

Ebû Bekir mescide girdi. O sırada Ömer insanlarla konuşuyordu. Ebû Bekir Resûlullah'ın (sas) vefat ettiği Âişe'nin evine geldi. Onun yüzünü açtı. *Yemen* işi çizgili bir aba ile örtülüydü. Yüzüne baktı; sonra eğilip onu öptü ve "Anam babam sana feda olsun! Allah sana iki ölüm vermeyecektir. Bir daha ölmeyeceğin ölümü tattın." dedi. Sonra Ebû Bekir insanların yanına mescide gitti. Ömer insanlarla konuşuyordu. Ebû Bekir, "Otur ey Ömer!" dedi. Ömer oturmayı reddetti. Ebû Bekir iki veya üç kez oturmasını söyledi. Ömer oturmayı reddedince Ebû Bekir ayağa kalktı. Teşehhüd getirdikten sonra insanlar ona yönelerek Ömer'i terk ettiler. Ebû Bekir teşehhüdünü bitirince şöyle dedi: "Ey insanlar! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilmiş olsun ki Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Allah hayydır, ölmez. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "***Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi, o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.***"[180] Ebû Bekir bu ayeti okur okumaz insanlar Resûlullah'ın (sas) vefat ettiğine inandı. İnsanların çoğu bunu Ebû Bekir'den bu ayeti duyunca ayıldı. Hatta insanlar veya insanların çoğu bu ayeti Ebû Bekir'den aldılar. Öyle ki, insanlardan biri şöyle dedi: "Vallahi, sanki insanlar Ebû Bekir bu ayeti okuyana dek ayetin indiğini bilmiyorlardı." Sa'îd b. el-Müseyyeb Ömer b. el-Hattâb'm şöyle dediğini iddia etti: "Vallahi, Ebû Bekir bu ayeti okur okumaz ayaktaydım; hemen yere çöktüm. O zaman Resûlullah'ın (sas) vefat ettiğine inandım."

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat etti. Ebû Bekir *es-Sunh*'taydı. Ömer ayağa kalkıp, "Resûlullah (sas) ölmedi." dedi. Âişe dedi ki: Ömer, "Gönlüme bundan başka bir şey gelmiyordu. Allah onu tekrar gönderecek ve o, bazı insanların el ve ayaklarını kesecektir." dedi. Bu arada Ebû Bekir geldi. Resûlullah'ın

[180] Âl-i İmrân 3/144.

(sas) yüzünü açıp öptü ve "Anam babam sana feda olsun! Hayattayken de ölü iken de güzelsin! Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a and olsun ki, Allah kesinlikle sana iki ölümü tattırmayacaktır." dedi. Sonra çıktı ve "Ey yemin eden! Sakin ol!" dedi. Ömer, Ebû Bekir ile konuşmadı ve oturdu. Ebû Bekir Allah'a hamd ve senalar ettikten sonra şöyle dedi: "Bilmiş olun ki, kim Muhammed'e tapıyor idiyse Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Allah hayydır, ölmez." "***Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi, o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.***"[181] dedi. İnsanlar hıçkırarak ağlamaya başladılar. Bu arada Ensâr Benî Sa'îde'nin gölgeliğinde Sa'd b. Ubâde'nin yanında toplanmaya başladılar. "Bizden bir emir sizden bir emir!" dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh onların yanına gittiler. Ömer konuşmaya başladı. Ebû Bekir onu susturdu. Ömer, "Ebû Bekir'in söylemeyeceğinden korktuğum birkaç söz hazırlamıştım." diyordu. Sonra insanların en belagatli konuşanı Ebû Bekir konuştu. Ebû Bekir konuşmasında, "Bizler emirler, sizler ise vezirlersiniz." Bunun üzerine el-Hubâb b. el-Münzir es-Sülemî, "Hayır, vallahi bunu kabul etmeyeceğiz. Bizden bir emir, sizden de bir emir." dedi. Ebû Bekir, "Hayır, biz emirler siz de vezirlersiniz. (Kureyş'i kastederek) Onlar Arapların özü ve en şereflileridirler. Ömer'e ve Ebû Ubeyde'ye biat edin." dedi. Bunun üzerine Ömer, "Bilakis sana biat edeceğiz. Sen bizim efendimiz, en hayırlımız ve Resûlullah'ın (sas) en çok sevdiği insansın." dedi ve hemen Ebû Bekir'in elini alarak ona biat etti. İnsanlar da ona biat ettiler. Biri, "Sa'd b. Ubâde'yi öldürdünüz." dedi. Bunun üzerine Ömer, "Allah onu öldürsün!" dedi

Bize Ahmed b. el-Haccâc haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer ve Yunus haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den rivayet ettiler; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) vefat edince Ömer insanlar arasından kalkıp şöyle dedi: "Sakın ha! Hiç kimseden Muhammed'in öldüğünü duymak istemiyorum. O Musa b. İmrân'ın çağrıldığı gibi çağrıldı. O kavminden kırk gece

[181] Âl-i İmrân 3/144.

ayrı kalmıştı. Muhammed öldü diyen bazılarının el ve ayaklarını keseceğini ümit ediyorum." dedi. ez-Zührî dedi ki: Sa'îd b. el-Müseyyeb, bana Ömer b. el-Hattâb'ın bu konuşmasında şöyle dediğini haber verdi: "Resûlullah'ın (sas), onun öldüğünü iddia eden bazılarının ellerini ve ayaklarını keseceğini umuyorum." dedi. ez-Zührî dedi ki: Bana Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Resûlullah'ın eşi Âişe'in kendisine şöyle anlattığını haber verdi: Ebû Bekir *es-Sunh*'taki evinden atıyla geldi. Atından inerek mescide girdi. İnsanlarla konuşmadan Âişe'nin evine geldi. Resûlullah'ın (sas) yanına girdi. Yüzünü açtı ve onu öpüp ağladı. "Anam babam sana feda olsun! Sağken de ölüyken de güzelsin! Vallahi, Allah sana iki ölümü kesinlikle tattırmayacaktır. Sana yazılan birinci ölümü tattın." dedi ve sonra çıktı. Ebû Seleme dedi ki: Bana İbn Abbâs haber verdiğine göre Ebû Bekir Resûlullah'ın (sas) yanından çıktığında Ömer insanlarla konuşuyordu. Ebû Bekir ona, "Otur!" dedi. Ömer oturmayı reddetti. Tekrar "Otur!" dedi. Ömer yine oturmayınca Ebû Bekir ayağa kalkıp teşehhüd getirdi. Bunun üzerine insanlar Ömer'i terkedip ona yöneldiler. Ebû Bekir teşehhüdünü bitirince "Ey insanlar! Sizden kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse bilmiş olsun ki, Allah hayydır, ölmez. Allah Teâlâ, "***Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi, ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.***"[182] Sanki insanların, Ebû Bekir bu ayeti okuyuncaya kadar Allah'ın bunu indirdiğinden haberleri yoktu. Ebû Bekir ayeti onlara hatırlatınca herkes bu ayeti okumaya başladı. ez-Zührî dedi ki: Bana Sa'îd b. el-Müseyyeb'in haber verdiğine göre Ömer şöyle dedi: "Ben ayaktaydım Ebû Bekir bu ayeti okur okumaz ayaklarımın bağı çözüldü ve yere çöktüm. Bu ayeti ondan duyduğumda anladım ki, artık Resûlullah (sas) vefat etmiştir." ez-Zührî dedi ki: Bana, Enes b. Mâlik'in haber verdiğine göre ertesi gün Resûlullah'ın (sas) mescidinde Ebû Bekir'e biat edilip Resûlullah'ın (sas) minberine çıkarken Ömer'in Ebû Bekir'den önce teşehhüd ettikten şöyle dediğini duydu: "Dün sizlere bir söz söylemiştim. O söz söylediğim

[182] Âl-i İmrân 3/144.

gibi değildir. Vallahi, o sözü ne Allah'ın kitabında, ne de Resûlullah'ın (sas) sünnetinde görmüş değilim. Ancak Resûlullah'ın (sas) yaşamasını istiyordum. Onun sonuncumuz olmasını istediği bir söz söyledi. Ama Allah, Resulü için yanında bulunanları sizin yanınızda bulunanlara tercih etti. İşte bu Allah'ın Resûlü'nü onunla hidayet ettiği Allah'ın kitabıdır. Onu alın ki, Resûlullah'ın (sas) onunla hidayete erdiği gibi siz de hidayete erersiniz."

Bize Abdülvehhâb b. Atâ haber verdi; dedi ki: Bana Avf haber verdi. O da el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde ashâbı birbirlerine "Peygamber'inizin dönüşünü bekleyin. Umulur ki göğe yükseltildi." diyorlardı. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki, Muhammed artık öldü. Kim de Allah'a tapıyor idiyse bilsin ki, Allah haydır, ölmez." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Mesleme b. Abdullah b. Urve anlattı: O Zeyd b. Ebû Attâb'dan, o da Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar Âişe'nin evinde Resûlullah'ın (sas) yanında toplanıp ona bakmaya başladılar ve "Biz insanlara şahit, o bize şahit olduğu halde nasıl olur da ölür? İnsanlara görünmeden nasıl ölür? Hayır, vallahi ölmedi. Fakat İsa b. Meryem'in göğe yükseltildiği gibi göğe yükseltildi; geri dönecek." dediler. "O öldü." diyenleri tehdit ettiler. Âişe'nin odasında ve kapının önünde, "Onu defnetmeyin! Resûlullah (sas) ölmedi!" diye bağırdılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O da Yezîd b. Eslem'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Abbâs b. Abdülmuttalib çıkıp, "Resûlullah'm (sas) vefatı ile ilgili herhangi birinizde Peygamber'den bir ahit varsa bize, onu söylesin." dedi. "Hayır!" dediler. "Ey Ömer! Bu hususta sende bir şey var mı?" diye sordu. Ömer, "Hayır!" dedi. Abbâs şöyle dedi: "Öyle ise şahit olun. Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra yalancıdan başka hiçbir kimse kalkıp Allah'ın peygamberine bir ahit iddia edemez. Ondan başka İlah olmayana and olsun ki, Resûlullah (sas) ölümü tatmıştır." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana el-Kâsım b. İshâk anlattı. O annesinden, o da kendi babası el-Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir'den veya Ümmü Mu'âviye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ölümü hakkında şüpheye düşülünce bazıları, "Öldü!" dediler. Bazıları da "Ölmedi!" dediler. Esmâ bt. Umeys, Resûlullah'ın (sas) omuzları arasına elini koyarak şöyle dedi: "Resûlullah (sas) vefat etmiştir. Omuzları arasından peygamberlik mührü kalkmıştır." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Hasta Kaldığı Süre ve Vefat Ettiği Gün

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Ma'şer anlattı. O da Muhammed b. Kays'tan şöyle rivayet etti:

Hicretin 11. yılı Safer ayının bitimine on bir gün kala Perşembe günü Resûlullah'ın (sas) hastalığı başladı. Hastalığı on üç gece sürdü ve hicri 11. yılda Rebîülevvel ayının 2. günü Pazartesi vefat etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Hicretin 11. yılı Safer ayının bitimine bir gün kala Perşembe günü Resûlullah'ın (sas) hastalığı başladı ve Rebîülevvel ayının 12. günü Pazartesi vefat etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O İbn Tâvûs'tan, o babasından, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ayrıca bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sas) Rebîülevvel ayının 12. günü vefat etti.

Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Sa'îd b. Mansûr haber verdiler; dediler ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Şerîk b. Ebû Nemir'den, o Ebû Seleme b. Abdurrahman rivayet etti. Ayrıca bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys ve Hâlid b. Mahled haber verdiler. Onlar Süleyman b. Bilâl'den, o Abdurrahman b. Harmele'den Sa'îd b. el-Müseyyeb'in şöyle dediğini duyduğunu rivayet etti. Yine bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. Abdurrahman b. Muhammed b. Lebîbe anlattı. O da dedesinden rivayet etti. Ayrıca bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den şöyle dediklerini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas) Pazartesi günü vefat etti; Salı günü defnedildi.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Pazartesi günü vefat etti. O gün ve gece ile ertesi gün kaldı ve gece defnedildi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Osman b. Muhammed el-Ahnesî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Pazartesi günü güneş batmak üzereyken vefat etti ve Çarşamba günü defnedildi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Übey b. Abbâs b. Sehl anlattı. O babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), Pazartesi günü vefat etti. Salı ve Çarşamba günleri bekletildi. Çarşamba günü defnedildi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki:

Bize Mâlik kendisine, Resûlullah'ın (sas) Pazartesi günü vefat ettiği ve salı günü defnedildiği bilgisinin ulaştığını haber verdi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Pazartesi günü güneş batarken vefat etti.

Bize Musa b. Dâvûd ed-Dabbî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi. O Hâlid b. Ebû İmrân'dan, o Haneş es-San'ânî'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamberiniz Pazartesi günü vefat etti.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi; dedi ki: Bize İbn Hâlid haber verdi. O da el-Behî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatından sonra bir gün ve bir gece bırakıldı. Gömleğinin rengi değişmeye ve parmağı bükülmeye başlamıştı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Kays (yani İbnü'r-Rebî) anlattı. O Câbir'den, o da el-Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), tırnakları morarıp vücudunda ölüm izleri belirene dek defnedilmedi.

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Sâbit el-Bünânî haber verdi. O da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefat ettiği gün *Medine*'nin her şeyi karardı. Onu defnettikten sonra kalplerimizi inkâr etmeden ellerimizin toprağını silkelemedik.

▪ Resûlullah (sas) ile Taziye

Bize Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Yak'ûb ez-Zem'î haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Hâzim b. Dînâr'dan, o da Sehl b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Benden sonra insanlar birbirlerine benim için baş sağlığı dileyecekler."* dedi. İnsanlar bu durumu anlamayıp "Bu ne demek?" diyorlardı. Sonra Resûlullah (sas) vefat edince insanlar birbirleriyle karşılaştıklarında taziyede bulundular.

Bize Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî haber verdi; dedi ki: Bize Fıtr b. Halîfe haber verdi. O da Atâ b. Ebû Rebâh'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Kimin başına bir musibet gelirse, kendi musibetini benimle hatırlasın. Benim başıma gelen, musibetlerin en büyüğüdür."* dedi.

Bize İshâk b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik (yani İbn Enes) haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o da babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Müslümanlar başlarına gelen musibetleri benim musibetimle hafifletsinler."* dedi.

Bize Enes b. İyâd el-Leysî haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Muhammed'den naklederek anlattılar. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde taziye (meleği) geldi. Sesini duyuyorlar; ama şahsı görmüyorlardı. "Ey ev halkı! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. ***"Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın mükâfatını kıyamet gününde alacaksınız."***[183] Her musibete karşı Allah yardımcı olarak yeter. Geçen her şeye karşı Allah kâfidir. Allah'a güvenin, ondan ümit varolun. Musibetzede, sevaptan mahrum bırakılandır. Vesselâmü aleyküm ve rahmetullah." dedi.

[183] Âli İmrân 3/185.

▪ Resûlullah'ın (sas) İçinde Yıkandığı Elbise

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdiler; dediler ki: Bize Süleyman b. Bilâl haber verdi. Hepsi Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Peygamber'i üzerinde bir gömlek olduğu halde yıkadılar. Süleyman b. Bilâl hadisinde "Resûlullah (sas) "vefat ettiğinde" dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes kendisine ulaşan bilgiyi şöyle haber verdi:

Peygamber'i yıkayacakları sırada gömleğini çıkarmak istediler. Bunun üzerine şöyle bir ses işittiler: "Gömleği çıkarmayın." Bunun üzerine gömleği çıkarmadan onu yıkadılar.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Hafs b. Gıyâs, o el-Eş'as'tan, o da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ev tarafından kendilerine "Gömleğini çıkarmayın!" diye seslenildi. Bunun üzerine gömleği üzerinde olduğu halde yıkandı.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O Mehdî b. Meymûn'dan, o da Gaylân b. Cerîr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i yıkadıkları sırada kendilerine "Resûlullah'ın (sas) elbiselerini çıkarmayınız." şeklinde seslenildi.

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm b. Yahya haber verdi. O el-Haccâc b. Ertât'tan, o da el-Hakem b. Utbe'den şöyle rivayet etti:

Peygamber'i yıkayacakları sırada gömleğini çıkarmak istediklerinde "Peygamberinizi çıplak bırakmayın!" diye bir ses işittiler. Ravi dedi ki: Elbiselerini çıkarmadan gömleğiyle yıkadılar.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O da Mansûr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ev tarafından, "Sakın gömleği çıkarmayın!" diye seslenildi.

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Muğîre haber verdi; dedi ki: Bize Benî Hâşim'in mevlalarından biri haber verdi; dedi ki:

Resûlullah'ı (sas) yıkamak istediklerinde gömleğini çıkarmaya teşebbüs ettiler. Bu sırada kendilerine ev tarafından biri, "Sakın gömleğini çıkarmayın!" diye seslendi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Mus'ab b. Sâbit b. Abdullah ez-Zübeyr haber verdi. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Eğer başta aklıma gelseydi, Peygamber'i hanımlarından başkasının yıkamasını istemezdim. Resûlullah (sas) vefat ettiğinde ashâbı onun yıkanması hususunda ihtilafa düştü. Bazıları, "Elbiseleri üzerinde olduğu halde yıkayın." dediler. Onlar bunu tartışırken kendilerini bir uyku aldı. Her birinin başı göğsüne düşecek şekilde uykuya daldı. [Dedi ki:] Kim olduğu bilinmeyen biri, "Elbiseleri üzerinde olduğu halde onu yıkayın." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvûd b. el-Husayn'dan, o Ebû Gatafân'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde onu yıkayanlar yıkama telaşına düştüler. Bu arada kimin söylediğini bilmedikleri, "Peygamberinizi gömleği üzerinde olduğu halde yıkayın." şeklinde bir ses duydular. Böylece Resûlullah (sas), gömleği üzerinde olduğu halde yıkandı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Yıkanması ve Onu Yıkayanların Adları

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler; dediler ki: Bize İsmail b. Ebû İsmail b. Ebû Hâlid haber verdi. O Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i Ali b. Ebû Tâlib, el-Fadl b. Abbâs ve Üsâme b. Zeyd yıkadılar. Ali onu yıkarken şöyle diyordu: "Anam ve babam sana feda olsun! Sağken de ölüyken de güzelsin."

Bize Vekî b. el-Cerrâh, Abdullah b. Nümeyr ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler. O Zekeriya'dan, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Ali, Peygamber'i yıkıyor; el-Fadl ve Üsâme onu koruyorlardı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Hafs b. Gıyâs haber verdi. O Eş'as'tan, o da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) yıkanırken Abbâs oturuyordu. el-Fadl onu kucaklamış, Ali onu -üzerinde bir gömlek olduğu halde- yıkıyor, Üsâme ise onlara yardımcı oluyordu.

Bize el-Fadl b. Dükeyn ve Ubeydullah b. Musa haber verdiler; dediler ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Muğîre'den, o da İbrahim'den şöyle dediği ni rivayet etti:

Resûlullah'ı (sas) el-Abbâs, Ali ve el-Fadl yıkadılar. el-Fadl b. Dükeyn hadisinde, "Abbâs onlara örtü tutuyordu." dedi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ı (sas) yıkama işini el-Abbâs b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, el-Fadl b. el-Abbâs ve Resûlullah'm (sas) mevlası Sâlih üslendiler.

Bize Ârim b. el-Fadl, haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Ma'mer'den, o da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yıkanması ve gizlenmesi işini el-Abbâs, Ali b. Ebû Tâlib, el-Fadl ve Resûlullah'ın mevlası Sâlih üstlendiler.

Bize Abdussamed b. el-Nu'mân el-Bezzâz haber verdi; dedi ki: Bize Keysân Ebû Ömer el-Kassâr haber verdi. O da mevlası Yezîd b. Bilâl'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali dedi ki:

Resûlullah (sas) kendisini, benden başka bir kimsenin yıkamamasını vasiyet ederek *"Benim avret yerimi görecek kimse mutlaka kör olur."* (dedi.) Ali dedi ki: Üsâme ve el-Fadl perdenin arkasından gözleri bağlı olarak bana suyu verirlerdi. Ali dedi ki: Yıkamasını bitirene dek her uzva elimi attığımda sanki benimle beraber otuz kişi çeviriyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ali b. Ebû Tâlib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i hazırlamaya başladığımızda tüm insanlara kapıyı kapattık. Ensâr şöyle seslendi: "Bizler onun dayılarıyız. İslâm'daki mevkimiz belli bir mevkidir." Kureyş ise "Bizler yakınlarıyız." dediler. Ebû Bekir onlara, "Ey Müslüman topluluğu! Her topluluğun kendi ölüsüyle ilgilenmesi başkalarından daha önceliklidir. Allah adına sizden talepte bulunuyorum. Eğer yanlarına girerseniz onunla ilgilenmelerine engel olursunuz. Çağrılanın dışında kimse girmesin." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed b. Ömer haber verdi. O babasından, o da Ali b. Hüseyn'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ensâr, "Bizim hakkımız var! Kendisi kız kardeşimizin oğludur. Bizim İslâm'da bir konumumuz var." diyerek Ebû Bekir'den müsaade istediler. Ebû Bekir onlara, "Her topluluk kendi ölüsünü yıkamada başkalarından daha önceliklidir. Ali ve Abbâs'tan talepte bulunun. Onların istediklerinin dışında yanlarına hiçbir kimse girmesin." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı: O ez-Zührî'den, o Abdullah b. Sa'lebe b. Su'ayr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i Ali, el-Fadl, Üsâme b. Zeyd ve Şukrân yıkadılar. Avret yerini yıkama işini Ali üstlendi. el-Fadl Peygamber'i kucaklayarak Ali'ye yardım ediyordu. Abbâs, Üsâme b. Zeyd ve Şukrân ise su döküyorlardı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i Ali yıkadı; dört kişi kefenledi: Ali, el-Abbâs, el-Fadl ve Şukrân.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Umâre anlattı: O Ebü'l-Huveyris'ten, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i (sas) Ali ve el-Fadl yıkadılar. Abbâs'm yıkama sırasında hazır olmasım istediler; ancak reddederek, "Resûlullah (sas) bize korunmamızı emretmişti." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Abdülazîz haber verdi. O Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ı (sas) Ali, el-Fadl b. Abbâs yıkadı. Ali onu çeviriyordu. Kolları güçlü biriydi. Abbâs ise kapıdaydı. "Yıkanmasında bulunmama engel olan şey, onu çıplak olarak görmemden utanacağını düşünmemdir." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i yıkayanlar Ali, el-Fadl, el-Abbâs, Üsâme b. Zeyd ve Evs b. Havlî idi. Onlar mezarına da indiler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed haber verdi. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den:

Kendisi, Abbâs, Akîl b. Ebû Tâlib, Evs b. Havlî ve Üsâme b. Zeyd'in Peygamber'i yıkadıklarını rivayet etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana ez-Zübeyr b. Musa anlattı. O da Ebû Bekir b. Ebû Cehm'in şöyle dediğini işittiğini söyledi:

Peygamber'i (sas) Ali, el-Fadl, Üsâme b. Zeyd ve Şukrân yıkadılar. Ali onu göğsüne yasladı. (el-Abbâs), el-Fadl ve (Kusem) onunla birlikte Resûlullah'ı (sas) çeviriyorlardı. Üsâme ve Şukrân ise su döküyorlardı. Gömleği üzerindeydi. Evs b. Havlî, "Ey Ali senden Allah adına ve Resûlullah'ın (sas) indindeki yerimiz adına beni içeri al." dedi. Bunun üzerine Ali ona "İçeri gir!" dedi ve içeri girip oturdu.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi. O da Ebû Ca'fer b. Muhammed b. Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sas) üç defa su ve sidrle[184] yıkandı. Bir gömlek üzerindeyken yıkandı. Sa'd b. Hayseme'nin *Kubâ*'da bulunan *el-Gars* denilen kuyusundan getirilen suyla yıkandı. Resûlullah (sas) o kuyudan su içerdi. Ali, yıkama işini üstlendi. Abbâs su döküyordu. el-Fadl onu kucaklamış, "Yardım et! Yardım et! Kollarım koptu. Üzerime bir şeyin indirildiğini hissediyorum." diyordu. Bunu iki kez söyledi.

Bize Mâlik b. İsmail Ebû Gassân en-Nehdî haber verdi. O Mes'ûd b. Sa'd'dan, o Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o da Abdullah b. el-Hâris'ten şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince Ali kalkıp kapıyı çekti. Abbâs yanında Abdülmuttaliboğulları olduğu halde gelip kapıda durdular. Ali, "Anam babam sana feda olsun! Sağken de, vefat ettikten sonra da güzelsin!" diyordu. Bu arada daha önce hiç koklamadıkları güzel bir koku yayıldı. Abbâs Ali'ye, "Kadınlar gibi ağlamayı bırak! Arkadaşınızla ilgilenin." dedi. Ali, "el-Fadl'ı benim yanıma gönderin." dedi. Bu sırada Ensâr, "Allah adına sizden Peygamber'den payımızı istiyoruz." dediler. Onlardan Evs b. Havlî adında

[184] Sedir ağacı, dağ selvisi, hünnap, çiğde (E).

biri elinde bir testiyle içeri alındı. Onu Ali yıkadı. Gömleğin altına elini sokarak yıkıyordu. el-Fadl elbiseyi tutuyordu. Ensârî ise suyu taşıyordu. Ali'nin elinde bir bez vardı. Resûlullah'ın (sas) üzerinde gömlek olduğu halde elini içine sokuyordu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer ez-Zührî haber verdi. O da Abdülvâhid b. Ebû Avn'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığında Ali b. Ebû Tâlib'e, *"Ölürsem beni yıka ey Ali!"* dedi. Ali, "Ya Resûlullah! Ben hiç ölü yıkamadım." dedi. Resûlullah (sas) ona, *"Hazırlanacaksın."* veya *"Başaracaksın."* dedi. Ali dedi ki: Peygamber'i yıkadım. Elime aldığım her uzuv bana uydu.[185] el-Fadl bana, "Acele et ey Ali! Belim koptu." diyordu.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Süfyân'dan, o da İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Ca'fer'in şöyle dediğini duydum: "Resûlullah'ın (sas) avret yerlerini yıkama işini Ali üstlendi."

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan rivayet etti; dedi ki: Bana Sa'îd b. el-Müseyyeb anlattı. Ayrıca bize Muhammed b. Humeyd el-Abdî ve Muhammed b. Ömer haber verdiler. Onlar Ma'mer'den, o ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Yine bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Mübârek haber verdi. O Ma'mer'den, o ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali, Peygamber'i yıkarken bir ölüde görülen durumları aradı; ancak bir şey bulamadı. Bunun üzerine, "Anam babam sana feda olsun! Sağken de, ölü iken de güzelsin!" dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Üç Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Abdullah b. Urve haber verdiler. Onlar Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince *Yemen* işi üç beyaz pamuk elbiseyle kefenlendi. Kefeninde gömlek ve sarık yoktu. Urve, Abdullah b. Nümeyr'in

[185] "Hiçbir zorluk yaşamadan yıkadım." (E).

naklettiği hadisinde dedi ki: İnsanlar hulle konusunda şüpheye düştüler. Peygamber'i kefenlemek için alındı; ama kullanılmadı. *Sehûl*[186] işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi. Âişe dedi ki: O hulleyi Abdullah b. Ebû Bekir aldı. "Onunla kefenlenmek için saklayayım." demişti. Sonra "Eğer Allah onu kendi Peygamber'ine uygun görseydi onunla kefenlenirdi." dedi. Onu sattı ve parasını sadaka olarak dağıttı.

Bize Enes b. İyâd Ebû Safra el-Leysî haber verdi. O Ubeydullah b. Ömer'den, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Yemen* işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi.

Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Muhammed b. Ömer haber verdiler; dediler ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Amr b. Ebû Amr'dan, o el-Kâsım b. Muhammed'den, (Muhammed b. Ömer dedi ki: o Âişe'den) şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Sehûl* işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi. İçinde gömlek ve sarık yoktu.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Sehûl* işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi. İçinde gömlek ve sarık yoktu.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. Ayrıca bize Hişâm b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ca'fer er-Râzî haber verdi. Hepsi Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Sehûl işi üç beyaz pamuk elbiseyle kefenlendi. İçinde gömlek ve sarık yoktu.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O da Yahya b. Sa'îd'in şöyle dediğini rivayet etti:

Bana ulaşan habere göre Ebû Bekir es-Sıddîk hastayken Âişe'ye, "Resûlullah (sas) kaç elbiseyle kefenlendi?" diye sordu. Âişe ona, "*Sehûl* işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi." dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa b. Ubeyde haber verdi. O da Yak'ûb b. Zeyd'den şöyle rivayet etti:

---

[186] Sehûl, kabile adı ve aynı zamanda *Yemen'de* -beyaz pamuk üretilen- bir yerin adıdır.

Peygamber (sas) Sehûl işi üç beyaz elbiseyle kefenlendi. İçinde gömlek ve sarık yoktu.

Bize Süreyc b. el-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ haber verdi. O Ebû Kılâbe'den şöyle rivayet etti:

"*Yemen-Sehûl* işi üç elbiseyle kefenlendi."

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o Ebû Kılâbe'den şöyle rivayet etti:

"Resûlullah (sas) *Yemen* işi üç yumuşak ve ince elbiseyle kefenlendi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) içinde gömlek ve sarık olmayan *Sehûl* işi üç beyaz pamuk elbiseyle kefenlendi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana es-Sevrî ve Abdullah b. Ömer haber verdiler. Onlar Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından, o da Âişe'den rivayet ettiler. Ayrıca Muhammed b. Ömer dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Yezîd b. el-Hâd'dan, o Muhammed b. İbrahim'den, o Ebû Seleme'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas), *Sehûl* işi üç elbiseyle kefenlendi."

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi. O Süfyân'dan, o Hâlid el-Hazzâ'dan, o Ebû Kılâbe'dan şöyle haber verdi:

"Resûlullah (sas) üç beyaz ince ve yumuşak elbise ile kefenlendi."

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Selâm b. Miskîn haber verdi; dedi ki: Bize Katâde şöyle haber verdi:

"Resûlullah (sas) üç elbiseyle kefenlendi."

Bize Ebü'l-Velîd'i-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O da Abdurrahman b. el-Kâsım'dan şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) üç elbiseyle kefenlendi." Ona, "Size kim anlattı? dedim." Dedi ki: Muhammed b. Ali'den işittim: "Şu'be' diyor." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O da Ebû İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Abdülmuttaliboğulları'nın toplu olarak bulundukları meclise gitmiştim. "Resûlullah (sas) ne ile kefenlendi?" diye sordum. İçinde takke, gömlek ve sarık olmayan üç elbiseyle kefenlendi, dediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Hişâm b. el-Gâz'dan, o da Mekhûl'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) üç beyaz elbiseyle kefenlendi." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Mansûr haber verdi. O Zekeriya'dan, o da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) üç beyaz kalın elbiseyle kefenlendi." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Biri Çizgili, Üç Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi; dedi ki: Bize Katâde haber verdi. O da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Yine bize Affân b. Müslim haber verdi. O Hemmâm'dan, o Katâde'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Ayrıca bize Vekî b. el-Cerrâh ve Müslim b. İbrahim haber verdiler. Onlar Şu'be'den, o Katâde'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Yine bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim ve Müslim b. İbrahim haber verdiler; dediler ki: Bize Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Katâde'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) iki dikişsiz çarşaf ve Necrân abasıyla kefenlendi.

Bize Muhammed b. Yezîd el-Vâsıtî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Hüseyn haber verdi. O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb, Ali b. el-Hüseyn ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) ikisi beyaz, biri çizgili olmak üzere üç elbiseyle kefenlendi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdiler. Onlar Süfyân es-Sevrî'den, o Abdullah b. İsa'dan, o ez-Zührî'den, o Ali b. Hüseyn'den rivayet etti. Ayrıca bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan, o da Ali el-Hüseyn'den kendisine şöyle dediğini haber verdi:

Resûlullah (sas) üç elbiseyle kefenlendi biri çizgili bürdeydi.

Bize Enes b. İyâd haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas), *Suhâr* işi iki elbise ve bir çizgili elbiseyle kefenlendi. Babam da bana bunu tavsiye etti ve "Fazlasına gerek yok." dedi. Muhammed b. Sa'd, "Zannımca bunu Ca'fer söylüyor." dedi

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Câbir haber verdi. O Muhammed b. Ali Ebû Ca'fer'den rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl o Câbir'den, o da Muhammed b. Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), biri çizgili olmak üzere üç elbiseyle kefenlendi.

Bize Kûfelilerin kadısı Bekir b. Abdurrahman haber verdi; dedi ki: Bize İsa b. el-Muhtâr haber verdi. O Muhammed b. Ebû Leyla'dan, o el-Hakem'den, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Ayrıca bize el-Ahvas b. Cevvâb ed-Dabbî haber verdi; dedi ki: Bize Ammâr b. Zurayk haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan, o el-Hakem'den, o Miksem'den, o İbn Abbâs'tan ve bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus Züheyr'den, o el-Hakem'den, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) iki beyaz elbise ve bir kırmızı bürde ile kefenlendi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Mahreme b. Bükeyr haber verdi. O babasından, o Büsr b. Sa'îd'den, o et-Tufeyl b. Übey'den, o babasından rivayet etti. Ayrıca bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Sa'îd b. Abdülazîz haber verdi. O da ez-Zührî'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) biri çizgili abası olan üç elbiseyle kefenlendi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Üç Kumaş Elbiseyle Kefenlendiğini Söyleyenler İle Bir Gömlek ve Hulle İle Kefenlendiğini Söyleyenler

Bize Abdullah b. Nümeyr ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler. Onlar Zekeriya'dan, o da Âmir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) kalın *Yemen* işi izar, gömlek ve lifâfe[187] olmak üzere üç elbiseyle kefenlendi.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O da Ebû İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Abdülmuttaliboğulları'nın yanına giderek onlara, "Resûlullah (sas) ne ile kefenlendi?" diye sordum. Bana, "Kırmızı bir hulle ve *Mısır* işi bir elbise[188] ile (Kubtıyye)."[189] dediler.

[187] İnsanı saran elbise (E).

[188] Kullandığımız neşirde Kubtıyye şeklinde tespit edilmiş olan bu kelime Atâ neşrinde "Katîfe" (Kadife) şeklinde kaydedilmiştir (E).

[189] Kubtıyye, Mısır'da üretilen, ince beyaz elbisedir.

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm b. Yahya haber verdi; dedi ki: Bize Katâde haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Mısır* işi bir elbise (Kubtıyye) ve çizgili hulleyle kefenlendi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân haber verdi. O Hammâd'dan, o da İbrahim'den rivayet etti. Ayrıca bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys[190] el-Ca'ferî haber verdi. Yine Bana Hammâd anlattı. O da İbrahim'den rivayet etti. Ayrıca bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym ve Ebû Avâne haber verdiler. Onlar da Muğîre'den, o da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) bir hulle ve bir gömlekle kefenlendi." el-Fadl ve Talk hadislerinde, "*Yemen* hullesi" dediler.

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Yunus haber verdi. O da el-Hasan'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) bir çizgili hulle ve bir gömlekle kefenlendi.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Sâlih b. Ömer haber verdi. O Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o Miksem'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) giydiği Necrân işi kırmızı bir hulle ve bir gömlekle kefenlendi.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi. O Şeybân'dan, o Ebû İshâk'tan, o ez-Zübeyr b. Adî'den, o da ed-Dahhâk'tan (yani İbn Müzâhim'den) şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) iki kırmızı bürdeyle kefenlendi."

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O da Ebû İshâk'tan şöyle rivayet etti:

Medine'de Benî Abdülmuttalib meclislerine geldi ve yaşlılardan Resûlullah'ın (sas) ne ile kefenlendiğini sordu. "Gömlek olmadan iki kırmızı elbiseyle kefenlendi." dediler.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Abdullah b. Muhammed b. Akîl'den, o Muhammed b. Ali b. el-Hanefiyye'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) yedi elbiseyle kefenlendi.

[190] Atâ neşrine "Cüreyş" şeklinde yazılmıştır (E).

Bize Muhammed b. Kesîr el-Abdî haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. Nâfi haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Necîh haber verdi. O da Mücâhid'den şöyle rivayet etti:

"Resûlullah (sas) Mu'âz'ın *Yemen*'den getirdiği *Sehûl* işi iki elbiseyle kefenlendi." Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd dedi ki: "Bize göre bu bir sehivdir. Zira Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Mu'âz *Yemen*'deydi."

Bize Süleyman b. Harb ve İshâk b. İsa et-Tabbâ haber verdiler; dediler ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi. O da Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) önce bir çizgili hulleyle kefenlendi. Sonra çıkarıldı ve beyaz kefenle kefenlendi. Abdullah b. Ebû Bekir o hulleyi alarak "Bu, Resûlullah'ın (sas) cildine temas etti. Onunla kefenlenene kadar yanımda saklayacağım." dedi. Bir süre yanında sakladı; sonra, "Eğer bunda bir hayır olsaydı Allah onunla Resûlü'nü (sas) kefenlerdi. Buna ihtiyacım yok!" dedi. Ravi dedi ki: "İnsanlar onun ilkin öyle düşünüp sonra farklı düşünmesini garipsediler."

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kefeninde sarık yoktu.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O da Eyyûb'den şöyle rivayet etti: Ebû Kılâbe dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) kefeni hususunda ihtilaflarından dolayı şaşırmıyor musunuz?

▪ Resûlullah'a (sas) Güzel Kokular Sürülmesi

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) kefenlenirken güzel kokular sürüldü.

Bize Humeyd b. Abdurrahman er-Rüâsî haber verdi. O el-Hasan b. Sâlih'ten, o da Hârûn b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ali'nin yanında misk vardı. Vefat ettiğinde onunla kokulandırılmasını vasiyet etti. Ravi dedi ki: Ali, "Bu, Resûlullah'a (sas) sürülen kokudan artandı."dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Muhammed b. Ali'ye (yani Ebû Ca'fer'e), "Resûlullah'a (sas) koku sürüldü mü?" diye sordum. "Bilmiyorum" dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Cenaze Namazının Kılınması

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i yıkadılar kefenlediler ve ona kokular sürdüler. Sonra bir divanın üzerine kondu. Bütün Müslümanlar cenaze namazını kılıncaya kadar grup grup içeri alındılar. Namaz kılanlar dışarı çıkartılarak içeri başka bir grup alındı.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys ve Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdiler. Onlar Süleyman b. Bilâl'den, o da Abdurrahman b. Harmele'den, Sa'îd b. el-Müseyyeb'i şöyle derken işittiğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettikten sonra divanının üzerine kondu. İnsanlar bölük bölük yanına girip ona namaz kılıp çıkıyorlardı. Kimse onlara imamlık yapmıyordu.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki:

Bize Mâlik b. Enes kendisine, Resûlullah (sas) vefat ettiğinde insanların bölük bölük yamna girerek imamsız olarak ona namaz kıldıkları bilgisinin ulaştığını haber verdi.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bir divanın üzerine kondu. Müslümanlar grup grup içeri girip kimse onlara imamlık yapmadan namaz kılıp ona selam verdiler.

Bize el-Hakem b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Abdürrezzâk b. Ömer es-Sekafî haber verdi. O ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bize ulaşan habere göre insanlar gruplar halinde içeri girip ona namaz kılıyorlardı. Onlara namazlarında imam olan kimse yoktu.

Bize Affân b. Müslim ve Esved b. Âmir haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Ebû İmrân el-Cevnî haber verdi; dedi ki: Bize, olaya şahit olan Ebû Asîm şöyle diyerek haber verdi:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde "Onun üzerine nasıl namaz kılalım?" dediler. Onlara, "Şu kapıdan bölük bölük içeri girin. Ona namazı kılın ve diğer kapıdan çıkın." dediler.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Sâlih el-Mürrî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Hâzim el-Medenî haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) Allah'ın onu vefat ettirdiği yerdeydi. Önce Muhacirler grup grup içeri girdiler; namazlarını kılıp çıktılar. Sonra Ensâr girdi; onlar da aynı şekilde namazlarını kılıp çıktılar. Sonra Medineliler içeri girdi. Erkekler namazlarını kılıp bitirdikten sonra kadınlar girdiler. Kadınların bazıları yüksek sesle bağrışıp ağlaşmaya başladı. Bu arada evde gür bir ses duyuldu. Dağılıp sustular. Biri şöyle diyordu: "Her ölenin ardında Allah var. Her musibetin yanında Allah var. Göçüp gidenin yerinde Allah var. Kazançlı olan sevap kazanandır. Kaybeden ise (sabrın) sevabını kaybedendir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Übey b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde kefenlenip divanının üzerine kondu. İnsanlar gelip -imam olmaksızın- cemaat cemaat üzerine namaz kılıyorlardı. Önce erkekler, sonra kadınlar içeri girip namazlarını kıldılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdülhamîd b. İmrân b. Ebû Enes anlattı. O babasından, o da annesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) divanının üzerindeyken içeri girenlerdendim. Kadınlardan meydana gelen saflar halinde yanında durduk. Dua edip namaz kıldık. Çarşamba akşamı defnedildi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî şöyle diyerek anlattı: Şu bilgiyi babam tarafından yazılmış bir sahifede buldum:

Resûlullah (sas) kefenlendikten sonra divammn üzerine kondu. Ebû Bekir ve Ömer içeri girip, "Ey Peygamber! Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun!" dediler. Onlarla beraber evin alabileceği kadar Ensâr ve Muhacirden bir grup insan da içeri girdi. Onlar da Ömer ve Ebû Bekir'in selam verdikleri gibi selam verdiler. Saf tuttular. Kendilerine imamlık yapan kimse yoktu. Ebû Bekir ve Ömer ön safta Resûlullah'ın (sas) önündeydiler. Resûlullah (sas) için şöyle dediler:

"Allah'ım! Şehadet ederiz ki, kendisine indirileni tebliğ etti. Ümmetine nasihat etti. Allah dinini aziz kılana ve kelimeleri tamamlanıncaya kadar Allah yolunda cihad etti. Ortağı olmayan sadece O'na iman etti. Ey Allah'ımız! Bizi onunla indirilen söze tabi olanlardan eyle. O bizi, biz de onu tanıyana kadar, bizi onunla bir araya getir. O müminlere karşı hoşgörülü ve merhametliydi. Asla iman karşılığında bir bedel istemiyoruz ve imanı bir değer karşılığında satmayız." dediler. Oradakiler "Âmin! Âmin!" dediler. Sonra erkeklerin tümü namazlarını kılana dek namaz kılanlar çıkıyor; namaz kılmak için başkaları içeri giriyorlardı. Ardından kadınlar, sonra çocuklar içeri girip namaz kıldı. Namaz kılma işi bitince defnedileceği kabrin yeri hususunda birbirleriyle konuşmaya başladılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abbâs b. Abdullah b. Ma'bed'den, o babasından, o da Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e ilk namaz kılan Abbâs b. Abdülmuttalib ve Benî Hâşim'dir. Onlar çıktıktan sonra Muhacirler ve Ensâr girdi. Onlardan sonra diğer insanlar grup grup içeri girdi. Ardından çocuklar, daha sonra kadınlar içeri girip namaz kıldılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah haber verdi. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den İbn Ebû Sebre'nin hadisinin aynısını rivayet ettiler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abbâs b. Abdullah b. Ma'bed'den, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Pazartesi güneş batmak üzereyken divanının üzerine kondu. Salı günü güneş batıncaya kadar divanının üzerinde kaldı. İnsanlar, Resûlullah (sas) divanının üzerindeyken kabrinin kenarında ona namaz kıldılar. Onu divan tarafına gömmek istediklerinde ayakları tarafından mezara indirildi. Mezara inenler Abbâs b. Abdülmuttalib, el-Fadl b. el-Abbâs, Kusem b. el-Abbâs, Ali b. Ebû Tâlib ve Şukrân'dı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) divanın üzerine konulunca Ali, "Kimse imamlık yapmasın. O hayattayken de ölü iken de imamınızdır." dedi. İnsanlar bölük bölük içeri girip saflar halinde imamları olmadan tekbir getirerek namazlarını kıldılar. Ali ise Resûlullah'ın yanında duruyor ve "Allahın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü! Allah'ım biz şahitlik ediyoruz ki, o kendisine ineni tebliğ etti. Ümmetine nasihat etti. Allah dinini aziz kılıncaya ve kelimesi tamamlanıncaya kadar Allah yolunda cihad etti. Sadece ortağı olmayan Allah'a iman etti. Allah'ım! Bizi Allah tarafından ona indirilene tabi olanlardan eyle. Ondan sonra bizi dininde sabit olanlardan kıl. Bizi onunla bir araya getir." diyordu. İnsanlar da "Âmin! Âmin!" diyorlardı. Tüm erkekler namazlarını kıldıktan sonra kadınlar, sonra da çocuklar namaz kıldılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed b. Ömer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanma ilk girenler Benî Hâşim'di. Sonra Muhacirler, sonra Ensâr, sonra diğer insanlar. Bunlar namazlarını bitirdikten sonra kadınlar, ardından da çocuklar içeri girdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'in üzerine imam olmaksızın Müslümanlar bölük bölük yanına girip namaz kılmaları suretiyle namaz kılındı. Namaz kılma işi bitince Ömer, "Cenazeyi sahiplerine bırakın!" diye seslendi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Kabrinin Yeri

Bize Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince ashâbı onu nereye defnedecekleri konusunda kendi aralarında istişare etmeye başladılar. [Ravi dedi ki:] Ebû Bekir, "Onu, Allah'ın ruhunu aldığı yerde defnedin." dedi. Yatak kaldırıldı ve altına defnedildi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan şöyle dediklerini rivayet etti:

Ebû Bekir, "Resûlullah (sas) nereye defnedilecek?" diye sordu. İçlerinden biri, "Minberin yanında."; başka biri, "İnsanlara imamlık yapıp namaz kıldığı yerde." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Ruhunun alındığı yerde defnedilmeli!" dedi. Bunun üzerine yatak bir kenara çekildi, sonra altı kazıldı.

Bize Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince, "Nereye defnedelim?" dediler. Ebû Bekir, "Vefat ettiği yere." dedi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. İsmail b. Ebû Habîbe haber verdi. O Dâvûd b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Salı günü kefenlenme işi bitince kendi evinde bir divanın üzerine kondu. Müslümanlar defni hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. Biri "Onu mescidinde defnedin." dedi. Başka biri "Onu *Bakî*'de ashâbının yanına defnedin." dedi. Ebû Bekir dedi ki: Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini duydum: *"Hiç bir peygamber yok ki, vefat ettiği yerde gömülmesin."* Bunun üzerine Resûlullah'ın (sas) üzerinde vefat ettiği yatağı kaldırılarak altı kazıldı.

Bize Muhammed b. Rebî'a el-Kilâbî haber verdi. O İbrahim b. Yezîd'den, o da Osman b. Affân'ın mevlası Yahya b. Behmâh'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Bana ulaşan habere göre Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Cesetler, ruhların kabz olundukları yerde defnolunur."*

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da İbn Ebû Müleyke'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) şöyle dedi: *"Hiç bir peygamber yok ki, mutlaka vefat ettiği yerde defnedilmiş olmasın."*

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. Zer haber verdi; dedi ki:

Ebû Bekir dedi ki: "Halîl'imin şöyle dediğini işittim: *"Hiç bir peygamber yok ki bir yerde ölüp, o yerde gömülmüş olmasın."* İbn Zer'e "Kimden

duydun?" diye sordum. "Ebû Bekir b. Ömer b. Hafs'tan duydum inşaallah." dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes, -kendisine şöyle bir bilginin ulaştığını- haber verdi:

Resûlullah (sas) vefat edince insanlar, "Minberin yanına defnedilir." dediler. Başkaları da "*Baki*'de defnedilir." dediler. Ebû Bekir gelerek şöyle dedi: Resûlullah'tan (sas) şöyle dediğini işittim: *"Hiç bir peygamber yok ki Allah onun ruhunu kabz ettiği yerde gömülmüş olmasın."* [Ravi dedi ki:] Resûlullah (sas) vefat ettiği yerden kaldırıldı ve orası kazıldı.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi. O Yahya b. Sa'îd'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe, Ebû Bekir'e, "Rüyamda sanki üç ayın odama düştüğünü gördüm." dedi. Ebû Bekir ona, "Hayırdır inşallah!" dedi. Yahya dedi ki: İnsanların, Resûlullah (sas) vefat edip Âişe'nin evine defnedildikten sonra Ebû Bekir'in ona, "Bu, rüyanda gördüğün aylardan biridir ve en hayırlılarıdır." dediğini konuştuklarını duydum.

Bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. O da el-Kâsım b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe dedi ki: "Odamda üç ay gördüm. Ebû Bekir'in yanma gittim. Bana, "Gördüklerini ne ile tevil ettin?" dedi. Ona, "Peygamber'den bir oğlanla tevil ettim." dedim. Ebû Bekir, Resûlullah (sas) vefat edene dek bu konuyu konuşmadı. Resûlullah (sas) vefat edince Âişe'nin yanına geldi ve ona, "En hayırlı ayın (odana) götürüldü."dedi. Sonra Ebû Bekir ve Ömer de onun evine gömüldüler.

Bize Musa b. Dâvûd haber verdi; dedi ki: Mâlik b. Enes'in şöyle dediğini duydum:

Âişe'nin evi iki kısma bölündü. Bir bölümünde Resûlullah'ın (sas) kabri vardı. Diğer bölümde Âişe yaşıyordu. İki bölüm arasında bir duvar vardı. Âişe, günlük kıyafetiyle mezarın bulunduğu yere geçerdi. Ömer oraya defnedilince, Âişe (hicaba uygun bir şekilde) elbiselerini giymeden oraya girmez oldu.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Osman b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Babamın şöyle dediğini işittim:

Âişe babasının Peygamber'le defnedildiği yere başı açık olarak girerdi. Ömer oraya defnedilince başörtüsünü takmadan girmez oldu.

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Amr b. Dînâr ve Abdullah b. Ebû Yezîd'in şöyle dediklerini duydum:

"Resûlullah (sas) döneminde, Resûlullah'ın (sas) evinin duvarları yoktu. Ona duvar ören ilk kişi Ömer'di." Abdullah b. Ebû Yezîd dedi ki: "Evin duvarı alçaktı. Sonra Abdullah b. ez-Zübeyr onu inşa ederek yükseltti." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Mezarının Kazılması ve Lahit Yapılması

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler. Onlar Süfyân es-Sevrî'den, o Osman b. Umeyr el-Becelî Ebü'l-Yakzân'dan, o Zâzân'dan, o da Cerîr b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: *"Lahit bizim, şak/yarık ise başkalarınındır."*[191] Vekî hadisinde dedi ki: *"Yarık, ehl-i kitabındır."* el-Fadl b. Dükeyn hadisinde, *"Yarık başkalarınındır."* dedi.

Bize Enes b. İyâd el-Leysî haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Urve anlattı O da babasından şöyle rivayet etti: *Medine*'de mezar kazıcısı iki kişi vardı. Biri lahit, diğeri ise yarık yapardı. "Resûlullah (sas) için nasıl yapalım?" dediler. Kimileri, "İki kişiden hangisi önce gelirse, o çalışsın." dediler. Lahit yapan geldi ve Resûlullah (sas) için lahit yaptı.

Bize Yezîd b. Hârûn ve Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de [Yezîd dedi ki:] iki kazıcı, [Hişâm dedi ki:] iki mezarcı vardı. Biri lahitçi, diğeri yarıkçıydı. Onlardan birinin gelmesini beklediler. Lahitçi geldi ve Resûlullah (sas) için lahit hazırladı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan şöyle dediklerini rivayet etti:

[191] Mezarın yapılma usulünden söz ediyor (E).

Ebû Talha'ya ve Mekkeli bir adama haber gönderdiler. Mekkeliler mezarları yararlar, Medineliler ise lahit kazarlardı. Ebû Talha geldi ve lahit kazdı.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Huceyn b. el-Müsennâ haber verdiler; dediler ki: Bize Abdülazîz b. Abdullah b. Ebû Seleme haber verdi. O da Muhammed b. el-Münkedir'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince, yaran ve lahit kazan iki mezar kazıcısına haber verdiler. Lahit yapan geldi ve Resûlullah'a (sas) lahit yaptı.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O el-Ömerî'den, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den rivayet etti. Ayrıca o Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından, o da Âişe'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) lahit kazıldı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o el-Kâsım'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de biri lahit, diğeri yarık şeklinde kabir kazan adamlar vardı. Resûlullah (sas) vefat edince ashâb bu adamlara haber gönderdiler ve "Allah'ım! Onun için hayırlısını seç." dediler. Lahit yapan çıkıp geldi.

Bize Amr b. Âsım el-Kilâbî haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm b. Yahya haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de iki mezar kazıcısı vardı. Biri lahit, kazar diğeri ise yarık kazardı. Resûlullah (sas) vefat edince onlara haber gönderidi ve "Hangisi erken gelirse Resûlullah'ın (sas) kabrini kazar." dediler. Lahit kazan erken geldi. Hişâm dedi ki: Babam yarıkta[192] gömülmeyi tercih ederdi. Resûlullah (sas) Lahit'te defnedildi.

Bize Ma'n b. İsa haber verip dedi; bize Mâlik b. Enes haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de iki mezarcı vardı. Biri lahit yapar; diğeri yapmazdı. "Kim önce gelirse, o işini yapsın." dediler. Bu arada lahit yapan geldi ve Peygamber'e lahit kazdı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize el-Eş'as b. Abdülmelik haber verdi. O da el-Hasan'dan:

[192] Metinde geçen,"ed-Darîh" (الضريح) kelimesi, "mezar, mezar yarığı, mozole" anlamındadır (E).

Peygamber'e lahit kazıldığını rivayet etti.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize İbrahim b. el-Mühâcir b. Mismâr haber verdi. O Sâlih b. Keysân'dan, o İsmail b. Muhammed b. Sa'd'a şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'd'a, "Sana tahtadan sanduka yapıp seni içinde mi defnedelim?" dediler. "Hayır! Resûlullah'a (sas) lahit yapıldığı gibi bana da lahit yapın." dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Haccâc haber verdi. O da Nâfi'den rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Ubeyde haber verdi. O Yak'ûb b. Zeyd ve Gufre'nin mevlası Ömer'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) lahit kazıldı.

Bize Enes b. İyâd el-Leysî haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrini lahit şeklinde kazan Ebû Talha'dır.

Bize Ebû Âmir Abdülmelik b. Amr el-Akadî ve Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdiler; dediler ki: Bize Abdullah b. Ca'fer b. Abdurrahman b. el-Misver b. Mahreme ez-Zührî haber verdi. O İsmail b. Muhammed b. Sa'd'dan, o da Âmir b. Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan şöyle rivayet etti:

Sa'd vefat edeceği sırada, "Bana lahit kazın ve Resûlullah'ın (sas) kabrine yapıldığı gibi kabrime (kerpiçten) dikmeler dikin." dedi.

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: İbn Cüreyc zikretti: O İbn Şihâb'dan, o Ali b. Hüseyn'den şöyle rivayet etti:

Peygamber'e lahit kazıldı ve mezarına kerpiçle örüldü.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan, o da Ali b. el-Hüseyn'den kendisine şöyle haber verdiğini söyledi:

Resûlullah'ın (sas) kabri lahit şeklinde kazıldı ve kabrin üzerine kerpiçler dikildi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdiler. Onlar Süfyân es-Sevrî'den, o Abdullah b. Sa'd'dan, o ez-Zührî'den, o da Ali b. Hüseyn'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabri lahit olarak kazıldı ve üzerine kerpiçler dikildi.

Bize Kuteybe b. Sa'îd el-Belhî haber verdi; dedi ki: Bize İbn Lehî'a haber verdi. O Ebü'l-Esved'den, el-Kâsım b. Muhammed'i şöyle derken işittiğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabri lahit olarak kazıldı ve üzerine kerpiçler dikildi.

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O Âsım el-Ahvel'den, o eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) kabri lahit olarak kazıldı ve lahdinin üzerine kerpiçler kondu.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Âsım el-Ahvel haber verdi; dedi ki:

Âmir'e Resûlullah'm (sas) kabrini sordum. "Lahit şeklindeydi." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O da Âsım'dan şöyle dediğini rivayet etti:

eş-Şa'bîye, "Peygamber'e yarık mı yapıldı, yoksa lahit mi kazıldı?" diye sordum. Bana, "Ona lahit kazıldı ve kabrine kerpiç konuldu."dedi.

Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys el-Ca'ferî haber verdi; dedi ki: Bana Hammâd b. İbrahim şöyle rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) lahit kazıldı ve kıble tarafından girildi ve (toprak) içinden kolaylıkla çıkarıldı.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi; dedi ki: Bize Câbir haber verdi. O Muhammed b. Hüseyn, el-Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet etti:

Şu üç mezar, -Resûlullah'ın (sas) mezarı, Ebû Bekir'in ve Ömer'in mezarlarının tümü- lahit, kerpiçten, kıbleye karşı ve düz kazılmıştır. Câbir dedi ki: "İlk ravilerin hepsinin dedeleri bu mezarlardadır."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. İsmail b. Ebû Habîbe haber verdi. O Dâvûd b. Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'e mezar kazmak istediklerinde *Medine*'de, Mekkeliler gibi yarık şeklinde kazan Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Medinelilere lahit olarak mezar kazan Ebû Talha el-Ensârî olmak üzere mezar kazan iki adam vardı. Abbâs iki kişi çağırdı. Onlardan birine "Git Ebû Ubeyde'yi çağır." dedi. Diğerine de "Git Ebû Talha'yı çağır." dedi ve "Allah'ım! Peygamber'ine razı olacağını seç." dedi. Ebû Talha'ya giden adam Ebû Talha'yı buldu. Gelip mezarı lahit şeklinde kazdı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Abdülazîz b. Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm haber verdi. O Amr b. Abdullah b. Ebû Talha'dan, o da Ebû Talha'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'm (sas) kabrinin yarık şeklinde mi, lahit şeklinde mi olması konusunda ihtilafa düştüler. Muhacirler, "*Mekke* ehlinin yaptığı gibi mezarı yarın." dediler. Ensâr ise "Memleketimizde kazdığımız gibi lahit şeklinde kazın." dediler. İhtilafa düşünce şöyle "Allah'm! Peygamber'in için uygun olanı seç. Ebû Ubeyde'ye ve Ebû Talha'ya haber gönderin. Hangisi önce gelirse işi o yapsın." dediler. Bunun üzerine ilk gelen Ebû Talha oldu dedi. "Allah'ın Peygamber'ine uygun olanı seçtiğini umuyorum. O lahiti gördüğünde onu beğenirdi." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Kabrine Atılan Eşyalar

Bize Vekî b. el-Cerrâh, el-Fadl b. Dükeyn ve Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be b. el-Cerrâh haber verdi. O da Ebû Cemre'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'm şöyle dediğini işittim "Resûlullah'ın (sas) kabrine kırmızı bir kadife kondu." dedi. Vekî dedi ki: "Bu, Peygamber'e has bir uygulamadır."

Bize Enes b. İyâd el-Leysî haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Kadifeyi Resûlullah'ın (sas) kabrine atan Resûlullah'm (sas) mevlası Şukrân'dı.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize el-Eş'as b. Abdülmelik el-Humranî' haber verdi. O da el-Hasan'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah'm (sas) daha önce giydiği bir kadife parçası altına serildi. [Dedi ki:] "Mezarın içi nemliydi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Adî b. el-Fadl haber verdi. O Yunus'tan, o el-Hasan'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) önceden giydiği kırmızı bir kadife parçası mezarına serildi.

Bize Hammâd b. Hâlid el-Hayyât haber verdi. O Ukbe b. Ebü's-Sahbâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: el-Hasan'ı şöyle derken işittim:

Resûlullah (sas) *"Lahdimde bana bir kadife serin. Şüphesiz toprak peygamberlerin cesetlerine musallat olmaz."* dedi.

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Sellâm b. Miskîn haber verdi; dedi ki: Bize Katâde şöyle haber verdi:

Resûlullah'ın (sas) altına bir kadife parçası serildi.

Bize Ârim b. el-Fadl ve Hâlid b. Hıdâş haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Yezîd b. Hâzim'den, o da Süleyman b. Yesâr'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) hizmet eden bir çocuk vardı. Resûlullah (sas) defnedildiği sırada onun önceden giydiği bir kadife parçasını mezarın yanına gördü. Onu alıp mezarın içine attı ve "Senden sonra bunu hiçbir zaman kimse giymesin." dedi. Olduğu gibi bırakıldı.

▪ Resûlullah'ın (sas) Kabrine İnenler

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize el-Eş'as b. Abdülmelik el-Humranî haber verdi. O da el-Hasan'dan şöyle rivayet etti:

Peygamber'i kabre indiren Abdülmuttaliboğullarıdır.

Bize, Vekî b. el-Cerrâh ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler. Onlar İsmail b. Ebû Hâlid'den, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali, el-Fadl ve Üsâme Resûlullah'ın (sas) kabrine girdiler. Âmir dedi ki: Bana Merhab veya İbn Ebû Merhab, Abdurrahman b. Avf'ı da yanlarına kabre aldıklarını haber verdi. Vekî hadisinde dedi ki: eş-Şa'bî, "Ölünün tekfin ve teçhizini, ailesi üstlenir." dedi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler. Onlar Şerîk'ten, o Câbir'den, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine dört kişi girdi. el-Fadl rivayet ettiği hadisinde dedi ki: "Onları görenler bana haber verdiler."

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O İsmail'den, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti: Bana Merhab veya İbn Ebû Merhab anlattı; dedi ki:

Sanki onlara şimdi Resûlullah'ın (sas) kabrindeymişler gibi bakıyorum. Dört kişiydiler. Onlardan biri de Abdurrahman b. Avf'tı.

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Yunus b. Ubeyd haber verdi. O da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine Ali, el-Fadl ve Üsâme b. Zeyd girdiler. Ensâr'dan, Havlî veya İbn Havlî adında biri onlara, "Biliyorsunuz ki, şehitlerin kabirlerine hep girerdim. Resûlullah (sas) ise şehitlerin en faziletlisidir." Bunun üzerine onu da yanlarına aldılar.

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'i kabre koyma işini onu yıkama işini üstlenen şu kişiler yaptı: Abbâs, Ali, el-Fadl ve Resûlullah'ın (sas) mevlası Sâlih. Resûlullah'ın (sas) ashâbı onu kabre indirme işini kendi ailesine bırakarak defin işini üslendiler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine Ali, el-Fadl b. Abbâs, Üsâme b. Zeyd ve Evs b. Havlî indi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib haber verdi. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) mezarına kendisi, Abbâs, Akîl b. Ebû Tâlib, Üsâme b. Zeyd ve Evs b. Havlî indi. Bunlar kefenleme işini de üstlenenlerdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ali b. Ömer anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine inenler Ali, el-Fadl ve Üsâme b. Zeyd idi. Bazıları mezara inenlerin Sâlih, Şukrân ve Evs b. Havlî olduğunu da söylerler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. Ayrıca bana Ömer b. Sâlih anlattı. Onlar et-Tev'eme'nin mevlası Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine inenler Ali, el-Fadl ve Şukrân'dı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Ona, "Resûlullah'ın (sas) mezarına kim indi?" diye sordum. "Kendi ailesi ve onlarla beraber *Belhublâ*'dan[193] Evs b. Havlî adında Ensâr'dan bir adam." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed anlattı. O babasından, da Ali b. Hüseyn'den şöyle dediğini rivayet etti:

Evs b. Havlî dedi ki: "Ey Ebû Hasan! Allah için ve Resûlullah'ın (sas) indinde bulunan mevkimiz adına, Resûlullah'ın (sas) kabrine inmeme izin ver." Ali ona, "İn!" dedi. Ali b. el-Hüseyn'e, "Mezara inenler kaç kişiydiler?" diye sordum. "Ali b. Ebû Tâlib, el-Fadl b. el-Abbâs ve Evs b. Havlî." dedi.

▪ Muğîre b. Şube'nin, Resûlullah'ın (sas) Yanından En Son Ayrılanın Kendisi Olduğu Yolundaki Sözü

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Mücâlid haber verdi. O eş-Şa'bî'den, o da -Kûfe'yi kastederek, "Bize burada hadis rivayet ederdi." diyerek Muğîre b. Şu'be'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ben Peygamber'i en son görenlerdenim. Resûlullah (sas) defnedildikten ve Ali çıktıktan sonra yüzüğümü mezara attım ve "Ya Ebû Hasan! Yüzüğüm!" dedim. Ali bana, "İn yüzüğünü al." dedi. İnip yüzüğümü kerpicin üzerine koyarak çıktım.

Bize Süreyc b. el-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi. O da Ebû Ma'şer'den şöyle dedi: Bana bazı hocalarımız anlattılar:

Ali mezardan çıkınca, Muğîre yüzüğünü mezara attı ve Ali'ye "Yüzüğüm düştü." dedi. Ali oğlu el-Hasan b. Ali'ye, "İn ve yüzüğü ona uzat." dedi. O da dediğini yaptı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebû İmrân el-Cevnî rivayet etti; dedi ki: Anlatılana şahit olan Ebû Asîm bize haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) lahite konunca Muğîre b. Şu'be "Resûlullah'ın (sas) ayakları tarafında bir şeyler kaldı. Onu düzeltseniz!" dedi. Ona "İn düzelt." dediler. İnip Resûlullah'ın (sas) ayaklarını mesh etti; sonra "Bana toprak

[193] Belhubla, Ensar'ın bir mahallesinin adı olup daha çok Abdullah b. Übey b. Selul ve onun cemaati o mahallede yoğun olarak yaşıyorlardı. (M)

atın." dedi. Topuklarına yetişinceye kadar ona toprak attılar." Sonra çıktı ve "Peygamber'e son anda en yakın olan kişiyim." demeye başladı.

Bize Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs et-Teymî haber verdi dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) kabrine konunca Muğîre yüzüğünü Resûlullah'ın (sas) kabrine attı. Sonra "Yüzüğüm! Yüzüğüm!" dedi. Ona, "İn yüzüğünü al." dediler. Mezara indi ve "Bana toprak atın." dedi. Toprak dizlerinin yarısına varıncaya kadar toprak attılar ve çıktı. Resûlullah'ın (sas) kabrinin tesviyesi bitince Muğîre, "Haydi çıkın bakayım! Kapıyı örteceğim. Kuşkusuz sizden, Resûlullah'ın (sas) yanına en son gelen benim." dedi. "İnan ki, eğer hedefin bu ise bunu elde ettin." dediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı; dedi ki: Bana babam anlattı. O da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanında en son bulunan Muğîre b. Şu'be'dir. Kabrine yüzüğünü attı; sonra "Yüzüğüm!" dedi. İnip aldı ve "Bundan başka muradım yoktu." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz haber verdi. O Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan şöyle anlattı:

Muğîre b. Şu'be Peygamber'i gömenler çıktıktan sonra kendisi insin diye yüzüğünü Resûlullah'ın (sas) kabrine attı. Ali ona, "Resûlullah'ın (sas) kabrine indi desinler diye yüzüğünü attın değil mi? Nefsimi yed-i kudretinde olan Allah'a and olsun ki, kesinlikle inmeyeceksin." dedi ve ona engel oldu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ali b. Ebû Tâlib, "İnsanlar Resûlullah'ın (sas) kabrine indiğini ve yüzüğünün onun kabrinde olduğunu konuşmayacaklar." diyerek mezara inip yüzüğü gördüğü yerden alıp ona verdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hafs b. Ömer haber verdi. O Ali b. Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Muğîre b. Şu'be Peygamber'i görenlerin sonuncusu olduğunu iddia etti. İbn Abbâs, "Vallahi yalan söylüyor. Peygamber'i görenlerin en sonuncusu, Kusem b. el-Abbâs'tır. Kabre girenlerin en küçüğüydü ve en son çıkan kendisiydi." dedi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Defnedilmesi

Bize Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî haber verdi. O babasından, o Ebû Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Pazartesi güneş batmak üzere iken vefat etti. İnsanlar Ensâr'ın gençleriyle meşgul oldular. Karanlık çökene dek defnedilemedi. Akrabalarından başkası onunla meşgul olmadı. Benî Ganm kendi evlerindeyken Resûlullah'ın (sas) kabrini kazanların kürek seslerini duydular.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Sâlih b. Ebü'l-Ahdar haber verdi; dedi ki: Bize ez-Zührî haber verdi; dedi ki:

Bana Benî Ganm'dan biri, Resûlullah (sas) gece defnedilirken kürekle-rin sesini duyduklarını söyledi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O Sâlih b. Ebü'l-Ahdar'dan, o da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) gece defnedildi. Benî Leys, "Resûlullah (sas) gece defnedilirken küreklerin sesini duyardık." dediler.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes kendisine, Resûlullah'ın (sas) eşi Ümmü Seleme şöyle dediği haberi ulaştı:

"Kürek ve kazmaların sesini duyana kadar Resûlullah'ın (sas) vefatına inanamadım."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekir'den, o babasından, o Amre'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Salı gecesi küreklerin sesini seherde duyana kadar Resûlullah'ın (sas) gömüldüğünden haberimiz olmadı."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) gece defnedildi. Ensâr'ın Benî Ganm kabilesinin yaşlıları, "Salı gecesi geç vakitlerde kürek seslerini duyduk." dediler.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. Abdurrahman b. Muhammed b. Lebîbe anlattı. O da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) Pazartesi güneş batmak üzereyken vefat etti. Salı günü güneş batarken defnedildi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer haber verdi. O babasından, o dedesinden, o da Ali'den yukarıdaki rivayetin aynısını rivayet etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. İshâk ve Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. Onlar Abdurrahman b. Harmele'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Ayrıca bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre anlattı. O Şerîk b. Abdullah b. Ebû Nemir'den, o da Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) Pazartesi vefat etti ve salı günü defnedildi."

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O el-Haccâc b. Ertât'tan, o bir adamdan, o da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah (sas) mezara kıble tarafından alındı."

Bize Nûh b. Yezîd el-Müeddib haber verdi; dedi ki:

İbrahim b. Sa'd'a, "Peygamber (sas) kaç kişi tarafından kabre indirildi?" diye soruldu. "Üç kişi!" dedi.

▪ Kabrine Su Serpilmesi

Bize Ma'n b. İsa el-Eşca'î haber verdi; dedi ki: Bize İshâk b. Ebû Harmele haber verdi. O Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine su serpildi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avn'dan, o Ebû Atîk'tan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrine su serpildi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Mezarının Üstünün Tümsek Yapılması

Bize el-Fadl b. Dükeyn ve Mâlik b. İsmail haber verdiler; dediler ki: Bize el-Hasan b. Sâlih haber verdi. O (Mâlik b. İsmail'in, "ez-Zübeyr ailesinin mevlası zannediyorum." dediği) Ebü'l-Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Musa b. ez-Zübeyr ile Resûlullah'ın (sas), Ebû Bekir'in ve Ömer'in mezarlarının bulunduğu eve girdik. Mezarlarının yukarıya doğru yüksek olduğunu gördüm.

Bize Sa'îd b. Muhammed el-Verrâk es-Sekafî haber verdi. O da Süfyân b. Dînâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas), Ebû Bekir'in ve Ömer'in mezarlarını (deve hörgücü gibi) tümsek şeklinde gördüm.

Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Cüreys haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd haber verdi. O da İbrahim'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) mezarı olduğu bilinsin diye yerden biraz yüksekçe yapıldı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kabrinin yerden yüksekliği bir karıştı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana el-Hasan b. Umâre anlattı. O da Ebû Bekir b. Hafs b. Ömer b. Sa'd'ın şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah'ın (sas) Ebû Bekir'in ve Ömer'in mezarları hörgüç şeklindeydi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd b. Amr b. Osman anlattı dedi ki: el-Kâsım b. Muhammed'in şöyle dediğini işittim:

Çocuktum. Mezarlara baktım. Üzerlerinde kırmızı kum vardı.

Bize Ahmed b. Muhammed b. Velîd el-Ezrakî el-Mekkî haber verdi; dedi ki: Bize Müslim b. Hâlid haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Nevfel b. Sa'îd b. Muğîre el-Hâşimî anlattı. O da dababasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. Abdülazîz döneminde, Resûlullah'ın (sas) mezarında bulunan duvar yıkıldı. Ömer, duvarın imar edilmesini emretti. [Dedi ki:]

Duvarı örmek için oturmuşken Ali b. el-Hüseyn'e, "Ey Ali, kalk ve evi (yani Resûlullah'ın (sas) evini) imar et." dedi. Bunun üzerine el-Kâsım b. Muhammed ayağa kalkarak, "Allah hayrını versin! Ya ben?" dedi. "Evet, sen de." dedi. Sonra Sâlim b. Abdullah, "Allah hayrını versin! Ya ben?" dedi. Bunun üzerine "Hepiniz oturun. Ey Müzâhim! Sen kalk duvarı yükselt!" dedi. Müslim ayağa kalkarak duvarı yükseltti. Müslim dedi ki: Bana *Medine*'de sabit olan şey, Resûlullah'ın (sas) kabrinin Âişe'nin evinde olduğu ve kapısıyla oda kapısı *Şam* yönünde olduğu, evin tavanının eski haliyle durduğu ve içinde bir küp ile eski yolculuk eşyalarının olduğuydu.

Bize Süreyc b. en-Nu'mân haber verdi; dedi ki: Bana Hüşeym'den haber verdi; dedi ki: Bana *Medine*li Muhammed b. Abdurrahman adında Kureyş'ten bir adam haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

el-Velîd döneminde Ömer b. Abdülazîz'in *Medine* Valiliği sırasında Resûlullah'ın (sas) kabrinin duvarı yıkılmıştı. İlk ayağa kalkan bendim. Resûlullah'ın (sas) kabri ile Âişe'nin evinin duvarı arasında yaklaşık bir karış mesafe vardı. Bu nedenle onu kıble tarafından mezara indirmediklerini anladım.

▪ Resûlullah'ın (sas) Yaşı

Bize Enes b. İyâd Ebû Damre el-Leysî haber verdi; dedi ki: Bana Rebî'a b. Ebû Abdurrahman, Enes b. Mâlik'i şöyle derken işittiğini anlattı:

"Resûlullah (sas) altmış yaşında vefat etti."

Bize Abdullah b. Amr ve Ebû Ma'mer el-Minkarî haber verdiler; dediler ki: Bize Abdülvâris b. Sa'îd haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Gâlib el-Bâhilî, el-Alâ b. Ziyâd el-Adevî'nin, Enes b. Mâlik'e şöyle sorarken şahit olduğunu haber verdi:

"Ey Ebû Hamza! Resûlullah'ın (sas) yaşı neydi ve nasıl biriydi?" Enes, "Resûlullah (sas) vefat ettiğinde altmış yaşındaydı. İnsanların en genci, en güzeli, en yakışıklısı ve etine en dolgun olanıydı." dedi.

Bize Esved b. Âmir ve el-Haccâc b. el-Minhâl haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Amr b. Dînâr'dan, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'a (sas) kırk yaşında peygamberlik geldi ve altmış yaşında vefat etti.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb haber verdi; dedi ki: Bana Kurre b. Abdurrahman anlattı. İbn Şihâb ona Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet etti:

Peygamber'e kırk yaşında peygamberlik geldi. *Mekke*'de on yıl, *Medine* de on yıl yaşadı. Vefat ederken altmış yaşındaydı. Saç ve sakalındaki beyaz kıllar yirmiyi geçmiyordu.

Bize Esved b. Âmir haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Amr b. Dînâr'dan, o da Yahya b. Ca'de'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *"Ey Fâtıma! Hiçbir peygamber yok ki, kendisinden sonra gelen (peygamber) onun yaşının yarısını yaşamasın. İbn Meryem kırk yıl (peygamberlik) için gönderildi, ben ise yirmi yıl (peygamberlik) için gönderildim."* dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O el-A'meş'ten, o da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Her peygamber kendisinden önceki Peygamber'in (sas) yaşının yarısını yaşar. İsa b. Meryem kendi kavmi arasında (peygamber olarak) kırk yıl yaşadı."* dedi.

Bize Ravh b. Ubâde haber verdi; dedi ki: Bize Zekeriya b. İshâk haber verdi; dedi ki: Bize Amr b. Dînâr haber verdi. O da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Ayrıca bize Ravh b. Ubâde haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Hassân haber verdi; dedi ki: Bize İkrime haber verdi. O da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Yine bize Kesîr b. Hişâm, Musa b. İsmail, İshâk b. İsa ve el-Haccâc b. Minhâl haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ebû Hamza ed-Dubaî'den, o da İbn Abbâs'tan haber verdi. Ayrıca bize Yezîd b. Hârûn, Enes b. İyâd ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler; dediler ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Yine bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Yunus b. Yezîd'den el-Eylî'den, o İbn Şihâb'dan, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti. Ayrıca bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Yunus b. Ebû İshâk haber verdi. O Ebü's-Sefer'den, o Âmir'den, o Cerîr'den, o da Mu'âviye'den rivayet etti. Yine bize Vehb b. Cerîr haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Âmir b. Sa'd el-Becelî'den, o da Cerîr'den, o Mu'âviye'den (yani İbn Ebû Süfyân'dan) işittiğini rivayet etti. Ayrıca bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Câbir'den, o da Ebû Ca'fer'den rivayet etti. Yine bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Sa'îd b. Mesrûk'tan, o Müslim b. Subayh'tan, o da Eslem kabilesinden bir adamdan rivayet etti. Ayrıca bize Mutarrif b. Abdullah el-Yesârî haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Ebû Hâzim haber verdi. O Muhammed b. Abdullah'tan, o İbn Şihâb'dan, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Âişe'den rivayet etti. Ayrıca (İbn Şihâb)

ez-Zührî dedi ki: Bize Sa'îd b. el-Müseyyeb haber verdi. Yine el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da Ubeydullah b. Utbe'den rivayet etti. Yine bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi. O Şerîk ten, o Ebû İshâk'tan rivayet etti. Ayrıca bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi. O Dâvûd'dan, o da Âmir'den rivayet etti. Yine bize Nasr b. Bâb haber verdi. O Dâvûd'dan, o da Âmir'den rivayet etti. Ayırca bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Ömer el-Ömerî haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o da babasından rivayet etti. Yine bize Muhammed b. Ömer haber verdi ve bana Süleyman b. Bilâl anlattı. Onlar Utbe b. Müslim'den, o da Ali b. Hüseyn'den rivayet etti. Hepsi dediler ki:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı.

Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd, "İnşaallah sahih olanı budur." dedi.

Bize Sa'îd b. Süleyman haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi; dedi ki: Bize Ali b. Zeyd haber verdi. O Yusuf b. Mihrân'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde altmış beş yaşındaydı.

Bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi. O Yunus'tan, o da Benî Hâşim'in mevlası Ammâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'ın, "Resûlullah (sas) vefat ettiğinde altmış beş yaşındaydı." dediğini duydum.

Bize Hâlid b. Hıdâş haber verdi; dedi ki: Bize Yezîd b. Zürey haber verdi. O Yunus b. Ubeyd'den, o da Benî Hâşim'in mevlası Ammâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'a "Resûlullah (sas) vefat ettiğinde kaç yaşındaydı?" diye sordum. "Senin gibi birisinin bunu bilemeyeceğini düşünmezdim." dedi. Ona, "Bunu başkalarına sordum; bana farklı bilgiler verdiler." dedim. "Hesaplayabilir misin?" diye sordu. "Evet!" dedim. "Peygamber (sas) olarak gönderilişi için kırkı tut. On beş sene *Mekke*'de korku içerisinde mücadelesi ve on yılı *Medine*'deki hicreti."

▪ Resûlullah'ın (sas) Hicretten Sonra Vefatına Kadar Medine'de İkameti

Bize Enes b. İyâd Ebû Damre el-Leysî haber verdi. O Rebî'a b. Ebû Abdurrahman'dan, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti. Ayrıca bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi. O el-Haccâc'dan, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti. Yine Bize Ravh b. Ubâde haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Hassân haber

verdi. O İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Ayrıca bize Enes b. İyâd, Yezîd b. Hârûn ve Abdullah b. Nümeyr haber verdiler; dediler ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den rivayet etti. Yine bize el-Haccâc b. el-Minhâl, Kesîr b. Hişâm, Musa b. İsmail ve İshâk b. İsa haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O da Ebû Cemre'den rivayet etti; dedi ki: İbn Abbâs'tan duydum. Ayrıca bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Benî Hâşim'in mevlası Ammâr b. Ebû Ammâr haber verdi. O da İbn Abbâs'tan rivayet etti. Yine bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Bilâl haber verdi. O Rebî'a b. Ebû Abdurrahman'dan, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini duyduğunu rivayet etti. Hepsi dediler ki:

Peygamber (sas) *Medine*'de on yıl ikamet etti.

Ebû Cemre hadisinde İbn Abbâs dedi ki: "Kendisine vahiy geldikten sonra *Mekke*'de on üç yıl ikamet etti."

▪ Resûlullah (sas) İçin Yas Tutanlar, Onun İçin Ah-Vah Edenler ve Ağlayanlar

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Sâbit'ten, o da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefatına sebep olan hastalığı sırasında durumu ağırlaşınca kendisini acı bürümeye başladı. Fâtıma, "Vah babamın acısı!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) ona, *"Bu günden sonra baban sıkıntı görmeyecektir."* dedi. Resûlullah (sas) vefat edince Fâtıma, "Ey babam! Kendisini çağıran Rabbe giden babam... Ey babam! Yeri Firdevs cenneti olan babam... Ey babam! Cibril'e havale ettiğimiz babam... Ey babam! Rabbine kendisinden daha yakın kimse bulunmayan babam..." dedi. Resûlullah (sas) defnedildiğinde Fâtıma, "Ey Enes! Resûlullah'ın üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu?" dedi.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat edince Ümmü Eymen ağladı. Ona, "Ey Ümmü Eymen! Resûlullah (sas) için mi ağlıyorsun?" diye soruldu. Ümmü Eymen, "Vallahi ona ağlamıyorum. Onun bulunduğu şu dünyadan daha iyi bir yere gittiğini biliyorum. Lakin semadan kesilen habere ağlıyorum." dedi.

Bize Sa'îd b. Mansûr haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Âsım b. Muhammed b. Zeyd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Ömer, Peygamber'i her andığında mutlaka ağlardı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Şibl b. el-Alâ anlattı. O da babasından şöyle rivayet etti:

Peygamber (sas) vefat edeceği sırada Fâtıma (a) ağladı. Peygamber ona, "Kızım! Ağlama! Ölürsem, ***"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn! (Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aitiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.)"***[194] de. Bu sözler, her insanın her musibetini telafi eder." dedi. Fâtıma, "Ey Allah'ın Resûlü senden de mi?" dedi. Resûlullah (sas), *"Evet, benden de!"* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr b. Dînâr'dan, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra Fâtıma'nın güldüğünü görmedim. Sadece ağzını bükerdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer haber verdi; dedi ki: Bana Yerbû ailesinden biri anlattı. O Abdurrahman b. Sa'îd b. Yerbû'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Ali başını örtmüş ve hüzünlü bir şekilde geldi. Ebû Bekir ona, "Hüzünlü olduğunu görüyorum." dedi. Ali, "Seni hüzünlendirmeyen şey beni hüzünlendiriyor!" dedi. Ebû Bekir ona, "Bakın ne diyor! Allah için size soruyorum. Resûlullah'ın (sas) vefatında benden daha hüzünlü bir kimse var mıydı?" dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o Sa'îd b. el-Müseyyeb'den, o da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Osman b. Affân'ın şöyle dediğini işittim:

Resûlullah'ın (sas) vefatı sırasında ashâbın bazıları ona çok üzüldü. Öyle ki, bazıları vesveseye düştü. Ben de ona üzülenlerden biriydim. *Medine*'deki burçlarından birinde oturuyordum. O sırada Ebû Bekir'e biat edilmişti. Yanımdan Ömer geçti; ancak üzüntüden onun yanımdan geçtiğinin farkına varmadım. Ömer geçip Ebû Bekir'in yanına gitti. Ona, "Ey Resûlullah'ın (sas) halifesi! Seni şaşırtacak bir şey söyleyeyim mi? Osman'a

[194] Bakara 2/156.

uğradım, ona selam verdim; ancak selamımı almadı." dedi. Ebû Bekir ayağa kalkarak Ömer'in elinden tutup beraberce yanıma geldiler. Ebû Bekir bana, "Ey Osman! Kardeşin yanıma geldi; sana uğradığını, selam verdiğini ve senin onun selamını almadığını iddia etti. Seni buna iten neydi?" dedi. Ben ona, "Ey Resûlullah'ın (sas) halifesi! Böyle birşey yapmadım" dedim. Ömer, "Vallahi evet! Siz Benî Ümeyye'nin kibridir bu!" dedi. Ona, "Vallahi bana, uğradığının ve selam verdiğinin hiç farkına varmadım." dedim. Ebû Bekir, "Doğru söyledin. Belki seni düşünceye iten ve meşgul eden bir şey vardır." dedi. "Evet" dedim. Ebû Bekir, "Nedir?" diye sordu. Ona, "Resûlullah (sas) vefat etti; ancak ona bu ümmetin kurtuluşunun ne ile olduğunu sormadım. Kendi kendime bunu düşünüyordum. Bunu kafama taktığıma da şaşıyorum." dedi. Ebû Bekir ona, "Bunu Resûlullah'a (sas) sordum. Onu bana haber verdi." dedi. Osman ona "Nedir?" dedi. Ebû Bekir dedi ki: Resûlullah'a (sas) "Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetin kurtuluşu nedir?" diye sordum. Resûlullah (sas) bana, *"Kim amcama teklif ettiğim, ancak reddettiği o sözü kabul ederse, o söz onun için kurtuluştur."* dedi. Resûlullah'ın (sas) amcasına teklif ettiği söz, "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğuna şehadet etmektir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O babasından, o da Atâ b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) vefat ettiği hastalığı sırasında eşleri yanında toplandılar. Eşi Safiyye, "Ya Resûlullah! Keşke senin yerine ben hasta olaydım." dedi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (sas) eşleri birbirlerine göz kırpmaya başladılar. Resûlullah (sas) onların bu hareketini gördü. Onlara *"Ağızlarınızı çalkalayın."* dedi. "Ey Allah'ın Resûlü neden?" dediler. Resûlullah (sas), *"Arkadaşınız için kaş göz işareti yapmanızdan dolayı. Vallahi, o sözünde doğru söylüyor."* dedi.

Bize Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs et-Teymî haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ali b. Yezîd'den, o da el-Kâsım b. Muhammed'den o şöyle rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbından bir adamın gözü kör oldu. Arkadaşları onu ziyaret ettiler. "Gözlerimi, onlarla Resûlullah'a (sas) bakmak için istiyordum. Resûlullah (sas) vefat ettikten sonra gözlerimin *Tebâle* geyiklerinden bir geyiğin gözleri gibi olması beni mutlu etmez." dedi.

Bize Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Mürre el-Mekkî haber verdi; dedi ki: Bize Nâfi b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Müleyke anlattı; dedi ki:

Âişe Resûlullah'ın (sas) mezarı üzerine uzanırdı. [İbn Ebû Müleyke dedi ki:] Rüyasında Resûlullah'ın (sas) kabirden çıktığını gördü. Bunun üzerine, "Vallahi, gördüğüm rüya bir imtihandan başka bir şey değildir. Kesinlikle bana görünmek için kabirden çıkmaz." dedim ve böyle yapmayı terk ettim.

Resûlullah'ın (sas) Mirası ve Terekesi

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ömer haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o da Ebû Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) *"Bizler miras bırakmayız. Bıraktığımız sadakadır."* dediğini işittim.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer, Mâlik ve Üsâme b. Zeyd haber verdiler. Onlar ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti. Ayrıca bana Ma'mer, Üsâme b. Zeyd ve Abdurrahman b. Abdülazîz anlattılar. Onlar ez-Zührî'den, o Mâlik b. Evs b. el-Hadesân'dan, o Ömer b. Hattâb, Osman b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib, ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abbâs b. Abdülmuttalib'den şöyle dediklerini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Bizler miras bırakmayız. Bıraktığımız sadakadır."* dedi. Resûlullah (sas) bununla kendisini kastediyordu.

Bize Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdi. O Muğîre b. Abdurrahman'dan, o Ebü'z-Zinâd'dan, o el-A'rec'den, o da Ebû Hüreyre'den, o da Resûlullah'tan (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Benden sonra varislerim dinar veya dirhemi bölüşmesin. Benim ardımda terk ettiğim eşlerimin ve hizmetçimin nafakasının dışındakiler sadakadır." dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bana el-Kelbî anlattı. O Ebû Sâlih'ten, o Ümmü Hâni'den şöyle rivayet etti:

Fâtıma, Ebû Bekir'e, "Öldüğünde sana kim varis olacak?" diye sordu. Ebû Bekir, "Çocuklarım ve ailem." dedi. Bunun üzerine Fâtıma ona, "Biz olmadan Peygamber'e varis olmaya ne hakkın var?" dedi. Ona, "Ey Resûlullah'ın kızı! Vallahi babandan ne araziye, ne altına, ne gümüşe, ne köleye, ne de mala varis oldum!" dedi. Fâtıma ona, "Ya Allah'ın bize hak olarak verdiği payımız[195] ile elinde bulunan (ganimetten Resûlullah'ın kendisine) ayırdığı?"[196] dedi. Ebû Bekir ona şöyle dedi: "Resûlullah'tan (sas) *'Bu, Allah'ın bana verdiği bir rızıktır. Ölürsem, o artık Müslümanların ortak malıdır.'* dediğini duydum."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) kızı Fâtıma, Ebû Bekir'e haber göndererek Peygamber'e Allah'ın verdiğinden kendisine kalan mirasını istedi. Fâtıma, Resûlullah'ın (sas) *Medine*'deki ve *Fedek*'teki sadakası olan mallarla *Hayber*'de kalan beşte biri istiyordu. Ebû Bekir şöyle dedi: "Peygamber, *'Biz miras bırakmayız. Bıraktığımız sadakadır. Muhammed Ailesi bu maldan yer.'* dedi. Vallahi ben, Resûlullah'ın (sas) sadakalarını olduğu gibi bırakıp onun dönemindeki halini değiştirmeyeceğim. O malları Resûlullah'ın (sas) kullandığı gibi kullanacağım." Ebû Bekir bu mallardan herhangi bir şey vermeyi reddetti. Fâtıma (a) Ebû Bekir'e küstü ve ölünceye dek onunla konuşmadı. Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra altı ay yaşadı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd haber verdi. O Abbâs b. Abdullah b. Ma'bed'den, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Fâtıma mirasını istemek üzere Ebû Bekir'in yanına geldi. Abbâs b. Abdülmuttalib de gelerek mirasını talep etti. Beraberlerinde Ali vardı. Ebû Bekir onlara "Peygamber, *'Biz miras bırakmayız. Bıraktığımız sadakadır.'* dedi. Onun baktığına bakmak bana düşer." dedi. Ali ona, Süleyman Dâvûd'a varis oldu. Zekeriya da "***Bana ve Yak'ûb ailesine varis olacak (bir çocuk***

[195] Humusun humusunu kastediyor (E).

[196] Hz. Peygamber'in (sas) bazı savaşlarda dağıtım dışında komutan hakkı olarak aldığı paya işaret ediyor. Özellikle Fedek arazilerinin durumuyla ilgili ihtilaf olmuş ve bu ihtilaf sonraki yıllarda da devam etmiştir (E).

bağışla)."[197] dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Bu, böyle. Ama vallahi sen de benim bildiğimi biliyorsun." dedi. Ali dedi ki: "İşte Allah'ın kitabı konuşuyor!" dedi. Herkes sustu; oradan ayrıldılar.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Sa'd haber verdi. O Zeyd b. Eslem'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer'in şöyle dediğini işittim:

Resûlullah'ın (sas) vefat ettiği gün Ebû Bekir'e biat edildi. Ertesi gün olunca Fâtıma, Ali ile beraber Ebû Bekir'in yanına gelerek ona, "Babam Resûlullah'ın mirasını istiyorum." dedi. Ebû Bekir ona, "Ev eşyalarından mı hurma bahçelerinden mi?"dedi. Fâtıma ona, "*Hayber, Fedek* ve *Medine*'deki sadakaları. Sen ölünce kızların sana nasıl varis olacaklarsa ben de bu malların varisiyim." dedi. Ebû Bekir ona, "Vallahi baban benden daha hayırlıdır. Sen de benim kızlarımdan daha hayırlısın. Ancak Resûlullah (sas), *'Biz miras bırakmayız. Bıraktığımız sadakadır.'* dedi. (Söz konusu malları kastederek) Bu malları babanın sana verdiğini biliyor musun? Vallahi eğer "Evet!" dersen sözünü kabul edeceğim ve seni doğrulayacağım" dedi. Fâtıma ona, "Bana Ümmü Eymen gelip (babamın) *Fedek*'i bana verdiğini söyledi." dedi. Ebû Bekir, "*Fedek* senindir." dediğini ondan (Peygamber'den) duydun mu? Eğer ondan duyduğunu söylersen ben sözünü kabul edecek ve sana inanacağım. *Fedek* senindir." dedi. Fâtıma ona, "Ben bildiğimi sana söyledim." dedi.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Câbir den, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde eşlerinin evleri ve bir arazi dışında vasiyette bulunmadı.

Bize el-Fadl b. Dükeyn ve el-Hasan b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Resûlullah'ın (sas) hısımı, eşi Cüveyriye'nin kardeşi Amr b. el-Hâris'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Vallahi Resûlullah (sas) ölümü sırasında beyaz katırı, silahı ve sadaka olarak bir arazi dışında ne bir dirhem ne bir dinar ne bir köle ne de bir cariye bıraktı.

[197] Meryem 19/6.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani es-Sevrî) haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Amr b. el-Hâris b. el-Mustalık'tan rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa haber verdi. O İsrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) ölümünden sonra beyaz katırından, silahından ve sadaka olarak bir araziden başka bir şey bırakmadı.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. Ayrıca bize Hâşim b. el-Kâsım haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân Ebû Mu'âviye haber verdi. Ayrıca bize el-Fadl b. Dükeyn ve Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdiler; dediler ki; Bize Mis'ar haber verdi. Hepsi Âsım'dan, o Zer b. Hubeyş'ten, o da Âişe'den şöyle rivayet etti:

Bir kişi ona Resûlullah'ın (sas) mirasını sordu. Âişe ona, "Sen Resûlullah'ın (sas) mirasını bana mı soruyorsun? Babasız kalasıca! Resûlullah (sas) vefat etti ve arkasında ne bir dirhem ne bir dinar ne bir köle ne bir cariye ne bir koyun ve ne de bir deve bıraktı."

Bize el-Fadl b. Dükeyn ve Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdiler; dediler ki: Bize Mis'ar haber verdi. O Adî b. Sâbit'ten, o da Ali b. el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde arkasında ne bir dirhem ne bir dinar ne bir köle ne de bir cariye bıraktı.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Sâbit Ebû Zeyd haber verdi; dedi ki: Bize Hilâl b. Habbâb haber verdi. O İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde arkasında ne bir dirhem ne bir dinar ne bir köle ne bir cariye ne de bir cariye çocuğu bıraktı. Resûlullah (sas) vefat ettiğinde zırhı otuz sa' arpa karşılığında bir Yahudi'nin yanında rehin idi.

▪ Resûlullah'ın (sas) Borcunu Ödeyip Vaatlerini Yerine Getirenler

Bize Hâşim b. el-Kâsım el-Kinânî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ma'şer el-Medenî haber verdi. O Zeyd b. Eslem'den ve Gufra'nın mevlası Ömer b. Abdullah'tan şöyle dediklerini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettikten sonra Ebû Bekir'e *Bahreyn*'den mal geldiğinde "Resûlullah (sas) kime bir şey vadettiyse gelsin." dedi. Bunun

üzerine Câbir b. Abdullah el-Ensârî geldi ve (iki avucuyla işaret ederek), "Resûlullah (sas) *Bahreyn*'den mal geldiğinde bana, şöyle şöyle mal vereceğini vad etmişti." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Al" dedi. İki avucuyla aldı. Saydığında 1500 dirhem olduğunu gördü. Ebû Bekir bu parayı ona verdi. Sonra Resûlullah'ın (sas) kendilerine vaatte bulunduğu başka insanlar geldi. Herkes kendilerine vaad edileni aldı. Sonra Ebû Bekir kalan malı dağıttı. Her insana on dirhem düştü.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Beredân b. Ebü'n-Nadr haber verdi. O Muhammed b. el-Münkedir'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bana, "Eğer bana *Bahreyn*'den mal gelirse sana şöyle şöyle vereceğim." dedi. Mal gelmeden vefat etti. *Bahreyn*'den Ebû Bekir'e mal gelince "Kimin Resûlullah'ın (sas) yanında vaadi varsa gelsin." dedi. Câbir dedi ki: "Bana vaatte bulunmuştu. Eğer *Bahreyn*'den mal gelirse bana, şöyle şöyle verecekti." dedim. Ebû Bekir, "Al!" dedi. İlk aldığım 500 dirhemdi. Sonra iki kez daha aldım.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân (yani İbn Uyeyne) haber verdi. O Muhammed b. el-Münkedir'den, o da Câbir'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) (iki eliyle üç kez işaret ederek) *"Bize Bahreyn'den mal gelirse sana şöyle şöyle vereceğim."* dedi. Ebû Bekir'e mal gelince "Resûlullah'ın (sas) kime vaadi varsa bize gelsin." dedi. Câbir dedi ki: "Ona gittim. Bana 'Al!' dedi. Ben de bir avuç aldım. Baktım 500'dü. İki kere daha onun kadar aldım."

Bana Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Abdülazîz haber verdi. O Hakîm b. Hakîm b. Abbâd b. Huneyf'ten, o Ebû Ca'fer'den, o da Câbir'den şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra hutbe irad ederek, "Resûlullah (sas) kime bir vaatte bulunduysa kalksın." dedi. Bunun üzerine Câbir b. Abdullah kalkarak "Resûlullah (sas) *Bahreyn*'den mal geldiğinde bana üç avuç vereceğini vadetmişti." dedi. [Ravi dedi ki:] Ebû Bekir ona üç avuç verdi.

Bana Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süfyân (yani İbn Uyeyne) anlattı. O Amr b. Dînâr'dan, o Ebû Ca'fer'den, o da Câbir'den şöyle dedi:

Ebû Bekir bana, "Avuçla!" dedi. Ben de ilk avuçlamayı yaptım. Baktım 500'dü. Bana "Yeniden aynı şeklide avuçla!" dedi. Ben de avuçladım.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize ed-Dahhâk b. Osman haber verdi. O Damre b. Sa'îd'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti.

Ebû Bekir'e *Bahreyn*'den mal gelince *Medine*'de münadisinin şöyle seslendiğini duydum: "Resûlullah'ın (sas) kime sözü varsa gelsin." Adamlar geldi. Onlara istediklerini verdi. Ebû Beşîr el-Mâzinî gelerek "Resûlullah (sas) bana, *"Ey Ebû Beşîr! Eğer bize bir şey gelirse, bize gel."* demişti" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ona iki veya üç avuç verdi. Sayınca 1.400 dirhem olduğunu gördü.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o babasından, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali b. Ebû Tâlib Resûlullah'ın (sas) borcunu ödedi. Ebû Bekir ise onun vaadlerini yerine getirdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana, Abdullah b. Ca'fer b. Abdülvâhid b. Ebû Avn şöyle anlattı:

Resûlullah (sas) vefat edince Ali bir tellala şöyle seslenmesini söyledi: "Peygamber'den kimin alacağı varsa ve kime bir vaatte bulunmuşsa bana gelsin." Ali vefat edene dek her yıl kurban bayramında *Akabe*'ye adam gönderir ve bu çağrıyı tekrarlardı. Sonra el-Hasan b. Ali vefat edene dek bunu yapardı. Sonra Hüseyn vefat edene dek bunu yapardı. Ondan sonra bu kesildi. [İbn Avn dedi ki:] Allah'ın kullarından Ali'nin yanına ister gerçek, ister batılla gelmiş olsun mutlaka ona (mal) verirdi.

Resûlullah'a (sas) Ağıt Yakanlar

Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, adamlarından rivayetle dedi ki:

Ebû Bekir Peygamber'e şöyle ağıt yaktı:

Ey gözlerim! Usanmadan ağlayın; haktır Seyyid olana ağlamak.
Sıkıntılarda en iyi yardımcı olana, lahitte geceleyene ağlayın.
Melik olan, kulların Rabbi ve
Memleketlerin Sahibi, Ahmed'e selam gönderdi.
Toplanan kalabalıkların güzeli olan
Dostun yokluğundan sonra, kalır mı hayatın tadı?
Keşke hepimize ölüm gelseydi de,
Hepimiz birlikte ölseydik, O Mühtedi ile.

Vâkıdî dedi ki:

Yine Ebû Bekir şu şiirle Peygamber'e ağladı:

Peygamberimizi yattığı yerde kıvrılmış görünce,
Evler tüm genişliğiyle dar geldi bana.
Kemiklerim zayıflamış ve kırılmış gibiyim.
Şaşkın ve ne yapacağımı bilmez haldeyim ben.
Yalnız ve çaresiz kaldın artık Ey Atîk!
Vay haline senin! Sevgilin toprak altında kaldı.

Ah keşke arkadaşımın vefatından önce,
Kayalar altında bir mezara gömülüp yok olsaydım.
Ondan sonra bidatler ve olaylar meydana gelecek,
Gönüllerin ve omuzların kaldıramayacağı büyük olaylar...

Vâkıdî dedi ki:

Yine Ebû Bekir şöyle dedi:

Toplu dertlerle geceledim;
Bedenimi yıkan üzüntüler kayalar gibi.
Ah, keşke ölüp yok olsaydım,
"Peygamber ölü olarak geceledi" haberini aldığım günün sabahında.
Keşke onun ölümünden sonra kıyamet kopsaydı da,
Ardında ne mal ne evlat görseydik.
Yeminler olsun ki, lahde girene dek,
Ölümüyle beni üzecek hiçbir varlığı övmeyeceğim.
Kesinlikle bir daha seni görmeyeceğimi hatırladıkça,
Beni tedirgin eden nice nice üzüntülerim olacaktır senden sonra.
Çünkü O, ahlakta seçkin olandır, iffette de onu öyle bildiler;
Ona hiçbir kimseyi denk tutmadık.
Bir ölü olarak, bir beden olarak canım sana feda!
Senin zikrin, ahlakın ve cesedin ne kadar da hoş.

Bize Hişâm b. Muhammed el-Kelbî bu şiiri okudu. O Osman b. Abdülmelik'ten şöyle rivayet etti: İmrân b. Bilâl b. Abdullah b. Üneys "Şiiri hocalarımızdan duydum." dedi ki:

Abdullah b. Üneys Peygamber'e şu şiirle ağıt yaktı:

Belaları bir arada toplayan şu felaket sebebiyle,
Gecem uzadıkça uzadı; sardı beni üzüntüler.
Sabah Muhammed'in ölümünü bize haber verdiklerinde,
Bu öyle bir felaket ki, kulaklar sağır olur bundan.
Eğer ölümümün, bir ölüyü dirilteceğini bilseydim,
Öldürürdüm kendimi.

Lakin karşı koyma ile hiçbir kimse ölümü geri çeviremez.
Artık, yakınını kaybeden ve akrabasına vefa gösteren olsa da,
Ben insanlar arasında ölen hiçbir kimseyi övmez oldum.
Allah'a dönmekten başka çarem yok.
Yüreğim ona kan ağlıyor ve onun musibetini unutamıyorum.
Ondan önce de elbette Allah'ın peygamberleri öldü.
Âd'ın başına da felaket geldi, Tübbalar[198] *da ölüp gittiler.*
Ah keşke, Kureyş'ten biri başımıza geçse;
Kureyş'te önderliği tartışılmayan biri var mı ki?
Vallahi, Kureyş'ten üç zat var ki onlar,
Bu sorunu[199] *çözecek adamlardır onlar.*
Ali, Sıddîk ya da Ömer bu işin ehli...
Bu iş için dördüncüsü yok.
Eğer bizden biri bundan başka bir şey söylerse,
Onu reddeder, "Allah gören ve işitendir" deriz.
Ey Kureyşliler! Bu işi onlardan birine tevdi edin.
Çünkü doğru sözün insanlara faydası vardır.
Sakın bunu yapmakta gecikmeyin!
Eğer kesinleşirse, bu işte gözü olanın,
Artık onda temennisi kalmaz.

Bize Kuteybe b. Sa'îd Ebü'r-Recâ el-Belhî haber verdi; dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi. O Hâlid b. Yezîd'den, o Sa'îd'den (yani İbn Ebû Hilâl'den) rivayet etti:

▪ Hassân b. Sâbit'in Mersiyeleri

Hassân, Peygamber'e şu şiirle ağıt yaktı:

Vallahi ümmetin Resûlü ve hidayet Peygamber'i gibisine,
Hiç bir kadın, ne gebe kalmış ne de doğurmuştur.
Evlerini bırakmışlar artık senin hanımların,
Kapılarına örtü olacak kazıklar bile çakmıyorlar.

[198] Tübbâ, *Yemen* krallarıdır.
[199] Hilafeti kast ediyor.

Örtülere büründüler, tıpkı rahibeler gibi;
Uzaklaşan nimetten sonra anladılar sıkıntıda olduklarını.

Ebû Amr eş-Şeybânî'nın bize okuduğuna göre:

Yine Hassân b. Sâbit şu ağıtı okumuştur:

Yalanı olmayan, bozulmayan gerçek bir yeminle,
Yemin edip söz verdim.
Vallahi ümmetin Resûlü, hidayet Peygamber'i gibisine,
Ne gebe kalmış ne de doğurmuştur, hiçbir kadın.
Komşusunu koruyan yahut sözünde duran onun gibisi,
Yürüyenler arasında olmamıştır, yeryüzünde.
O, kendisiyle aydınlanılan nur, mübârek bir emir,
İrşat ve azimet sahibi olan kimsedir.
O, gelip geçen ilk peygamberlerin tasdikçisi;
Ve istekte bulunan insanlara en çok iyilik yapandır.
Ey Yaratılmışların en hayırlısı! Akan bir nehir içindeyken,
Şimdi yalnız başına susuz kalmış gibiyim.
Artık evlerini bırakmışlar, hanımların.
Kapılarına örtü olacak kazıklar bile çakmıyorlar.
Eşlerin örtülere büründüler, rahibeler gibi;
Uzaklaşan nimetten sonra, anladılar sıkıntıda olduklarını.

Ebû Âmir dedi ki:

Hassân Peygamber'e şu mersiyeyi okudu:

Ey Hassân! Gözlerine ne oldu da uyumuyor!
Sanki kül rengi sürmeyle sürmelenmiş gibi!
Ey hareketsiz duran hidayet rehberi!
Bu duruşun beni ürküttü.
Sen ey yere basan insanların en hayırlısı!
Bizden uzaklaşma.
Ey Peygamber'in Ensârı ve topluluğu!
Şu mezara görülmeyecek şekilde gömülen,

Ve mezarı tesviye edilen bu zattan sonra size acıyorum.
Böğrüm keşke seni korusa! Ah keşke;
Senin yerine şu lahite gömülen ben olaydım.
Ey Âmine'nin mübarek ilk çocuğu!
Onu en talihli uğurla, iffetle doğurdu.
Öyle bir nur ki, tüm varlığı aydınlattı.
Kim bu mübarek nurda hidayet ararsa bulur.
Senden sonra Medine'de bu insanların arasında mı kalayım?
Kalırsam yazıklar olsun bana; Keşke doğmasaydım ben.
Vefatına Pazartesi günü tanık olduğum,
O hidayet membaı Peygamber'e anam babam feda olsun!
Vefatından sonra kendimi kaybettim.
Keşke içseydim sabah sabah karayılan zehrini.
Ya da keşke Allah'ın ölüm emri gelseydi bize ansızın;
Hem de bu günümüzde veya yarın gelseydi.
Böylece biz de ölürdük, bizzat kerem soylu ile
Ve yaratılışı temiz olan seyyidle buluşmuş oluruz.
Ey Rabbimiz! Bizi peygamberimizle bir araya getir;
Kıskananların gözlerini patlatacak bir cennette...
Ey iyilik sahibi! Ey celal sahibi! Yüceler yücesi Rabbimiz!
Bize Firdevs cennetini nasip et ve bizi onunla orada buluştur.
Yeminler olsun ki, duyduğum her ölüm haberiyle,
Mutlaka peygamber Muhammed'e ağlarım.
Memleket Ensâr'a dar geldi.
Bu nedenle yüzleri simsiyah oldu, sürme rengi gibi.
Onu doğuran ana bizden; mezarı da bizdedir.
Şüphesiz inkâr edilemez, bize olan iyiliklerinin fazileti.
Allah onu bize hediye olarak gönderdi.
Her zaman ve vakitte Ensârı'nı da onunla hidayete erdirdi.
Allah ve arşın etrafını saran melekler ve iyiler,
Mübarek Ahmed'e salât u selâm eylesin.

Ebû Amr eş-Şeybânî dedi ki:

Hassân, Peygamber'e şu şiirle ağladı:

Ey gözlerim! Gözyaşı akıtmakta cömertçe davranın.
Yer altındaki su kanalları gibi sürekli akın.
Ben, teselli olmayan bir musibetzedeyim.
Gözyaşlarınız benden ayrılmasın.
Bana cömertçe davranmanızdan sonra
Ağlamaktan imtina edişiniz, serabı görüp aldanan gibidir.
Yaşlar göğsüme dökülsün, Ey gözlerim, ağlayın;
Azaların da hissedeni, duygulananı vardır.
Vadi coştu ve Medine'nin el-Garb deresi coşup aktı.
Tatlı suyla dere dereye karıştı.
Hakikati himaye eden sen,
Güneş gören her şeye hâkim olan sen,
Mazlum ve hakaret göreni kurtaran sen,
Sen kerem sahibi âdil ve şanlı olansın.
Seciyesi saf, hoş görülü, iffetli,
Ve cahil olmayan peygamberimize selam olsun.
Beşerden kimseyi tezkiye etmem, Rahman'a karşı,
Ama senin durumun zaten yüce Mevla yanında malum.
Salihlerin ölmesiyle zaman ve günler beni üzmekte,
Durgunlaştırıp sakinleştirmektedir.
Ey gözlerim! Allah'ı andıkça, ağlayın Allah'ın Resûlune,
O en iyi önder ve en iyi dosttur.

Ebû Amr dedi ki:

Hassân, Peygamber'e şu şiirle ağladı:

İyilik Peygamber'le birlikte onları terk etti; zavallılara haber ver!
Sırt çevirip gitti artık iyilik, şu seher vakti.
Yol ihtiyacım, bineğim, ailemin rızkı onun yanında.
Onunla istiğase yaptığımız kimsedir, yağmur görmediğimiz zaman.

Eğer oturan sözünde haddini aşar veya hata ederse,
Kendisinden korku duymayandır.
Aydınlık olandı. Tabi olduğumuz nurdu.
Allah'tan sonra, gören gözümüz duyan kulağımızdı.
Ah keşke, onu mezara koyduklarında,
Onu gömüp gizlediklerinde ve üzerine toprak attıkları o günde,
Allah, yarattığı insanlardan kimseyi bırakmasaydı!
Keşke onun ölümünden sonra ne kadın ne de erkek bırakmasaydı.
Neccâroğulları'nın tümünün boynu büküldü.
Bu, Rahman olan Allah'ın önceden takdir ettiği bir durumdur.

Ebû Amr dedi ki:

Ka'b b. Mâlik Peygamber'e şu ağıtla ağladı:

Ey gözlerim! Durmadan akan gözyaşlarıyla ağlayın;
Yaratılmışların en hayırlısı olan Mustafa'ya.
Peygamber (sas) için ağla ve ağlat; ona ağlamak haktır;
Savaş günlerinde buluştuğumuz günleri anarak;
Takva zamanı insanların en muttakisine,
Deveye binenin en hayırlısına ağlayın.
Kerem sahibi efendiye, yaratılmışların en iyisine,
En güzel ahlak sahibine ağlayın.
Soyu tüm yaratılmışların soyundan üstündür onun;
O Benî Hâşim'den ümit kaynağı olandır.
Onun faziletlerinden kasdımız,
Tıpkı karanlıklarda bizi aydınlatan bir ışıktır o.
Bizim için, bir müjdeleyici ve uyarıcıdır.
O bir nurdur; bizi aydınlatan bir nur.
Ve onun nuruyla Allah kurtuluş verdi bize;
Ve Cehennemlik olanlara da rahmet ihsan etti.

el-Vâkıdî bize okudu:

Ervâ bt. Abdülmuttalib Peygamber'e şu şiirle ağladı:

Ey göz! Yazıklar olsun sana!
Hayatta kaldığım sürece yaşlarınla mutlu et beni ve dinle.

Ey göz! Yazıklar olsun sana!
Memleketlerin nuruna gözyaşı dök de beni mesut et.
Eğer seni kınayan olursa ona yazıklar olsun!
Onlara, "Neden, niçin beni kınarsın?" de.
Ne olur beni bırak! Çünkü ben,
Kâinatın nuru olan Allah Resûlü Ahmed'e ağlıyorum.
Eğer beni kınamayı azaltmazsan istediğin şekilde kına veya beni bırak!
Benim ağlamam, başıma gelen musibetten dolayıdır;
Beni yıkan, dayanağımı çökerten,
Ve perçemlerimi beyazlaştıran musibet...

Yine Ervâ bt. Abdülmuttalib Peygamber'e şu şiirle ağladı:

Ey Allah'ın Resûlü! Sen bizim ümidimizdin;
Bize iyi davranırdın, bize karşı kaba değildin.
Bize karşı şefkatliydin, merhametliydin;
Peygamberdin. Ağlayanlar bu gün senin için ağlasın.
Hayatına and olsun ki, Peygamber'in ölümüne ağlıyor değilim.
Lakin ey peygamber! Senden sonra gelecek olan kargaşaya ağlıyorum.
Peygamber'den sonra olacaklaradan korktuğum için;
Kalbimin üzerinde bir dağlama varmış gibi, Muhammed'i andığımda.
Ey Fâtıma! Artık Yesrib'de, bulunan o mezara,
Muhammed'in Rabbinden selam olsun.
Ey Hasan'ın babası! Onu bırakıp gittin;
O hıçkırarak sonsuza dek hüzünle ağlayacaktır.
Allah Resûlüne, anam, teyzem, amcam;
Özellikle kendi canım, sonra dayım, feda olsun.
Sabrettin, mesajını sadakatle tebliğ ettin.
Dinin gövdesini apaçık ve saf bırakıp gittin.
Eğer insanların Rabbi, seni aramızda bırakacak olsaydı,
Ne kadar da mutlu olurduk.
Ancak sensiz olan bu durumumuz devam edecektir.
Adn cennetine razı olarak giresin.
Allah seni selam ile karşılasın.

▪ Âtike bt. Abdülmuttalib'in Ağıtları

Âtike bt. Abdülmuttalib Resûlullah'a (sas) şu şiirle ağıt yaktı:

Ey gözüm! Asırlar boyu, sebep ve neden beklemeden;
Bolca gözyaşı dök ve ağla.
Ey gözüm! Gözyaşıyla dol ve coş.
Ölünceye dek, azalmayan gözyaşıyla kal.
Ey gözüm! Dolup taş;
Allah'ın varlığı içerisinde tek nur olan Mustafa'ya.
Musibetzede oldun, adalet ve iyilik peygamberini kaybetmekle!
Artık akıntısı olan dereler gibi coşarak ağla!
Yazılan o yazgının gerçekleşmesinden,
Ve onun öleceğinden korku ve tedirginlik içindeydim.
Beyaz tenli, yaratılışı temiz, olana ağla;
Övülmüş, yalandan, ayıplardan, hastalıklardan yoksun olana.
Övülmüş olarak git! Kıyamet günü Sur'un üfürülmesi anında,
Allah seni mağfiretle mükâfatlandırsın.

Âtike bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey gözüm! Sağ kaldığın sürece,
Yaratılmışların en hayırlısı Ahmed'e ağlamakta cömertçe davran.
Ey gözüm! Yeryüzünün nuru olan Muhammed'e ağla!
Sicim gibi bol gözyaşı dök.
Yazıklar olsun sana! Çünkü,
Muhammed'in musibeti gibisini göremezsin;
Başa gelecek musibet ve görülecek hiçbir bela içinde...
Öyle ise mübarek, muvvafak ve takva sahibine ağla;
Hakkı koruyan, Râşid ve mürşit olana...
Zincire vurulmuş mahkûmlarının bağını kim çözecek?
Mezarda lahite konmuş giden Muhammed'den sonra...
Muhtaçların ihtiyacını kim görecek, o gidince?

Zincire vurulmuşun şikâyetini kim dinleyecek, ondan sonra?
O beklediğimiz Allah'ın vahyini kim karşılayacak?
Her gece, akşam vakitlerinde ve yarınlarda.
Ey isabetli görüş! Cömert ve fazilet sahibi,
Rabbimizin rahmeti ve selamı olsun sana.
Tüm ahlaksızlar, lanetli ve tıyneti bozuk olanlar,
Ve soysuzlar sana feda olsun ve ölsünler.

Yine Âtike bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:
Ey gözlerim! Bolca sicim gibi gözyaşı dökün,
Hâşim ailesinden olan, o nurlu Mustafa'ya.
O büyük olaylardan sonra,
Nur, hidayet ve doğruluk sahibi olan Mustafa'ya ağlayın.
Büyük olaylar için ağladıkça murtazaya ağlayın!
Zulümden sonra, dine, İslâm'a;
İyiliği, adaleti ve takvayı getiren o murtazaya ağlayın.
Yumuşak huylu, cömert ve faziletli;
Akrabalara merhamete davet eden o mübarek insana ağlayın.
Ey gözlerim! Size ne oldu? Her ölen Ademoğluna ağlamazsınız.
Onun ölümüyle bu musibet başınıza geldikten sonra, onun yasını tutun.
Kıtlık yıllarında yetimlerin dostu olanın yasıyla,
Ölen herkesin yasını tutun ve sicim gibi gözyaşı akıtın.

▪ Safiyye bt. Abdulmüttalib'in Ağıtları

Safiyye bt. Abdülmuttalib Resûlullah (sas) için şöyle ağıt yaktı:
Gönlüm perişan! Malı yağmalanmışçasına,
Kendisine savaş açılmışçasına perişan.
Uyuyamadım, beni saran hasret ve kederden.
Keşke ölümün bardağını (şerbetini) ben içseydim.
Peygamber, yazılan ölümü ile geceledi dediklerinde,
Ve Peygamber'in (sas) ölü olarak yattığını gördüğümüzde,

Perçemlere ak düştü, hem de ne ak!
Habîbimden sonra, onun evlerini;
Yaşamsız ve ürkütücü bir sessizlikte gördüm.
Bu, uzun bir hüzne neden oldu, kalbimde.
Kalbi ürkek hale getirdi, kalpten ayrılmayan bu hüzün.
Ölümle karşılaşan Peygamber'den sonra ah!
Ben nasıl geceleyeceğim, sağ-selim!
Sevgisi gönüllerde,
Gerçekten yaratılmışların, insanların efendisi!
Bu halimi Allah'a arz ediyorum; O bana yeter!
O benim musibetimi ve şikâyetimi bilendir.

Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey Fâtıma! Yıldızlar doğdukça;
Sabahlara kadar bıkmadan usanmadan ağla.
O, kendisine hakkıyla ağlanan kişidir;
Ve gerçekten şanlı efendi ve iyi olandır.
Yeryüzü tanınmaz hale geldi, onun kaybolmasıyla;
Hangi varlık musibetzede olmaz ki!
Ölene dek içimde dikili olan ayrılık ateşinden başka,
Benim için bir şey olmayacak, senden sonra.
Medine'de hazır olanlar ve olmayanlar,
Gerçekten Peygamber'e ağladılar.
Saçları açık, dağınık ve musibetzede olan sana,
Çekinmeden ağlasın, herkes çekinirken ağlamaktan.
Sana, küçük büyük ağlasın; sana yaşıtın ağlasın;
Meydan meydan dolaşarak, sana beyaz tenli olan ağlasın.
Bir yere varmak isteyenler ağlasın.
Ve yerlerine varmadan, yoldaki koşuşturan kervanlar sana ağlasın.
Düzlükler onun yokluğuna ağlar.
Mekke ağlar, sert olanlar da ağlar.

Arkasında bıraktığı mahzun musibetzede,
Dul kalanlar kaybettiğine hüzünle ağlar.
Ey gözüm! Neden gözyaşları dökmezsin?
Hâlbuki senin gözyaşların sicim gibi akması gerek.

Yine Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey gözlerim! Sicim gibi gözyaşlarıyla cömertçe ağlayın;
Medine'nin batısındaki su kanalını yıkacak kadar...
Ey gözlerim! İçten gelen gözyaşlarıyla ağlayın;
Şiddetli elemle, hüzünle ve gönül acısıyla...
Gökyüzünün, rüzgârın ve kulların Rabbi olan,
Allah'ın seçtiği kula ağlayın.
Zulümden sonra getirdiği nur, doğruluk takva için,
Ve hidayet için, murtazaya ağlayın.
Kerem sahibi olan Allah'ın seçtiği peygambere,
O mücteba olarak gönderilmiş pak Resûlullah'a ağlayın.

Yine Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Varlığı yağmalanmış bir kimse gibi uykusuz geceledim.
Her tarafımı haşereler gibi beni sarmış olan acılardan...
Yaşıtlarımın saçları ağarmazken,
Yapraksız hurma dalı gibi ağardı benim saçlarım.
Allah'ın peygamberini, Nur-u Mustafa'yı kaybettik!
Ey dengi olmayan peygamber!
Şerefli aileden gelen, Mudar'ın en soylu kolu,
Uzun bir kökten doğmuş bir köktün sen.
Sen yoksullara aittin,
Komşuya ve her zulüm gören yabancıya sığınaktın.
Her ne kadar kabirde gecelesen de,
Öncesinde şeref ve iyi bir hayat yaşadın.
Vuku bulan ve büyük musibet sayılan olaylarda,
Ve her işte başarılıydın.

Yine Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey gözüm! Gözyaşları dök! Habire cömertçe ağla!
Rabbine dönen pak Peygamber'e.
Özel ve genel her şeyi an! Yas tut, Mustafa'ya!
Durmadan akan gözyaşlarınla...
Ey gözüm! Allah'ın kitapla gönderdiği peygamberden sonra,
Kime ağlarsın?
Fatih, hâtim, rahim ve rauf...
Sözü doğru ve güzel giyimli...
Şefkatli, merhametli ve bize öğüt verendi o.
Çok bağışlayan Allah'ın bize olan rahmetiydi.
Allah'ın rahmeti ve selamı ona olsun.
Melik olan Allah güzel sevabı ona versin.

Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey gözüm! En hayırlı ölen ve kaybolana,
Gözyaşları dökmede cömert davran ve uykusuz kal.
Tut yasını Mustafa'nın.
Kastedilmişçesine en acı hüzünle kalbe çatıp gelen hüzün...
Ona, şanlı kitapta yazılı olan kader gelip çattığında,
Az daha hayatıma son verecektim.
Allah'ın kullarına şefkatli ve merhametliydi.
Onlar için bir rahmet ve en iyi yol gözeticiydi.
Sağ iken de, ölü iken de Allah ondan razı olsun.
Ebedi kalınacak günde onu cennetle mükâfatlandırsın.

Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Yine geceledim, yatakta uzanıp uyuyamadım;
Yastığa yaslanmaktan başka...
Dertler sardı beni,
Gerçekten başıma gelen şiddetli musibetlerden dolayı...

Yaratılmışlar için bir rahmetti, o.

Ona itaat edene, hidayet yolunu gösterdi.

Nesebi, soyu sopu pak;

Yardım sever, hataları örten biriydi.

Sözleri açık, fıtratı doğru ve iffetli...

Sözünde duran, iyilerin iyisi...

Şu hayatta yaşadığı sürece iyilik yaparak yaşadı.

Sözünde sadık ve yanına gelene cömertçe bağışta bulunandı.

Sonra bizden övgü ayrıldı ve kayboldu.

Kulların Rabbi ona mükâfat olarak cennetleri versin.

Hind bt. el-Hâris bt. Abdülmuttalib, Resûlullah (sas) için şöyle ağıt yaktı:

Ey gözüm! Haydi, cömertçe ağla.

Gözyaşların, yağmurun suyu gibi sel olup aksın.

Veya su tutmaz çatlak kanalları doldurmaya çalışan,

Coşkulu bir pınar gibi seraba gözyaşı dök.

Çünkü Âmine'nin kerem sahibi olan oğlu,

Göçmüştür.

Mübarek kerem sahibi olan varlığı sarmalamışlar,

Ve kabre koyup toprağı ona örtü yapmışlar diye,

Ağır haberler gelmiş o sizin en soylu haneden.

O şerefli amcası ve dayısı olan,

Şerefli soyunda şüphe olunmayandır.

Mistah b. Üsâse'nin kız kardeşi Hind bt. Üsâse b. Abbâd b. Abdülmuttalib b. Menaf, Resûlullah (sas) vefatında şöyle dedi:

Ey Fâtıma! Kaybedilen ölüye ağlayışın,

Boynumu büktü ve perçemlerimi beyazlattı.

Ey Resûl! Nice iyiliklerde, ihsanlarda bulundun.

Ama çocuklara ve kölelere hizmet etmeyi de ihmal etmedin.

Her gelip çatan musibetlerde sığınağımızdın,

Şam tarafından soğuk rüzgârlar estiğinde. (işler sarpa sardığında)

Sen bineklere binenlerin en hayırlısısın;

Ve dedelerine intisab edilenlerin en şereflisi...

Onun musibeti kimseyi bırakmamış.

Denizde ve karada bulunan herkesi üzmüştür.

Tüm iyilikler onun gölgesinde sabahlardı.

O seni mutlu eden, mutlu evlatlar bırakandır.

Yine Hind bt. Üsâse b. Abbâd b. Abdülmuttalib şöyle dedi:

Ey gözüm! Bıkmadan ağla ve ağlat!

Sevdiklerin için ağlama anı başlamıştır.

Yaşadığın sürece, en hayırlı ve gerçek olan Peygamber'e,

Ağlama anı erken başlamıştır.

Eğer Allah'ın emri gerçekleşmiş de,

Aramızda seni görerek yaşasaydık kesinlikle ağlamazdım.

Senin ölüm haberini alan herkesin musibeti büyümüş;

Benim ise ağlama anım başlamış.

Onun musibeti büyüdükçe büyümüş.

Senden sonra her zorlukla karşılaçacak olan benim.

Kâinatı yaratanın Rabbine hüznümü şikâyet ediyorum.

Ancak Allah benim başıma neler geldiğini bilir.

Ey Fâtıma! Kaybettiğinle senin musibetin büyüdü.

Dayanağım yıkıldı benim...

Yine Hind bt. Üsâse şöyle dedi:

Ey Nebi! Senden sonra bazı nahoş olaylar ve karışık sözler oldu.

Eğer, o haber ve sözleri duysaydın hutbeler irad edilmezdi.

Seni, toprağın kendi özünü kaybedişi gibi kaybettik.

Kavmine çare ol, geri gel ve gitme, Ey Nebi!

Sen kendisiyle aydınlanan bir nurlu dolunaydın;
İzzet sahibinden kitaplar inerdi sana.
Cibrîl ayetlerle gelir ve aramızda bulunurdu.
Kaybolup gitti; gözler gaybı görmekten engellenmiştir artık.
Ey Ebû Sehl, nesebi, soyu sopu asil olan,
Ve özü pak olan varlığı kaybettin.

Âtike bt. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl Peygamber'e şöyle ağıt yaktı:

Binekleri, yabanileşti.
Hâlbuki o güzel insan onlara binerdi.
Bu binekler hıçkıra hıçkıra,
Efendisine gözyaşı döker oldu.
Eşlerin hüzünden ayılmaz oldu.
Hep dinlerini sende hatırlıyorlar.
Hayalet gibi, iskelete döndüler.
Boş oturdular; yüzlerinin rengi değişti.
Kalplerindeki sıkıntıyla,
Uzun sürecek üzüntüden acılar çekmekteler.
Yakınları olan kadınlar, O hür yüzlere elleriyle vurmaktalar;
Ona olan hüzünden dolayı ve akılları uçmuşçasına.
Faziletli olan, O seyyid ve Mustafa olan,
O dini de hak üzere toplayandır.
Ölümü gelip çattı.
Hayatım nasıl olacak Peygamber'den sonra?

Ümmü Eymen Resûlullah (sas) için şöyle ağıt yaktı:

Ey gözüm! Cömertçe davran ve çokça ağla;
Yaşlar göze şifadır.
"Peygamber (sas) öldü ve O olmadan gece oldu",
Dediklerinde bu belanın tümüydü.
Semanın vahyi ile özelleşmiş;
Şu dünyada kaybettiğimiz en hayırlı insana ağlayın.

Allah sana hayırlı mukadderatlar verene dek,
Senden akacak bol gözyaşıyla sürekli ağla.
Birilerinin geleceğini bilmezdim.
O ziya ile bir rahmet olarak geldi.
Gelişinden sonra O,
Kapkaranlık geceleri aydınlatan bir ışık idi.
İyi soylu, temiz nesepli biriydi.
Madeni pak, iyi ahlaklı ve son peygamberdi.

Resûlullah'ın (sas) Hayatında ve O'ndan Sonra Ashâbından Medine'de Fetva Verenler, Kendilerine Tabi Olunanlar ve İlimlerinin İntikal Ettiği Kimseler

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O Abdülmelik b. Umeyr'den, o Rib'î b. Hırâş'tan, o da Huzeyfe b. el-Yemân'dan Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e iktida edin."

Bize Vekî b. el-Cerrâh, ed-Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım eş-Şeybânî ve Kabîsa b. Ukbe haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Abdülmelik b. Umeyr'den, o Rib'î b. Hırâş'ın bir mevlasından, o da Huzeyfe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanında oturuyorduk. Bize, *"Sizin aranızda ne kadar kalacağımı bilemiyorum. Benden sonrakilere iktida edin."* dedi ve Ebû Bekir ve Ömer'e işaret etti.

Bize Vekî b. el-Cerrâh ve Muhammed b. Ubeyd haber verdiler. Onlar Sâlim Ebü'l-Alâ el-Murâdî'den, o Amr b. Herim el-Ezdî'den, o Rib'î b. Hırâş ve -Resûlullah'ın (sas) ashâbından- Ebû Abdullah'tan, o da Huzeyfe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanında oturuyorduk. Bize, *"Sizin aranızda ne kadar kalacağımı bilemiyorum. Benden sonrakilere iktida edin.* (Ebû Bekir ve Ömer'e işaret etti.) *Ammâr'ın hidayetiyle hidayetlenin ve İbn Ümmü Abd'ın ahdine sarılın."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî haber verdi. O Yahya b. Muğîre b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'dan, o İkrime b. Hâlid el-Mahzûmî'den, o da İbn Ömer'den şöyle rivayet etti:

İbn Ömer'e, "Resûlullah (sas) döneminde kim insanlara fetva verirdi?" diye soruldu. "Ebû Bekir ve Ömer. Başkasını bilmiyorum." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Üsâme b. Zeyd b. Eslem haber verdi. O Müslim b. Sim'ân'dan, o el-Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali fetva verirlerdi.

Bize Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme haber verdi. O Abdullah b. el-Mübârek'ten, o Yunus b. Yezîd'den, o ez-Zührî'den, o Hamza b. Abdullah b. Ömer'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini işittim: *"Uyuduğum sırada bana, bir kadeh süt getirildi. Öyle içtim ki, doyduğumu tırnaklarımda (azâfîr) hissettim.* [veya tırnaklarımda (azfâr) dedi.][200] *Sonra artanını Ömer'e verdim."* Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! bunu ne ile tevil ettin." dediler. Resûlullah (sas), *"İlimle!"* dedi.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd haber verdi. Hufâf b. Îmâ'nın damadı ed-Dahhâk b. Osman'dan, o da Hufâf b. Îmâ'dan şöyle rivayet etti:

Abdurrahman b. Avf'la beraber Cuma namazını kılıyordum. Ömer hutbe okuyunca Abdurrahman b. Avf, "Senin bir muallim olduğuna tanıklık ederim." dedi. Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd buna şaşırdı. Ona, "Ey Ebû Muhammed! Neden ona şaşıyorsun?" dedim. "Ebû Atîk'i babasından, o da Âişe'den şöyle hadis rivayet ederken işittim: Resûlullah (sas), *"Hiç bir peygamber yok ki, mutlaka kendi ümmetinde bir veya iki muallim olmasın. Eğer ümmetimde biri olacaksa, o İbnü'l-Hattâb'dır. Hak Ömer'in dilinde ve gönlündedir."* dedi.

Bize İsmail b. İbrahim İbn Uleyye el-Esedî, Yezîd b. Hârûn ve Ya'lâ b. Ubeyd haber verdiler; dediler ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Mekhûl'den, o da Gudayf b. el-Hâris'ten Ebû Zer'in şöyle dediğini işittiğini rivayet etti:

[200] (الظفر) kelimesinin çoğulu (أَظْفارٌ- أَظْفورٌ- أَظافيرُ) şeklindedir. (bk. *Lisânü'l-Arab*, ظفر maddesi) (E).

Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini işittim: *"Allah, hakkı söylesin diye Ömer'in diline koydu."*

Bize Abdülmelik b. Amr Ebû Âmir el-Akadî haber verdi; dedi ki: Bize Nâfi b. Ebû Nu'aym haber verdi. O Nâfi İbn Ömer'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) *"Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine koydu."* dedi.

Bize Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî haber verdi; dedi ki: Bana Hârûn el-Berberî anlattı. O da *Medine*li bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer'in yanına gitmiştim. Ne göreyim! Fukaha onun yanında çocuklar gibiydi. İlmi ve fıkhıyla onlardan çok üstündü.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O da Şakîk'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Mes'ûd "Arap bölgelerinin tüm ilmi bir kefeye konsa ve Ömer'in ilmi bir kefeye konsa Ömer'in ilmi ağır basardı." dedi. Ebû Mu'âviye dedi ki: el-A'meş, "Bu hadisi İbrahim'e anlattım." Bana "Abdullah dedi ki: Ömer'in beraberinde ilmin onda dokuzunu götürdüğünü kabul ederdik." dedi.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi. O el-A'meş'ten, o da Şimr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Huzeyfe, "Sanki insanların ilmi Ömer'le beraber bir çukura sıkıştırılmış gibiydi.." dedi.

Bize Muhammed b. el-Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî haber verdi. O Eş'as'tan, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar herhangi bir konuda ihtilafa düştüklerinde, Ömer'in o konuda nasıl karar verdiğine bak. O, kendisinden önce karar verilmemiş bir iş hususunda istişare etmeden karar vermezdi.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Eyyûb'den, o da Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ubeyde'den dede hakkında bazı şeyler sordum. Bana, "Ondan ne istiyorsun? Ömer'den bu konuda yüz mesele ezberledim." dedi. Ona "Hepsi Ömer'den mi?" dedim. "Evet! Hepsi Ömer'den." dedi.

Bana Haccâc b. Muhammed haber verdi. O Şu'be'den, o Sa'd b. İbrahim'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, Abdullah b. Mes'ûd'a, Ebü'd- Derdâ'ya ve Ebû Zer'e, "Peygamber'den naklettiğiniz bu hadis nedir?" dedi. [Dedi ki:] Zannedersem şöyle dedi: Vefat edene dek onları *Medîne* dışına bırakmadı.

Bize Muhammed b. Ömer el-Eslemî haber verdi; dedi ki: Bana Abdülhamîd b. Ca'fer haber verdi. O babasından, o da Mahmûd b. Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Osman b. Affân'ı minberde şöyle derken işittim: "Hiç bir kimseye Ebû Bekir'in ve Ömer'in döneminde işitilmemiş bir hadisi rivayet etmesi helal değildir. Resûlullah'ın ashâbı içerisinde, onun söylediklerini en iyi anlayanlardan biri olmadığım halde, benim Peygamber'den hadis nakletmeme engel olan şey şudur: Bilin ki, Peygamber'den şöyle duydum: *"Kim benim söylemediğim bir şeyi ben söylemişim gibi söylerse, bilmiş olsun ki, ateşte yerini hazırlamıştır."*

1. Ali b. Ebû Tâlib (r) ﴿علی بن أبي طالب﴾

Bize Ya'lâ b. Ubeyd haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Amr b. Mürre'den, o Ebü'l-Bahterî'den, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni *Yemen*'e gönderdi. Ona, *"Ey Allah'ın Resûlü! Ben daha gencim. Onlar arasında hüküm vereceğim. Ben kadılığın ne olduğunu bilmem."* dedim. Eliyle göğsüme vurdu. Sonra *"Allah'ım! Kalbine hidayet ver, dilini sabit kıl."* diye dua etti. Kuru taneyi bitiren Allah'a and olsun ki, ondan sonra iki kişi arasında hüküm verirken hiç tereddüt etmedim.

Bize el-Fadl b. Anbase el-Hazzâr el-Vâsıtî haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Simâk'tan, o Haneş b. el-Mu'temer'den, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni *Yemen*'e kâdı olarak gönderdi. Ona, *"Ey Allah'ın Resûlü! Beni, bana soru soracak bir kavme gönderiyorsun. Hâlbuki ben kadılığı bilmiyorum."* dedim. Elini göğsüme koydu ve *"Allah senin kalbine hidayet verecek ve dilini de sabit kılacaktır. İki hasım gelip önünde oturduklarında ilk adamı dinlediğin gibi diğerini de dinlemeden hüküm verme. Hüküm vermen kolay olur."* dedi. Ondan sonra kâdı olarak devam ettim veya hiçbir hükümde şüpheye düşmedim.

Bize Ubeydullah b. Musa el-Absî haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Amr b. Hubşî'den, o Hârise'den, o Ali'den rivayet etti. Ayrıca bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bana İsrâîl anlattı. O Ebû İshâk'tan, o Hârise'den, o da Ali'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni *Yemen*'e gönderdi. Ona *"Ey Allah'ın Resûlü! beni yaşlı ve lider insanlara gönderdin. İsabet etmeyeceğimden korkuyorum."* dedim. Resûlullah (sas) bana, *"Allah dilini sabit kılacak, kalbine de hidayet verecektir."* buyurdu.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O Nusayr'dan, o Süleyman el-Ahmesî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ali dedi ki: "Vallahi, bir ayet inmiş olmasın ki, o ayetin ne için nazil olduğu, nerede nazil olduğu ve kimin için indiğini bilmeyeyim. Allah bana, idrak eden bir kalb ve açık bir dil verdi."

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr haber verdi. O Ma'mer'den, o Vehb b. Ebû Dübey'den, o da Ebü't-Tufeyl'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali, "Bana Allah'ın kitabından sorun. Hiç bir ayet yoktur ki, onun gece mi gündüz mü, düzlükte mi dağda mı indiğini bilmeyeyim."

Bize İsmail b. İbrahim Eyyûb ve İbn Avn haber verdi. Onlar da Muhammed'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Bana haber verildiğine göre Ali, Ebû Bekir'e biat etmekte gecikmişti. Ebû Bekir ile karşılaştı. Ebû Bekir ona, "Yönetici olmamı kerih mi gördün?" diye sordu. Ali, "Hayır! Ben namazın dışında Kur'ân'ı bir araya getirmeden abamı giymemeye yemin ettim." dedi. Bazıları Ali'nin Kur'ân'ı indiği gibi yazdığını iddia etti. Muhammed dedi ki: Eğer bu kitap bulunsaydı içinde ilim bulunurdu. İbn Avn dedi ki: İkrime'den bu kitabı sordum, böyle bir kitabı bilmedi.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk el-Medenî haber verdi. O Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Ali'ye "Neden Resûlullah'ın (sas) ashâbı içerisinde hadis rivayeti çok olansın?" dendi. Ali, "Ona sorduğumda bana haber verdi. Sustuğumda o anlattı." dedi.

Bize Süleyman Ebû Dâvûd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be, Simâk b. Harb'den şöyle dediğini rivayet etti: İkrime'yi İbn Abbâs'tan şöyle rivayet ederken duydum:

Eğer güvenilir biri bize Ali'den bir fetva naklederse ondan vazgeçmeyiz.

Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim ve Amr b. e-Heysem Ebû Katan haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Abdurrahman b. Yezîd'den, o Alkame'den, o da Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Kendi aramızda Medinelilerin en bilgin kadısının Ali b. Ebû Tâlib olduğunu söylerdik.

Bize Abdullah b. Nümeyr el-Hemdânî haber verdi; dedi ki: Bize İsmail Ebû İshâk şöyle haber verdi:

Abdullah, "Medinelilerin en âlim kadısı Ali b. Ebû Tâlib'dir." derdi.

Bize Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdi; dedi ki: Bana Yezîd b. Abdülmelik b. Muğîre en-Nevfelî anlattı. O Ali b. Muhammed b. Rebî'a'dan, o Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb dedi ki: "Ali b. Ebû Tâlib bizim en iyi hüküm verenimizdir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Seyf b. Süleyman haber verdi. O İbn Alkame'nin mevlası Kays'tan, o Dâvûd b. Ebû Âsım es-Sekafî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Ömer b. Hattâb arkadaşlarının yanına gelerek onlara, "Bugün yaptığım bir şey hakkında bana, fetva verin." dedi. "Nedir ey Emîrü'l-Mü'minîn?" dediler. "Yanıma bir cariyem geldi. Gönlüm onu arzuladı ve oruçlu iken onunla yattım." dedi. Oturanlar olayı büyüttüler. Ali ise konuşmuyordu. Ömer ona, "Ey Ebû Tâlib'in oğlu! Sen ne dersin?" diye sordu. Ali ona, "Helal olan bir şeyi yaptın. Bir gün yerine başka bir gün tutarsın." dedi. Ömer ona, "Sen bunlar içerisinde en iyi fetva verensin." dedi.

Bize Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî haber verdi; dedi ki: Bize Müemmil b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, Ebû Hasan'ın çözümünde hazır olmadığı bir problemden Allah'a sığınırdı.

Bize Ya'lâ b. Ubeyd ve Ubeydullah b. Nümeyr haber verdiler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Habîb b. Ebû Sâbit'ten, o Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer bize bir hutbe irad ederek şöyle dedi: "Ali bizim en iyi hüküm verenimiz, Übey en iyi okuyucumuzdur. Übey'in söylediği bazı şeyleri terk ediyoruz. Übey, 'Peygamber'den işittim' diyor. Übey'in sözünden sonra kitap indiği halde Resûlullah'ın (sas) sözünü terk edecek değilim."

Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Habîb b. eş-Şehîd'den, o İbn Ebû Müleyke'den, o da İbn Abbâs'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, "En iyi hüküm verenimiz Ali ve en iyi okuyanımız Übey'dir." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Simâk'tan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, "En iyi hüküm verenimiz Ali, en iyi okuyucumuz Übey'dir. Ancak Übey'in birçok lahnından yüz çeviriyorsunuz." dedi.[201]

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize İsmail haber verdi. O da Sa'îd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, "Ali hüküm vermede en iyi kadımız, Übey ise en iyi okuyucumuzdur." dedi.

Bize Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî haber verdi; dedi ki: Bize Abdülmelik haber verdi. O da Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, "En iyi hüküm verenimiz Ali, en iyi Kur'ân okuyucumuz ise Übey'dir." derdi.

2. Abdurrahman b. Avf (r) ﴿عبد الرحمن بن عوف﴾

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O el-Fudayl b. Ebû Abdullah'dan o Abdullah b. Dînâr el-Eslemî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde Abdurrahman b. Avf, Ebû Bekir, Ömer ve Osman Peygamber'den duyduklarıyla fetva verirlerdi.

[201] Lahn, bir harfin aslını değiştirip başka bir harf haline getirerek okumaktır. Mesela, Hemze harfini ayn (ع) veya he (ه) gibi okumak, tı (ط) harfini te (ت) veya dal (د) gibi okumak veya kaf (ق) harfini kef (ك) gibi okumak, ya da sad (ص) harfini sin (س) gibi okumak bir lahndır (E).

3. Übey b. Ka'b (rh) ﴿أبيّ بن كعب﴾

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi. O el-Eclah'tan, o İbn Ebzâ'dan, o babasından, o da Übey b. Ka'b'dan rivayet etti. Ayrıca bize Müemmil b. İsmail ve Kabîsa b. Ukbe haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi; dedi ki: Bize Eslem el-Minkarî haber verdi. Ayrıca Müemmil, Sa'îd b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan rivayet etti. Yine Kabîsa, Abdullah b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan rivayet etti. Hepsi babasından, o da Übey b. Ka'b'dan rivayet etti. Ayrıca bize Ravh b. Ubâde haber verdi. O Sa'îd b. Ebû Arûbe'den, o Katâde'den, o da Enes'ten rivayet etti. Yine bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Ali b. Zeyd'den, o Ammâr b. Ebû Ammâr'dan şöyle dediğini rivayet etti; dedi ki: Ebû Habbe el-Bedrî'den işittim. Ayrıca bize Affân haber verdi; dedi ki: bize Hemmâm b. Yahya haber verdi. O Katâde'den, o da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) Übey b. Ka'b'a dedi ki: *"Sana Kur'ân'ı arz etmekle emrolundum."* dedi. Bazıları *"Şu şu sureyi..."* dedi. Übey dedi ki: "Zikredildim mi?" dedim. Bazıları (rivayetlerinde), "Allah adımı zikretti mi?" diye sorduğunu söylediler. Resûlullah (sas) ona, *"Evet!"* dedi. Bunun üzerine gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Resûlullah (sas), *"Allah'ın faziletiyle, rahmetiyle sevinsinler. Bu başkalarının topladığı mallardan daha hayırlıdır."* dedi. Affân, Hemmâm'dan, o Katâde'den, o Enes'ten rivayet ettiği hadisinde dedi ki: Bana, ona ***Lem yekün***'ü (Beyyine suresini) okuduğunun haberi ulaştı.

Bize Hâlid b. Mahledel-Becelî haber verdi; dedi ki: Bana Yezîd b. Abdülmelik b. Muğîre en-Nevfelî anlattı; dedi ki: Yezîd b. Husayfe'den duydum; dedi ki: Bana babam haber verdi. O da es-Sâib b. Yezîd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'a (sas), ***"Yaratan Rabbinin adıyla oku!"***[202] inince Resûlullah (sas) Übey b. Ka'b'ın yanına gelerek ona, "Cibrîl bana senin yanına gelip bu sureyi alıp ezberlemeni istedi." dedi. Übey b. Ka'b, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah benim ismimi andı mı?" dedi. Resûlullah (sas) ona,"Evet!" dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb b. Hâlid haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ haber verdi. O Ebû Kılâbe'den, o da Enes b. Mâlik'ten Resûlullah'ın (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Ümmetimin en iyi Kur'ân okuyanı Übey b. Ka'b'dır."

[202] Alak 96/1.

Bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Ferve haber verdi; dedi ki: Abdurrahman b. Ebû Leyla'nın şöyle dediğini duydum:

Ömer b. el-Hattâb dedi ki: "Übey, bizim en iyi okuyucumuzdur."

4. Abdullah b. Mes'ûd ﴿عبد الله بن مسعود﴾

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Ebû Zıbyân'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbas, "İki kıraatten hangisini evla buluyorsunuz?" diye sordu. Ona, "Abdullah'ın!" dedik. İbn Abbâs dedi ki: "Peygamber'e Kur'ân-ı Kerim senede bir kez (Cibrîl tarafından) Ramazan'da arz edilirdi. Sadece vefat ettiği yıl iki kere ona arz olundu. Bu mukabelede Abdullah b. Mes'ûd hazırdı. Kur'ân'dan nesh olunana ve değişene şahit oldu."

Bize Yahya b. İsa er-Remlî Süfyân'dan, o A'meş'ten, o Ebü'd-Duhâ'dan, o da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah, "Hiç bir Kur'ân ayeti yok ki, onun neden indiğini bilmeyeyim. Eğer develerin varacağı ve bineklerin ulaşacakları yerde Allah'ın Kitabı hususunda benden daha bilgili birini bilsem ona giderdim." dedi.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O da İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah, "Resûlullah'ın (sas) ağzından yetmiş küsur sureyi öğrendim." dedi.

Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O İbrahim b. Muhâcir'den, o İbrahim'den, o da Abdullah'tan haber verdi. Ayrıca Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'l-Ahvas haber verdi. O Sa'îd b. Mesrûk'tan, o Ebü'd-Duhâ'dan, o da Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın, (sas) *"Bana Kur'ân oku!"* dedi. "Sana indiği halde sana nasıl okuyayım?" dedim. Resûlullah (sas), *"Seviyorum."* dedi. Vehb hadisinde, *"Başkasından dinlemeyi arzu ediyorum."* dedi. Abdullah dedi ki: Ona "***Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hali nice olacak.***"[203] ayetine

[203] Nisâ 4/41.

kadar Nisâ suresini okudum. Ebû Nu'aym rivayetinde Resûlullah (sas), *"Yeter!"* dedi. [Ravilerin hepsi dediler ki:] Abdullah dedi ki: "Ona baktım. Resûlullah'ın (sas) gözleri yaşarmıştı. Resûlullah (*sas*), *'Kim Kur'ân'ı indiği şekilde okumak isterse İbn Ümmü Abd'ın okuması gibi okusun.'* dedi."

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Müslim b. Subayh'tan, o da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Muhammed'in (sas) arkadaşlarıyla oturdum. Onları suyun toplandığı göller gibi gördüm. Göllerden biri bir adamı, biri iki adamı, biri on adamı, biri yüz adamı, biri yeryüzündeki bütün insanlar toplansa onları suya kanatacak göllerdi. İşte Abdullah b. Mes'ûd'u bu göllerden biri olarak gördüm.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman el-A'meş haber verdi. O Mâlik b. el-Hâris'ten, o da Ebü'l-Ahvas'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbından bir grup [veya Resûlullah'ın (sas) ashâbından bir kaçı] Ebû Musa'nın evinde bir Mushaf'ı inceliyorlardı. Abdullah kalkıp gitti. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd, "Bu adam Resûlullah'ın (sas) ashâbından kalanlar içinde Allah'ın Muhammed'e indirdiği kitabını en iyi bilendir." dedi. [Başka bir yerde şöyle dedi:] Ebû Musa dedi ki: "Öyle olsaydı biz engellendiğimizde ona izin verilirdi. Biz yok iken kendisi orada bulunurdu."

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O İsmail b. Ebû Hâlid'den, o da Ebû Amr eş-Şeybânî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Musa el-Eş'arî dedi ki: "Aranızda (İbn Mes'ûd'u kastederek) bu âlim bulunduğu sürece bana bir şey sormayın."

Bize Hişâm b. el-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Ebû Husayn'dan, o da Ebû Atıyye el-Hemdânî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Mes'ûd'un yanında oturuyordum. Ona bir adam gelerek bir mesele sordu. Abdullah b. Mes'ûd ona, "Benden önce başkasına sordun mu?" diye sordu. Adam, "Evet! Ebû Musa'ya sordum." diyerek kendisine söyleneni aktardı. Abdullah b. Mes'ûd onun söylediğine muhalefet etti. Ebû Musa ayağa kalkarak, "Aranızda bu âlim varken bana bir şey sormayın." dedi.

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Âsım b. Behdele'den, o Zir b. Hubeyş'ten, o da İbn Mes'ûd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

"Resûlullah'ın (sas) ağzından yetmiş sure aldım. Hiç kimse benimle bu konuda tartışamaz."

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman el-A'meş haber verdi. O da Şakîk b. Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

(Osman döneminde) Mushafla ilgili bilinen gelişmeler meydana geldiği sırada Abdullah b. Mes'ûd bize hutbe okudu. [Ravi dedi ki:] İhanete değinerek şöyle dedi: "Kim emanete ihanet ederse kıyamet gününde ihanet ettiği şeyle beraber gelir. Mushaflara da ihanet ettiler. Sevdiğim kişinin kıraatiyle okumam, Zeyd b. Sâbit'in kıraatiyle okumamdan daha sevimlidir. Kendisinden başka ilah olmayana and olsun ki, Zeyd b. Sâbit iki saç örgüsüyle çocuklarla oynarken ben Resûlullah'ın (sas) ağzından yetmiş kusur sure öğrendim." Sonra şöyle dedi: "Ondan başka ilah olmayan Allah adına yemin ederim ki, eğer yeryüzünde develerin ulaşacağı bir yerde Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen birini bilsem ona giderim." [Dedi ki:] Sonra Abdullah gitti. Şakîk dedi ki: Halkalarda oturdum. Aralarında Resûlullah'ın (sas) ashâbı ve başkaları vardı. Hiç bir kimsenin ona itiraz ettiğini görmedim.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve Abdullah b. Nümeyr haber vediler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O da Yezîd b. Vehb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Abdullah çıkageldi. Ömer oturuyordu. Onun karşıdan geldiğini görünce, "Fıkıh dolu bir torbacık!" dedi., el-A'meş (rivayetinde) "ilimle dolu" da demiş olabilir.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mu'âviye b. Sâlih haber verdi. O Esed b. Vedâ'a'dan şöyle rivayet etti:

Ömer, Abdullah b. Mes'ûd'u anarak "O bir ilim küpüydü. Onu, *Kadisiyye* ehline değişmem."

5. Ebû Musa el-Eş'arî ﴿أبو موسى الأشعرى﴾

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o Âişe'den [veya Amre'den, o da Âişe'den] rivayet etti. Ayrıca bize Yezîd b. Hârûn haber

verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Amr haber verdi. O Ebû Seleme'den, o da Âişe'den rivayet etti. Yine bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi. O Mâlik'ten, o Abdullah b. Büreyde'den, o da babasından şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ebû Musa el-Eş'arî'nin kıraatini dinledi ve ona, *"Bu âl-i Dâvûd'un mizmarlarındandır."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Sâbit'ten, o da Enes'ten şöyle rivayet etti:

Ebû Musa el-Eş'arî bir gece namaz kılmaya kalktı. Resûlullah'ın (sas) eşleri onun sesini duydular. Tatlı sesliydi. Onu dinlemeye koyuldular. Ona "Kadınlar seni dinliyorlardı." denildi. "Eğer bilseydim sizleri sesimle mest eder ve sizi şevklendirirdim." dedi.

Bize Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme, Vehb b. Cerîr b. Hâzim ve Müslim b. İbrahim haber verdiler; dediler ki: Bize Hişâm ed-Destevâî haber verdi. O Katâde'den, o da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

el-Eş'arî, beni Ömer'e gönderdi. Ömer bana "el-Eş'arî'yi ne halde bıraktın?" dedi. Ben de "İnsanlara Kur'ân öğretir halde bıraktım." dedim. Ömer, "Akıllı adamdır. Ama ona söyleme." dedi. Sonra "Bedevîler nasıllar?" dedi. "Eş'arî'ler mi?" diye sordum. "Hayır! Basralılar!" dedi. "Bunu duysalar bu söz onlara ağır gelirdi." dedim. Ömer, "Onlara söyleme! Allah birine cihadı nasip edene dek onlar Bedevîdirler." dedi. Vehb b. Cerîr hadisinde "Allah yolunda" dedi.

Bize Süleyman b. Harb ve Musa b. İsmail haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O ez-Zübeyr b. el-Hirrît'ten, o Ebû Lebîd Limâze b. Zebbâ'dan, o Süleyman'dan veya başkasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Musa'nın sözleri kasabın mafsalı bulmada, hata yapmamasına benzerdi.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O da Katâde'den şöyle rivayet etti:

Ebû Musa, "Kâdı'nın hakkı, gecenin gündüzden fark edildiği gibi görmedikçe hüküm vermemesi gerekir." Bu söz Ömer'e ulaştığında, "Ebû Musa doğru söyledi." dedi.

▪ Başka Âlimler

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve Muhammed b. Ubeyd haber verdiler. Onlar el-A'meş'ten, o Amr b. Mürre'den, o da Ebü'l-Bahterî'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Ali'nin yanına giderek ona Resûlullah'ın (sas) ashâbını sorduk. "Hangisini soruyorsunuz?" dedi. Bize "İbn Mes'ûd'dan haber ver." dedik. Ali, "Kur'ân ve sünneti öğrendi. Sonra bitirdi. İlim olarak bunlarla yetindi" dedi. Ona, "Bize Ebû Musa'dan haber ver." dedik. "İlim boyasıyla boyanmış. Sonra ilim ondan çıkmıştır" dedi. Ona, "Bize Ammâr b. Yâsir'den haber ver." dedik. "O unutmuş bir mümindir. Hatırlatılırsa hatırlar" dedi. Ona, "Bize Huzeyfe'den haber ver" dedik. "O Resûlullah'ın (sas) ashâbı içerisinde münafıkları en iyi bilendi" dedi. Ona, "Bize Ebû Zer'den haber ver" dedik. "İlmi kavradı; ama sonra ilim hususunda aciz kaldı" dedi. Ona, "Bize Selmân'dan haber ver" dedik. "O ilk ilimleri ve son ilimleri idrak etti. İlimde, dibine ulaşılamayan bir denizdir. O bizden, Ehl-i Beyt'tendir" dedi. Ona, "Bize kendinden bahset ey Müminlerin Emiri!" dedik. "Hangisini isterseniz bende var. Bana sorulduğunda ilim bana verilir (cevabınızı alırsınız). Sükût edilirse, ben vermeye başlarım." dedi.

Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-İclî haber verdi. O Sa'îd b. Ebû Arûbe'den, o da Katâde'den rivayet etti. Ayrıca bize İshâk b. Yusuf el-Vâsıtî haber verdi. O İbn Avn'dan, o da Muhammed b. Sîrîn'den şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Ebü'd-Derdâ Uveymir'e, *"Selmân senden daha bilgilidir."* dedi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O el-A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o da Resûlullah'tan (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Annesi Selmân'ı yitirsin! O ilimden doymuştur."

6. Mu'âz b. Cebel (rh) ﴿معاذ بن جبل﴾

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Süleyman b. Bilâl ve Nu'mân b. Umâre b. Gaziyye'den, onlar da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas), *"Mu'âz b. Cebel kıyamet gününde, bir ok atımı âlimlerin önünde gelir."* dedi.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi. O Ebû İshâk'tan [yani eş-Şeybânî'den], o da Avn'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), *"Mu'âz kıyamet gününde âlimlerden, bir ok atımı önde gelir."* dedi.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdi. O Hişâm'dan (yani İbn Hassân'dan), o da el-Hasan'dan rivayet etti. Ayrıca bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O Sâbit'ten, o da el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) "Kıyamet gününde âlimler arasında Mu'âz'ın bir ayrıcalığı olacaktır." dedi.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys el-Medenî haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl haber verdi. O Amr b. Ebû Amr'dan, o da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini söyledi:

Resûlullah (sas), *"Şüphesiz Mu'âz b. Cebel âlimlerin bir ok atımı önündedir."* dedi.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid haber verdi. O Ebû Kılâbe'den, o Enes b. Mâlik'ten, o da Peygamber'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Ümmetimin helal ve haramı en iyi bileni Mu'âz b. Cebel'dir."

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be b. el-Haccâc haber verdi. O Ebû Avn Muhammed b. Ubeydullah'tan, o da Muğîre'nin yeğeni el-Hâris b. Amr es-Sekafî'den rivayet etti; dedi ki: Bize arkadaşlarımız Mu'âz b. Cebel'den şöyle dediğini haber verdiler:

Resûlullah (sas) beni *Yemen*'e gönderirken *"Önüne bir dava gelirse nasıl çözeceksin?"* dedi. [Mu'âz] "Allah'ın kitabındakiyle hüküm veririm." dedim. "Eğer Allah'ın kitabında yoksa?" diye sordu. Ona, *"Allah Resûlü'nün hüküm verdiğiyle hüküm veririm."* dedim. Bana, *"Eğer Allah Resûlü'nün hükümleri arasında yoksa?"* diye sordu. Ona "İçtihad ederim; başka bir şeye bakmam" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sas) göğsüme vurarak, *"Allah Resûlü'nün elçisini, Allah ve Resûlü'nü razı edecek şekilde muvaffak eden Allah'a hamd olsun."* dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize İshâk b. Yahya b. Talha haber verdi. O Mücâhid'den şöyle haber verdi:

Resûlullah (sas) *Huneyn*'e yöneldiğinde Mu'âz b. Cebel'i Mekkelilere Kur'ân ve fıkhı öğretmesi için bıraktı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Ali b. Rebâh haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb *Câbiye*'de[204] bir hutbe irad etti: "Kim fıkıhtan sormak istiyorsa Mu'âz b. Cebel e gitsin." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb b. Nu'mân b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik haber verdi. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Mu'âz b. Cebel *Şam*'a gittiğinde Ömer b. el-Hattâb şöyle dedi: "Gidişi *Medine* ve ahalisinde fıkıhta ve onlara fetva verdiği konularda boşluk bıraktı. Bu konuda insanların kendisine olan ihtiyaçlarından dolayı onu burada bırakması için Ebû Bekir (rh) ile konuşmuştum; ancak bu teklifimi reddederek, "Bir yöne yönelmiş ve şehadetin peşinde olan bir adamı alıkoyamam." dedi. Ona, "Vallahi, kişiye şehadet nasip edilmişse adam kendi evinde yatağında memleketinden ayrılmadan da buna nail olabilir." dedim. Ka'b b. Mâlik dedi ki: Mu'âz b. Cebel, Resûlullah'ın (sas) ve Ebû Bekir'in hayatında fetva verirdi.

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Ebû Arûbe haber verdi. O Şehr b. Havşeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer dedi ki: "Âlimler kıyamet gününde geldiklerinde Mu'âz b. Cebel onlardan bir taş atımı ileride olacaktır."

Bize Muhammed b. el-Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî haber verdi. O Beyân'dan, o da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Mes'ûd dedi ki: "Mu'âz, Allah'a itaatkâr (kânit) bir önder (ümmet) idi. Hanif olup müşriklerden de değildi." (Âmir) dedi ki: Adamın biri ona "Ey Ebû Abdurrahman! Unuttun mu?"[205] diye sordu. "Hayır, unutmadım. Lakin onu İbrahim'e benzetirdik." dedi.

Ümmet, "başkalarına hayrı öğreten", kânit ise "itaat eden" anlamındadır.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Mansûr b. Abdurrahman'dan, o eş-Şa'bî'den rivayet etti; dedi ki: Bana Ferve b. Nevfel şöyle diyerek anlattı:

---

[204] Câbiye, Dımaşk'a bağlı bir köydür.

[205] Hz. İbrahim'den bahseden ayeti karıştırıp karıştırmadığını soruyor (E).

İbn Mes'ûd dedi ki: "Mu'âz b. Cebel, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi." (Dedim ki:) Ebû Abdurrahman hata etti. Zira Allah "***Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.***"[206] buyurdu. İbn Mes'ûd tekrar, "Mu'âz Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi." dedi. Böylelikle bu sözü bilerek söylediğini anladım ve sustum. Bana, "Ümmet nedir, kânit nedir bilir misin?" diye sordu. Ona, "Allahu a'lem!" dedim. Bana dedi ki: Ümmet, "insanlara hayrı öğreten", kânit ise "Allah ve Resûlü'ne itaat eden"dir. Mu'âz insanlara hayırlı şeyleri öğretirdi; Allah ve Resûlü'ne itaat ederdi.

Bize İshâk b. Yusuf el-Ezrak ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler; dediler ki: Bize Zekeriya b. Ebû Zâide haber verdi. Ayrıca bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim haber verdi; dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Firâs ve Mücâlid'den haber verdi. Yine bize el-Fadl b. Dükeyn ve Kabîsa b. Ukbe haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân haber verdi. O da Firâs'tan rivayet etti. Hepsi eş-Şa'bî'den, o da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Mes'ûd'un yanındaydık. Şöyle dedi: "Mu'âz b. Cebel itaatkâr bir önder ve hanif biriydi." Ferve b. Nevfel dedi ki: -Ebû Abdurrahman unuttu- "İbrahim'i mi kastediyorsun? İbn Mes'ûd, "İbrahim'in adını zikrettiğimi duydun mu? Biz Mu'âz'ı İbrahim'e benzetirdik [veya İbrahim'e benzetilirdi]" dedi. Bunun üzerine adamın biri, "Ümmet nedir?" dedi. "Ümmet, insanlara hayrı öğretendir. Kânit ise Allah ve Resûlüne itaat edendir." dedi.

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr haber verdi. O Abdülmelik b. Umeyr'den, o Ebü'l-Ahvas'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün İbn Mes'ûd arkadaşlarıyla konuşurken, "Mu'âz, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi." dedi. Adamın biri, "Ey Ebû Abdurrahman! İbrahim (a) itaatkâr bir önderdi." dedi. Adam İbn Mes'ûd'un yanıldığını zannetti. İbn Mes'ûd, "Ümmet nedir bilir misiniz?" diye sordu. "Ümmet nedir?" dediler. "İnsanlara hayrı öğretendir." dedi. Sonra "Kânit nedir bilir misiniz?" diye sordu. "Hayır!" dediler. "Kânit, Allah'a itaat edendir." dedi.

[206] Nahl 16/120.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O es-Sevrî'den, o Hâlid b. Ma'dân'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Amr şöyle diyordu: Bize Âkıleyn'den (العاقلين) rivayet ettiler. Ona "Âkıleyn kimdirler?" diye sorulunca, "Onlar, Mu'âz b. Cebel ve Ebü'd-Derdâ'dır." diyordu.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Şihâb haber verdi. O da el-A'meş'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Mu'âz dedi ki: "Nerden gelirse gelsin [Peygamber'den gelen] ilmi al."

Resûlullah'ın (sas) Ashâbından İlim ve Fetva Ehli Olanlar

Bize Muhammed b. Ömer el-Eslemî haber verdi; dedi ki: Bize Câriye b. Ebû İmrân haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o da babasından şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir görüş sahibi ve bilgili kişilerin istişaresini gerektiren bir durum olduğunda Muhacir ve Ensâr'dan Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman b. Avf, Mu'âz b. Cebel, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit'i çağırırdı. Bunların tümü Ebû Bekir döneminde fetva verirlerdi. İnsanların fetvası bunlara aitti. Ebû Bekir bu minval üzere devam etti. Sonra Ömer halife olduğunda o da bu kişileri çağırırdı. Kendisi halifeyken Osman Übey ve Zeyd'e fetva sorulurdu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O Musa b. Meysere'den, o Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde Muhacirlerden üç ve Ensârdan üç kişi fetva verirlerdi. Bunlar Ömer, Osman, Ali; Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel ve Zeyd b. Sâbit idi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O el-Fudayl b. Ebû Abdullah'tan, o Abdullah b. Dînâr el-Eslemî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer önemli bir mesele olduğunda şura ehline ve Ensâr'dan Mu'âz b. Cebel, Übey b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit'e danışırdı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. İmrân b. Ebû Enes haber verdi. O babasından, o Süleyman b. Yesâr'dan, o da Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbının ilmi altı kişide toplanmıştı: Ömer, Osman, Ali; Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel ve Zeyd b. Sâbit.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize el-Kâsım b. Ma'n haber verdi. O Mansûr'dan, o Müslim'den, o Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbının tümüyle arkadaşlığım oldu. İlimlerin altı kişide toplandığını gördüm: Ömer, Ali, Abdullah, Mu'âz, Ebü'd-Derdâ ve Zeyd b. Sâbit. Bu altı kişiyle de oturup kalktım. Bunların tümünün ilmi Ali ve Abdullah'ta toplandı.

Bize el-Hasan b. Musa el-Eşyeb haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr b. Mu'âviye haber verdi; dedi ki: Bize Câbir haber verdi. O da Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bu ümmetin Peygamber'den (sas) sonra âlimleri altı kişidir: Ömer, Abdullah ve Zeyd b. Sâbit. Eğer Ömer bir söz söylerse ve bu ikisi başka bir söz söylerlerse bunların sözü Ömer'in sözüne tabi olur. Ve (diğer üç kişi) Ali, Übey b. Ka'b ve Ebû Musa el-Eş'arî. Eğer Ali bir söz söylerse ve bu iki kişi başka bir söz söylerse bunların sözleri Ali'nin sözüne tabi olur.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Hasan b. Sâlih haber verdi. O Mutarrif'ten rivayet etti; dedi ki: Bana Âmir anlattı. O da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbından fetva sahipleri, Ömer, Ali, İbn Mes'ûd, Zeyd, Übey b. Ka'b ve Ebû Musa el-Eş'arî'dir.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Dâvûd haber verdi. O da Âmir'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bu ümmetin kâdıları dört kişidir: Ömer, Ali, Zeyd ve Ebû Musa el-Eş'arî. Bu ümmetin dâhileri ise şu dört kişidir: Amr b. el-Âs, Mu'âviye b. Ebû Süfyân, Muğîre b. Şu'be ve Ziyâd.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Şakîk'ten, o Mesrûk'tan, o da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) "Kur'ân-ı Kerim'i dört kişiden alın: Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel ve Ebû Huzeyfe'den." dedi.

Bize Enes b. İyâd Ebû Damre el-Leysî ve Abdullah b. Nümeyr el-Hemdânî haber verdiler. Onlar Ubeydullah b. Ömer'den, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

İlk Muhacirler *Mekke*'den *Medine*'ye geldiklerinde Resûlullah (sas) gelmeden önce, *el-Usabe* denilen yere yerleştiler. el-Usabe *Kubâ*'ya yakın bir yerdir. Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim onlara imamlık yapardı. Çünkü en fazla Kur'ân bilenleriydi. Abdullah b. Nümeyr hadisinde dedi ki: Aralarında Ömer b. e-Hattâb ve Ebû Seleme b. Abdülesed vardı.

7. Abdullah b. Selâm ﴿عبد الله بن سلام﴾

Bize Hammâd b. Amr en-Nasîbî haber verdi; dedi ki: Bize Zeyd b. Rüfey haber verdi. O Ma'bed el-Cühenî'den, o -Mu'âz'ın öğrencisi olan- Yezîd b. Amîre es-Seksekî'den şöyle rivayet etti:

Mu'âz kendisine dört kişiden ilim almasını emretti. Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Selâm, Selmân-ı Fârisî ve Uveymir Ebü'd-Derdâ'dan.

Bize Ahmed b. İshâk el-Hadramî haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb haber verdi. O Ebû Kılâbe'den, o Yezîd b. Amîre'den, o da Mu'âz'dan benzerini rivayet etti.

Bize Hammâd b. Amr en-Nasîbî haber verdi; dedi ki: Bize Zeyd b. Rüfey haber verdi. O da Ma'bed el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Yezîd b. Amîre es-Seksekî adında Mu'âz b. Cebel'in öğrencisi olan bir adam vardı. Anlattığına göre Mu'âz vefat edeceği zaman Yezîd onun başucunda oturup ağlamaya başladı. Mu'âz ona baktı ve "Seni ağlatan nedir?" dedi. Yezîd, "Vallahi senden istifade ettiğim dünya (metaı) için ağlamıyorum. Lakin senden istifade etmek için kaçırdığım ilim fırsatlarına ağlıyorum." dedi. Mu'âz, dedi ki: "İlim olduğu gibi duruyor; bir yere gitmiş değil! Sen ilmi benden sonra dört kişide ara: Abdullah b. Mes'ûd, -Resûlullah'ın (sas) cennetteki on kişinin onuncusu dediği- Abdullah b. Selâm, -seninle meşgul olamayacak olan- Ömer ve Selmân el-Fârisî. [Dedi ki:] Mu'âz ölünce Yezîd *Kûfe*'ye gitti ve Abdullah b. Mes'ûd'un meclisine gelerek onunla karşılaştı. İbn Mes'ûd ona şöyle dedi: "Mu'âz b. Cebel, Allah'a itaatkâr (kânit) bir önder (ümmet) idi. Hanif olup müşriklerden de değildi." Arkadaşları, "***Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir***

önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi."[207] dediler. İbn Mes'ûd da ***"Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi."*** dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O bir adamdan, o Mücâhid'den ve kendisinde Kitâb'ın ilmi olan kişiden rivayet etti; dedi ki:

Adı, Abdullah b. Selâm'dır.

Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus haber verdi; dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Ebû Yahya el-Kattât'an, o da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti:

"İsrâîloğullarından bir şâhit de bunun benzerini (Tevrat'ta görerek) şahitlik yaptı."[208] [Dedi ki:] Bu adam, Abdullah b. Selâm'dır.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî ve Kabîsa b. Ukbe haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân Amr b. Kays haber verdi. O da Atıyye'den:

Allah Teâlâ'nın, ***"İsrâîloğulları bilginlerinin onu bilmesi, onlar (Mekke müşrikleri) için bir delil değil midir?"***[209] sözü için şöyle dedi: Abdullah b. Selâm, İbn Yâmîn, Sa'lebe b. Kays, Esed ve Üseyd olmak üzere beş kişiydiler.

8. Ebû Zer ﴿أبو ذَرّ﴾

Bize Haccâc b. Muhammed haber verdi. O İbn Cüreyc'den rivayet etti; dedi ki: Bana Ebû Harb b. Ebü'l-Esved anlattı. O da Ebü'l-Esved'den şöyle dediğini rivayet etti: İbn Cüreyc ve bir adam Zâzân'ın şöyle dediğini rivayet ettiler:

Ali'ye (r) Ebû Zer soruldu. Ali, "O aciz kaldığı bir ilim kavradı. Cimri ve hırslıydı. Dini için cimri, ilim için hırslıydı. Ona çok soru sorulur; bazen ilmi verir, bazen de vermezdi. O ilimle kabı dolana kadar kendisine ilim verilendir." dedi.

Ali'nin "O, aciz kaldığı ilimle doldu." sözünün ne anlama geldiğini bilemediler. O ilmi keşfetmekte mi aciz kaldı, yoksa yamında bulunan ilimden mi? Yahut Peygamber'den (sas) talep edilen ilme varmaktan mı aciz kaldı?

[207] Nahl 16/120.
[208] Ahkâf 46/10.
[209] Şuara 26/197.

Bize Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımaşkî haber verdi; dedi ki: Bize el-Velîd b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Amr (yani el-Evzâ'î) haber verdi; dedi ki: Bana Mersed veya İbn Mersed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Zer el-Gıfârî'nin yanında oturdum. Başında bir adam duruyordu. Ona, "Emîrü'l-Müminîn seni fetva vermekten men etmedi mi?" dedi. Bunun üzerine Ebû Zer boğazına işaret ederek, "Vallahi, eğer keskin kılıcı buraya koyarak benden Peygamber'den duyduğum bir kelimeyi terketmemi isterseniz beni öldürmeden onu söylerim." dedi.

Bize Vekî b. el-Cerrâh haber verdi. O Fıtr b. Halîfe'den, o Münzir es-Sevrî'den, o da Ebû Zer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) gökyüzünde kanat çırpan kuş hakkında bize ilim vermeden bizi terk etmedi.

Resûlullah (sas) Döneminde Kur'ân'ı Toplayanlar

Bize Muhammed b. Yezîd el-Vâsıtî haber verdi. O İsmail b. Ebû Hâlid'den, o da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde altı kişi Kur'ân'ı topladı: Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel, Ebü'd- Derdâ, Zeyd b. Sâbit, Sa'd ve Ebû Zeyd. [Ravi dedi ki:] Mücemmi b. Câriye iki veya üç sure hariç Kur'ân'ı toplayanlardandı. İbn Mes'ûd da doksan kusur sureyi almış; Kur'ân'ın kalan kısmını Mücemmi'den öğrenmişti.

Bize Abdullah b. Nümeyr, Muhammed b. Ubeyd et Tanâfisî, el-Fadl b. Dükeyn ve İshâk b. Yusuf el-Ezrak haber verdiler. Onlar Zekeriya b. Ebû Zâide'den rivayet ettiler. Ayrıca bize Muhammed b. Ubeyd haber verdi. O İsmail b. Ebû Hâlid'den, hepsi Âmir eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas) döneminde Ensâr'dan Kur'ân'ı toplayanlar altı kişiydi. Mu'âz b. Cebel, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Ebü'd-Derdâ, Ebû Zeyd ve Sa'd b. Ubeyd. [Dedi ki:] Mücemmi b. Câriye'nin Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Kur'ân'ı tamamlamak için bir veya iki suresi kalmıştı.

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Kurre b. Hâlid haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Sîrîn haber verdi; dedi ki:

Resûlullah (sas) döneminde Kur'ân'ı Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Osman b. Affân ve Temîm ed-Dârî cemettiler.

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Kurre b. Hâlid haber verip dedi ki:

Katâde'nin şöyle dediğini duydum: "Kur'ân'ı Resûlullah (sas) döneminde okuyanlar Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd." Ona dedim ki "Ebû Zeyd kimdir?" o, "Enes'in amcazadelerinden idi." dedi.

Bize Hevze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi. O da Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde ashâbından Kur'ân'ı -hepsi Ensârdan olmak üzere- sadece dört kişi cemetmişti. Beşincisinde ihtilaf edilmektedir. Kur'ân'ı cemeden Ensâr'dan olanlar, Zeyd b. Sâbit, Ebû Zeyd, Mu'âz b. Cebel ve Übey b. Ka'b'dır. İhtilaf edilen kişi ise Temîm ed-Dârî'dir.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hemmâm haber verdi. O da Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Enes'e "Resûlullah (sas) döneminde kim Kur'ân'ı cemetti?" diye sordum. "Hepsi Ensâr'dan olan dört kişi: Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ensâr'dan Ebû Zeyd adında biri.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O Katâde'den, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde Kur'ân'ı cemedenler dört kişiydi: Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd adında biri.

Bize Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî haber verdi; dedi ki: Bize Müslim b. Hâlid haber verdi. O Abdurrahman b. Ömer'den, o da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) zamanında Kur'ân'ı Ensâr'dan beş kişi cemettiler: Mu'âz b. Cebel, Ubâde b. es-Sâmit, Übey b. Ka'b, Ebû Eyyûb ve Ebü'd-Derdâ.

Bize Ârim b. el-Fadl, haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O Eyyûb ve Hişâm'dan, onlar da Muhammed'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resûlullah (sas) döneminde dört kişi Kur'ân'ı cemetti: Übey b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd. [Dedi ki:] İki kişide ihtilaf ettiler: Bazıları, "Osman ve Temîm ed-Dârî" dedi; bazıları ise "Osman ve Ebü'd-Derdâ" dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O Müslim b. Yesâr'dan, o da Kureyş'in mevlası İbn Mersâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Osman b. Affân Ömer'in hilafeti döneminde Kur'ân'ı cemetti.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Sa'd b. İshâk b. Ka'b b. Ucre'den, o Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) döneminde Ensâr'dan beş kişi Kur'ân'ı cemetti: Bunlar Mu'âz b. Cebel, Ubâde b. es-Sâmit, Übey b. Ka'b, Ebû Eyyûb ve Ebü'd-Derdâ idi. Ömer İbn el-Hattâb'ın dönemi olunca Yezîd b. Ebû Süfyân, Ömer'e, "Şamlıların nesilleri çoğaldı. Fazlaca arttılar ve şehirleri doldurdular. Onlara Kur'an öğretecek ve fıkıh bilgisi verecek kimselere ihtiyaçları var. Ey müminlerin emiri! Bana onlara Kur'ân'ı öğretecek adamlarla yardımcı ol." diye yazdı. Bunun üzerine Ömer bu beş kişiyi yanına çağırarak, "Şamlı kardeşleriniz kendilerine Kur'ân'ı öğretecek ve dini konularda onları aydınlatacak kimselerden yardım bekliyorlar. İçinizden üç kişi bana yardım etsin. Hepiniz gitmek isterseniz aranızdan üç kişiyi kur'a ile belirleyin. Yoksa sizden üç kişiyi görevlendireceğim." dedi. "Kura atacak halimiz yok. (Ebû Eyyûb'u işaret ederek) Şu yaşlı bir adamdır. (Übey b. Ka'b'ı kasd ederek) Şu da hastadır." dediler. Böylece Mu'âz, Ubâde ve Ebü'd-Derdâ bu görev için çıktılar. Ömer onlara, "*Hıms*'tan başlayın. Orada farklı insanlar göreceksiniz. Aralarında tekrarlayıcı olanlar vardır. Bunu kimde görürseniz ona insanlardan bir grubu yönlendirin. Durumlarını iyi görürseniz, biriniz orada kalsın, biriniz *Dımaşk*'a, diğeri ise *Filistin*'e gitsin." dedi. *Hıms*'a geldiler. İnsanların eğitim durumları düzelinceye kadar orada kaldılar. Ardından Ubâde *Hıms*'ta kaldı, Ebü'd-Derdâ *Dımaşk*'a, Mu'âz ise *Filistin*'e geçti. Mu'âz *Filistin*'de *Amvas*[210] vebasında vefat etti. Ebü'd-Derdâ ise vefat edinceye kadar *Dımaşk*'ta kaldı.

Bize Ravh b. Ubâde ve Abdülvehhâb b. Atâ haber verdiler; dediler ki: Bize Hişâm b. Ebû Abdullah haber verdi. O Bürd Ebü'l-Alâ'dan, o da Süleyman b. Musa'dan rivayet etti. Ayrıca bize Kesîr b. Hişâm haber verdi. O Ca'fer b. Burkân'dan, Ebü'd-Derdâ'nın şöyle dediğini rivayet etti:

[210] *Kudüs*'e yakın bir yerleşim yeri.

Kişi öğrenci olmadıkça âlim olamaz. İlmiyle amil olmadıkça da âlim olunmaz.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. Ayrıca bize el-Mu'allâ b. Esed haber verdi. O Vüheyb'den, ikisi Eyyûb'den, o da Ebû Kılâbe'den şöyle rivayet ettiler:

Ebü'd-Derdâ şöyle derdi: "Kur'ân'da çeşitli vecihler görmedikçe dinde derin anlayış sahibi olamazsın."

Bize Yak'ûb b. İshâk el-Hadramî haber verdi; dedi ki: Bize Şücâ b. Ebû Şücâ haber verdi; dedi ki: Bize Mu'âviye b. Kurre'nın şöyle diyerek haber verdi:

Ebü'd-Derdâ dedi ki: "İlmi talep edin. Eğer aciz kalırsanız ilim ehlini sevin. Eğer onları sevmezseniz, onlara buğz etmeyin."

Bize Yahya b. Abbâd ve Müslim b. İbrahim haber verdiler; dediler ki: Bize el-Hâris b. Ubeyd haber verdi. O da Mâlik b. Dînâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ebü'd-Derdâ dedi ki: "Kimin ilmi artarsa onun derdi de artar." [Yahya b. Abbâd hadisinde dedi ki:] Ayrıca dedi ki: "Korktuğum şeylerin en korkuncu Kıyamet gününde bana, "Bildin mi?" diye sorulması, benim de "Evet!" demem, bunun üzerine bana, "Bildiklerinle amel ettin mi" diye sorulmasıdır.

Bana Mis'ar b. Kidâm'dan haber verildi. O da el-Kâsım b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

"Ebü'd-Derdâ, kendilerine ilim verilenlerdendi."

Bana Mu'âviye b. Sâlih el-Hadramî'den haber verildi. O da Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Mu'âviye dedi ki: Bilmiş olun ki, Ebü'd-Derdâ hakîmlerden biridir. Bilmiş olun ki, Amr b. el-Âs hakîmlerden biridir. Bilmiş olun ki, Ka'b b. el-Ahbâr âlimlerden biridir. Onda meyveler gibi ilim vardı. Biz de ona düşkündük.

9. Zeyd b. Sâbit ﴿زيد بن ثابت﴾

Bize Yahya b. İsa er-Remlî haber verdi; dedi ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Sâbit b. Ubeyd'den, o da Zeyd b. Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bana, dedi ki: *"Bana bazı insanlardan mektuplar geliyor. Başkasının okumasını istemiyorum. Sen İbranice (veya "Süryanice") yazıyı*

öğrenebilir misin?" dedi. Ona, "Evet!" dedim. "On yedi gecede öğrendim." dedi.

Bize Muhammed b. Mu'âviye en-Nîsâbûrî haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd haber verdi. O babasından, o Hârice b. Zeyd'den, o da Zeyd b. Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) *Medine*'ye gelince bana, *"Yahudi yazısını öğren! Vallahi ben mektuplarımda Yahudilere güvenemiyorum."* dedi. Bunun üzerine yarım aydan az bir sürede onu öğrendim.

Bize İsmail b. Ebân el-Verrâk haber verdi; dedi ki: Bize Anbese b. Abdurrahman el-Kureşî haber verdi. O Muhammed b. Zâzân'dan, o Ümmü Sa'd'dan, o da Zeyd b. Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) yanına girdim. Bazı eşyalarını arıyordu. Bana, *"Kalemi kulağının arkasına koy. Unutan için iyi hatırlatmadır."* dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o Ebû Kılâbe'den, o Enes b. Mâlik'ten, o da Peygamber'den şöyle dediğini rivayet etti:

"Ümmetimin ferâizi /mirâs ilmini en iyi bileni Zeyd'dir."

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Vüheyb haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ Ebû Kılâbe'den, o Enes b. Mâlik'ten, o Resûlullah'tan (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Ümmetimin en iyi feraiz bileni Zeyd b. Sâbit'tir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdülhamîd b. İmrân b. Ebû Enes haber verdi. O babasından, o da Süleyman b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer ve Osman kadılıkta, fetvada, feraizde ve kıraatta Zeyd b. Sâbit'e kimseyi tercih etmezlerdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Musa b. Ali b. Rebâh'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb *Câbiye*'de bir hutbe irad ederek dedi ki: "Kim feraizi sormak istiyorsa Zeyd b. Sâbit'e gitsin."

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd haber verdi; dedi ki: Bize el-Haccâc b. Ertât haber verdi. O da Nâfi'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. Hattâb Zeyd b. Sâbit'i kâdı olarak tayin etti ve ona maaş bağladı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Câriye b. Ebû İmrân haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, her seferde (veya "sefere çıktığında") yerine Zeyd b. Sâbit'i vekil bırakırdı. Ömer insanları memleketlere dağıtırdı. Onu ise mühim işlerde görevlendirirdi. Kendisinden tanınmış adamları görevlendirmesi istenirken, "Ya Zeyd b. Sâbit?" dendiğinde onlara, "Zeyd'in mevkiini bilmiyor değilim. Ancak şehrin ahalisi başkalarında bulamadıklarını Zeyd'de buldukları için ona ihtiyaçları var." derdi.

Bize Muhammed b. Ömer, haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Müslim b. Cemmâz haber verdi. O Osman b. Hafs b. Ömer b. Halde ez-Zürakî'den, o ez-Zührî'den, o da Kabîsa b. Züeyb b. Halhale'den şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Sâbit *Medine*'deki ikametgâhında, Ömer, Osman ve Ali döneminde ve ondan sonra da beş yıl kâdılıkta, fetvada, kıraatte ve feraizde reisti. Muâviye 40 yılında velayete geçince -45 yılında vefat edinceye kadar- aynı şekilde devam etti.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Rezîn Beyyâ'ü'r-Rummân haber verdi. O da eş-Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs, Zeyd'in atının üzengisini tutarak "Âlimlere ve büyük insanlara böyle davranılır." dedi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. O Ebû Seleme'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

İbn Abbâs, Zeyd'in atının üzengisini tuttu. Zeyd ona, "Ey Resûlullah'ın amcazadesi! Yapma, çekil!" dedi. İbn Abbâs "İşte biz âlim ve büyüklerimize böyle davranırız." dedi.

Bize Affân b. Müslim, Vehb b. Cerîr b. Hâzim ve Ebü'l-Velîd Hişâm b. Abdülmelik et-Tayâlisî haber verdiler; dediler ki: Bize Şu'be rivayet etti: Ayrıca bize el-Fadl b. Dükeyn ve el-Hasan b. Musa haber verdiler; dediler ki: Bize Züheyr b. Mu'âviye haber verdi. Hepsi Ebû İshâk'tan, o da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'ye geldim ve Resûlullah'ın (sas) ashâbını sordum. Zeyd b. Sâbit'in ilimde derinleşenlerden (***er-Râsihûne fi'l-ilm***)[211] olduğunu gördüm.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana ed-Dahhâk b. Osman anlattı. O da Bükeyr b. Abdullah b. el-Eşec'den şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'îd b. el-Müsseyyeb kâdılık ve fetva bilgisinin büyük bir kısmını, Zeyd b. Sâbit'ten alırdı. İbn el Müseyyeb'e, *Medine*'de olmayan Resûlullah'ın (sas) ashâbından ve başkalarından gelen her mühim hüküm veya fetvada mutlaka, "Bu hususta Zeyd b. Sâbit ne diyor, ona bakalım. Zeyd b. Sâbit kendisinden önce verilmiş hükümlerde arkadaşları içerisinde en iyi bileni, önüne gelen ve hakkında herhangi bir şey duyulmamış meselelerde en isabetli görüş sahibiydi." derdi. Sonra İbnü'l-Müseyyeb şöyle der: Her hangi bir konuda Zeyd b. Sâbit'e ait bir söz bulunur da şarkta ve garpta üzerinde ittifak edilmemiş ya da bir hüküm olarak Mısır'da onunla amel edilmemiş olması mümkün değildir. Bize Zeyd'den başka kimselerden hadisler ve ilimler geliyor, ama insanlar arasında bununla ne amel edeni, ne de bu insanlardan, kendi yanlarında bulunan kimselerin hükmüyle amel eden birini gördüm.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ebû Sebre haber verdi. O Musa b. Meysere'den, o da Sâlim b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Sâbit vefat ettiğinde İbn Ömer'le beraberdik. Ona, "Bugün insanların âlimi öldü." dedim. İbn Ömer, "Bugün Allah rahmet etsin. Gerçekten Ömer döneminde insanların âlimi ve abidi idi. Ömer diğer âlimleri çeşitli memleketlere gönderip kendi görüşleriyle fetva vermelerini yasaklamıştı. Ama Zeyd b. Sâbit'i Medinelilere ve başkalarına (yani dışarıdan gelen başka kimselere) fetva vermek için *Medine*'de bırakmıştı."

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî ve Hallâd b. Yahya haber verdiler; dediler ki: Bize Süfyân b. İsmail haber verdi. O da eş-Şa'bî'den şöyle rivayet etti.

Mervân, Zeyd b. Sâbit için örtünün arkasında bir adam oturttu. Sonra onu çağırıp oturttu. Ona sorular soruyor; (adamları da) cevaplarını

[211] Al-i İmrân, 3/7.

yazıyorlardı. Zeyd onlara baktı; sonra, "Ey Mervân! İhanet mi? Ben kendi görüşümü söylüyorum." dedi.

Bize Hevze b. Halîfe haber verdi; dedi ki: Bize Avf haber verdi; dedi ki:

Bana İbn Abbâs'ın Zeyd b. Sâbit defnedildiğinde onun mezarına işaret ederek şöyle dediği haberi ulaştı: "İşte ilim böyle kaybolur. Başkasının bilmediğini bilen kişi ölür ve onunla olan onunla gider."

Bize Hişâm Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. O da Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Sâbit ölüp defnedilince İbn Abbâs, "İşte ilim böyle kaybolur." dedi.

Bize Kesîr b. Hişâm, Affân b. Müslim, Yahya b. Abbâd ve Musa b. İsmail haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi. O da Ammâr b. Ebû Ammâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Sâbit vefat edince İbn Abbâs'ın yanında köşkün gölgesinde oturduk. İbn Abbâs şöyle dedi: "İşte ilmin kaybolması böyle olur. Bugün çok ilim defnedildi." dedi.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O da Yahya b. Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Sâbit vefat ettiğinde Ebû Hüreyre, "Bu gün bu ümmetin âlimi (hibri) öldü. Allah'tan onun yerine İbn Abbâs'ı halef bırakmasını diliyorum." dedi.

10. Ebû Hüreyre ﴿أبو هريرة﴾

Bize Enes b. İyâd Ebû Damre el-Leysî haber verdi; dedi ki: Bana Abdullah b. Abdülazîz el-Leysî anlattı. O Amr b. Mirdâs b. Abdurrahman el-Cünze'î'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bana, *"Elbiseni ser!"* dedi. Ben de serdim. Peygamber, o gün hep benimle konuştu. Sonra elbisemi karnıma topladım. O günden sonra bana söylediği hiçbir şeyi unutmadım.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk haber verdi. O Ebû Züeyb'den, o el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Senden çok hadis işittim; ancak unutuyorum." dedim. Bana, *"Ridanı ser!"* dedi. Serdim. Avuçlarıyla içine bir şeyler

boşaltır gibi yaptı. Sonra bana, *"Topla!"* dedi. Ben de topladım. O günden sonra hiçbir sözü unutmadım.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk, o İbn Ebû Zi'b'den, o Sa'îd b. Ebû Sa'îd el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'tan (sas) iki kap hıfz ettim. Birini anlattım. Ancak diğerini anlatacak olsam şu boğaz kesilirdi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O İbn Şihâb'dan, o el-A'rec'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar, "Ebû Hüreyre çok hadis rivayet etti." diyorlar. Vallahi, eğer Allah'ın kitabında bulunan iki ayet olmasaydı bir tek hadis dahi naklet-mezdim. (Sonra ayetler okur:) ***"İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet etme konumunda olanlar lanet eder. Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar (lanetlenmekten) kurtulmuşlardır. Çünkü ben onların tövbelerini kabul ederim. Zira ben tövbeleri çok kabul edenim, çok merhamet edenim."***[212] Bu iki ayeti okuduktan sonra şöyle der: "Muhacir kardeşlerimizi çarşıda alış veriş meşgul ederdi. Ensâr kardeşlerimizi de kendi mallarında çalışma meşgul ederdi. Ama Ebû Hüreyre karın tokluğuna Resûlullah'tan (sas) ayrılmazdı. Böylelikle onların duymadığını duyar ve hıfz etmediklerini hıfz ederdi."

Bize Yahya b. Abbâd haber verdi; dedi ki: Bize Hüşeym haber verdi. O Ya'lâ b. Atâ'dan, o el-Velîd b. Abdurrahman'dan, o da Ebû Hüreyre'den şöyle rivayet etti:

Ebû Hüreyre, Resûlullah'tan (sas), *"Kim bir cenazeye katılırsa bir kırat ecri vardır."* hadisini naklettiğinde İbn Ömer ona, "Ey Ebû Hüreyre! Ne konuştuğuna dikkat et! Sen Resûlullah'tan (sas) çok hadis rivayet ediyorsun." dedi. Bunun üzerine İbn Ömer'in elinden tutu ve onu Âişe'nin yanına götürerek Âişe'ye, "Buna Peygamber'den nasıl duyduğunu söyle." dedi. Âişe onu tasdik etti. Ebû Hüreyre, "Ey Abdurrahman'ın babası! Vallahi, beni ne fidan dikmek, ne de pazarlarda ticaret yapmak meşgul etmiyordu." dedi.

[212] Bakara 1/159-160.

Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, "Peygamber'i içimizde en iyi bilenimiz, onun hadisini en iyi hıfz edenimizsin." dedi.

Bize Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk haber verdi. O İbn Ebû Zi'b, o el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar, "Ebû Hüreyre, Peygamber'den çok hadis rivayet etti." dediler. [Dedi ki:] Bir adamla karşılaştım. Ona "Dün gece Resûlullah (sas) hangi sureyi okudu." dedim. Bana "Bilmiyorum." dedi. Ona, "Namazda değil miydin?" dedim. "Evet, vardım." dedi. Ona, "Ama ben biliyorum. Şu şu sureyi okudu." dedim.

Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Hârisî haber verdi; dedi ki: Bize Abdülazîz b. Muhammed haber verdi. O Amr b. Ebû Amr'dan, o Sa'îd b. Ebû Sa'îd'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle rivayet etti:

Peygamber'e, "Kıyamet gününde senin şefaatinle en fazla saadet bulacak kimdir?" dedim. Resûlullah (sas), *"Ey Ebû Hüreyre! Senin hadise hırsından dolayı öyle zannediyordum ki, bu hadisi senden önce hiçbir kimse sormayacaktır. Kıyamet gününde benim şefaatimle en fazla saadet içinde olacak kimse içinden gelerek ihlasla 'Lâ ilâhe illallah" diyen kimsedir.'* dedi.

Bize Mekkeli el-Velîd b. Atâ b. el-Ağar ve Ahmed b. Muhammed b. el-Velîd el-Ezrakî haber verdiler; dediler ki: Bize Amr b. Yahya b. Sa'îd el-Ümevî haber verdi. O da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe'nin Ebû Hüreyre'ye, "Sen Peygamber'den benim duymadığım çokça hadis rivayet ediyorsun." dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre ona, "Anacığım! Ben bunu talep ettim. Seni ise sürmedanlıkla ayna meşgul etti. Beni ise meşgul eden bir şey yoktu." dedi.

Bize Kesîr b. Hişâm haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Burkân haber verdi; dedi ki: Ben Yezîd b. Asam'ın şöyle dediğini işittim:

Ebû Hüreyre dedi ki: "Ey Ebû Hüreyre çok hadis rivayet ediyorsun." diyorlar. Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, eğer Peygamber'den duyduğum her şeyi size anlatsam, beni çöplüğe atardınız. (Yani mezbeleye atar ve yüzüme bakmazdınız.)"

Bize *Medine*li Muhammed b. İsmail b. Ebû Füdeyk ve İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys el-ile Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdiler. O Muhammed b. Hilâl'den, o babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Eğer bildiklerimin hepsini size haber versem mutlaka insanlar bana eski ayakkabılarıyla vururlar ve "Ebû Hüreyre mecnundur." derlerdi.

Bize Süleyman b. Harb haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Hilâl haber verdi; dedi ki: Bize el-Hasan şöyle diyerek haber verdi:

Ebû Hüreyre dedi ki: "Eğer içimdekilerin hepsini size anlatsam beni bir hayvanı dövercesine döverdiniz." el-Hasan dedi ki: Doğru söyledi. Vallahi, eğer bize, "Allah'ın evi yıkılacak ve yakılacak." deseydi, insanlar ona inanmazdı.

Bize Muhammed b. Mus'ab b el-Karkasânî haber verdi; dedi ki: Bize el-Evzâ'î haber verdi. O Ebû Kesîr el-Gubarî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini duydum: "Ebû Hüreyre gizlemez ve yazmaz."

11. İbn Abbâs ﴿أبن عباس﴾

Bize el-Kâsım b. Mâlik el-Müzenî haber verdi. O Abdülmelik b. Atâ'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) bana, Allah'tan iki kat hikmeti vermesi için dua etti.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize İsmail b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bana Amr b. Dînâr anlattı. O Tâvûstan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) beni çağırdı ve başımı mesh ederek *"Allah'ım! Ona hikmeti ve kitabın tevilini öğret."* dedi.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah Ebû Üveys haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o Hüseyn b. Abdullah b. Ubeydullah'tan, o da İkrime'den rivayet etti. Ayrıca bize Hâlid b. Mahled el-Becelî haber verdi; dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl anlattı; dedi ki: Bana Hüseyn b. Abdullah b. Ubeydullah anlattı. O da İkrime'den: Peygamber'in (sas) şöyle dediğini rivayet etti:

"Allah'ım! İbn Abbâs'a hikmeti ver ve ona tevili öğret."

Bize Affân b. Müslim ve Süleyman b. Harb haber verdiler; dediler ki: bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Osman b. Huysem haber verdi. O Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Resûlullah (sas) Meymûne'nin evindeydi. Gecenin bir vaktinde abdest için su koydu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu suyu sana hazırlayan Abdullah b.

Abbâs'tır." dedi. Peygamber, *"Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve ona tevili öğret."* dedi.

Bize Hüşeym b. Bişr haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bişr haber verdi. O Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb *Bedir* ehlini içeri alır; beni de onlarla beraber kabul ederdi. [Dedi ki:] İbn Abbâs onlara bir şeyler sordu, Ömer de ona sorular sordu; o da cevapladı. Bunun üzerine Ömer, "Bunu gördükten sonra nasıl olur da hakkında serzenişte bulunuyorsunuz." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. el-Fudayl b. Ebû Abdullah haber verdi. O babasından, o da Atâ b. Yesâr'dan şöyle haber verdi:

Ömer ve Osman *Bedir* ehliyle beraber İbn Abbâs'ı da davet edip onunla istişare ederlerdi. Vefat edene dek Ömer ve Osman döneminde fetva verirdi.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr ve en-Nadr b. İsmail haber verdiler; dediler ki: Bize el-A'meş haber verdi. O Müslim b. Subayh'tan, o da Mesrûk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah dedi ki: "Eğer İbn Abbâs bizim yaşlarımıza gelseydi, herhangi birimiz onun onda biri etmezdi." Nadr, kendi hadisinde şunu ekledi: "Kur'ân'ın tercümanı İbn Abbâs'tır ne kadar mükemmeldir!"

Bize Abdullah b. Nümeyr haber verdi. O Mâlik b. Miğvel'den, o da Seleme b. Küheyl'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah, "Kur'ân'ın tercümanı İbn Abbâs ne kadar mükemmeldir!" dedi.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Cüveybir haber verdi. O ed-Dahhâk'tan, o da İbn Abbâs'tan rivayet etti:

Allah Teâlâ'nın ***"...Onları pek az kimse bilir..."***[213] ayeti hakkında "Ben, o azlardan biriyim, onlar yedi kişidir." dedi.

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O Ubeydullah b. Ebû Yezîd'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'tan bir şey sorulduğunda eğer Kur'ân'da varsa ondan haber verirdi. Eğer Kur'ân'da olmayıp Peygamber'den gelen bir şeyse onu haber

[213] Kehf 18/22.

verirdi. Ne Kur'ân'da ne de Peygamber'den gelende olmayıp Ebû Bekir'den ve Ömer'den gelende ise ondan haber verdi. Eğer bunlardan gelen bir şey yoksa kendi reyi ile içtihad ederdi.

Bize Ebû Üsâme Hammâd b. Üsâme haber verdi; dedi ki: el-A'meş dedi ki: Bize Mücâhid'den haber verildi:

Fazla bilgisinden dolayı İbn Abbâs *el-Bahr* (deniz) diye isimlendirilirdi.

Bana İbn Cüreyc'den haber verildi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'a *el-Bahr* denilirdi. [Dedi ki:] Atâ "el-Bahr dedi ki, el-Bahr şöyle yaptı." derdi.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Leys'ten, o da Tâvûs'tan rivayet etti. Ayrıca bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi. O Süfyân'dan, o Cüreyc'den, o da Tâvûs'tan şöyle dediğini rivayet ettiler:

İbn Abbâs'tan daha bilgili kimse görmedim.

Bize İsmail b. Ebû Mes'ûd haber verdi. O Abdullah b. İdris'ten, o da Leys b. Ebû Süleym'den şöyle dediğini rivayet etti:

Tâvûs'a dedim ki: "(İbn Abbâs'ı kastederek) Bu çocuğa takıldın kaldın. Resûlullah'ın (sas) ashâbından büyükleri terk ettin." Dedi ki: "Resûlullah'ın (sas) ashâbından yetmiş kişinin bir konuda tartıştıklarında İbn Abbâs'ın görüşüne döndüklerini gördüm."

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Bize Ali b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Bana Sa'îd b. Cübeyr ve Yusuf b. Mihrân anlattılar:

İbn Abbâs'a Kur'ân'dan çokça sorulurdu. Kendisi de, "Bu böyle böyledir. Şairin şöyle şöyle dediğini duymadınız mı?" derdi.

Bize Ârim b. el-Fadl haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O ez-Zübeyr'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali ve İbn Abbâs... Bu ikisinden Kur'an'ı en iyi bilen İbn Abbas'tı. Mübhemâtı en iyi bilen de Ali idi

Bize Ravh b. Ubâde haber verdi veya ondan sağlam bir şekilde geldi. O da İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet etti:

Atâ dedi ki: Bazı insanlar İbn Abbâs'a şiir için, bazıları ensab için, bazıları Arap savaşları ve olayları için gelirlerdi. Gelenlerden her bir grup dilediğini elde etmiş olarak dönerdi.

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize Mu'temer b. Süleyman haber verdi. O babasından, o da el-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Basra'da ilk tanınan İbn Abbâs'tı. Ağzından sözün döküldüğü bir memba ve çok bilgiliydi. Bakara suresini okudu ve ayet ayet tefsir etti.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi. O Ya'lâ b. Hakîmden, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas) vefat ettiğinde Ensâr'dan bir adama, "Haydi, gidelim! Resûlullah'ın (sas) ashâbından soralım. Bu gün çoklar (henüz hayattalar)." dedim. Bana dedi ki: "Ne acayip adamsın ey İbn Abbâs! İnsanlar arasında Resûlullah'ın (sas) ashâbı olduğu halde sana muhtaç olduklarını görmüyor musun? Aralarında kim var?" dedi. Adamı bırakıp Resûlullah'ın (sas) ashâbından hadisi sormaya başladım. Adamda bir hadisin olduğunu duyduğumda ona gider, kapısında abamı yastık yapar, dayanırdım. Rüzgâr üzerime toprağı serperdi. Adam dışarı çıkar ve beni görür; "Ey Allah Resûlü'nün amcazadesi! Seni buraya getiren neydi? Haber gönderseydin yanına gelirdim." derdi. Ben ona, "Hayır, benim senin yanına gelmem daha haktır." diyerek hadisi sorardım. O Ensârî adam, insanların benim etrafımda toplanıp bana soru sorduklarını görene kadar yaşadı. "Bu genç benden daha akıllıdır." derdi.

Bana Muhammed b. Amr'dan haber verildi. O Ebû Seleme'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hadislerinin çoğunu Ensâr'ın yanında buldum. Adamın yanına gelirdim ve onu yatmış bulurdum. Eğer uyandırılmasını istesem benim için uyandıracaklar; ama adam uykusundan ne zaman uyanırsa uyansın onun kapısında oturur beklerdim. Rüzgâr tozları yüzüme serperdi. İstediğimi sorar, sonra ayrılırdım.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî haber verdi. O Süfyân es-Sevrî'den, o Sâlim b. Ebû Hafsa'dan, o da Ebû Külsûm'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs defnedilince İbnü'l-Hanefiyye, "Bugün bu ümmetin rabbanisi öldü." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O babasından, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs, bazı özellikleriyle insanları geçmişti: Kendisinden önce geçmiş ilimle, görüşüne ihtiyaç duyulan fıkıhla, yumuşaklıkla, neseple ve (Tercümânü'l-Kur'an) ünvanına nail olmakla... Ne Resûlullah'ın (sas) hadisinde, ne Ebû Bekir'in, Ömer'in ve Osman'ın hükümlerinde, ne fıkhî görüşlerinde, ne şiirde, ne Arapçada, ne Kur'ân tefsirinde, ne hesapta, ne feraizde, ne de geçmişte olan olaylar hakkında ondan daha bilgili kimse görmedim. Ona ihtiyaç duyulduğunda ondan daha isabetli görüşü olan kimse görmedim. Gelir otururdu ve bir gün fıkhı, bir gün tevili, bir gün megazîyi, bir gün şiiri, bir gün Eyyâmü'l-Arab'ı anlatırdı. Onunla oturan hiçbir âlim görmemişim ki, ona baş eğmiş olmasın. Ona soran hiçbir kimseyi görmemişim ki, onda bir ilim ve cevabını bulmuş olmasın.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Dâvûd b. Cübeyr anlattı; dedi ki:

İbnü'l-Müseyyeb'in şöyle dediğini duydum: İbn Abbâs insanların en bilgilisidir.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre haber verdi. O Musa b. Sa'd'dan, o Âmir b. Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Babamın şöyle dediğini duydum: "İbn Abbâs'tan daha hazır görüşlü, daha akıllı, ondan daha âlim ve daha halim kimse görmedim. Ömer'in, etrafında *Bedir* ehlinden Muhacir ve Ensâr'a mensub ashâb olduğu halde onu büyük problemleri çözmek için çağırdığını ve "Haydi çöz bakayım! Sana bir mesele geldi." dediğini ve onun sözünün dışına çıkmadığımızı gördüm."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Süleyman b. Dâvûd b. el-Husayn haber verdi. O babasından, o da Nebhân'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) hanımı Ümmü Seleme'ye, "İnsanların İbn Abbâs için izdiham yaptıklarını görüyorum." dedim. Ümmü Seleme, "O, geride kalanların en bilginidir." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Vâkıd b. Ebû Yâsir haber verdi. O bize Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekir'den, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hac gecelerinde insanların İbn Abbâs etrafında halkalandıklarını gördü. Kendisine menâsik soruluyordu. Âişe dedi ki: "O, kalanlar arasında menâsiki en iyi bilendir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre anlattı. O Mervân b. Ebû Sa'îd'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Bir gün Ömer'in yanına gitmiştim. Kendisine Ya'lâ b. Ümeyye'nin *Yemen*'den yazdığı bir meseleyi bana sordu; cevabını verdim. Ömer, "Senin nübüvvet evinden konuştuğuna şehadet ederim." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre, o Amr b. Ebû Amr'dan, o da Ebû Ma'bed'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Ömer'in şöyle dediğini işittim: "En bilginimiz İbn Abbâs'tır."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o da İkrime'den öyle dediğini haber verdi:

Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ın şöyle dediğini duydum: "Vallahi senin mevlan ölenlerin ve yaşayanların en fakihidir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize İbn Ebû Va'le haber verdi. O el-Hakem b. Ebân'dan, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ka'b el-Ahbâr dedi ki: "Mevlan, bu ümmetin rabbanisidir. O ölenlerin ve yaşayanların en bilgilisidir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O İbn Tâvûs'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

"İbn Abbâs, ilimde derinleşenlerdendir (***er-Râsihûne fi'l-ilm***)"[214] dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Bişr b. Ebû Müslim anlattı. O Tâvûs'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs, verimli bir hurma ağacının cılız hurma ağaçlarına verimde üstünlüğü gibi insanlara ilimde öyle üstündü.

[214] Al-i İmran, 3/7.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ma'mer b. Râşid haber verdi. O Abdülkerîm b. Mâlik'ten, o da Sa'îd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs bana hadis rivayet ettiğinde başını öpmemi kabul etseydi öperdim.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî haber verdi. O babasından, o da Mâlik b. Ebû Âmir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Talha b. Ubeydullah'ı şöyle derken işittim: "İbn Abbâs'a ilim, anlayış ve kavrama melekesi verilmişti. Ömer b. el-Hattâb'ın başkasını ona tercih ettiğini hiç görmedim."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Mahreme b. Bükeyr haber verdi. O babasından, o Büsr b. Sa'îd'den, o da Muhammed b. Übey b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Babam Übey b. Ka'b'ın şöyle dediğini işittim: İbn Abbâs yanındaydı; kalkıp gitti: "Ümmetin bilgini (hibri) bu olacaktır. Kendisine akıl, anlayış ve kavrama verilmiştir. Resûlullah (sas) ona, dini anlaması için duada bulunmuştur."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana es-Sevrî haber verdi. O Leys b. Ebû Süleym'den, o Ebû Cehdam'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Cibrîl'i (a) iki kez gördüm ve Resûlullah (sas) bana iki kez dua etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O babasından şöyle rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb, hummaya yakalanan İbn Abbâs'ı ziyarete geldi. "Hastalığın bize yerini boş bıraktırdı. Allah yardımcımız olsun." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Musa b. Ubeyde anlattı. O da Ebû Ma'bed'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'ı şöyle derken duydum: "Bana hiçbir kimse hadis söylemiş olmasın ki, onu kavramış olmayayım. Übey b. Ka'b uykudayken kapısına gelir, dinlenirdim. Peygamber'e olan yakınlığımdan dolayı eğer benim geldiğimi bilseydi kendisinin uyandırılmasını arzu ederdi. Ancak onu bıktırmayı arzu etmiyordum."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ubeydullah b. Ali'nin mevlası Fâid anlattı. O Ubeydullah b. Ali'den, o da ninesi Selmâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'ı yanında, Ebû Râfi'den Resûlullah'ın (sas) fiilerinden bazı şeyler yazdığı levhalar olduğu halde gördüm.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Kudâme b. Musa haber verdi. O da Ebû Seleme el-Hadramî'den şöyle dediğini işittiğini rivayet etti:

İbn Abbâs'ı şöyle derken işittim: "Resûlullah (sas) ashâbından Muhacir ve Ensâr'ın büyükleriyle oturur, kalkardım. Onlardan Resûlullah (sas) gazvelerini ve bu konuda inen ayetleri sorardım. Yanlarına gittiklerimin hepsi Resûlullah'a (sas) yakınlığımdan dolayı gelişime sevinmişlerdir. Bir gün Übey b. Ka'b'dan *Medine*'de inen Kur'ân'ı sormaya başladım. Kendisi ilimde derinleşen kimselerdendi. Bana, 'Yirmi yedi sure *Medine* de indi. Diğerleri ise *Mekke*'de indi.' dedi."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. el-Alâ anlattı. O Abdülmecîd b. Süheyl'den, o İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı şöyle derken işittim: "Aramızda İbn Abbâs, geçmişi en iyi bilen, ineni en iyi anlayan ve hakkında bilgi bulunmayan konularda en bilginimizdi." İkrime dedi ki: "İbn Abbâs'a onun bu sözünü haber verdim; dedi ki: Onda Çok ilim vardır. Çünkü Peygamber'den helali ve haramı sorardı."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Ebû Seleme'den, o Habîb b. Ebû Sâbit'ten, o da Tâvûs'un şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'a muhalefet edip sonra ikna olmadan oradan ayrılanı görmedim.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. el-Alâ anlattı. O Yak'ûb b. Zeyd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Câbir b. Abdullah'a İbn Abbâs'ın vefat haberi geldiğinde elini bir diğer eline vurarak şöyle dediğini işittim: "İnsanların en âlimi, en halimi öldü. Ümmet onun ölümüyle kapanmayan bir musibete maruz kalmıştır."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Yahya b. el-Alâ anlattı. O Ömer b. Abdullah'tan, o Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs vefat edince Râfi b. Hadîc, "İlimde doğu ile batı arasında bulunanların kendisine ihtiyaç duyduğu insan bu gün ölmüştür." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdülhamîd b. Ca'fer haber verdi. O babasından, o Ziyâd b. Mînâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Câbir b. Abdullah, Râfi b. Hadîc, Seleme b. el-Ekva, Ebû Vâkıd el-Leysî ve Abdulah b. Buhayne gibi Resûlullah'ın (sas) ashâbı, Osman vefat edinceye dek Peygamber'den hadis rivayet edip fetva verdiler. Bunların fetva ehli olanları ise İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Ebû Hüreyre ve Câbir b. Abdullah'tı.

12. Abdullah b. Ömer ﴿عبد الله بن عمر﴾

Bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize Züheyr b. Mu'âviye haber verdi. O Muhammed b. Sûka'dan, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı içerisinde Peygamber'den duyduğu hadisi ne eksik ne fazla, tam olarak rivayet etmeye en fazla dikkat eden kişi Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'tı.

Bize Ebû Ubeyd haber verdi. O İbn Cüreyc'den, o da Amr b. Dînâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Ömer genç fakihlerden sayılırdı.

Bana Mücâlid'den haber verildi. O da eş-Şa'bî'den rivayet etti:

İbn Ömer iyi bir hadisçidir, ancak iyi bir fıkıhçı değildir.

13. Abdullah b. Amr ﴿عبد الله بن عمرو﴾

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys el-Medenî haber verdi. O Süleyman b. Bilâl'den, o Safvân b. Müslim'den, o da Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

"Bizzat Peygamber'den duyduklarımı yazmak için ondan izin istedim; bana izin verdi. Ben de onu yazdım." Abdullah bu sahifeyi *es-Sâdıka* diye adlandırırdı.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize İshâk b. Yahya b. Talha haber verdi. O da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın yanında bir sahife gördüm. Onu sordum. Bana, "Bu *es-Sâdıka*'dır. İçinde aramızda kimse olmadan direk Peygamber'den duyduklarım yazılıdır."

▪ Bu Gruptan Sayılan Diğer Sahâbîler

Bana Ebü'l-Cerrâh el-Hemdânî'den haber verildi. O da Muhammed b. Sîrîn'den şöyle dediğini rivayet etti:

İmrân b. el-Husayn Resûlullah'ın (sas) ashâbı içerisinde hadis ilminde güvenilir kimselerden addedilirdi.

Bana Sevr b. Yezîd'den işiten bir haber verdi: Ona Hâlid b. Ma'dân'dan rivayet ederek haber vermiş:

Şam'da Resûlullah'ın (sas) ashâbından Ubâde b. es-Sâmit ve Şeddâd b. Evs'ten daha güvenilir, daha fakih, daha makbul kimse kalmadı.

Bize Süleyman Ebû Dâvûd et-Tayalîsî haber verdi; dedi ki: Bize doğrudan Şu'be haber verdi; dedi ki: Ali b. el-Hakem'i işittim. O Ebû Nadre'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle söylediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı, bir araya gelip konuşmak için oturduklarında -birine Kur'ân'dan bir sure okumasını emretmeleri veya birisinin bir sure okuması hariç- konuşmaları hep fıkıh üzerine idi.

Bize Ebû Ubeyd haber verdi. O Hanzale b. Ebû Süfyân'dan o da kendi hocalarından şöyle dediklerini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) genç sahabîleri arasında Sa'îd b. el-Hudrî'den daha fakihi yoktu.

14. Resûlullah'ın (sas) Eşi Âişe ﴿عائشة﴾

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Muhammed b. Müslim b. Cemmâz anlattı. O Osman b. Hafs'tan, o Ömer b. Halde'den, o ez-Zührî'den, o Kabîsa b. Züeyb b. Halhale'den şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe insanların en bilgilisiydi. Resûlullah'ın (sas) büyük ashâbı gelip ona sorarlardı.

Bize Ubeydullah İbn Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ziyâd b. er-Rebî haber verdi; dedi ki: Bize Hâlid b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Bürde b. Ebû Musa anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı şüpheye düştükleri şeylerde mutlaka onu Âişe'ye sorarlardı. Onun yanında, o konuda bilgi bulurlardı.

Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr haber verdi. O el-A'meş'ten, o da Müslim b. Mesrûk'tan rivayet etti:

Kendisine "Âişe feraizi bilir miydi?" diye soruldu. Dedi ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, evet! Resûlullah'ın (sas) ashâbının büyükleri gelip ondan feraizi sorarlardı."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî haber verdi; dedi ki: Bana babam anlattı. O da Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe'den Resûlullah'ın (sas) sünnetlerini (uygulamalarını) daha iyi bilen, görüşüne ihtiyaç duyulduğunda görüşlerde daha fakih, ayetin ne için indiğini ve farzları daha iyi bilen kimse yoktu.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî haber verdi. O Âl-i Osman'ın mevlası Abdullah b. Ka'b'dan, o Mahmûd b. el-Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah'ın (sas) eşleri Resûlullah'ın (sas) hadislerini çok bilirlerdi. Ama Ümmü Seleme ve Âişe'nin bu konuda benzeri yoktu. Âişe vefat edene dek, Ömer ve Osman zamanında fetva verirdi. Resûlullah'ın (sas) ashâbından büyükler Ömer ve Osman, Peygamber'den sonra ona haber gönderir ve ondan sünnetleri sorarlardı.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Ömer b. Hafs el-Ömerî haber verdi. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Âişe; Ebû Bekir, Ömer, Osman ve sonrasında ölene dek fetva vermekte bağımsız davranırdı. Bana iyiliğinden dolayı ondan ayrılmazdım. İlmi bol olan (*el-Bahr*) İbn Abbâs ile de otururdum. Ebû Hüreyre ve İbn Ömer'le de çok oturdum. (İbn Ömer'i kastederek) Orada biri vardı ki, onda Allah korkusu, büyük ilim ve bilmediği şeyde durmak vardı.

▪ Bu Gruptan Sayılan Diğer Sahâbîler

Muhammed b. Ömer el-Eslemî dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) büyük ashâbından gelen rivayetlerin azalması, kendilerindeki ilme ihtiyaç duyulmadan önce vefat etmelerindendir. Ömer b. el-Hattâb ve Ali b. Ebû Tâlib'den rivayetlerin fazla oluşu, onların Halife olmaları, ihtiyaç duyulup kendilerinden sorulması ve insanlar arasında hüküm vermelerinden dolayıdır. Resûlullah'ın (sas) tüm ashâbı kendilerine iktida olunan, yaptıkları öğrenilen, kendilerinden fetva sorulduğunda fetva veren, duydukları hadisleri nakleden kimselerdi. Resûlullah'ın (sas) ashâbının büyükleri olan Ebû Bekir, Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Übey b. Ka'b, Sa'd b. Ubâde, Ubâde b. es-Sâmit, Üseyd b. Hudayr, Mu'âz b. Cebel ve onların dengi olanlar, Resûlullah'ın (sas) genç sahabileri Câbir b. Abdullah, Ebû Sa'îd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Abdullah b. el-Abbâs, Râfi b. Hadîc, Enes b. Mâlik, el-Berâ b. Âzib ve onların dengi olanlardan daha az hadis rivayet etmişlerdir. Peygamber'den rivayetleri çok olanlar, kendi yaşıtları olan ve kendilerinden daha genç olan Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, İmrân b. el-Husayn, en-Nu'mân b. Beşîr, Mu'âviye b. Ebû Süfyân, Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî, Abdullah b. Yezîd el-Hatmî, Mesleme b. Mahled ez-Zürakî, Rebî'a b. Ka'b el-Eslemî ve Peygamber'e hizmette bulunan ve ondan ayrılmayan Eslemî olan Hârise'nin oğulları Hind ve Esmâ gibileriyle beraber sürekli Resûlullah'ın yanında bulunurlardı. Resûlullah'ın (sas) yanından ayrılmazlardı. Resûlullah'ın (sas) ashâbından bu ve bunlar gibilerinden hadis rivayeti fazlaca varid oldu. Çünkü geride kaldılar ve uzun yaşadılar. İnsanların da onlara ihtiyaçları oldu. Resûlullah'ın (sas) ashâbından ondan önce de ve sonra da ölüp ilimleriyle gittiler. Ama Resûlullah'ın (sas) ashâbımn çokluğundan dolayı onlara ihtiyaç duyulmamış; Peygamber'den nakledilen ilimden hiçbir şey eksilmemiştir.

Resûlullah'ın (sas) en son yaptığı gazve olan *Tebûk* gazvesine onunla beraber 30.000 kişi iştirak etti. Müslüman olduğu halde kendi yerinde ve memleketinde kalıp *Tebûk* gazvesine iştirak etmeyenler bu sayıya dâhil değildir. Bize göre bunların sayısı Resûlullah (sas) ile birlikte *Tebûk* gazvesine

katılanların sayısından fazlaydı. Bunlardan imkânımız nisbetinde, ismi, nesebi, seriyye ve gazvelerdeki rolünü ve durumunu, onlardan Resûlullah (sas) döneminde ve sonradan şehit olanlarını tesbit ettik. Ayrıca Resûlullah'ın (sas) yanına gelip kavminin memleketine dönenleri, kendisinden hadis rivayet edilenlerden nesebi ve Müslüman oluşu bilinenleri, sadece Peygamber'den rivayet ettiği hadisle bilinenleri, onun vefatından çok önce vefat edip nesebi, zikri ve bilinen bir olayı olanları, sayıları daha çok olan -kendilerinden Resûlullah'tan (sas) rivayet ettikleri hadisleri alınanları, kendi görüşüyle fetva verenleri ve belki de Resûlullah'tan hadis rivayet edenlerden daha çok (sas) Resûlullah'la (sas) sohbeti, aynı mecliste bulunması ve onu duyması olduğu halde herhangi hadis rivayet etmeyenleri olmak üzere- Resûlullah'ın (sas) vefatından çok sonra ölenleri zikrettik. Ancak biz bu azlığı, hadis rivayetinde hassasiyetlerine veya Resûlullah'ın (sas) ashâbının çokluğundan dolayı, onlara ihtiyaç duyulmamasına, ibadetle meşgul olmalarına ve Allah yolunda cihada çıkmış olmalarına hamlettik. Böylelikle onlardan Peygamber'den naklettikleri bir şey hıfzedilmemiştir. Bunların Resûlullah (sas) ile sohbetleri ve onunla görüşmeleri bilinmektedir. Bunların hepsi Peygamber'den ayrılmayan ve sürekli onunla beraber olanlar değillerdi. Kimi onun yanında ikamet edip ondan ayrılmadı ve tüm olaylara tanık oldu. Kimi de gelip onu gördü ve sonra kendi kavminin yurduna geri döndü. Bazı kimseler ise *Hicaz* ve başka yerlerde bulunmaları nedeniyle çeşitli münasebetlerle zaman zaman onun yanına gelirlerdi. Resûlullah'ın (sas) ashâbından, Araplardan Resûlullah'ın (sas) yanına gelenleri, onlardan kendisinden hadis rivayet edenleri olmak üzere *Meğâzî*'de ismi bize ulaşanların hepsini kaydettik. Bize ulaşanları veya rivayet edilenleri imkânlar ölçüsünde açıklamaya gayret ettik. İlmin tamamını ihata etmiş değiliz. Resûlullah'ın (sas) ashâbından sonra Muhacir, Ensâr ve başkalarının çocuklarından olan tâbiîni zikrettik. Bunlar arasında fakihler ve âlimler vardır. Hatta onlarda hadis, eser/haber, fıkıh ve fetva rivayetleri vardır. Sonra bunlar da gitti; yeni bir tabaka geldi. Sonra zamanımıza kadar başka tabakalar geldi. Bunların tafsilini ve açıklamasını yaptık.

RESÛLULLAH'IN (SAS) ASHÂBINDAN SONRA MEDİNE'DE FETVA VEREN MUHACİR, ENSÂR VE DİĞERLERİNİN EVLATLARI

15. Sa'îd b. el-Müseyyeb ﴿سعيد بن المسيب﴾

Bize Muhammed b. Ömer el-Eslemî haber verdi; dedi ki: Bize Kudâme b. Musa el-Cumahî haber verdi; dedi ki:

Resûlullah'ın (sas) ashâbı hayatta iken Sa'îd b. el-Müseyyeb fetva verirdi.

Bize Yezîd b. Hârûn ve el-Fadl b. Dükeyn haber verdiler; dediler ki: Bize Mis'ar b. Kidâm haber verdi. O Sa'd b. İbrahim'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (sas), Ebû Bekir ve Ömer'in verdikleri hükümleri benden daha iyi bilen kalmamıştır.

Yezîd b. Hârûn dedi ki: Mis'ar, "Osman ve Mu'âviye" dediğini de zannediyorum." dedi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Câriye b. Ebû İmrân, Muhammed b. Yahya b. Hibbân'ın şöyle dediğini işittiğini haber verdi:

Kendi asrında *Medine*'de bulunanların lideri ve kendisine fetva için gelinenlerin başında Sa'îd b. el-Müseyyeb gelirdi. Ona "fakihlerin fakihi" denirdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Sevr b. Yezîd haber verdi. O da Mekhûl'den şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'îd b. el-Müseyyeb âlimlerin âlimdir.

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O da İsmail b. Ümeyye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Mekhûl dedi ki: "Size rivayet ettiğim hadislerin hepsi el-Müseyyeb'den ve eş-Şa'bî'dendir."

Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî haber verdi; dedi ki: Bize Ebü'l-Melîh haber verdi. O da Meymûn b. Mihrân'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'ye geldim, en fakih insanını sordum. Sa'îd b. el-Müseyyeb'e gönderildim. Ona dedim ki: "Ben iktibas edenim, fakat zorluk çıkaran biri değilim." Ona sormaya başladım. Yanında bir adam vardı, o bana cevap veriyordu. Adama, "Beni bırak! Ben şeyhten hıfzetmek istiyorum." dedim. Bunun üzerine, "Şu hıfzetmek istemeyen adama bakın!" dedi. Ebû Hüreyre ile de oturdum. Namaza kakınca onunla Sa'îd arasında durdum. İmamın bir hatası vardı. Namazdan dağılınca ona, "İmamın hatasını fark ettin mi?" dedim. "Hayır!" dedi. Kendi kendime, "Ebû Hüreyre ile oturup kalbi başka yerde olan nice insanlar var!" dedim. Bana, "Ne dersin? Cevaplarımda Sa'îd b. el-Müseyyeb bana, muhalefet etti mi? dedi. "Hayır, Fâtıma bt. Kays konusu hariç." dedim. Sa'îd, "O kadın, insanları fitneye düşürendir (veya "kadınları fitneye düşüren bir kadındır.)." dedi.

Bize Ma'n b. İsa ve Muhammed b. Ömer haber verdiler; dediler ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi; dedi ki:

Kâsım b. Muhammed'e bir mesele soruldu. Kendisine "Sa'îd b. el-Müseyyeb bu meselede şöyle şöyle dedi." denildi. Bunun üzerine el-Kâsım, "O, bizim en hayırlımız ve seyyidimizdir." dedi. Muhammed b. Ömer, hadisinde şöyle dediğini söyledi: "O seyyidimiz ve âlimimizdir."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O da Ebü'l-Huveyris'ten:

Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'in Sa'îd b. el-Müseyyeb'den fetva istediğini gördüğünü rivayet etti.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O ez-Zührî'den şöyle dediğini işittiğini söyledi:

Biri, Sa'îd b. el-Müseyyeb'in ilmini kimden aldığını sordu. Dedi ki: Zeyd b. Sâbit'ten. Sa'îd b. Ebû Vakkâs, İbn Abbâs ve İbn Ömer'in meclislerinde oturdu. Resûlullah'ın (sas) zevcelerinden Âişe ve Ümmü Seleme'nin yanına gidip geldi ve Osman b. Affân, Ali, Suheyb, Muhammed b. Mesleme'den hadis dinledi. Müsned rivayetlerinin çoğu Ebû Hüreyre'dendir. (Ebû Hüreyre'nin) kızının kocasıydı. Ömer ve Osman'ın arkadaşlarından hadis dinledi. "Ömer ve Osman'ın verdikleri bütün hükümleri ondan daha iyi bilen kimse yoktur." denirdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd anlattı; dedi ki: Bana ez-Zührî anlattı. Ayrıca Süleyman b. Yesârın şöyle dediğini işittim:

Ben, Sa'îd b. el-Müseyyeb ve Kabîsa b. Züeyb, Zeyd b. Sâbit'in ve İbn Abbâs'ın derslerine katılırdık. Ebû Hüreyre'ye gelince Sa'îd b. el-Müseyyeb, damadı olduğu için müsned rivayetlerini en iyi bilenimizdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Ebû Mervân anlattı. O da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Ali b. Hüseyn'in şöyle dediğini işittim:

Sa'îd b. el-Müseyyeb eserden (nakledilen rivayetlerden) kendisine ulaşanı en iyi bilen ve içlerinde en fakih olanıdır.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Sa'îd b. Abdülazîz et-Tenûhî anlattı; dedi ki:

Mekhûl'e "Karşılaştıklarının en âlimi kimdir?" diye sordum. Bana "İbnül-Müseyyeb'dir." dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Ca'fer b. Burkân haber verdi; dedi ki: Bana Meymûn b. Mihrân haber verdi; dedi ki:

Medine'ye geldim. Medinelilerin en fakihini sordum. Benî Sa'îd b. el-Müseyyeb'e yolladılar. Ben de ona sordum.

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. el-Velîd eş-Şennî haber verdi. O da Şihâb b. Abbâd el-Asarî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Haccımı yaptıktan sonra *Medine*'ye geldik. *Medine* halkının en âlimini sorduk. Bize, "Sa'îd b. el-Müseyyeb'tir." dediler.

Bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî haber verdi; dedi ki: Bize Ömer b. el-Velîd eş-Şennî haber verdi; dedi ki: Bana Şihâb b. Abbâd anlattı. Ona babası şöyle anlatmış:

Medine'ye geldik ve halkının en faziletlisini sorduk. Bize "Sa'îd b. el-Müseyyeb'tir." dediler. Ona giderek "Medinelilerin en faziletlisini sorduk bize 'Sa'îd b. el-Müseyyeb'tir.' denildi." dedik. Sa'îd b. el-Müseyyeb, "Size benden yüz kat daha faziletli olanı haber vereyim. Ömer ve İbn Ömer'dir." dedi.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes, kendisine Sa'îd b. el-Müseyyeb'in şöyle dediğinin ulaştığını haber verdi:

Bir tek hadis talebi için, birçok gece ve gündüz yürüdüm.

Bize Mutarrif b. Abdullah haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Enes haber verdi. O da Yahya b. Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'îd b. el-Müseyyeb'den Allah'ın kitabından bir ayet soruldu: Sa'îd dedi ki: "Kur'ân hakkında bir şey diyemem." Mâlik dedi ki: Bana, el-Kâsım b. Muhammed'den de böyle bir söz söylediği haberi ulaştı.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bana Enes b. Mâlik'ten haber verildi. O da Yahya b. Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti:

"İbnü'l-Müseyyeb, Ömer'in ravisidir." denirdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Mervân haber verdi. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o da Mekhûl'den şöyle dediğini rivayet etti:

Sa'îd b. el-Müseyyeb vefat edince insanlar eşit oldu. Hiç kimse Sa'îd b. el-Müseyyeb'in halkasında bulunmaktan gururlanmazdı. Bu halkada Mücâhid'i şöyle derken gördüm: "Sa'îd b. el-Müseyyeb aralarında bulundukça insanlar hayır içindedir."

Bize Ma'n b. İsa haber verdi. O da Mâlik b. Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de hiçbir âlim yok ki, ilmiyle bana gelmemiş olsun. Ben ise Sa'îd b. el-Müseyyeb'te bulunan ilme giderdim.

Bize Ma'n b. İsa haber verdi. O Mâlik b. Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. Abdülazîz, Sa'îd b. el-Müseyyeb'e sormadan herhangi bir hükümde kararını vermezdi. Ömer b. Abdülazîz ona soru sorması için bir adamı gönderdi. Ama Sa'îd b. el-Müseyyeb kendisi geldi. Ömer b. Abdülazîz ona, "Bu adamı senin meclisinde sana soru sorması için gönderdik." dedi.

Bana Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan haber verildi. O da Ma'mer'den şöyle dediğini rivayet etti:

ez-Zührî'yi şöyle derken işittim: "Kureyş'ten dört denize yetiştim. Sa'îd b. el-Müseyyeb, Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe."

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Hişâm b. Sa'd haber verdi. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Salabe b. Su'ayr el-Uzrî'nin meclisinde oturur ve ondan kavmimin nesebini ögrenirdim. Bir gün cahil bir adam yanına gelip ondan, "Bir defasında iki kez boşanmış; sonra onunla başkası evlenip gerdeğe girmiş; daha sonra da onun tarafından da boşanmış kadın ilk kocasına kaç talakla dönecek?" diye sordu. Ona, "Bilmiyorum; (Sa'îd b. el-Müsyyeb'i işaret ederek) O adama git!" dedi. Kendi kendime dedim ki: Bu, Sa'îd'den daha yaşlıdır. Bana Resûlullah (sas) tarafından yüzüne su serpildiğini hatırladığını söylemişti. Sonra hemen kalktım ve soranın arkasından Sa'îd b. el-Müseyyeb'in yanına giderek onun sohbetine ettim. *Medine* ilmine hâkimdi. Fetva sorulanlar, kendisi, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm ve Süleyman b. Yesâr idi. Sa'îd âlimlerdendi. Urve b. ez-Zübeyr ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, denizlerden birer denizdi. Onların dengi olanlar, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hârice b. Zeyd b. Sâbit ve el-Kâsım ve Sâlim idi. Fetva bunlardaydı. Bunlardan da Sa'îd b. el-Müseyyeb, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Süleyman b. Yesâr ve el-Kâsım b. Muhammed'e geçti. el-Kâsım fetva vermekten ictinab ederdi, fakat kendisini kurtaramazdı. Kendilerine yetiştiğim, Muhacir ve Ensârın sahabe çocuklarından bunlara benzer bunlardan yaşlı adamların sayısı *Medine*'de çoktu. Kendilerinden sorulurdu, diğerlerinin bulundukları yere kendilerini konumlandırırlardı. Ancak Sa'îd b. el-Müseyyeb'te bulunan, "katıksız Allah korkusu, nezahet, sultanın ve başkasının yanında hak sözü söylemesi, sultana yaklaşmaması, başkasının ilmine denk olmayan bir ilme sahip olması, uzak görüşlülük ve yeni görüşlere sahip olmak (ki doğru bir görüşe sahip olmak ne kadar güzeldir!)" gibi özellikler sebebiyle halk arasında büyük bir değeri vardı. Allah, ona yaklaşmaktan başka müracaat edilmeyen bir izzet sahibi bir adama rahmet eylesin. Ona, "Falan şöyle dedi, falan şöyle dedi." demeden kendisine bir soru tevcih etmezdim. Böyle deyince kendisi de bana cevap verirdi.

Bana Mâlik b. Enes'ten haber verildi. O da ez-Zührî'den rivayet etti; dedi ki:

Sa'lebe b. Ebû Mâlik'in meclisinde otururdum. Bana, bir gün "İlmi istiyor musun?" diye sordu. "Evet!" dedim. "Öyleyse Sa'îd b. el-Müseyyeb'den ayrılma!" dedi. Meclisinde on yıl oturdum, ama bana bir tek gün gibi geldi.

BÂB

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Mâlik b. Ebû er-Ricâl haber verdi. O da Süleyman b. Abdurrahman b. Habbâb'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Şehirde fetva veren Muhacirlerden adamlar ve Ensârdan olan adamlar gördüm. Muhacirlerden Sa'îd b. el-Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Ebân b. Osman b. Affân, Abdullah b. Âmir b. Rebî'a, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Urve b. ez-Zübeyr, el-Kâsım ve Sâlim. Ensâr'dan ise Hârice b. Zeyd b. Sâbit, Mahmûd b. Lebîd, Ömer b. Halde ez-Zürakî, Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf.

Bize Ebû Ubeyd haber verdi. O da İbn Cüreyc'in şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de sahâbeden sonra fetva verenler şunlardı: Sâib b. Yezîd, el-Misver b. Mahreme, Abdurrahman b. Hâtıb, Abdullah b. Âmir b. Rebî'a. Bunların tümü Ömer b. el-Hattâb'ın kucağında büyüdüler ve babaları *Bedir* ehlindendir. Bir de Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Medine'de kendilerine soru sorulan ve sözü nihaî karar olanlar yedi kişiydi: Sa'îd b. el-Müseyyeb, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Urve b. ez-Zübeyr, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, el-Kâsım b. Muhammed, Hârice b. Zeyd ve Süleyman b. Yesâr.

16. Süleyman b. Yesâr ﴿سُليمان بن يَسَار﴾

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Abdullah b. Zeyd el-Hüzelî haber verdi; dedi ki: Süleyman b. Yesâr'ı şöyle derken duydum:

Sa'îd b. el-Müseyyeb insanların geride kalanıdır. Duydum ki: Soru sormak isteyen biri Sa'îd b. el-Müseyyeb'in yamna gelir; ona, "Süleyman b. Yesâr'ın yanına git. Bugün hayatta kalanların en bilginidir." derdi.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bana Süfyân b. Uyeyne anlattı. O da Amr b. Dînâr'dan rivayet etti; dedi ki: el-Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini işittim:

Bize göre Süleyman b. Yesâr, İbn Müseyyeb'den daha iyi anlayan biridir.

Bize Muhammed b. Ömer haber verdi; dedi ki: Bize Sa'îd b. Beşîr ve Huleyd b. Da'lec haber verdiler. Onlar da Katâde'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Medine'ye geldim ve boşanma konusunda *Medine*'nin en âlimini sordum bana, "Süleyman b. Yesâr'dır." dediler.

17. Ebû Bekir b. Abdurrahman ﴿أبو بكر بن عبد الرحمن﴾

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize el-Mes'udî haber verdi. O da Câmi b. Şeddâd'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Mekke'ye hacı olarak geldik. *Mekke*'nin en bilginini sordum. Bana, "Ebû Bekir b. Abdurrahman b. Hişâm'm yanma git." dediler.

18. İkrime ﴿عِكْرِمة﴾

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O Eyyûb'den, o da Amr b. Dînâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Câbir b. Zeyd'den birçok mesele sorulduğunda, "İşte İbn Abbâs'm mevlası İkrime burada. Bu denizden sorun." derdi.

Bize İsmail b. İbrahim el-Esedî haber verdi. O da Eyyûb'den şöyle dediğini rivayet etti: Sa'îd b. Cübeyr'in şöyle dediğini duydum:

Eğer İkrime onlara hadis rivayetlerini kesse, bineklere binilir ve ona gidilir.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Bize Eyyûb b. İbrahim b. Meysere haber verdi. O da Tâvûs'un şöyle dediğini rivayet etti:

Eğer İbn Abbâs'ın şu mevlası Allah'tan korkup konuşmasaydı uzaklardan bineklere binilir, ona gelinirdi.

Bize Müslim b. İbrahim haber verdi; dedi ki: Bize Selâm b. Miskîn haber verdi; dedi ki:

İkrime tefsirde insanların en bilginiydi.

Bize İsmail b. İbrahim haber verdi. O da Eyyûb'den şöyle dediğini rivayet etti: İkrime dedi ki:

Çarşıya çıkıyorum. Bir adamdan bir söz duyuyorum. Bana ilimden elli kapı açılıyor.

Bize Ubeydullah b. Musa haber verdi; dedi ki: Bize Şeybân haber verdi. O da Ebû İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

İkrime geldi; Sa'îd b. Cübeyr orada otururken hadis rivayet etti ve otuz konuyu ele aldı. Hadis sahipleri, "Hepsinde de isabet etti" dediler.

Bize Ârim b. el-Fadl ve Ahmed b. Abdullah b. Yunus ikisi haber verdiler; dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O ez-Zübeyr b. el-Hirrît'ten, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs ayaklarımı bağlar; bana Kur'ân ve sünneti öğretirdi.

Bize Musa b. İsmail haber verdi; dedi ki: Bize Gassân İbn Mudar Ebû Mudar haber verdi. O da Sa'îd b. Yezîd'den şöyle dediğini rivayet etti:

İkrime'nin yanındaydık. Bize, "Size ne oluyor da iflas ettiniz?" Yani "Neden bana sormuyorsunuz?"

19. Atâ b. Ebû Rebâh ﴿عَطَا بن أبي رَبَاح﴾

Bize Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî haber verdi; dedi ki: Bize Eslem el-Minkarî haber verdi. Ayrıca bize el-Fadl b. Dükeyn Ebû Nu'aym haber verdi; dedi ki: Bize Bessâm es-Sayrafî haber verdi. Hepsi Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyn'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Hac menâsikini Atâ b. Ebû Rebâh'tan daha iyi bilen kalmadı.

Bize Ali b. Abdullah b. Ca'fer haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi. O da İsmail b. Ümeyye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ata konuşuyordu. Ona mesele sorulduğunda sanki teyit ediliyordu.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O da İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet etti:

Atâ bir şey söylediğinde ona, "Bu ilim mi, yoksa bir görüş mü?" diye sorardım. Eğer eser ise ona "ilimdir" derdi. Eğer görüşse ona "görüştür" derdi.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O Eslem el-Minkarî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bir bedevî Atâ ile görüşmek için gelerek, "Ebû Muhammed nerede?" sordu. Bedevîye Sa'îd'i işaret ettiler. Bedevi, "Ebû Muhammed nerede?" dedi. Bunun üzerine Sa'îd, "Ata buradayken, bizim burada işimiz yok!" dedi.

Bize el-Fadl b. Dükeyn haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O da Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Allah rızasını bu ilimlerle arayan şu üç kişiden başka kimse görmedim: Ata, Tâvûs ve Mücâhid.

Bize Kabîsa b. Ukbe haber verdi; dedi ki: Bize Süfyân haber verdi. O da Habîb b. Ebû Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Tâvûs bana dedi ki: Eğer sana bir hadis rivayet edersem, onu sağlam bir şekilde tespit etmişimdir. Artık onu başkasından sorma.

20. Amre bt. Abdurrahman ﴿عَمْرة بنت عبد الرحمن﴾

Bize Yezîd b. Hârûn haber verdi; dedi ki: Bize Yahya b. Sa'îd haber verdi. O da Abdullah b. Dînâr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. Abdülazîz, Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. İbn Hazm'a şöyle yazdı: Bana Resûlullah'ın (sas) hadisini veya geçmiş bir sünneti veya Amre bt. Abdurrahman'ın hadislerini toplayıp yazıp gönder. İlmin kaybolmasından ve ilim ehlinin yok olmasından korktum.

Bana Şu'be'den haber verildi. O da Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. Abdülazîz bana dedi ki: Âişe'nin hadisini ondan (yani Amre'den) daha iyi bilen kalmamıştır. Ravi dediki: Ömer ona sorardı.

Bana Şu'be'den haber verildi. O da Abdurrahman b. el-Kâsım'dan şöyle dediğini rivayet etti:

el-Kâsım'ın Amre'ye sorduğunu işittim.

21. Urve b. ez-Zübeyr ﴿عروة بن الزبير﴾

Bize Benî Âmir b. Lüey'den olan Abdülazîz b. Abdullah el-Üveysi haber verdi; dedi ki: Bana Yusuf b. el-Mâcişûn İbn Şihâb'dan şöyle dediğini duyduğunu anlattı:

Eğer Urve bana, bir hadis rivayet etse, sonra Amre bir hadis nakletse Urve'nin hadisi bana daha sağlam gelirdi. Sonra onların ilmine dalınca Urve'nin tükenmeyen bir deniz olduğunu gördüm.

Bize Affân b. Müslim haber verdi; dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi; dedi ki: Hişâm b. Urve'den şöyle dediğini işittim:

Babam şöyle derdi: "Ne olursa olsun öğrenin. Bugün küçüksünüz, yakında büyüyeceksiniz. Biz küçükken öğrendik. Büyüdük ve bugün bizlerden sorulmaya başlandı."

22. İbn Şihâb ez-Zührî ﴿ابن شهاب الزُّهْرِيّ﴾

Bize Abdülazîz b. Abdullah el-Evsî haber verdi; dedi ki: Bana İbrahim b. Sa'd haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'den sonra İbn Şihâb'dan daha fazla ilim toplayan bir kimse görmedim.

Bize Süfyân b. Uyeyne haber verdi; dedi ki: Bana (el-Hasan ve İbn Sîrîn'le oturanlardan biri olan) Ebû Bekir el-Hüzelî dedi ki:

Bu hadisi benim için hıfzet. Bu, ez-Zührî nin rivayet ettiği hadistir. Ebû Bekir dedi ki: "Ben asla bunun gibisini görmedim." (Yani "ez-Zührî gibisini").

Biz Mutarrif b. Abdullah haber verdi; dedi ki: Enes b. Mâlik'i şöyle derken işittim:

Medine'de bir kişi hariç, hem fakih hem hadisçi bir kimseye yetişmedim. Ona, "O kimdir?" diye sordum. "İbn Şihâb ez-Zührî." dedi.

Bana Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan haber verildi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi; dedi ki:

ez-Zührî'ye, "Senin Mevâlîden hadis rivayet etmediğini iddia ediyorlar." denildi. "Onlardan hadis rivayet ediyorum; ancak eğer Muhacir ve Ensâr'ın çocuklarından birilerini bulursam onlara meylederim. Onların dışındakileri ne yapayım?" dedi.

Bana Abdürrezzâk'tan haber verildi; dedi ki: Ubeydullah b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. e-Hattâb'dan şöyle dediğini duydum:

Yetişip ilmi talep etmek istediğimde Ömer ailesinin yaşlılarına bir bir gitmeye başladım ve onların her birine "Sâlim'den ne duydun?" diye sordum. Onlardan görüştüğüm her kişi bana, "İbn Şihâb'a git! İbn Şihâb onunla beraberdi." dedi. İbn Şihâb o sırada *Şam*'daydı. Ben de Nâfi'in halkasına katıldım. Allah da bunu çok hayırlara vesile kıldı.

Bana Abdürrezzâk'tan haber verildi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi; dedi ki: Bana Sâlih b. Keysân haber verdi; dedi ki:

Ben ve ez-Zührî bir araya geldik. İkimiz de ilim talep ediyorduk. "Sünnetleri yazalım." dedik. Dedi ki: Peygamber'den varid olanları yazdık. Sonra dedi ki: "Sahâbeden gelenleri yazalım, o sünnettir." Ona, "Bu sünnet değildir, yazmayalım." dedim; [Dedi ki:] O yazdı, ben ise yazmadım. O başarılı oldu, bense kaybettim. [Dedi ki:] Yak'ûb b. İbrahim b. Sa'd babasının şöyle dediğini söyledi: İbn Şihâb'ın ilimde bizden ileride olmasının tek nedeni, ilim meclisine geldiğimizde, o eteğini toplar ve çekinmeden istediğini sorardı. Bize ise toyluk mani olurdu.

Bana Abdürrezzâk'tan haber verildi; dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Şu yöneticiler bizi mecbur edinceye kadar ilim yazanları kerih görüyorduk. Biz de herhangi bir Müslüman bundan mahrum olmasın dedik.

Bana Vüheyb'den haber verildi. O da Eyyûb'den rivayet etti; dedi ki:

ez-Zührî'den daha bilgili kimse görmedim.

Bana Hammâd b. Zeyd'den haber verildi. O Bürd'den, o da Mekhûl'den rivayet etti; dedi ki:

Geçmişin sünnetini ez-Zührî'den daha çok bilen kimseyi bilmiyorum.

Bana Abdürrezzâk'tan haber verildi; dedi ki: Ma'mer'den şöyle dediğini duydum:

el-Velîd[215] öldürülünceye kadar ez-Zührî'den çokça rivayette bulunduğumuzu zannediyorduk. Onun mahzenlerinden hayvanlara defterler yüklendi. Diyor ki: "ez-Zührî'nin ilimlerinden".

[215] Emevî Halifesi II. Velid (E).